

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Český jazyk

Disertační práce

Jan Dušek

VÝUKA VÝVOJE ČESKÉHO JAZYKA NA GYMNÁZIU

Teaching the History of the Czech Language at Grammar School

Vedoucí práce: Mgr. Alena A. Fidlerová, Ph.D.

2024

Na tomto místě bych rád poděkoval své rodině za motivaci a podporu při studiu. Poděkování patří i kolegům češtinářům z Malostranského gymnázia, kteří byli ochotni se zúčastnit předvýzkumu, v jejichž hodinách jsem měl možnost představit vývoj češtiny nebo do jejichž tematických plánů jsem nahlížel. Děkuji také Gymnáziu Arabská, protože mi umožnilo využít školní účet pro tvorbu dotazníku. Jsem vděčný také respondentům, kteří se zúčastnili dotazníkového výzkumu, a ředitelům škol za poskytnutí školního vzdělávacího programu. Děkuji také své školitelce Mgr. Aleně A. Fidlerové, Ph.D., za mnohé podnětné komentáře k různým verzím práce a čas při konzultacích.

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsal samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 21. 3. 2024

Mgr. Jan Dušek, v. r.

Abstrakt:

Disertační práce *Výuka vývoje českého jazyka na gymnáziu* se věnuje současné výuce tohoto tématu na gymnáziu. Představuje možnosti pro toto téma v *Rámcovém vzdělávacím programu pro gymnázia* a jejich realizaci ve školních vzdělávacích programech gymnázií pěti krajů. Pomocí dotazníku zjišťuje praxi učitelů těchto krajů a zpracování tématu vývoje češtiny v učebnicích a pracovních sešitech, které tito učitelé používají. Kromě toho shrnuje způsob prezentace vývoje českého jazyka v didaktice, představuje elektronické zdroje k tématu a uvádí možnosti pro exkurze k tématu. Jako přílohu uvádí seznam škol z vybraných krajů s informacemi vztahujícími se k vývoji češtiny, které jsou obsaženy v jejich ŠVP.

Klíčová slova:

vývoj češtiny, střední škola, gymnázium, výuka, učivo, učebnice češtiny, didaktika

Abstract:

The thesis *Teaching the History of the Czech Language at Grammar School* deals with the current teaching of this theme at grammar schools. The thesis presents the possibilities for the inclusion of this theme within the *Framework Educational Programme for Secondary General Education (Grammar Schools)* and their realisation in School Educational Programmes of grammar schools of five regions. Using a questionnaire, it investigates teaching practices of Czech language teachers from these regions and the presentation of the theme in textbooks and workbooks they use. In addition, the thesis summarizes the way in which this topic is treated in pedagogical guides, presents relevant electronic sources and gives possibilities for thematic excursions. As a supplement to the thesis, we include a list of schools from the selected regions supplemented with information related to the history of the Czech language contained in their School Educational Programmes.

Keywords:

History of the Czech Language, secondary school, grammar school, teaching, curriculum, Czech language textbooks, didactics

OBSAH

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ	8
SEZNAM ZKRATEK	9
ÚVOD	10
1. Vývoj češtiny v didaktice	13
1.1. „Tradiční“ didaktiky	13
1.2. Kognitivnělingvistický přístup	20
1.3. Komunikační pojetí	21
1.4. Integrovaná výuka	24
1.5. Shrnutí	25
2. Vývoj češtiny v kurikulárních dokumentech	27
2.1. Rámcový vzdělávací program	27
2.1.1. 1. a 2. kapitola <i>RVP G</i>	28
2.1.2. 3. kapitola <i>RVP G</i>	28
2.1.3. 4. kapitola <i>RVP G</i>	29
2.1.4. 5. kapitola <i>RVP G</i>	32
2.1.5. 6. kapitola <i>RVP G</i>	36
2.1.6. 7.–11. kapitola <i>RVP G</i>	41
2.1.7. Shrnutí	42
2.2. Školní vzdělávací programy	42
2.3. Vývoj češtiny v ŠVP	47
2.4. Vývoj češtiny a maturitní zkouška	52
3. Vývoj českého jazyka v učebnicích a pracovních sešitech	61
3.1. Výzkumy učebnic	61
3.2. Fraus	72
3.2.1. Fraus – periodizace	72
3.2.2. Fraus – hláskosloví	73
3.2.3. Fraus – tvarosloví	75
3.2.4. Fraus – pravopis a písmo	75
3.2.5. Fraus – lexikologie	76
3.2.6. Fraus – cvičení	77
3.2.7. Fraus – shrnutí	80

3.3. Didaktis – <i>Český jazyk a komunikace pro střední školy</i>	81
3.3.1. Didaktis, <i>Český jazyk a komunikace pro střední školy</i> – jazykové změny	81
3.3.2. Didaktis, <i>Český jazyk a komunikace pro střední školy</i> – vývoj češtiny	83
3.3.3. Didaktis, <i>Český jazyk a komunikace pro střední školy</i> – pravopis	85
3.3.4. Didaktis, <i>Český jazyk a komunikace pro střední školy</i> – lexikologie	87
3.3.5. Didaktis, <i>Český jazyk a komunikace pro střední školy</i> – cvičení	89
3.3.6. Didaktis, <i>Český jazyk a komunikace pro střední školy</i> – shrnutí	92
3.4. Didaktis – <i>Komunikace v českém jazyce pro střední školy</i>	93
3.4.1. Didaktis, <i>Komunikace v českém jazyce pro střední školy</i> – vývoj češtiny	93
3.4.2. Didaktis, <i>Komunikace v českém jazyce pro střední školy</i> – cvičení	95
3.4.3. Didaktis, <i>Komunikace v českém jazyce pro střední školy</i> – shrnutí	96
3.5. Taktik	97
3.5.1. Taktik – vývoj češtiny (1. díl)	97
3.5.2. Taktik – pravopis	99
3.5.3. Taktik – lexikologie	104
3.5.4. Taktik – vývoj češtiny (4. díl)	107
3.5.5. Taktik – instituce	112
3.5.6. Taktik – cvičení	113
3.5.7. Taktik – shrnutí	114
3.6. SPN – pedagogické nakladatelství	115
3.6.1. SPN – pedagogické nakladatelství – vývoj češtiny	116
3.6.2. SPN – pedagogické nakladatelství – jazykové změny	117
3.6.3. SPN – pedagogické nakladatelství – hláskosloví	118
3.6.4. SPN – pedagogické nakladatelství – tvarosloví	120
3.6.5. SPN – pedagogické nakladatelství – skladba	121
3.6.6. SPN – pedagogické nakladatelství – cvičení	122
3.6.7. SPN – pedagogické nakladatelství – lexikologie	123
3.6.8. SPN – pedagogické nakladatelství – vnější vývoj jazyka	125
3.6.9. SPN – pedagogické nakladatelství – shrnutí	127
3.7. Český jazyk v kostce	129
3.7.1. Český jazyk v kostce – hláskosloví	130
3.7.2. Český jazyk v kostce – tvarosloví	131
3.7.3. Český jazyk v kostce – vnější dějiny	132
3.7.4. Český jazyk v kostce – pravopis	135
3.7.5. Český jazyk v kostce – slovenština	136
3.7.6. Český jazyk v kostce – lexikologie	136
3.7.7. Český jazyk v kostce – cvičení	137

3.7.8. Český jazyk v kostce – shrnutí	138
3.8. Český jazyk – přehled středoškolského učiva	139
3.9. Učebnice – shrnutí	141
4. Elektronické zdroje	143
4.1. <i>Vokabulář webový</i> a další zdroje oddělení vývoje jazyka ÚJČ AV ČR	143
4.2. Další elektronické zdroje	149
4.3. Souhrn elektronických a dalších zdrojů k vývoji češtiny	152
5. Výzkum mezi učiteli českého jazyka na gymnáziu	158
5.1. Dotazníkový výzkum: metodologie	159
5.2. Dotazník k výuce vývoje českého jazyka na gymnáziu	163
5.2.1. Charakteristika učitelů	164
5.2.2. Důležitost vývoje češtiny ve výuce českého jazyka	169
5.2.3. Počet vyučovacích hodin	170
5.2.4. Vývoj češtiny v jiném tématu	171
5.2.5. Způsob výuky vývoje češtiny	175
5.2.6. Co se má žák o vývoji českého jazyka dozvědět	179
5.2.7. Motivování studentů	182
5.2.8. Vývoj češtiny v jiných předmětech	184
5.2.9. Zdroje pro výuku vývoje češtiny	185
5.2.10. Materiály pro přípravu	190
5.2.11. Další materiály a zdroje ve výuce	191
5.2.12. Texty ve výuce vývoje češtiny	195
5.2.13. Školní akce k vývoji češtiny	200
5.2.13.1. Exkurze k vývoji češtiny	200
5.2.13.2. Odborník ve výuce	202
5.2.13.3. Souhrn možností pro exkurze k vývoji češtiny	205
5.2.14. Kurz pro učitele	209
5.2.15. Shrnutí	214
ZÁVĚR	218
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	223
PŘÍLOHA	263
A. Seznam škol z vybraných krajů s informacemi vztahujícími se k vývoji češtiny v jejich ŠVP	263
B. Syntaktická a sémantická obtížnost textu	300
C. Dotazník Vývoj češtiny na gymnáziu	307

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Graf 1: Kraj školy	165
Graf 2: Typ školy podle zřizovatele	165
Graf 3: Délka pedagogické praxe	166
Graf 4: Aprobace učitelů	167
Tabulka 1: Přehled zapojených učitelů	168
Graf 5: Důležitost vývoje češtiny v rámci výuky ČJ	169
Graf 6: Počet vyučovacích hodin věnovaných vývoji češtiny za 4 roky	170
Graf 7: Vývoj češtiny v jiném tématu	172
Tabulka 2: Vývoj češtiny v jiném tématu – rozvedení	172
Tabulka 3: Způsob výuky vývoje češtiny	175
Tabulka 4: Co se má žák o vývoji českého jazyka dozvědět	179
Tabulka 5: Motivace pro vývoj českého jazyka	182
Tabulka 6: Vývoj češtiny v jiných předmětech	184
Tabulka 7: Používané učebnice	186
Graf 8: Spokojenost se zpracováním tématu vývoje jazyka v používané učebnici	188
Tabulka 8: Spokojenost se zpracováním vývoje jazyka v jednotlivých učebnicích	188
Tabulka 9: Materiály pro přípravu	190
Graf 9: Další materiály a zdroje ve výuce vývoje češtiny	194
Graf 10: Práce se středověkými texty ve výuce	195
Tabulka 10: Středověké texty používané ve výuce	195
Graf 11: Práce s texty raného novověku ve výuce	197
Tabulka 11: Texty raného novověku používané ve výuce	197
Graf 12: Práce s novočeskými texty ve výuce	198
Tabulka 12: Novočeské texty používané ve výuce	199
Graf 13: Realizace exkurze k vývoji češtiny	200
Tabulka 13: Možnosti exkurze k vývoji češtiny	201
Tabulka 14: Očekávání od odborníka ve výuce v souvislosti s vývojem češtiny	203
Graf 14: Realizovaná výuka s odborníkem k tématu vývoje češtiny	204
Graf 15: Zájem o kurz DVPP zaměřený na vývoj češtiny	209
Graf 16: Doba konání kurzu	210
Graf 17: Preferovaná forma kurzu	211
Graf 18: Organizátor kurzu	212
Tabulka 15: Očekávání učitelů od kurzu zaměřeného na vývoj češtiny	212

SEZNAM ZKRATEK

FF JČU – Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

FF MU – Filozofická fakulta Masarykovy univerzity

FF OU – Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě

FF UK – Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

FF UP – Filozofická fakulta Univerzity Palackého

FLÚ AV ČR – Filozofický ústav Akademie věd ČR

Pedf MU – Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity

PedF UHK – Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové

PedF UJEP – Pedagogická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně

Pedf UK – Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy

PedF OU – Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě

Pedf UP – Pedagogická fakulta Univerzity Palackého

PedF ZČU – Pedagogická fakulta Západočeské univerzity v Plzni

psl. – praslovanský

RVP G – Rámcový vzdělávací program pro gymnázia RVP G

RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

SSJŠ – Slovník spisovného jazyka českého

ŠVP – školní vzdělávací program

TUL – Technická univerzita v Liberci

ÚČL AV ČR – Ústav pro českou literaturu Akademie věd ČR

ÚJČ AV ČR – Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR

ÚVOD

Tato disertační práce se zabývá výukou vývoje českého jazyka na gymnáziu v současnosti. Nejprve uvádíme, jak se k tomuto tématu vztahuje didaktika češtiny, dále zkoumáme postavení tématu v kurikulárních materiálech (*Rámcový vzdělávací program, školní vzdělávací programy, dokumenty týkající se maturitní zkoušky*), jeho zpracování v učebnicích a pracovních sešitech, věnujeme se elektronickým zdrojům k tématu, další informace o školní praxi zjišťujeme od učitelů, a to pomocí dotazníku.

Práce tematicky částečně navazuje na práci *Metody rozvoje učitelské a žákovské kreativity ve vyučování českému jazyku na gymnáziu – se zaměřením na komunikativní dovednosti. Tvůrčí aplikace diachronního přístupu k jazyku* Andrey Königsmarkové, jejímž cílem bylo „vytvořit ucelený soubor námětů a návrhů činností rozvíjejících tvořivost žákovskou i pedagogickou, a to za využití efektivních postupů a metod založených na aplikaci diachronního přístupu k jazyku ve výuce, konkrétně jako podporu rozvoje komunikativních dovedností“.¹ Kromě toho měla její práce i další dílčí cíle: shrnout základní informace týkající se diachronního bádání, aplikovat srovnávací postupy při definování zvláštností ve vývoji českého jazyka, analyzovat přínosy a potenciál diachronního přístupu ve výuce předmětu český jazyk a literatura a zvláště v komunikační výchově a navrhnout uplatňování diachronního pohledu ve výuce českého jazyka při rozvoji komunikačních dovedností.²

Přestože se věnujeme podobnému tématu jako Königsmarková, domníváme se, že náš výzkum její práci vhodně doplní, protože se dívá na téma jiným úhlem pohledu. Nejobecnějším cílem naší práce je zjistit možnosti pro výuku tohoto tématu na gymnáziu v současnosti. K jeho dosažení slouží dílčí cíle: zjistit postavení tématu vývoje češtiny v kurikulárních dokumentech; zjistit způsob realizace výuky vývoje češtiny ve školách; analyzovat zdroje pro výuku; představit možnosti využití elektronických zdrojů, odborníka nebo exkurze ve výuce; zjistit požadavky na kurz k tématu vývoj češtiny určeného učitelům.

Přestože je toto téma specifické, považujeme za důležité se jím zabývat, protože vývoj češtiny souvisí i se současným českým jazykem, staršími literárními památkami a kulturními dějinami. Vývoj češtiny chápeme jako historický vývoj českého jazyka probíraný v rámci předmětu český jazyk a literatura. Zahrnujeme do něho lexikologii, hláskosloví, morfologii, syntax, pravopis a vnější vývoj češtiny (dějiny jazyka). Při výzkumu jsme analyzovali kurikulární dokumenty – *Rámcový vzdělávací program, školní vzdělávací programy gymnázií*

¹ KÖNIGSMARKOVÁ, Andrea. *Metody rozvoje učitelské a žákovské kreativity ve vyučování českému jazyku na gymnáziu – se zaměřením na komunikativní dovednosti. Tvůrčí aplikace diachronního přístupu k jazyku*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2013, s. 4.

² O. c., s. 4–5.

z pěti krajů – didaktiky a učebnice, které používali učitelé, od nichž jsme dále informace týkající se výuky tohoto tématu získali pomocí elektronického dotazníku.

V naší práci striktně neoddělujeme teoretickou a praktickou část. Na začátku práce nejprve zkoumáme postavení tématu vývoje jazyka v didaktikách českého jazyka pro základní a střední školy od 70. let 20. století do současnosti. Didaktiky rozdělujeme na „tradiční“, didaktiky zastávající kognitivnělingvistický přístup, didaktiky mající komunikační přístup a didaktiky zaměřené na integrovanou výuku.

V další kapitole se zabýváme vývojem češtiny v kurikulárních materiálech. Představujeme *Rámcový vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání (RVP G)* a charakterizujeme místo našeho tématu v něm. Dále charakterizujeme dokument školní vzdělávací program a na základě školních vzdělávacích programů gymnázií z pěti krajů (Praha, Jihomoravský, Moravskoslezský, Olomoucký, Zlínský kraj) přibližujeme výuku tohoto tématu ve školách obecně. Uvádíme souvislosti našeho tématu s *Katalogem požadavků zkoušek společné části maturitní zkoušky* a ukazujeme, která díla starší literatury se nejčastěji nacházejí ve školních maturitních kánonech. Zmiňujeme také materiály Ústavu pro českou literaturu AV ČR související se starší českou literaturou, které mohou školy využít.

Následně se věnujeme zpracování tématu vývoje češtiny ve vybraných současných učebnicích českého jazyka používaných na gymnáziu. Jedná se o učebnice nakladatelství Fraus, Didaktis, SPN – pedagogické nakladatelství, Taktik a přehledové publikace *Český jazyk v kostce* M. Sochrové a *Český jazyk – přehled středoškolského studia* D. Maškové.

Poté svou pozornost zaměřujeme na internetové zdroje. Představujeme zvláště *Vokabulář webový* a možnosti jeho využití ve výuce, ale i jiné elektronické zdroje k tématu a shrnujeme klady užití elektronických zdrojů.

V následující kapitole prezentujeme názory na vývoj češtiny pocházející od učitelů ze jmenovaných pěti krajů. Odpovědi jsme získali pomocí dotazníku, který se zaměřoval na samotnou výuku vývoje češtiny, výukové materiály, práci s texty, exkurzi k tématu, zapojení odborníka do výuky a kurz k danému tématu zaměřený na učitele.

Práce může být zajímavá pro všechny, kdo se jakýmkoli způsobem podílejí na středoškolské výuce českého jazyka a literatury a chtějí se lépe zorientovat v její diachronní složce. Učitelům může pomoci při výběru učebnice a dát jim návrhy na možnosti exkurzí a zdrojů použitelných při přípravě či výuce a způsobů pro výuku tématu. Může být užitečná také pro osoby, které se podílejí na revizi ŠVP. Vysokoškolští učitelé z ní mohou zjistit, jaké znalosti mohou očekávat u studentů, kteří začínají se studiem bohemistiky. Organizátorovi kurzu pro středoškolské učitele týkajícího se vývoje češtiny pomůže při jeho

plánování. Odborníci z oboru, kteří by byli zváni do výuky, zjistí, jaká by byla očekávání od jejich prezentace.

1. Vývoj češtiny v didaktice

V této kapitole bude představeno místo vývoje češtiny v didaktikách českého jazyka od 70. let 20. století, u každé z nich bude uvedeno také její zaměření. Při řazení didaktik kombinujeme hledisko chronologické a hledisko jejich zaměření. Nejprve budou představeny informace z „tradičních“ didaktik od 70. let 20. století do 90. let 20. století, poté zmíníme jednotlivé přístupy – kognitivní přístup, komunikačně pojaté vyučování a integrované vyučování. Zahrnujeme i didaktiky týkající se základní školy, protože učivo probírané na základní škole je předpokladem a výchozím bodem pro střední školu.

1.1. „Tradiční“ didaktiky

Svoboda se v *Didaktice českého jazyka a slohu* věnuje vývoji češtiny v rámci obecných výkladů o jazyce přibližně v rozsahu jedné strany A5. Podle Svobody a jeho didaktiky ze 70. let 20. století je „správné chápání poměru spisovné češtiny k nářečím a k obecné češtině ... předpokladem hlubšího vztahu k jazyku vůbec a jazyku mateřskému zvláště, porozumění současným vývojovým tendencím spisovné a obecné češtiny, spojitostí mezi vývojem jazyka a vývojem výroby a společnosti, konkrétního povědomí příbuznosti českého jazyka s ostatními slovanskými jazyky“.³ A takové poznání jazyka se podle něj opírá o minimálně základní znalosti o jeho vývoji. Podle didaktiky má učivo několik cílů, z nichž dodnes přetrvávajícím bude porozumění současnému jazyku. Další výchovná hodnota tohoto učiva je daná dobově – spočívá v tom, že přispívá k prohloubení marxisticko-leninského světónázoru u žáka a pomáhá upevňovat jeho slovanské povědomí. Zřejmě se nemá vývoji jazyka věnovat přemíra prostoru, protože výklady, které se ho týkají, a jejich reprodukce „nesmějí ale potlačovat ostatní učivo, zejména výcvik v používání spisovného jazyka“.⁴ Vývoj češtiny se má probírat podle časových možností, které souvisí s časovou dotací předmětu, danou učebními osnovami. Didaktika uvádí, že jedním z cílů tohoto učiva je i působit na vlastenecký cit žáků. Tato didaktika doporučuje využít výklad, který je „založen na stálém pozorování a porovnávání konkrétních jevů“.⁵ Za didakticky vhodné považuje poučit o základních rozdílech mezi češtinou a slovanskými jazyky a pak pracovat s texty i v nářečích. Doporučuje poučit žáky i o změnách, které vznikly analogií, a odlišit je od starších hláskových změn. Nedoporučuje odvozovat hláskové změny z ukázek v čítankách,

³ SVOBODA, Karel. *Didaktika českého jazyka a slohu*. Praha: SPN, 1977, s. 94.

⁴ Ibid.

⁵ Ibid.

ale využít literární ukázky až pro opakování jevů.⁶ S vývojem češtiny souvisí i téma slovenština,⁷ které je zde vzhledem k době vzniku pojednáno samostatně ve vlastní kapitole, mající rozsah přes 3 strany A5, a jednotlivé rozdíly mezi jazyky jsou vysvětlovány jako odlišnosti ve vývoji těchto dvou jazyků. Získané poznatky upevňují „povědomí slovanské příbuznosti mezi Čechy a Slováky“.⁸ Cílem učiva bylo, aby byl žák schopen číst slovenské texty a poslouchat slovenštinu v rozhlasu a televizi a byl připraven na její poslech při veřejných příležitostech i při kontaktu s jinými osobami. Se slovenštinou se žáci seznamovali podle učebních osnov v každém ročníku od 6. do 9. ročníku. Podle didaktiky je však třeba ve školách 2. cyklu „upevňovat a rozvíjet znalosti slovenského jazyka vždy ve srovnání s jazykem českým“.⁹ V prvních hodinách měli žáci slyšet slovenštinu v rámci poslechu nahrávky slovenského textu nebo četby učitele. Poté měli žáci uvádět hlásky, jimiž se slovenština liší od češtiny. Žáci nemuseli odpovídat v úplnosti, učitel jejich odpovědi doplňoval v rozsahu, který odpovídá učebnici. Jednalo se o odlišnosti v hláskosloví a grafickém záznamu. Poučení o slovenském skloňování a časování se nemělo vyvozovat z textu. Cílem nebylo reprodukování výkladu, ale porozumění textům.

V rámci slovenského hláskosloví měli žáci probírat slovenské hlásky, které se odlišují od češtiny, a krácení slabik po dlouhé slabice.¹⁰ K podrobnějšímu seznámení se slovenštinou propojenému s vývojem jazyka mělo pak docházet na středních školách, kdy se uváděly případy,

„1. že se některé v předhistorické době společné hlásky změnily různým způsobem, např. $\epsilon > \check{c}$, a , sl. a , po retnicích \ddot{a} ; $\tau > \check{c}$, e , sl. e , o , a ,

2. že se ve slovenštině někdy zachoval starší hláskový stav než v češtině, ve sl. nedošlo např. k přehláskám $a > \check{e}$, $u > i$, $aj > ej$,

3. že někdy naopak vývoj ve slovenštině šel dál než v češtině, např. $\check{e} > e$ i po retnicích (*bežat*).“¹¹ Učivo týkající se vývoje slovenštiny a češtiny dokládá na jednotlivých příkladech

„poučení o příbuznosti, ale i rozdílnosti mezi češtinou a slovenštinou a mezi slovanskými jazyky vůbec. Získávají se tak poznatky vedoucí k pochopení vzájemného poměru mezi českými nářečmi i poměru českých nářečí ke slovenštině.“¹² Doporučuje se toto téma spojit v učebnici s tématem *Čeština a jazyky příbuzné* a *Vývoj jazyka*. Učivo o slovenském

⁶ SVOBODA, Karel. *Didaktika českého jazyka a slohu*. Praha: SPN, 1977, s. 94–95.

⁷ O. c., s. 190–193.

⁸ O. c., s. 190.

⁹ Ibid.

¹⁰ O. c., s. 190–191.

¹¹ O. c., s. 191–192.

¹² O. c., s. 192.

skloňování je na českých školách „uspořádáno podle hledisek, která umožňují přehledně objasnit podstatné rozdíly mezi slovenským a českým skloňováním“.¹³ Slovenskému časování se žáci měli věnovat v nižších ročnících, proto na střední škole mělo jít spíše o jeho procvičování a vybavování. Měli využívat srovnání s češtinou a také hláskoslovné informace o vývoji češtiny a slovenštiny, a to konkrétně u 3. os. plurálu přítomnosti. Didaktika to dokládá následovně: „Slovesa odpovídající českým typům *prosit, trpět (vědět, jíst)* mají v 3. os. množ. č. koncovku *-ia*, ostatní slovesa mají koncovku *-ú*. V češtině se *ia* změnilo v *ie*, pak *í*. Rovněž *ú* se v češtině změnilo, a to po tvrdé souhlásce v *ou*, po měkké souhlásce v *í*. V některých případech však i po měkkých souhláskách proniklo v češtině působením analogie *-ou*: česky *češou (češi)* – slovensky *češú*.“¹⁴ Poučení o skladbě se podává v návaznosti na četbu textů, zároveň dochází k zobecněním, připomínají se odlišnosti od češtiny. Co se týče slovní zásoby slovenštiny, „existenci společných i rozdílných slov je třeba vykládat společným i rozdílným vývojem obou národů a jazyků“.¹⁵

Jelínek v *Úvodu do teorie vyučování českému jazyku* o dva roky později uvádí, že učivo obecných výkladů o jazyce, kam patří i vývoj českého jazyka, má na 2. stupni ZŠ velkou vzdělávací a formativní hodnotu. V dalším stupni by se měl student dozvědět o vývoji národního jazyka i současných vývojových tendencích. Podrobnější informace nepodává.¹⁶

Čechová počátkem 80. let 20. století v knize *Teorie a praxe vyučování českému jazyku na gymnáziu* píše, že kvůli zaměření výuky jazyka na současný český jazyk se v té době vytrácí prostor ve výuce pro historickou mluvnici, který tehdy přetrvával např. ve Slovinsku.¹⁷ Dodává, že výuka je zaměřena na funkční princip, kdežto dříve byl kladen větší důraz na kulturně-historický princip. Uvádí, že v osnovách z roku 1966 nebylo téma historie jazyka začleněno, v osnovách z roku 1969 se pro humanitní větev nacházelo. Smyslem výuky tohoto tématu má být pochopení, že se jazyk vyvíjí spolu s vývojem společnosti,¹⁸ a poznání hlavních etap tohoto vývoje. Nemá se jednat o soustavný popis a výklad jednotlivých jevů staré češtiny.¹⁹ V souvislosti s tématem vývoje češtiny Čechová uvádí, že učitel při výuce tohoto tématu zdůrazní žákům, že „závislost jazyka na vnějších podnětech není bezprostřední a že všechny změny v jazyce nelze vykládat vnějšími podněty, jazyk se vyvíjí i podle

¹³ SVOBODA, Karel. *Didaktika českého jazyka a slohu*. Praha: SPN, 1977, s. 192.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ O. c., s. 193.

¹⁶ JELÍNEK, Jaroslav. *Úvod do teorie vyučování českému jazyku*. Praha: SPN, 1979, s. 115, 118.

¹⁷ ČECHOVÁ, Marie. *Teorie a praxe vyučování českému jazyku na gymnáziu*. Praha: UK, 1982, s. 18.

¹⁸ Podobně i jinde Čechová uvádí, že „téma o vývoji jazyka poskytuje příležitost k poznání vztahů mezi vývojem jazyka a společností, jazyka a myšlení; tím přispívá k vytváření dialektického chápání světa“. Srov. ČECHOVÁ, Marie. *Teorie a praxe vyučování českému jazyku na gymnáziu*. Praha: UK, 1982, s. 79.

¹⁹ ČECHOVÁ, Marie. *Teorie a praxe vyučování českému jazyku na gymnáziu*. Praha: UK, 1982, s. 48.

vnitřních zákonitostí“.²⁰ A měl by dodat, že „vlivem společenských podmínek se jednotlivé složky jazyka mění různě“.²¹ Tehdy měl učitel vychovávat k úctě k mateřskému jazyku všímáním si jeho sepětí s vývojem společnosti, měl působit i na tvorbu vztahu ke slovenštině. Cílem výuky slovenštiny byla nejen schopnost četby slovenských textů a správná výslovnost, ale i objasnění jazykové příbuznosti i rozdílů mezi oběma jazyky a jejich místa v kontextu slovanských jazyků. I na základě porovnání s jiným jazykem mohli někdy žáci snáze porozumět i mateřskému jazyku. Učitel měl zdůvodňovat existenci slovenštiny jako národního jazyka a vycházet přitom i z porovnání historického jazykového vývoje češtiny a slovenštiny, ukázat příklady shod a rozdílů ve vývoji obou jazyků (např. psl. *ę* > sk. po retnicích *ä*; č. *a*). Učitel tehdy měl upozorňovat nejen na hláskoslovné, ale i tvaroslovné rozdíly.²²

Didaktika Čechové a Styblíka nazvaná *Didaktika češtiny* vyšla poprvé v roce 1989²³ a podruhé v upravené podobě v roce 1998 pod názvem *Čeština a její vyučování*.²⁴ Obě přibližně na třech stranách A5 obsahují kapitolu nazvanou *Diachronní a synchronní pohled na jazyk a vyučování*. Vzhledem k době vzniku je v 1. vydání, schváleném v roce 1987, oproti vydání pozdějšímu akcentováno slovanské povědomí a podrobnější srovnání s ruštinou a slovenštinou. Je zde věnován samostatný prostor i výuce slovenštiny (na necelých třech stranách A5),²⁵ o níž autoři píší v porovnání s češtinou, že „projevy specifčnosti jazyků jsou vázány na rozdíly ve struktuře jazyků a na rozdíly v jejich historickém vývoji“, a dodávají, že „vyučování slovenštině je tak třeba opírat o znalosti vývoje obou jazyků (srov. ztrátu jotace, přehlásku a jiné změny v češtině a ve slovenštině, různý vývoj v oblasti tvarosloví – srov. 3. os. pl. typ prosí x prosia)“.²⁶ Obsah, který není podmíněn dobou vzniku didaktiky (např. odkaz na učebnici vydanou v roce 1984, výchova v duchu marxisticko-leninského světónázoru, jazyky neslovanských národů patřících do slovanského společenství), je až na některé formulace společný oběma vydáním.

Obě didaktiky Čechové a Styblíka uvádějí, že je výuka zaměřena spíše na současný jazyk a synchronní pohled a „pohled diachronní ze školy téměř vymizel“, což souviselo

²⁰ ČECHOVÁ, Marie. *Teorie a praxe vyučování českému jazyku na gymnáziu*. Praha: UK, 1982, s. 72.

²¹ Ibid.

²² O. c., s. 74.

²³ ČECHOVÁ, Marie; STYBLÍK, Vlastimil. *Didaktika češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989, s. 171–176.

²⁴ ČECHOVÁ, Marie; STYBLÍK, Vlastimil. *Čeština a její vyučování*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1998, s. 182–185.

²⁵ ČECHOVÁ, Marie; STYBLÍK, Vlastimil. *Didaktika češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989, s. 174–176.

²⁶ O. c., s. 176.

s nižším počtem vyučovacích hodin.²⁷ Autoři se domnívají, že je třeba i tak jazyk chápat ve škole jako historický jev, který se vyvíjí, souvisí se společností a je dynamický. Díky učivu věnovanému vývoji jazyka mají žáci podle nich poznat, že „současná podoba českého jazyka je výsledkem dlouhého historického vývoje, že jazyk se měnil od nejdávější minulosti až po nynější/dnešní dobu v plánu hláskoslovném, tvaroslovném, lexikálním a skladebním a že vývoj jazyka dále pokračuje“.²⁸ Poznání historického vývoje češtiny je důležité také pro chápání vztahů spisovné češtiny a jejích běžně mluvených forem, dialektů a interdialektů a pro porozumění diferenciaci jazykových prostředků a pro prohloubení chápání a znalosti spisovné češtiny. Žák v rámci tématu vývoj jazyka má podle této didaktiky poznávat souvislosti vývoje jazyka a společnosti, jež jsou nejzřetelnější v slovní zásobě. Uvádí se tu, že s bývalým územním členěním a menšími kontakty obyvatel v minulosti sice nesouvisí např. všechny hláskové změny, ale jejich rozšíření v dialektech ano. Učivo o vývoji jazyka, který je spjatý s dějinami národa, je podle didaktiky spojené i s výchovou k vlastenectví.²⁹ Na základní škole se žáci s tímto učivem setkávají obvykle v posledním ročníku (např. i současné učebnice pro základní školy zařazují v nějaké formě vývoj češtiny obvykle do posledního ročníku). Podle Čechové a Styblíka je východiskem pro výuku vývoje češtiny seznámení se se slovanskými jazyky a informace o jejich společném předku praslovanštině, který není písemně doložený, ale je možné ho rekonstruovat. Chtějí dokládat rozdíly mezi slovanskými jazyky ukázkou téhož textu v různých slovanských jazycích, v níž sami studenti budou pozorovat rozdíly a shody mezi jazyky v lexiku, tvarosloví, skladbě apod., čímž si mají uvědomit, že společný základ slovanských jazyků je stále zřetelný. Doporučují znát rozdělení slovanských jazyků, používat při probírání skupin jazyků mapu a podrobněji se věnovat porovnání češtiny a slovenštiny.³⁰ Podle této didaktiky mají žáci na základní škole pracovat s literárními ukázkami, které reprezentují jednotlivé fáze vývoje českého jazyka, a převádět je do současné češtiny a nacházet rozdíly mezi tehdejším jazykem a současnou češtinou. Konkrétně jsou uvedeni autoři a díla *Dalimilova kronika*, Tomáš Štítný ze Štítného, M. Jan

²⁷ ČECHOVÁ, Marie; STYBLÍK, Vlastimil. *Didaktika češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989, s. 171. ČECHOVÁ, Marie; STYBLÍK, Vlastimil. *Čeština a její vyučování*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1998, s. 182.

²⁸ ČECHOVÁ, Marie; STYBLÍK, Vlastimil. *Didaktika češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989, s. 171. ČECHOVÁ, Marie; STYBLÍK, Vlastimil. *Čeština a její vyučování*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1998, s. 183.

²⁹ ČECHOVÁ, Marie; STYBLÍK, Vlastimil. *Didaktika češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989, s. 171–172. ČECHOVÁ, Marie; STYBLÍK, Vlastimil. *Čeština a její vyučování*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1998, s. 183.

³⁰ ČECHOVÁ, Marie; STYBLÍK, Vlastimil. *Didaktika češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989, s. 172. ČECHOVÁ, Marie; STYBLÍK, Vlastimil. *Čeština a její vyučování*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1998, s. 183–184.

Hus, Viktorín Kornel ze Všehrd, Karel starší ze Žerotína, Jan Amos Komenský, Josef Jungmann, František Palacký, Božena Němcová. Cílem na základní škole je porozumění textům s pomocí vysvětlivek bez speciálních informací o tvaroslovných zajímavostech nebo hláskových změnách.³¹ Na gymnáziu a na některých středních školách by podle autorů didaktiky mělo být poučení o vývoji češtiny podrobnější. Doporučují probírat jednotlivé jazykové roviny samostatně – hláskosloví, tvarosloví, pravopis.³² Podobně by mezi gymnaziální znalosti měly podle této didaktiky patřit národní obrození s Dobrovským a Jungmannem a Gebauer, přičemž by díky učiteli žáci mohli vidět i přímo jejich díla.³³

Kostečka ve své didaktice *Do světa češtiny jinak (Didaktika českého jazyka a slohu pro vyučovací praxi)* z roku 1993 uvádí návrh učebního plánu 8letého gymnázia. Obsahy týkající se našeho tématu zařazuje do septimy a věnuje jim hodně prostoru. Do října klade vývoj jazyka a obecnou jazykovědu a české a světové jazykovědce, do listopadu indoevropské jazyky a základy jejich hláskového vývoje, praslovanštinu a její vývoj do 9. století, prosinec rezervuje staroslověnštině, pračeštině a jejímu hláskovému vývoji a leden hláskovému vývoji staré češtiny od 14. do 17. století. Ve 2. pololetí by se podle něj žáci zabývali vnějšími dějinami češtiny – v únoru obdobím do 70. let 18. století (osobnosti, gramatiky, slovníky), v březnu obdobím od národního obrození do konce 19. století (Dobrovský, Jungmann, Gebauer).³⁴ Když se Kostečka věnuje vybraným didaktickým metodám, uvádí, že pro některé pasáže historické mluvnice lze doporučit výklad, ale je možné využít i indukci, např. pro odvození pravidla průběhu hláskové změny, např. *a > ě*.³⁵ V posledním ročníku by 2 měsíce rezervoval slovenštině.³⁶ Přestože byla publikace vydána až po rozdělení Československa, zabývá se výukou slovenštiny i speciálně, a to přibližně na čtyřech stranách A5. Protože v této době je podle něj tato tematika i nadále významná, měli by studenti získat alespoň základní poučení o tomto jazyce. Kromě „piety“ (život ve společném státě) uvádí i ryze praktické důvody, jako jsou kulturní, politické a ekonomické vztahy. Doporučuje slovenštinu srovnávat s češtinou, zmiňuje vhodný obsah z oblasti fonetiky, morfologie, syntaxe a lexikologie, která

³¹ ČECHOVÁ, Marie; STYBLÍK, Vlastimil. *Didaktika češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989, s. 172–173. ČECHOVÁ, Marie; STYBLÍK, Vlastimil. *Čeština a její vyučování*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1998, s. 184.

³² ČECHOVÁ, Marie; STYBLÍK, Vlastimil. *Didaktika češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989, s. 173. ČECHOVÁ, Marie; STYBLÍK, Vlastimil. *Čeština a její vyučování*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1998, s. 184.

³³ ČECHOVÁ, Marie; STYBLÍK, Vlastimil. *Didaktika češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989, s. 173–174. ČECHOVÁ, Marie; STYBLÍK, Vlastimil. *Čeština a její vyučování*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1998, s. 185.

³⁴ KOSTEČKA, Jiří. *Do světa češtiny jinak (Didaktika českého jazyka a slohu pro vyučovací praxi)*. Jinočany: H & H, 1993, s. 210–211.

³⁵ O. c., s. 38.

³⁶ O. c., s. 212–213.

má být „jádreem“.³⁷ Uvádí snahy o ustavení spisovné slovenštiny, porovnání vzájemného vlivu těchto dvou jazyků, vše dokládá příklady, v rámci fonetického učiva doporučuje „menší diachronní exkurs vysvětlující historický vývoj a příčinu hláskových rozdílů mezi češtinou a slovenštinou (*kóň – kuoň – kuň* vedle *kóň – kôň* apod.)“.³⁸ Cílem výuky slovenštiny podle Kostečky je „přiměřené pasívní zvládnutí základních systémových vztahů spisovné slovenštiny s ohledem na potřebnost bezproblémové komunikace se slovenským partnerem a bezproblémové percepce psaného a mluveného slova ve slovenských sdělovacích prostředcích, divadlech, filmech a literatuře“.³⁹ Sám autor ale konstatuje, že skutečný potřebný rozsah poučení o slovenštině ve škole se ukáže až později.⁴⁰

Podobný názor jako didaktika Čechové a Styblíka má v souvislosti s výukou vývoje češtiny na základní škole i *Didaktika českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ* z Masarykovy univerzity z roku 1994. Na základní škole podle ní učitelé představí vývoj jazyka na vybraných ukázkách, které pocházejí z různých časových období, avšak nedoporučuje se provádět jejich rozbor, učitel má však být schopen odpovědět na dotazy studentů. Při práci s ukázkami také využije vztahů s dějepisem a literaturou.⁴¹ Podobně se vyslovuje *Didaktika českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ* z roku 2007,⁴² která doplňuje, že „získané poznatky je třeba využít především jako motivaci k chápání jazykových jevů, jejich složitosti a vzájemných souvislostí“⁴³ a měly by být základem pro tvorbu jazykové kultury žáků a dodává, že vývojové souvislosti se uplatní i při diskusi o tendencích v jazyce.⁴⁴

Uvedené didaktiky kombinovaly funkčně-strukturální a sociolingvistický přístup. Pozdější didaktiky a didaktiky češtiny se danému tématu nevěnují⁴⁵ nebo se mu nevěnují

³⁷ KOSTEČKA, Jiří. *Do světa češtiny jinak (Didaktika českého jazyka a slohu pro vyučovací praxi)*. Jinočany: H & H, 1993, s. 74–78.

³⁸ O. c., s. 75–76.

³⁹ O. c., s. 74.

⁴⁰ O. c., s. 77.

⁴¹ HAUSER, Přemysl et. al. *Didaktika českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ. Díl II. Jazyková výchova*. Brno: MU, 1994, s. 4. Tato didaktika má i část obecnou – HAUSER, Přemysl et. al. *Didaktika českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ. Díl I. Část obecná*. Brno: MU, 1994.

⁴² HAUSER, Přemysl et. al. *Didaktika českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ*. Brno: MU, 2007, s. 8–9.

⁴³ O. c., s. 9.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Např. PASTYŘÍK, Svatopluk. *Didaktický inspiromat pro budoucí středoškolské češtináře*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. Obecná didaktika SLAVÍK, Jan; JANÍK, Tomáš; NAJVAR, Petr; KNECHT, Petr. *Transdisciplinární didaktika: o učitelském sdílení znalostí a zvyšování kvality výuky napříč obory*. Brno: MU, 2017. SVOBODOVÁ, Jana et al. *Čeština v edukaci: lingvistika a didaktika*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2021. Na teoretické rovině je zmíněna souvislost hláskových změn s nářečím, ale do výukového procesu v souvislosti s nářečím se v následující didaktické publikaci nepromítá – SVOBODOVÁ, Diana. *K pojetí učiva o útvarech národního jazyka ve výuce na 2. stupni ZŠ*. In SVOBODOVÁ, Jana et al. *Principy a cesty školní výuky českého jazyka*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2017, s. 23–24.

explicitně, samostatně a jsou specifické svým zaměřením. Jedná se o aplikaci určitého přístupu ve výuce, a to případně i na historický materiál.

1.2. Kognitivnělingvistický přístup

Pacovská v didaktice *K hlubinám študákovy duše* záměrně nepředkládá konkrétní návrhy k výuce ani v souvislosti s naším tématem,⁴⁶ ale navrhuje obecně kognitivně orientovanou výuku, při níž by vyučování „mělo směřovat k odhalení provázanosti jazyka a přirozeného světa, k uvědomění si, že pomocí jazyka poznáváme svět, že v jazyce je integrita našeho společenství, že jazyk umožňuje sdílení, spolubytí, že prostřednictvím jazyka vyjadřujeme respekt ke komunikačním partnerům a k odlišnostem mezi různými národy a menšinami“, s tím, že pohled kognitivní lingvistiky by měl být významným obohacením výuky.⁴⁷ Odkazuje také na pedagogickou aplikaci kognitivní lingvistiky v rámci osvojování mateřského jazyka a výuky cizího jazyka.⁴⁸ Konkrétní aplikaci kognitivnělingvistického přístupu ve výuce nechává na učiteli.

Nedávno vyšla ještě novější a propracovanější podobně zaměřená didaktika *Škola jako místo radosti z přemýšlení o jazyce*,⁴⁹ která uvádí, že „vědomí poznávací neboli kognitivní funkce jazyka nabídne učitelům možnosti, jak stimulovat žáky k zájmu o náš mateřský jazyk“.⁵⁰ Pro autory didaktiky je důležité, „aby se učitel, následně i žák dovídali, jak prostřednictvím jazyka poznáváme svět a co jazyk vypovídá o nás samých – o našich aktuálních životech, emocích, hodnotách, ale také o kulturní historii našeho společenství“.⁵¹ Autoři zdůrazňují sepětí výuky se životem, její užitečnost, praktičnost a shodu se zájmy žáků,⁵² zdůrazňují i mezioborový přesah⁵³ a uvádějí, že učitel by měl mít znalosti k interpretaci světa jako systému ve spojení minulosti, současnosti a budoucnosti.⁵⁴ Důležitou součástí kognitivního přístupu je i diachronní přístup k jazyku, např. „studium významových změn přispívá nejen k poznatkům o motivačních poukazech slov, ale vypovídá také o tom, jak

⁴⁶ Lze uvést, že mezi slovníky, které využila při konstrukci metafory *duše*, se nacházel i Jungmannův *Slovník česko-německý*. Srov. PACOVSKÁ, Jasňa. *K hlubinám študákovy duše. Didaktika mateřského jazyka v transdisciplinárním kontextu*. Praha: Karolinum, 2012, s. 71.

⁴⁷ PACOVSKÁ, Jasňa. *K hlubinám študákovy duše. Didaktika mateřského jazyka v transdisciplinárním kontextu*. Praha: Karolinum, 2012, s. 17.

⁴⁸ O. c., s. 28–29.

⁴⁹ PACOVSKÁ, Jasňa; NEBESKÁ, Iva; RÖHLICH, Alex; VAŇKOVÁ, Irena. *Škola jako místo radosti z přemýšlení o jazyce. Pedagogický pohled na kognitivní a kulturní aspekty jazyka*. Praha: Akropolis, 2021.

⁵⁰ O. c., s. 22–23.

⁵¹ O. c., s. 29.

⁵² Ibid.

⁵³ O. c., s. 117.

⁵⁴ O. c., s. 123.

se v jazyce uchovává paměť jazykového společenství“.⁵⁵ I díky slovníkům starší češtiny je možné rekonstruovat střípky českého jazykového obrazu světa a odkrývat souvislosti, které nejsou v současné češtině již zřetelné.⁵⁶ Kognitivní přístup pracuje se slovníky a korpusy, včetně diachronních, a jinými zdroji (texty, dotazníky apod.).⁵⁷ Je vidět, že panchronní kognitivní přístup obsáhne i historický pohled,⁵⁸ zároveň je možné se na starší materiál dívat i z kognitivní a kulturní perspektivy.⁵⁹

1.3. Komunikační pojetí

Hausenblas v publikaci *Vrátíme smysl hodinám češtiny? Úvaha a praktický návrh, jak učinit náš vyučovací předmět hodným žákova zájmu* pouze zmiňuje dorozumívání a komunikační záměr, které jsou zde samy o sobě myšleny synchronně a našeho tématu se netýkají.⁶⁰ Šebesta se v didaktice *Od jazyka ke komunikaci. Didaktika českého jazyka a komunikační výchova* věnuje komunikační výchově, nemá zvláštní zřetel k našemu tématu.⁶¹ Nezáměr o diachronii v takto zaměřených didaktikách je očekávatelný, protože komunikační přístup tíhne spíše k mluvenému nebo současnému jazyku.

Průvodce začínajícího češtináře Štěpánika a Šmejkalové zmiňuje, že pro zvýšení motivace a kreativity poslouží používání znalostí, které mají žáci z běžné komunikace.⁶² Také je podle něj důležitá kontextualizace učiva, použití autentických textů a projevů, komunikační přesah, mezipředmětové vztahy, které souvisejí i s texty, s nimiž se pracuje,⁶³ komunikačně-sémantický rozměr učiva.⁶⁴ V rámci práce se slovníky doporučuje používat zdroje

⁵⁵ PACOVSKÁ, Jasňa; NEBESKÁ, Iva; RÖHLICH, Alex; VAŇKOVÁ, Irena. *Škola jako místo radosti z přemýšlení o jazyce. Pedagogický pohled na kognitivní a kulturní aspekty jazyka*. Praha: Akropolis, 2021, s. 48. NĚMEC, Igor; HORÁLEK, Jan. *Dědictví řeči*. Praha: Panorama, 1986.

⁵⁶ PACOVSKÁ, Jasňa; NEBESKÁ, Iva; RÖHLICH, Alex; VAŇKOVÁ, Irena. *Škola jako místo radosti z přemýšlení o jazyce. Pedagogický pohled na kognitivní a kulturní aspekty jazyka*. Praha: Akropolis, 2021, s. 48.

⁵⁷ O. c., 2021, s. 49.

⁵⁸ Srov. o klíčovém slově *domov* a návrh konkrétního využití ve výuce na příkladu teploty jako zdrojové oblasti pro konceptualizaci emocí, případně ozvěn tradičního venkovského života v současné češtině. Autoři při tom používají i Jungmannův slovník nebo Staročeský slovník. PACOVSKÁ, Jasňa; NEBESKÁ, Iva; RÖHLICH, Alex; VAŇKOVÁ, Irena. *Škola jako místo radosti z přemýšlení o jazyce. Pedagogický pohled na kognitivní a kulturní aspekty jazyka*. Praha: Akropolis, 2021, s. 72–75, 177–186, 187–198.

⁵⁹ Může se jednat např. i o různé jazykové obrazy světa, zahrnující historickou perspektivu. Srov. stáž pro středoškolské studenty doc. Vondráčka v roce 2024 s názvem *Jazykový obraz prožívání přírody*, kde „úkol studenta bude zachytit s využitím korpusu diachronní dynamiku vývoje vztahu člověka k přírodě, jak se promítla do užívání jazyka“, nebo *Jazykový obraz emoce*.

⁶⁰ HAUSENBLAS, Ondřej. *Vrátíme smysl hodinám češtiny? Úvaha a praktický návrh, jak učinit náš vyučovací předmět hodným žákova zájmu*. Praha: UK, 1997, s. 7.

⁶¹ ŠEBESTA, Karel. *Od jazyka ke komunikaci. Didaktika českého jazyka a komunikační výchova*. Praha: Karolinum, 2005.

⁶² ŠTĚPÁNÍK, Stanislav; ŠMEJKALOVÁ, Martina. *Průvodce začínajícího češtináře*. Praha: Univerzita Karlova, 2016, s. 43.

⁶³ O. c., s. 54.

⁶⁴ O. c., s. 99.

ÚJČ AV ČR, ale neodkazuje specificky na ty k historické češtině.⁶⁵ Zmíněné informace v souvislosti s naším tématem vybíráme kvůli doporučení využít reálné texty, možnosti podpořit mezipředmětové vztahy a využít zdroje poskytované ÚJČ AV ČR.

Didaktiky vydané v roce 2020, jejichž autorem (*Výuka češtiny mezi tradicí a inovací*) či spoluautorem (*Školní výpravy do krajiny češtiny. Didaktika českého jazyka pro základní školy*) je Štěpáník,⁶⁶ doporučují postup od komunikace k jazyku⁶⁷ a od jazyka ke komunikaci s tím, že komunikace má být centrem výuky.⁶⁸

První z nich, *Výuka češtiny mezi tradicí a inovací*, kritizuje tradiční mluvnické vyučování (na základní škole), jemuž přisuzuje nízkou kognitivní náročnost, dekontextualizaci jevů, formalismus a izolovanost poznání, zaměření na lingvistické poznání, důraz na pamětné osvojení učiva, absenci komunikačního přesahu, neukotvenost v prekonceptu a komunikační zkušenosti žáka a představu, že by bylo rodilé mluvčí třeba česky naučit. Učivo by mělo mít opodstatnění pro učitele i žáky i vzhledem k jejich komunikačním potřebám, má být přítomná motivace k osvojení učiva, má docházet k propojování jednotlivých poznatků, aby učivo nebylo atomizováno. Dále kniha zmiňuje, že tradiční výuka mluvnice neobsahuje sémanticko-pragmatický přístup.⁶⁹ Kritizuje se filologické pojetí výuky češtiny jako formální disciplíny odtržené od života a výuky komunikace, kdy se nezohledňuje současné komunikačně-kulturní prostředí.⁷⁰ Uvádí se, že pro výuku je zásadní rozvoj jazykového vědomí a komunikační kompetence žáka, že je třeba rozvíjet kognitivně-komunikační přístup, aby se mohly rozvíjet kognitivní a komunikační funkce.⁷¹ Důležitý je obsahově zaměřený přístup⁷² a práce s prekoncepty a komunikačními zkušenostmi žáků.⁷³ Základním cílem výuky českého jazyka je prohlubování a rozšiřování jazykového povědomí.⁷⁴ Výuka mluvnice má dát „poznání vlastností jazykových prostředků vzhledem k jejich funkci v komunikaci“.⁷⁵ Didaktika tedy navrhuje jinou výuku češtiny než tradiční, měla by propojovat psychodidaktické

⁶⁵ ŠTĚPÁNÍK, Stanislav; ŠMEJKALOVÁ, Martina. *Průvodce začínajícího češtináře*. Praha: Univerzita Karlova, 2016, s. 56–58.

⁶⁶ ŠTĚPÁNÍK, Stanislav. *Výuka češtiny mezi tradicí a inovací*. Praha: Academia, 2020. ŠTĚPÁNÍK, Stanislav et al. *Školní výpravy do krajiny češtiny. Didaktika českého jazyka pro základní školy*. Plzeň: Fraus, 2020.

⁶⁷ ŠTĚPÁNÍK, Stanislav. *Výuka češtiny mezi tradicí a inovací*. Praha: Academia, 2020. s. 289.

⁶⁸ ŠTĚPÁNÍK, Stanislav. *Výuka češtiny mezi tradicí a inovací*. Praha: Academia, 2020. s. 115. ŠTĚPÁNÍK, Stanislav et al. *Školní výpravy do krajiny češtiny. Didaktika českého jazyka pro základní školy*. Plzeň: Fraus, 2020, s. 42.

⁶⁹ ŠTĚPÁNÍK, Stanislav. *Výuka češtiny mezi tradicí a inovací*. Praha: Academia, 2020, s. 72.

⁷⁰ O. c., s. 286–287.

⁷¹ O. c., s. 74.

⁷² O. c., s. 93.

⁷³ O. c., s. 110.

⁷⁴ O. c., s. 111.

⁷⁵ Ibid.

a ontodidaktické perspektivy a kognitivní a komunikační cíle jazykové výuky. Spojovala by tak pohled oboru i žáka, cíl poznávací i komunikační a zdůrazňovala komunikačně-pragmaticko-sémantická hlediska.⁷⁶ Didaktické strategie komunikačně pojatého vyučování jsou charakterizovány jako kognitivně-komunikační a konstruktivistické.⁷⁷ Z hlediska výuky jsou základními strategiemi textocentrismus a situačnost.⁷⁸

V druhé didaktice, nazvané *Školní výpravy do krajiny češtiny*, autoři prosazují odklon od izolovaných příkladů a příklon k analýzám vztahu mezi komunikátem a kontextem. Výuka má klást důraz na vztah záměr – jazykové prostředky – úspěšnost komunikátu – důsledky komunikátu. Je důležitá integrita výuky.⁷⁹ Tato komunikační nauka o českém jazyku „se zaměřuje na práci s obsahem výuky (a jeho proměnu), a to s akcentem na důsledně kognitivně-komunikační zacílení, tedy na rozvoj komunikačních dovedností a kognitivních schopností žáka, ale též dalších stránek žákovy osobnosti“.⁸⁰ Jazykové učivo se stává prostředkem, nikoliv cílem, je plně integrována jazyková a komunikační výchova.⁸¹ Jedná se o „smysluplné a funkční poznávání jazyka v jeho komunikačních souvislostech – v konkrétních komunikačních kontextech“.⁸²

Vlastnosti komunikačně pojaté výuky jsou: činnost ve výuce orientovaná k žákovi, jeho osobnosti a jeho komunikačním potřebám; výuka založená na žákovském prekonceptu; komunikační přesah vzdělávacího obsahu; vztahování obsahu k reálnému každodennímu životu žáka; výuka vychází ze skutečné komunikace; je kladen důraz na produkci psaných i mluvených komunikátů; výuka směřuje k popisu a funkcionalizaci; poznání jazyka je považováno za nástroj ke zlepšení komunikace; výuka má sociální (jazyk je chápán jako společenský jev) a kognitivní zaměření (jazyk je vnímán jako prostředek k interpretaci světa, formování postojů a hodnot).⁸³ Komunikační zaměření výuky vývoj češtiny specificky nezohledňuje, protože autoři didaktik zřejmě předpokládají, že v takto pojaté výuce nebude mít významné postavení. Takto pojatá výuka se zaměřuje spíše na propojení s reálnou komunikací v současném jazyce, přestože odkazy na vývoj v souvislosti s ní by byly možné.

⁷⁶ ŠTĚPÁNÍK, Stanislav. *Výuka češtiny mezi tradicí a inovací*. Praha: Academia, 2020, s. 113.

⁷⁷ O. c., s. 116.

⁷⁸ O. c., s. 117.

⁷⁹ ŠTĚPÁNÍK, Stanislav et al. *Školní výpravy do krajiny češtiny. Didaktika českého jazyka pro základní školy*. Plzeň: Fraus, 2020, s. 48–49.

⁸⁰ O. c., s. 280.

⁸¹ Příklady integrace ve výuce přináší i např. metodická příručka ŠTĚPÁNÍK, Stanislav; KRČMÁŘOVÁ, Markéta; POLČÁKOVÁ, Jana. *Metodická příručka Český jazyk a literatura. Možnosti integrace ve výuce českého jazyka*. Praha: Národní pedagogický institut ČR, 2020.

⁸² ŠTĚPÁNÍK, Stanislav et al. *Školní výpravy do krajiny češtiny. Didaktika českého jazyka pro základní školy*. Plzeň: Fraus, 2020, s. 280.

⁸³ Ibid.

1.4. Integrovaná výuka

Integrace znamená scelení nebo sjednocení. Integrovaná výuka se zakládá na spojení učiva jednotlivých předmětů v celek, je přitom kladen důraz na komplexnost poznání. Integrovaná výuka bývá obvykle realizována jako integrovaná témata nebo projektové dny a projektové vyučování.

Zcela integrovanou výuku v rámci předmětu český jazyk a literatura chápeme jako vnitřní integraci všech složek předmětu, tedy složky jazykové, komunikační a slohové a literární. Integraci v rámci předmětu český jazyk na gymnáziu včetně literatury se věnuje a ji podporuje ve své disertační práci *Integrovaná výuka českého jazyka, slohu a literatury na gymnáziu. Návrh koncepce* Franta,⁸⁴ který ji zkoušel aplikovat na svou praxi gymnaziálního učitele (v příkladech se zaměřil na Goethova *Fausta*, Nerudovy *Povídky malostranské* a onikání, onkání, dílo Karla Čapka a publicistický styl a syntax). Kromě toho shrnuje předchozí názory na pojetí vztahu jazykové a literární složky předmětu a možnosti integrace.

Franta prezentoval klady a zápory integrované výuky podle pohledu svých studentů. Mezi její klady zařadil komplexnost výuky ČJL, smysluplnost integrace dvou nebo tří složek předmětu, systémovost a návaznost, prohloubení jazykové nebo literární složky, mezipředmětové vztahy (zvláště s historií), ozvláštnění výuky, opakování látky, induktivní přístup a zapojení studentů, praktický dosah, provázanost jako přípravu na VŠ. Z odpovědí Frantových studentů vycházejí i zápory tohoto přístupu: neuspořádanost, nesystémovost, chaotičnost při realizaci integrované výuky i ve vlastních zápisech, časová a obsahová nevyváženost mezi jednotlivými složkami předmětu, nutnost adaptace na nový způsob výuky, malá provázanost jednotlivých složek předmětu, náročnost a obtížnost integrované výuky, nízká časová dotace, nesmyslnost, obsahová předimenzovanost.⁸⁵

Ve shodě s integrací ve výuce doporučuje Franta pěstovat diachronní povědomí průběžně po celé čtyři roky studia na střední škole a používat komplexní jazykové rozbory. Uvádí, že tradiční výuka, kdy je jazyková a literární složka oddělena, má své limity a nyní se

⁸⁴ FRANTA, David. *Integrovaná výuka českého jazyka, slohu a literatury na gymnáziu. Návrh koncepce*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2021. FRANTA, David. *Model integrované výuky předmětu český jazyk a literatura: Praxe z klatovského gymnázia*. In ČECHOVÁ, Marie; SPĚVÁČKOVÁ, Martina (eds.). *Od praxe k teorii a zpět II*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2021, s. 296–313. FRANTA, David. *Modelování integrované výuky předmětu český jazyk a literatura (přednosti a limity)*. In ČECHOVÁ, Marie; SPĚVÁČKOVÁ, Martina (eds.). *Od praxe k teorii a zpět ve vyučování češtině I*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2019, s. 112–129. O integrované výuce obecně PODROUŽEK, Ladislav. *Integrovaná výuka na základní škole*. Plzeň: Fraus, 2002.

⁸⁵ FRANTA, David. *Integrovaná výuka českého jazyka, slohu a literatury na gymnáziu. Návrh koncepce*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2021, s. 74–88. V 80. letech 20. století viděla Čechová na příkladu jiných států, kde byl jazyk na gymnáziu integrován do výuky literatury, že na něj nebyl kladen takový důraz a nedocházelo oproti nižším ročníkům k prohloubení. Srov. ČECHOVÁ, Marie. *Teorie a praxe vyučování českému jazyku na gymnáziu*. Praha: UK, 1982, s. 22.

zaměřuje na současný jazyk. Zmiňuje, že se v 1. ročníku probírá starší česká literatura, a historická gramatika, pokud se vyučuje, se učí ve 4. ročníku, podle něj tedy k většímu propojení v rámci jazykové a literární části nedojde. Uvádí, že k propojení jazykové a literární složky na střední škole dojde při přípravě na maturitní zkoušku. Odkazuje na postavení tématu v *Katalogu požadavků zkoušek společné části maturitní zkoušky* a dodává, že se na jeho základě předpokládá alespoň minimální čtenářská zkušenost s *Dalimilovou kronikou*, *Mastičkářem* a skladbou *Podkoní a žák*. Přidává, že k porozumění těmto dílům je cesta přes historickou gramatiku, a uvádí, že do školního kánonu může být zařazeno jakékoliv dílo, u něhož se pak předpokládá hluboká čtenářská zkušenost.⁸⁶ Takovýto integrační přístup je pro naše téma zajímavý a inspirativní, protože vývoj češtiny je jeho přirozenou a důležitou součástí všude, kde se pracuje se staršími texty.

1.5. Shrnutí

Existující didaktiky se hlásí k různým přístupům, z nichž v některých hraje vývoj češtiny významnější roli a v jiných téměř žádnou (komunikační přístup). Na základě existujících didaktik je tedy možno uvažovat o dvou přístupech k zapojování diachronního učiva do výuky českého jazyka. První přístup bychom mohli nazvat tradiční – zaměřený primárně filologicky. Vývoj češtiny by byl představen samostatně, případně v souvislosti s vývojem společnosti, přitom nebo poté by se pracovalo s vybranými texty. Bylo by možné odkazovat na vývoj v nářečích a odlišnosti ve vývoji v jiných slovanských jazycích a slovenštině. Nebo naopak by např. na hláskový vývoj češtiny mohlo být odkazováno v rámci nářečí.

Druhý přístup bychom mohli označit jako integrační, který propojuje více složek předmětu. V modelovém případě by jeho součástí a výchozím bodem byl pravděpodobně nejčastěji starší literární text, jehož interpretace by byla propojena se zřetelem k jazykové stránce, např. bychom si všímali jednotlivých jazykových jevů v porovnání se současným jazykem, zjistili způsob pravopisu, přicházeli pomocí slovníků na významy slov a proměny lexika apod.

Tyto dva přístupy se nevylučují. Pokud však budeme klást při výuce na gymnáziu větší důraz i na jazyk nebo jeho výuka bude pojatá tradičněji, případně ve škole budou samostatné jazykové hodiny, věnujeme tomuto tématu samostatný oddíl v rámci jazykových, případně

⁸⁶ FRANTA, David. *Kněz Oldřich o Postoloprtech loviše... aneb (a)historická gramatika v učebnicích českého jazyka a literatury pro střední školy*. Sine: sine, 2018. Děkuji D. Frantovi za poskytnutí textu nepublikovaného příspěvku předneseného na 4. didaktické konferenci v Praze: Nové aspekty v didaktice mateřského jazyka v roce 2018.

literárních hodin. Přitom využijeme i obsah elektronických zdrojů, a to *Vokabuláře webového* a jiných zdrojů zpřístupňovaných ÚJČ AV ČR (zvláště proměny slovní zásoby, slovníky) nebo zdroje *Českého národního korpusu*, zvláště SyD.

Školy, které na vývoj češtiny nekladou zvláštní důraz, využijí spíše integrační přístup. V rámci něho vyjdou od některého textu, zvláště kanonického (daného v současnosti Cermatem, školním vzdělávacím programem nebo maturitním kánonem školy), jemuž se budou věnovat po stránce literární i jazykové. Předpokládáme, že minimálně při četbě děl starší české literatury přitom proběhnou alespoň odkazy na jeho jazykovou stránku, případně na vybrané jevy, které s textem souvisejí (např. hlásková změna, slovesný tvar, číslo). I při tomto přístupu je možno používat elektronické zdroje, pokud to časová dotace dovolí.

2. Vývoj češtiny v kurikulárních dokumentech

V této kapitole bude představeno postavení vývoje češtiny na oboru gymnázium v kurikulárních materiálech. Jedná se o *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia (RVP G)*,⁸⁷ platný pro všechny školy daného typu, a školní vzdělávací programy gymnázií z krajů Praha, Jihomoravský, Olomoucký, Zlínský a Moravskoslezský kraj. Školní vzdělávací programy škol jsme získali z internetových stránek školy, pokud tento dokument škola nezveřejňovala v elektronické podobě, požádali jsme e-mailem o jeho poskytnutí vedení školy. Jedná se o ŠVP škol daných krajů s oborem gymnázium ve školním roce 2022/2023. Zajímá nás dále tato tematika v materiálech, které se týkají maturitní zkoušky, vydaných Cermatem a ve školních kánonech četby.

Nejprve se budeme věnovat *Rámcovému vzdělávacímu programu pro gymnázia* a tomu, jaké má vývoj češtiny možnosti v souvislosti s klíčovými kompetencemi, učivem a výstupy oboru Český jazyk a literatura a jaké jsou jeho hlavní souvislosti s průřezovými tématy a jinými předměty. Poté představíme obecně obsah dokumentu školní vzdělávací program a informace související s vývojem češtiny získané ze školních vzdělávacích programů. Nakonec zmíníme informace získané z *Katalogu požadavků zkoušek společné části maturitní zkoušky* v souvislosti s maturitními kánony pro školní rok 2022/2023 a uvedeme, jak na maturitní zkoušku z českého jazyka reagoval ve svých materiálech Ústav pro českou literaturu AV ČR.

2.1. Rámcový vzdělávací program

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia je obecný dokument platný pro všechny školy s oborem gymnázium. Je rozdělen do čtyř částí. V první z nich se věnuje pozornost vymezení *RVP G*. Druhá se zaměřuje na charakteristiku vzdělávání. Obsahem třetí části je pojetí a cíle vzdělávání, klíčové kompetence, vzdělávací oblasti, průřezová témata, rámcový učební plán a zásady pro tvorbu školního vzdělávacího programu pro čtyřletá gymnázia a vyšší stupeň víceletých gymnázií. Poslední část se týká vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, žáků mimořádně nadaných a podmínek vzdělávání na gymnáziu. Celý dokument je dělen na kapitoly, které budou dále popsány se zřetelem k našemu tématu.

⁸⁷ Aktualizovaný *Rámcový vzdělávací program* platí od školního roku 2022/2023. Změny v *RVP* a *ŠVP* souvisejí s novou digitální kompetencí a vzdělávacím oborem Informatika. Větších změn doznal *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV)*, přímo našeho tématu se však tyto změny netýkají. Srov. FALTÝN, Jaroslav et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: MŠMT, 2021.

2.1.1. 1. a 2. kapitola *RVP G*

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia obsahuje v první kapitole charakteristiku systému kurikulárních dokumentů a rámcových vzdělávacích programů, poté je charakterizován samotný *RVP G*. Na základě *RVP G* se tvoří ŠVP čtyřletých a vyššího stupně osmiletých gymnázií. *RVP G* stanovuje základní úroveň vzdělání pro všechny absolventy gymnázií, určuje úroveň klíčových kompetencí, jíž by měli absolventi gymnázia dosahovat, přináší povinné vzdělávací obsahy (výstupy a učivo), určuje povinná formativní průřezová témata, podporuje komplexnost při realizaci vzdělávacího obsahu a jeho propojování, předpokládá různé metody a formy výuky podle individuálních potřeb žáků, umožňuje přizpůsobit vzdělávací obsah pro žáky jak mimořádně nadané, tak pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. *RVP G* je dokument, který není rigidní, ale je otevřený změnám a inovacím.⁸⁸ Druhá kapitola *RVP G* se věnuje charakteristice vzdělávání, jeho organizaci, podmínkám přijetí ke vzdělávání a způsobu ukončování vzdělávání.⁸⁹

2.1.2. 3. kapitola *RVP G*

Z hlediska vlastní výuky vybraného tématu je nejdůležitější třetí část *RVP G* (část C). *RVP G* zde určuje pojetí a cíle gymnaziálního vzdělávání. Během studia gymnázia mají žáci získat obecný rozhled člověka, který má středoškolské vzdělání, a nabýt klíčových kompetencí, čímž se připraví na budoucí vysokoškolské i jiné vzdělání, profesní vzdělávání i pro život ve společnosti. Gymnaziální prostředí má být náročné a motivující ke studiu a získání klíčových kompetencí, které zahrnují vědomosti, dovednosti, postoje a hodnoty, aby je pak studenti byli schopni využít při dalším studiu a ve svém profesním, osobním i občanském životě. Cílem není jen předat mnoho jednotlivých poznatků, ale studenti by měli získat systematické znalosti, měli by se naučit dávat informace do kontextu a měli by být motivováni pro další vzdělávání. Ve výuce by se proto měly podle *RVP G* využívat metody, které budou podporovat samostatnost žáků, tvořivé myšlení, pohotovost, nabízí se využití nových organizačních forem a integrovaných předmětů.

RVP G je obecným rámcem gymnaziální výuky. Jednotlivé školy ve svých školních vzdělávacích programech mohou „tento rámec obohacovat podle vlastních vzdělávacích záměrů, podle potřeb a zájmů žáků i podle regionálních podmínek“ a dotvářet si profil svého

⁸⁸ JERÁBEK, Jaroslav; KRČKOVÁ, Stanislava; HUČÍNOVÁ, Lucie. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia RVP G*. Praha: MŠMT, 2021, s. 4.

⁸⁹ O. c., s. 5.

absolventa.⁹⁰ V této třetí kapitole jsou také shrnuty tři cíle vzdělávání na gymnáziu: vybavit žáky klíčovými kompetencemi na úrovni, kterou předpokládá *RVP G*; vybavit žáky širokým vzdělanostním základem na úrovni, kterou popisuje *RVP G*, a připravit žáky k celoživotnímu učení, profesnímu, občanskému i osobnímu uplatnění.⁹¹

2.1.3. 4. kapitola *RVP G*

Ve čtvrté kapitole *RVP G* představuje klíčové kompetence. Uvedené klíčové kompetence jsou souborem „vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot, které jsou důležité pro osobní rozvoj jedince, jeho aktivní zapojení do společnosti a budoucí uplatnění v životě“.⁹² Kompetence na gymnáziu prohlubují to, co si žáci osvojovali v rámci klíčových kompetencí na základní škole. Popsaná úroveň klíčových kompetencí je stavem, k němuž se mají v závislosti na svých dispozicích žáci přibližovat, jejich rozvíjení je podle slov *RVP G* ale celoživotním procesem. Každá škola by si podle *RVP G* měla stanovit vlastní postupy (výchovné a vzdělávací strategie), jimiž bude tyto klíčové kompetence rozvíjet a jež bude využívat při výuce i mimovýukových aktivitách.

Na gymnáziu si student osvojuje celkem 7 klíčových kompetencí. Jsou jimi kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální, kompetence občanská, kompetence k podnikavosti a kompetence digitální. Klíčové kompetence stejně jako *RVP G* uvedeme samostatně, ale jsme si spolu s ním vědomi toho, že se mezi sebou doplňují a prostupují.⁹³ Vždy nejprve kompetenci představíme a poté uvedeme návrhy, jakým způsobem s ní podle našeho názoru souvisí poučení o vývoji češtiny.

Díky kompetenci k učení si žák sám plánuje své učení a pracovní činnosti a používá je pro svůj rozvoj. Zároveň využívá různé strategie k učení, aby získal a zpracoval informace, zkouší a rozvíjí různé způsoby učení a to, jakým způsobem se učí, reflektuje. Také kriticky pracuje se zdroji informací a tvořivě je zpracovává.

Výuka diachronního tématu přispívá k naplňování této kompetence různými způsoby. Jedná se zvláště o obsahovou složku předmětu. Žák např. používá termíny vztahující se k tématu vývoje jazyka, charakterizuje jednotlivé fáze češtiny. Také ví, kdy které změny v jazyce proběhly. Dokáže příklady změn vyhledat v textu a okomentovat danou změnu –

⁹⁰ JEŘÁBEK, Jaroslav; KRČKOVÁ, Stanislava; HUČÍNOVÁ, Lucie. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia RVP G*. Praha: MŠMT, 2021, s. 6.

⁹¹ Ibid.

⁹² O. c., s. 7.

⁹³ Ibid.

hláskoslovnou, morfologickou, syntaktickou, lexikální. Je si vědom toho, že vývoj jazyka neskončil, ale je to proces související i s vývojem společnosti. Zná slovníky staré češtiny, ale také dobové slovníky a umí s nimi pracovat. Pro své učení používá různé zdroje informací.

Žák také vidí systém v průběhu změn ve vývoji jazyka. Je si vědom toho, že vývoj jazyka není odtržený od současného českého jazyka, ale s ním spojený a že se jazyk stále mění. Díky tomu si např. může uvědomit, že hláskové změny proměnily i deklinační typy, dokáže odůvodnit a najít pozůstatky starších podob češtiny v současném spisovném i nespisovném jazyce a je si vědom jejich existence (např. v deklinaci duál, vzory *paní, Jiří, máti*, přechod koncovek u deklinačních typů, ustupující tvary v konjugaci). Může nacházet vztah mezi vývojem jazyka a dialekty a jejich specifiky. Získává znalosti vnějších dějin, je schopen nabyté znalosti propojovat mezi předměty.

S plánováním práce a její organizací souvisí také typ zadané práce, např. vypracování úkolu, referátu či seminární práce nebo projektu do určitého termínu za použití primárních a sekundárních zdrojů nebo aktivní zapojení do organizace exkurze. Různé způsoby sebehodnocení lze využít nejen v rámci tohoto tématu.

Díky kompetenci k řešení problémů student pozná problém a najde, v čem je jeho základ. Tvoří hypotézy, přemýšlí nad různými způsoby řešení problému, při řešení problémů využívá znalosti a dovednosti, které již dříve nabyl. Používá analytické a kritické myšlení, ale i tvořivost a intuici. Svá zjištění interpretuje a ověřuje, hledá pro své závěry argumenty a důkazy a formuluje výsledky své činnosti a obhajuje je. Zároveň je schopný se dívat na problém z různých úhlů a promýšlet různá možná řešení a zamýšlet se nad jejich pozitivy a negativy.

Když pomineme, že problémem může být samotná starší čeština (nebo pro někoho i čeština 1. poloviny 20. století) nebo starší pravopis, neboť se liší od současného jazyka a pravopisu, řadí se sem různé úkoly, které studenti aktivně plní. Mezi ně by v rámci tématu vývoje češtiny mohlo patřit odhalení příčin problému – např. vyvození některého pravidla (např. hláskové změny, způsob pravopisu), určení stáří textu (na základě jevů, které daný text obsahuje), zjištění významu slova, četba či transkripce transliterovaného textu nebo starého tisku apod.

V rámci komunikativní kompetence student efektivně využívá digitální technologie a různé verbální a neverbální prostředky komunikace i grafická a symbolická vyjádření. Vyjadřuje se i odbornou řečí. Cílem je, aby jeho projev byl jasný, srozumitelný a přiměřený tomu, pro koho je určen a co mu chce sdělit, tedy s ohledem na komunikační situaci. Má být citlivý ke zkušenostem, znalostem a pocitům komunikačních partnerů. Díky této kompetenci

žák také vhodným způsobem prezentuje svou práci i sám sebe. Má také rozumět různým typům sdělení v rozličných komunikačních situacích a dobře je interpretovat, v případě sporů pomáhat nalézt porozumění.

Tuto kompetenci v případech, které by se týkaly vývoje češtiny, budeme rozvíjet při prezentování řešení jakéhokoliv úkolu nebo při skupinové práci. Zároveň bychom ji mohli najít obecně v práci s texty, v porozumění různým typům textů jak staročeských, tak pozdějších v textové nebo audio podobě nebo v práci s literaturou či slovní zásobou (práce s různými typy slovníků a informačních zdrojů). Pomocí práce se staršími texty žáci „komunikují“ s předky.

Pomocí kompetence sociální a personální je student schopný sebereflexe, reálného pohledu na své fyzické a psychické možnosti. Stanoví si cíle podle svých schopností, zájmů a situace, v níž se nachází v osobním životě. Měl by předvídat důsledky svého jednání a chování v různých situacích a podle toho své jednání řídit. Má mít schopnost adaptability – přizpůsobit se různým životním a pracovním podmínkám. Má být aktivní při stanovování a dosahování společných cílů, tvořit kvalitní mezilidské vztahy, projevovat se zodpovědně vůči zdraví, rozhodovat se podle svého názoru.

Student při setkávání se s tématem vývoje češtiny stejně jako s jakýmkoliv jiným rozvíjí tuto kompetenci minimálně tím, že je schopný přizpůsobit se zadaným úkolům, učivu a typu práce a snaží se dosáhnout splnění úkolů. Kompetence bude souviset i se zvolenými metodami a formami výuky.

Kompetence občanská činí studenta schopného informovaně uvažovat o vztazích mezi jeho osobními zájmy, zájmy větší skupiny, jejímž je členem, a veřejnými zájmy, činit rozhodnutí s ohledem na udržitelnost života, respektovat různé názory, hodnoty, postoje a schopnosti různých lidí. Student poznává a chápe kulturní a duchovní hodnoty, spoluvytváří a chrání je. Přemýšlí o souvislostech mezi svými právy, povinnostmi a zodpovědností, prosazuje svá práva i práva jiných a tvoří podmínky, aby mohla být naplňována. Je zodpovědný a tvořivý při plnění svých povinností. V krizových situacích se zachová zodpovědně a informovaně a pomůže. Zajímá se o veřejné dění ve svém bydlišti i obecně a vystupuje aktivně.

Vztah tématu vývoje češtiny k této kompetenci najdeme dokonce explicitní, neboť jazyk a jeho dějiny jsou jistě kulturní hodnotou národa. Tato kompetence bude souviset také s hodnotami v rámci jazyka a s jazykovou kulturou, pochopením, co je v jazyce považováno za správné a co nikoli, s názory osobností věnujících se jazyku, postavením jazyka v jednotlivých dobách a smyslem historické paměti, kulturní historií a vnějšími dějiny

jazyka. Žáci se mohou zamýšlet nad tím, jak byl vymezen národ. Kompetence souvisí také s výběrem textů.

Na základě kompetence k podnikavosti se žák umí rozhodnout o svém dalším vzdělávání a profesním směřování, rozvíjí se a hledá možnosti pro svůj rozvoj v osobním a profesním životě. Je iniciativní a tvořivý, vítá změny, hodnotí vzdělávací a pracovní příležitosti, používá různé dostupné zdroje, když plánuje aktivity. Průběžně hodnotí své výsledky a podle vytyčeného cíle upravuje své činnosti. Je schopný se sám motivovat, aby práci dokončil. Je schopen posoudit rizika ve skutečných životních situacích a nést je.

Tuto kompetenci v rámci našeho tématu bude žák rozvíjet zvláště tím, že rozezná svůj osobní potenciál při práci se starším materiálem a bude započatou práci dokončovat, nebude díky správné motivaci vidět v práci jen aktuální užitek, ale uvidí i dlouhodobou užitečnost pro sebe a v rámci dalších témat předmětu. I v rámci tohoto tématu může rozvíjet vůli, myšlenkové operace, komunikaci, zvládání stresu, kreativitu nebo time management. Učí se pracovat se slovníky, učebním nebo odborným textem.

Poslední kompetencí je kompetence digitální. V rámci ní student umí používat potřebná digitální zařízení, aplikace a služby jak v činnostech, které souvisejí se studiem, tak v těch souvisejících s veřejným životem. Získává, sdílí a spravuje data, informace a digitální obsah v různých formátech a tvoří, vylepšuje a propojuje digitální obsah, komunikuje digitálními prostředky, umí poradit s technickými problémy a navrhuje vylepšení, umí se vyrovnat se změnami v digitálních technologiích, zabraňuje situacím, které ohrožují bezpečnost zařízení, dat nebo zdraví.

V rámci tématu vývoje češtiny žák rozvíjí tuto kompetenci při používání digitálních zařízení a digitálního obsahu v různých formátech, také využíváním elektronických zdrojů k tématu, např. *Vokabuláře webového*.⁹⁴

Každá škola navrhuje postupy, jimiž bude tyto klíčové kompetence rozvíjet, netýkají se nezbytně konkrétního vzdělávacího obsahu. Stejně jako u jiného učiva je možné klíčové kompetence rozvíjet i u vývoje češtiny. Výše jsme naznačili možnosti jejich rozvoje tímto tématem.

2.1.4. 5. kapitola RVP G

Pátá kapitola *RVP G* představuje 8 vzdělávacích oblastí, které obsahují vzdělávací obsah gymnázií. Součástí *RVP G* jsou tyto vzdělávací oblasti: *Jazyk a jazyková komunikace*,

⁹⁴ JERÁBEK, Jaroslav; KRČKOVÁ, Stanislava; HUČÍNOVÁ, Lucie. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia RVP G*. Praha: MŠMT, 2021, s. 7–10.

Matematika a její aplikace, Člověk a příroda, Člověk a společnost, Člověk a svět práce, Umění a kultura, Člověk a zdraví, Informatika. Každou z nich tvoří jeden nebo více obsahově blízkých oborů, jimiž jsou Český jazyk a literatura, Cizí jazyk, Další cizí jazyk, Matematika a její aplikace, Fyzika, Chemie, Biologie, Geografie, Geologie, Občanský a společenskovědní základ, Dějepis, Člověk a svět práce, Hudební obor, Výtvarný obor, Výchova ke zdraví, Tělesná výchova a Informatika. Do oblasti *Jazyk a jazyková komunikace* patří obory Český jazyk a literatura, Cizí jazyk a Další cizí jazyk.

Každá ze vzdělávacích oblastí obsahuje v *RVP G* svou charakteristiku, cílové zaměření a vzdělávací obsah. Tyto pojmy jsou v *RVP G* vysvětleny.

Charakteristika vzdělávací oblasti určuje „postavení a význam vzdělávací oblasti na gymnáziu a její návaznost na koncepci základního vzdělávání“.⁹⁵

Cílové zaměření vzdělávací oblasti definuje, „jak vzdělávací oblast a její obory přispívají k rozvíjení klíčových kompetencí žáků“.⁹⁶ Toto cílové zaměření má škola zachovávat „při formulování výchovných a vzdělávacích strategií, které jsou popsány v učebních osnovách každého vyučovacího předmětu ve školním vzdělávacím programu. Jsou to vlastní postupy, které si učitelé naplánují a které podle jejich zkušeností povedou k cílenému utváření a rozvíjení klíčových kompetencí žáků. Může se jednat o různé metody a formy práce, nejrůznější aktivity, které se uplatňují v jednotlivých předmětech.“⁹⁷

Vzdělávací obsah se skládá z očekávaných výstupů a učiva. Očekávané výstupy popisují úroveň osvojení učiva, kterou „mají žáci na konci vzdělávání na gymnáziu v daném oboru dosáhnout, tzn. jakými žádoucími vědomostmi, dovednostmi, postoji a hodnotami mají disponovat. Vypovídají nejen o znalostech, ale hlavně o schopnostech a dovednostech využívat osvojené znalosti při komplexnějších myšlenkových procesech a v praktických činnostech. Představují výsledky vzdělávání, které jsou využitelné v životě a v dalším studiu a ověřitelné vhodnými evaluačními nástroji.“ Očekávané výstupy uvedené v *RVP G* jsou při tvorbě ŠVP povinné, podobně je povinné učivo vymezené v *RVP G*, které „je chápáno jako prostředek k dosažení stanovených očekávaných výstupů“.⁹⁸

Celý obsah *RVP G* je povinný pro všechny žáky. Kromě povinných vzdělávacích oborů uvedených v *RVP G* může škola využít doplňující vzdělávací obory, které jsou rozšířením vzdělávací nabídky. Škola sama si dále může stanovit další či náročnější výstupy

⁹⁵ JERÁBEK, Jaroslav; KRČKOVÁ, Stanislava; HUČÍNOVÁ, Lucie. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia RVP G*. Praha: MŠMT, 2021, s. 11.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Ibid.

⁹⁸ Ibid.

a větší rozsah učiva např. s ohledem na své zaměření nebo profilaci maturitní zkoušky. Způsob členění do tematických okruhů a tematických celků nemusí školní vzdělávací program respektovat.

RVP G uvádí, že školní vzdělávací programy rozpracují obsah vzdělávacích oborů pomocí učebních osnov vyučovacích předmětů. Vyučovací předmět může obsáhnout vzdělávací obsah jednoho oboru, který je vymezený v *RVP G*, nebo obsah jednoho oboru *RVP G* může být rozdělen do více předmětů, nebo je možné vzdělávací obsah více oborů integrovat do jednoho předmětu. V ŠVP lze také integrovat různé okruhy, celky a témata z různých vzdělávacích oborů *RVP G*, čímž se co nejvíce podpoří mezioborové vztahy. Pokud se škola pro integraci rozhodne, má směřovat k tomu, aby žáci byli schopní propojovat získané vědomosti a dovednosti.⁹⁹

Postupně jsou v *RVP G* charakterizovány jednotlivé vzdělávací oblasti a vzdělávací obory, které jsme uvedli výše, je uvedeno cílové zaměření oblasti a vzdělávací obsahy, tedy očekávané výstupy a učivo. Význam vzdělávací oblasti *Jazyk a jazyková komunikace* „spočívá především v rozšiřování vědomého užívání jazyka jako základního nástroje pro rozvíjení abstraktního myšlení a v prohlubování vyjadřovacích a komunikačních schopností a dovedností vytvářejících podklad pro všestranné efektivní vzdělávání“.¹⁰⁰ Díky jazykovému vzdělávání žáci mohou „poznávat duchovní bohatství národa a jeho tradice“.¹⁰¹ Postupně se učí ovládnout nejen samotný jazyk, ale zvláště principy jeho používání v písemné i mluvené podobě v rozličných komunikačních situacích. Žáci rozvíjejí své jazykové a stylizační dovednosti, schopnosti a komunikační kompetence pomocí aktivního zapojení do různých komunikačních situací.¹⁰²

Při výuce českého jazyka a literatury se žáci přiměřeně poučí o jazyku, jejich poučení bude co do obsahu a rozsahu oproti základní škole prohloubené a bude východiskem pro komunikaci v různých typech mluvených i psaných textů. Díky tomu budou tvořit své kompetence pro recepci a produkci textů a pro čtení s porozuměním, které „povede k hlubokým čtenářským zážitkům“. Učitel podněcuje hovory nebo úvahy o čtenářských zážitcích. Rozvoj schopností a dovedností je spolu se znalostí teoretických poznatků „důležitý nejen pro studium češtiny, ale i obecněji, neboť v jazykovém ztvárnění je uloženo mnoho

⁹⁹ JEŘÁBEK, Jaroslav; KRČKOVÁ, Stanislava; HUČÍNOVÁ, Lucie. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia RVP G*. Praha: MŠMT, 2021, s. 11.

¹⁰⁰ O. c., s. 12.

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² Ibid.

poznatků a nové myšlenky se obvykle vyjadřují přirozeným jazykem“. Na poznání českého jazyka navazuje učení se cizím jazykům.¹⁰³

V rámci cílového zaměření oblasti *Jazyk a jazyková komunikace* je uvedeno, jak tato oblast rozvíjí klíčové kompetence, např. vede žáka k:

- „vnímání a užívání českého ... jazyka jako mnohotvárného prostředku ke zpracování a následnému předávání informací, vědomostí a prožitků získaných z interakce se světem a se sebou samým, k vyjádření vlastních potřeb a k prezentaci názorů i samostatného řešení problémů a jako prostředku pro další samostatné celoživotní vzdělávání;
- zvládání základních pravidel mezilidské komunikace v daném kulturním prostředí, i v digitálním, a jejich respektování;
- utváření všeobecného přehledu o společensko-historickém vývoji lidské společnosti, který napomáhá k respektu a toleranci odlišných kulturních hodnot různých jazykových komunit;
- porozumění sobě samému, pochopení své role v různých komunikačních situacích a prostředích a k vymezení vlastního místa mezi různými komunikačními partnery;
- rozvíjení kompetencí, znalostí, dovedností a postojů v prostředí digitálních technologií, v online komunikaci na sociálních sítích;
- tvořivé práci s věcným i uměleckým textem, jež vede k porozumění významové výstavbě textu, k jeho posouzení z hlediska stylového, což pozitivně působí na estetickou, emocionální i etickou stránku žákovy osobnosti;
- vytváření osobitého, objektivně kritického a celkově pozitivního vztahu k literatuře a k vytváření návyku individuální četby umělecké a neumělecké literatury, které se později projeví v celoživotní orientaci žáka;
- formování hodnotových orientací a k citlivému vnímání okolního světa i sebe sama.“¹⁰⁴

V rámci vzdělávacího obsahu českého jazyka a literatury nalezneme v části jazyk a jazyková komunikace mezi očekávanými výstupy následující, které mají potenciál více či méně souviset s vývojem češtiny: student odlišuje různé variety národního jazyka a vhodně je využívá ve svém jazykovém projevu v souladu s komunikační situací, při analýze vybraných textů popíše základní rysy češtiny a vysvětlí zákonitosti jejího vývoje i současné vývojové

¹⁰³ JEŘÁBEK, Jaroslav; KRČKOVÁ, Stanislava; HUČÍNOVÁ, Lucie. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia RVP G*. Praha: MŠMT, 2021, s. 12.

¹⁰⁴ O. c., s. 13.

tendence, vysvětlí a odůvodní význam slov v daném kontextu, efektivně a samostatně využívá různé informační zdroje (slovníky, encyklopedie, internet).¹⁰⁵

V rámci učiva má vývoj češtiny na gymnáziu několik potenciálních uplatnění. V rámci oddílu obecné poučení o jazyku a řeči nacházíme češtinu a slovanské jazyky a základní vývojové tendence českého jazyka. V grafické stránce jazyka je tématem písmo, jeho vznik a druhy a základní principy českého pravopisu a nejčastější odchylky od nich. V tématu slovní zásoba, sémantika a tvoření slov je obsaženo rozšiřování slovní zásoby.¹⁰⁶

Oproti informacím uvedeným v *RVP G* se v *RVP ZV*, určeném pro základní vzdělávání, vývoj češtiny objevuje explicitně. Na základní škole se mají přímo s tématem vývoje češtiny nějakým způsobem podle *RVP ZV* setkat všichni žáci. V rámci oddílu obecné poučení o jazyce je uveden jazyk a komunikace, který je dále specifikován i konkrétně jako původ a základy vývoje češtiny, a také skupiny jazyků, kam patří slovanské jazyky, z nichž se ve škole více zaměřují na slovenštinu.¹⁰⁷

Z obsahu jiných vzdělávacích oborů v *RVP G* (Cizí jazyk, Další cizí jazyk, Matematika a její aplikace, Fyzika, Chemie, Biologie, Geografie, Geologie, Občanský a společenskovědní základ, Dějepis, Geografie, Člověk a svět práce, Hudební obor, Výtvarný obor, Výchova ke zdraví, tělesná výchova, informatika) můžeme usuzovat na možnosti pro mezipředmětové vztahy. Domníváme se, že možné mezipředmětové vztahy vývoje češtiny budou kromě obecné souvislosti s jazyky zvláště v rámci dějepisu, např. když se v učivu objeví práce historika, historické informace, jejich typy, účel a možnost využití, vzdělanost a umění středověké společnosti, renesance, humanismus, barokní kultura nebo osvícenství a utváření novodobých národních společností.¹⁰⁸

2.1.5. 6. kapitola *RVP G*

Poté, co jsou v *RVP G* představeny vzdělávací oblasti a v nich zahrnuté obory, je v 6. kapitole popsán obsah průřezových témat. Průřezové téma je určité téma, které je v současnosti považováno za aktuální a má mít vliv na postoje, chování a hodnoty žáků. Průřezová témata jsou coby formativní prvek součástí celé výuky a navazují na průřezová témata realizovaná v základním vzdělávání. Jejich zapojení do výuky je povinné. Promítají se svým obsahem i výchovným zaměřením do jednotlivých vzdělávacích oblastí, propojují

¹⁰⁵ JEŘÁBEK, Jaroslav; KRČKOVÁ, Stanislava; HUČÍNOVÁ, Lucie. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia RVP G*. Praha: MŠMT, 2021, s. 13–14.

¹⁰⁶ O. c., s. 14.

¹⁰⁷ FALTÝN, Jaroslav et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: MŠMT, 2021, s. 24.

¹⁰⁸ JEŘÁBEK, Jaroslav; KRČKOVÁ, Stanislava; HUČÍNOVÁ, Lucie. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia RVP G*. Praha: MŠMT, 2021, s. 42–44.

a doplňují to, co se žáci během studia naučili. Průřezová témata podle *RVP G* kladně ovlivňují proces tvorby a rozvoje klíčových kompetencí.

Jednotlivá průřezová témata jsou vždy charakterizována, přitom je zdůrazněno jejich postavení a význam ve vzdělávání na gymnáziu, je zmíněn jejich vztah ke vzdělávacím oblastem a jejich užitek ve vztahu k rozvoji osobnosti žáka, a to v oblasti postojů, hodnot, vědomostí, schopnosti či dovedností. Obsah průřezových témat je rozčleněn dále do tematických okruhů s konkrétnějšími tématy. Realizace všech tematických okruhů je pro školy povinná, konkrétní způsob realizace však záleží na konkrétním ŠVP. Je tak možné je realizovat jako součást vzdělávacího obsahu některého předmětu, věnovat se jim v rámci projektu, semináře, kurzu, besedy, případně jim věnovat samostatný vyučovací předmět.

Na gymnáziích má místo pět průřezových témat: *Osobnostní a sociální výchova*, *Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech*, *Multikulturní výchova*, *Environmentální výchova* a *Mediální výchova*.¹⁰⁹

Domníváme se, že souvislost s vývojem češtiny bude mít zvláště *Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech*. Toto průřezové téma podle *RVP G* představuje „kritický pohled na aktuálně chápané globalizační a rozvojové procesy současného světa“.¹¹⁰ Hlavními přínosy tohoto tématu na gymnáziu jsou „rostoucí propojování aktivit ve všech oblastech lidského života, vnímání globálních hospodářských, sociálních, politických, kulturních a environmentálních příznivých prvků a jevů, ale i problémů, proniknutí do podstaty evropské integrace a porozumění sobě samému v tomto kontextu“.¹¹¹ Doporučuje se ho integrovat do různých vzdělávacích oblastí, oborů a vyučovacích předmětů, přičemž příležitosti k jeho integraci poskytuje celý *RVP G*, a zvláště vzdělávací oblasti *Jazyk a jazyková komunikace*, *Umění a kultura* a *Člověk a společnost* obsahující vzdělávací obor Dějepis. Toto průřezové téma zároveň tradiční předmětovou výuku přesahuje a „vyžaduje efektivní týmovou spolupráci učitelů, aplikaci inovačních a netradičních vzdělávacích a výchovných postupů, technik, metod a forem, kooperaci mezi žáky, vytváření projektů, využívání a podporu mimotřídních forem a zájmových aktivit“.¹¹² Realizace průřezového tématu je podporována i kontaktem s osobnostmi veřejného života, sociálními partnery,

¹⁰⁹ JEŘÁBEK, Jaroslav; KRČKOVÁ, Stanislava; HUČÍNOVÁ, Lucie. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia RVP G*. Praha: MŠMT, 2021, s. 66.

¹¹⁰ O. c., s. 70.

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Ibid.

humanitárními organizacemi nebo s kulturními a společenskými organizacemi či zahraničními školami.¹¹³

Soudíme, že v rámci průřezového tématu *Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech* by se vývoj češtiny mohl podílet na přínosech k rozvoji osobnosti žáka jak v oblasti postojů a hodnot, tak v oblasti vědomostí, dovedností a schopností. Z oblasti postojů a hodnot by to bylo zvláště to, že průřezové téma má žákovi pomoci „vnímat, respektovat a ochraňovat hodnoty světového a evropského kulturního dědictví“.¹¹⁴ Z oblasti vědomostí, dovedností a schopností by to nejspíše bylo to, že průřezové téma má pomoci „myslet systémově a hledat souvislosti mezi jevy a procesy“¹¹⁵ nebo „chápat historickou kontinuitu v evropském a globálním kontextu ve vztahu k vývoji vlastního národa a státu“¹¹⁶ nebo „vnímat a hodnotit lokální a regionální jevy a problémy v širších evropských a globálních souvislostech“.¹¹⁷

Průřezové téma *Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech* obsahuje tematické okruhy *Globalizační a rozvojové procesy, Globální problémy, jejich příčiny a důsledky, Humanitární pomoc a mezinárodní rozvojová spolupráce, Žijeme v Evropě a Vzdělávání v Evropě a ve světě*.¹¹⁸ Z tematických okruhů tohoto průřezového tématu, s nimiž by vývoj jazyka mohl nějak souviset, by podle našeho názoru bylo možno jmenovat zejména *Žijeme v Evropě*, jehož součástí je:

- geografický a geopolitický profil Evropy, evropské jazykové a kulturní okruhy;
- evropské kulturní kořeny a hodnoty: křesťanství, demokracie, právo, umění, věda, hospodářství;
- významní Evropané z českého prostředí: výběrová mozaika evropsky a světově významných reprezentantů politiky, vědy a kultury pocházejících z území Čech, Moravy a českého Slezska;
- historický vývoj českého národa v evropském kontextu a jeho hlavní etapy.¹¹⁹

Tematický okruh *Žijeme v Evropě* napovídá, že by mohl mít souvislost obecně s evropskou kulturou a jazyky. Kromě toho souvisí i speciálně s českými dějinami a mohl by i s těmi kulturními včetně jazykových. Studenti se také seznámí s vybranými evropsky důležitými

¹¹³ JEŘÁBEK, Jaroslav; KRČKOVÁ, Stanislava; HUČÍNOVÁ, Lucie. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia RVP G*. Praha: MŠMT, 2021, s. 70.

¹¹⁴ O. c., s. 71.

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ O. c., s. 71–73.

¹¹⁹ O. c., s. 73.

českými osobnostmi, mezi něž by bylo možné zahrnout např. Jana Husa nebo Jana Amose Komenského.

Z dalších průřezových témat by vývoj češtiny mohl souviset s *Multikulturní výchovou*, která „zaujímá významné místo v současné i budoucí společnosti založené na multikulturních vztazích“¹²⁰ a je důležitá zvláště pro „mladé lidi, kteří se připravují na život v prostředí, v němž se setkávají ... s příslušníky jiných národností, etnik, ras, náboženství, s lidmi jiného životního stylu a jiných uznávaných hodnot“.¹²¹ *Multikulturní výchova* má zvláště „rozvíjet porozumění žáků sobě samým a hodnotám své kultury, podpořit jejich integraci v širším multikulturním prostředí“.¹²² Pro úspěšnou realizaci tohoto tématu je třeba, aby prolínalo celým školním prostředím dané školy. S *Multikulturní výchovou* mají úzkou souvislost vzdělávací obory Český jazyk a literatura, Cizí jazyk, Občanský a společenskovední základ, Dějepis a Geografie. *Multikulturní výchova* se orientuje zvláště „na poznání a pochopení kulturních diferencí mezi lidmi nejrůznějšího původu, mezilidské vztahy, interkulturní komunikaci a přizpůsobení životu v multikulturní společnosti“.¹²³

Přínosem *Multikulturní výchovy* v oblasti postojů a hodnot je ve vztahu k vývoji češtiny to, že žákovi má pomoci např. „chápat, že všichni lidé jsou odlišné osobnosti s individuálními zvláštnostmi“¹²⁴ nebo „uvědomit si svou vlastní kulturní identitu“.¹²⁵ Co se týče vědomostí, dovedností a schopností, toto průřezové téma má žákovi pomoci „poznávat jazykové zvláštnosti různých etnik v dnešním multilingvním a multikulturním světě“.¹²⁶

Průřezové téma *Multikulturní výchova* obsahuje tři tematické okruhy: *Základní problémy sociokulturních rozdílů*, *Psychosociální aspekty interkulturality* a *Vztah k multilingvní situaci a ke spolupráci mezi lidmi z různého kulturního prostředí*. Vztah k vývoji češtiny by mohl mít obsah tematického okruhu *Základní problémy sociokulturních rozdílů*, který obsahuje část „jak se projevuje sociokulturní rozrůzněnost v regionech ČR a v Evropě“.¹²⁷ Souvislosti s vývojem češtiny bychom dále mohli objevit zvláště v tematickém okruhu *Vztah k multilingvní situaci a ke spolupráci mezi lidmi z různého kulturního prostředí*, protože jeho součástí je:

¹²⁰ JEŘÁBEK, Jaroslav; KRČKOVÁ, Stanislava; HUČÍNOVÁ, Lucie. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia RVP G*. Praha: MŠMT, 2021, s. 73.

¹²¹ Ibid.

¹²² Ibid.

¹²³ Ibid.

¹²⁴ O. c., s. 74.

¹²⁵ Ibid.

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ Ibid.

- jak se mohu naučit využívat jazykovou a kulturní pluralitu pro potřebnou diskusi jazykové a kulturní rozrůzněnosti (v ČR, v Evropě);
- jakými prostředky mohu rozvíjet své jazykové kompetence pro kontakt a spolupráci s příslušníky jiných etnik (v ČR, v Evropě);
- jak se naučit respektovat, že každý jazyk má své specifické rysy; žádný není nadřazen jiným jazykům.¹²⁸

Průřezové téma *Multikulturní výchova* by tedy mohlo souviset s jinými slovanskými jazyky v porovnání s češtinou, případně s nářeční situací.

Průřezové téma *Mediální výchova* souvisí s tím, že „většina informací je zprostředkovávána masovými médii, jejichž produkce má svou vlastní logiku, své zákonitosti“,¹²⁹ které je nutné znát a umět rozeznat. Je třeba, aby se studenti uměli díky získaným znalostem a dovednostem orientovat v nabídce médií a využívat ji.¹³⁰ Mediální gramotnost je složena z „poznatků a dovedností, které člověku umožňují nakládat s mediální produkcí, jež se mu nabízí, účelně a poučeně, dovoluje mu média využívat ke svému prospěchu a dává mu nástroje, aby dokázal ty oblasti mediální produkce, které se jím snaží skrytě manipulovat, odhalit“.¹³¹ *Mediální výchova* rozvíjí schopnost kritického a tvořivého nakládání s médii a chápe mediální gramotnost jako soubor dovedností a vědomostí nezbytných pro orientaci v nabídce mediálních produktů.¹³²

Mediální výchova se zaměřuje na vědomosti a dovednosti. Mezi vědomosti společenskovední patří základní poznatky o roli médií ve společnosti a jejich dějinách, díky nimž si studenti „uvědomí význam médií pro život společnosti“,¹³³ jejich roli v každodenním životě i v historicky významných okamžicích. Dále získávají i vědomosti mediovední, které se týkají samotných médií a jejich chování a přinášejí kritický přístup k mediální produkci. Dovednosti se týkají vlastní mediální tvorby studentů.¹³⁴

Průřezové téma *Mediální výchova* má souvislost se vzdělávacími obory, které mají humanitní, sociálněvědní nebo psychologické zaměření. Jedná se zvláště o vzdělávací obory Český jazyk a literatura, Dějepis, Občanský a společenskovední základ. S naším tématem by mohly mít souvislost spíše obsahy zařazené v *RVP G* do vzdělávacího oboru Dějepis, v rámci nichž žáci získávají „poznatky o souvislostech mezi vývojem médií a vývojem moderních

¹²⁸ JEŘÁBEK, Jaroslav; KRČKOVÁ, Stanislava; HUČÍNOVÁ, Lucie. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia RVP G*. Praha: MŠMT, 2021, s. 75.

¹²⁹ O. c., s. 77.

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ O. c., s. 78.

¹³² Ibid.

¹³³ Ibid.

¹³⁴ Ibid.

společností, o institucích, na nichž tyto instituce stojí, o vzniku a vývoji veřejné sféry¹³⁵ nebo o roli médií při důležitých dějinných událostech nebo se věnují dějinám prostředků, které rozšiřují možnosti komunikace.¹³⁶ Mediální výchova by mohla s ohledem na naše téma rozvíjet studenty v oblasti vědomostí, dovedností a schopností v tom, že „získají představu o roli médií v jednotlivých typech společnosti a různých historických kontextech“.¹³⁷

Průřezové téma *Mediální výchova* má pět tematických okruhů: *Média a mediální produkce*, *Mediální produkty a jejich významy*, *Uživatelé*, *Účinky mediální produkce a vliv médií* a *Role médií v moderních dějinách*. Souvislosti s naším tématem bychom mohli najít v okruzích, kde se zmiňuje knihtisk. Součástí tematického okruhu *Média a mediální produkce* je seznámení s vývojem médií od knihtisku po internet a tematický okruh *Role médií v moderních dějinách* obsahuje odlišnosti postavení člověka v moderní a tradiční společnosti, jejichž součástí je i význam knihtisku.¹³⁸

2.1.6. 7.–11. kapitola *RVP G*

RVP G se v 7. kapitole věnuje rámcovému učebnímu plánu,¹³⁹ který vytváří základní kritéria pro organizaci vzdělávání na gymnáziu. V rámci něho jsou udány minimální časové dotace pro jednotlivé vzdělávací oblasti a obory. Předměty v ŠVP jednotlivých škol vycházejí z jednotlivých oborů *RVP G*. Jsou zde také určeny ročníky, v nichž je daná vzdělávací oblast povinná nebo volitelná. Pro obor Český jazyk a literatura je minimální časová dotace 12 hodin za 4 roky studia, což znamená, že součet hodin pro obor Český jazyk a literatura za 4 roky studia v týdenním rozvrhu je alespoň 12 (příkladem takového minimálního zastoupení by byly 3 hodiny předmětu český jazyk a literatura za týden v každém ze 4 ročníků). Tento obor je po celou dobu gymnaziálního studia povinný.¹⁴⁰ *RVP G* v 8. kapitole popisuje zásady pro tvorbu školních vzdělávacích programů,¹⁴¹ jež představíme v následující kapitole této práce.

Poslední část *RVP G* obsahuje tři kapitoly. 9. kapitola se zaměřuje na vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami¹⁴² a 10. kapitola na vzdělávání mimořádně nadaných

¹³⁵ JEŘÁBEK, Jaroslav; KRČKOVÁ, Stanislava; HUČÍNOVÁ, Lucie. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia RVP G*. Praha: MŠMT, 2021, s. 79.

¹³⁶ O. c., s. 78–79.

¹³⁷ O. c., s. 79.

¹³⁸ O. c., s. 80–81.

¹³⁹ O. c., s. 82–85.

¹⁴⁰ O. c., s. 82–83.

¹⁴¹ O. c., s. 86–88.

¹⁴² O. c., s. 89–90.

žáků, jimž škola stanoví podpůrná opatření.¹⁴³ Poslední 11. kapitola je zaměřena na podmínky pro vzdělávání na gymnáziu.¹⁴⁴ Součástí *RVP G* je i slovníček v něm použitých výrazů.¹⁴⁵

2.1.7. Shrnutí

Z *Rámcového vzdělávacího programu* jsme zjistili, že se nějakým způsobem se základy vývoje češtiny všichni žáci mají setkávat na základní škole. V dokumentu pro gymnaziální vzdělávání není toto téma výslovně zmíněno, protože všechny zmínky o vývoji jazyka lze interpretovat i tak, že odkazují ke změnám v současné jazyce (popsání rysů češtiny, vysvětlení zákonitostí vývoje češtiny i současných vývojových tendencí při analýze textů; základní vývojové tendence českého jazyka). Formulace v *RVP G* zároveň umožňují i to, aby byl vývoj češtiny vyučován, protože jak jsme ukázali výše, může vhodně přispívat k plnění jeho cílů. Tento výklad podporuje i to, že v *RVP ZV* je zahrnutí vývoje češtiny explicitní, tedy je pravděpodobné, že s ním v nějaké podobě počítali i autoři *RVP G*. Zdá se nepravděpodobné, že by učivo probírané na základní škole zcela vypadlo z učiva na gymnáziu. Na základě této úvahy můžeme předpokládat, že když se v *RVP G* mluví o vývojových tendencích českého jazyka, myslí se tím delší časové období než jen to, které si pamatují lidé žijící v současnosti. Jak uvidíme v další kapitole, takto to chápe i mnoho gymnázií.

2.2. Školní vzdělávací programy

Školní vzdělávací program je dokument, podle kterého se žáci vzdělávají na konkrétní škole. Obsah a strukturu školních vzdělávacích programů pro gymnázium přibližuje *RVP G* a *Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů na gymnáziích*, který informace v *RVP G* upřesňuje a komentuje a uvádí vzorové příklady částí ŠVP vybraných škol.¹⁴⁶

Každá škola si školní vzdělávací program vytváří sama pro celé období gymnaziálního vzdělávání na základě obsahu *RVP G*. ŠVP tvoří podmínky k osvojování vzdělávacího obsahu stanoveného *RVP G* a pro rozvoj klíčových kompetencí. V ŠVP je prezentován profil absolventa školy a její profilace. ŠVP také zohledňuje postavení školy v regionu a její sociokulturní prostředí. ŠVP je založen na tvůrčí práci učitelů, které nelimituje při možných

¹⁴³ JEŘÁBEK, Jaroslav; KRČKOVÁ, Stanislava; HUČÍNOVÁ, Lucie. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia RVP G*. Praha: MŠMT, 2021, s. 91.

¹⁴⁴ O. c., s. 92–94.

¹⁴⁵ O. c., s. 95–98.

¹⁴⁶ JEŘÁBEK, Jaroslav; KRČKOVÁ, Stanislava; HUČÍNOVÁ, Lucie. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia RVP G*. Praha: MŠMT, 2021, s. 86–88. DOLEŽALOVÁ, Olga et al. *Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů na gymnáziích*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007.

metodických odlišnostech.¹⁴⁷ Za koordinaci práce na ŠVP, jeho konečnou verzi a soulad s *RVP G* zodpovídá ředitel školy. Z ŠVP by měl být zřejmý obsah, cíle a formy vzdělávání na dané škole.

Jedna škola může mít více různých ŠVP (různá délka studia, různá zaměření), nebo jeden ŠVP, v němž budou zachyceny rozdíly pro jednotlivá zaměření školy.¹⁴⁸

Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů na gymnáziích se na možnosti tohoto dokumentu dívá z několika úhlů pohledu, a to z pohledu učitelů, rodičů a žáků, zřizovatele a kontrolních a jiných institucí, a uvádí, v čem je ŠVP prospěšný pro tyto jednotlivé skupiny.

Pro učitele je podle této publikace přínosem, že mohou profilovat svou školu a odlišit ji od jiných škol. Mohou vyjádřit své představy o nejlepší podobě vzdělávání ve škole. ŠVP umožňuje vhodně vybrat vzdělávací obsah a rozvrhnout ho tak, aby se vytvořil větší prostor pro rozvoj schopností, dovedností a postojů žáků, kteří budou lépe připraveni na celoživotní učení a zvládání různých životních situací. Díky vhodnému výběru vzdělávacího obsahu nebude docházet ke zdvojování učiva. ŠVP a jeho tvorba dává příležitosti k posílení mezipředmětových vztahů a souvislostí a umožňuje učitelům kreativitu v jejich práci. Další klady se již netýkají tolik samotného ŠVP, ale zlepšení spolupráce a komunikace učitelů ve škole díky práci na tvorbě dokumentu.

Rodiče a žáky ŠVP informuje o nabídce školy a jejích specifikách a odlišnostech od jiných škol. Dozvídají se o tom, co je pro školu při vzdělávání podstatné, co je akcentováno, jaké součásti vzdělávací nabídky jsou povinné, volitelné, zájmové. Z dokumentu zjišťují preferovaný způsob práce ve škole, hodnocení žáků, jakým způsobem se pracuje se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami a mimořádně nadanými žáky. Také se z něj informují o podobě profilové maturitní zkoušky a znalostech a dovednostech, které žáci školy během studia získají, a jaké budou mít předpoklady k uplatnění v profesním životě nebo k přijetí na vysokou školu.

Zřizovateli školy ŠVP přináší informace o tom, jakým směrem se škola chce rozvíjet a jaká je její nabídka, na jeho základě je informován, zda záměry školy jsou ve shodě s plány vzdělávání v kraji. ŠVP také může zpřesňovat pohled na kvalitu vzdělání. Kontrolní instituce

¹⁴⁷ JEŘÁBEK, Jaroslav; KRČKOVÁ, Stanislava; HUČÍNOVÁ, Lucie. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia RVP G*. Praha: MŠMT, 2021, s. 86.

¹⁴⁸ DOLEŽALOVÁ, Olga et al. *Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů na gymnáziích*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007, s. 41.

z ŠVP zjišťují, jakým způsobem chce škola učit, co hodnotí, co je pro ni důležité. ŠVP podává základní informace pro kontrolu činnosti školy a informuje o způsobu její autoevaluace.¹⁴⁹

To, které části ŠVP závazně obsahuje, stanovuje *RVP G*. Je jich celkem šest: identifikační údaje, charakteristika školy, charakteristika ŠVP, učební plán, učební osnovy a hodnocení žáků.¹⁵⁰ Postupně si je představíme.

Identifikační údaje zahrnují název ŠVP, vzdělávací program (čtyřletý, šestiletý, osmiletý), formu vzdělávání (denní, večerní, dálková, distanční, kombinovaná), předkladatele (název školy, adresa školy, jméno ředitele, kontakty), zřizovatele (název, adresa, kontakty), platnost dokumentu (datum, odkdy dokument platí, podpis ředitele, razítko školy). Další identifikační údaje jsou doporučené – motivační název ŠVP, IČO, IZO, RED-IZO, jméno koordinátora tvorby ŠVP.¹⁵¹

Z názvu ŠVP má být zřejmé, že se jedná o ŠVP určený pro gymnázium a že byl zpracován podle *RVP G*; pokud se jedná o víceleté gymnázium, pak také že byl zpracován i podle *RVP ZV*. Tento název je uváděn na vysvědčení. Motivační název není povinný, může charakterizovat zaměření školy, může být připojeno i motto. Např. Gymnázium Jana Keplera v Praze má motivační název *Per aspera ad astra!* a Gymnázium Jana Opletala v Litovli má motto *Non scholae, sed vitae discimus*.¹⁵²

Dále školní vzdělávací program charakterizuje danou školu. Charakteristika školy zahrnuje velikost školy, její vybavení (materiální, prostorové, technické, hygienické), pedagogický sbor (jeho velikost, kvalifikovanost), dlouhodobé projekty, mezinárodní spolupráci, spolupráci s rodiči a jinými subjekty (školská rada, školská poradenská zařízení, místní a regionální instituce aj.). Doporučuje se uvést i umístění školy a charakteristiku žáků.¹⁵³

Ve školním vzdělávacím programu je také charakterizován samotný tento dokument (charakteristika ŠVP). Součástí této charakteristiky je zaměření školy, profil absolventa, organizace přijímacího řízení (obsah, forma, kritéria přijetí žáka), organizace maturitní zkoušky, výchovné a vzdělávací strategie (postupy na úrovni školy uplatňované ve výuce

¹⁴⁹ DOLEŽALOVÁ, Olga et al. *Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů na gymnáziích*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007, s. 9–10.

¹⁵⁰ JEŘÁBEK, Jaroslav; KRČKOVÁ, Stanislava; HUČÍNOVÁ, Lucie. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia RVP G*. Praha: MŠMT, 2021, s. 87–88.

¹⁵¹ O. c., s. 87.

¹⁵² DOLEŽALOVÁ, Olga et al. *Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů na gymnáziích*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007, s. 42–46.

¹⁵³ JEŘÁBEK, Jaroslav; KRČKOVÁ, Stanislava; HUČÍNOVÁ, Lucie. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia RVP G*. Praha: MŠMT, 2021, s. 87. DOLEŽALOVÁ, Olga et al. *Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů na gymnáziích*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007, s. 47–50.

i mimo výuku, kterými škola tvoří a rozvíjí klíčové kompetence, k jednotlivým kompetencím jsou formulovány strategie), zabezpečení výuky žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, zabezpečení žáků speciálně nadaných a začlenění průřezových témat (výčet průřezových témat a jejich okruhů a určení, v jakém ročníku a jakou formou se realizují).¹⁵⁴

Zaměření školy dává základní informaci o dané škole a o tom, čím je specifická oproti jiným školám téhož typu, vychází z tradice školy, ale i z jejího směřování. I pokud škola nemá nějaké specifické zaměření (např. výuka jazyků, sport), je třeba to zmínit a uvést např. všeobecné zaměření.¹⁵⁵ V profilu absolventa škola uvádí, jaké kvality bude mít její absolvent, vychází z toho, „co svým žákům nabízí a jaké znalosti, dovednosti, postoje a hodnoty žáci mohou ve škole získat“.¹⁵⁶ Přestože některé informace budou díky *RVP G* společné, měly by z větší části vycházet z vlastních představ školy.¹⁵⁷ Definice výchovných a vzdělávacích strategií na úrovni školy vychází z odpovědí na otázky, jakým způsobem chce škola rozvíjet klíčové kompetence žáků (např. komunikativní kompetenci bude rozvíjet pomocí zařazení ročníkové práce), které strategie mohou být společné pro víc předmětů, a tedy mohou být strategiemi celé školy, které strategie se mohou využít i mimo výuku předmětů (př. jednání školního parlamentu, školní projekt). Školy mohou formulovat výchovné a vzdělávací strategie zvláště k jednotlivým kompetencím, nebo společně pro víc kompetencí, což zdůrazní, že jednotlivé kompetence nejsou izolované.¹⁵⁸ V ŠVP je třeba pojednat o zajištění vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami i mimořádně nadaných žáků nejen vzhledem k současné situaci, ale obecněji o tom, jaká je její připravenost na vzdělávání různých skupin těchto žáků.¹⁵⁹

ŠVP dále obsahuje informace o zapojení všech průřezových témat a jejich okruhů, není přitom nutné splnit všechny činnosti a náměty navržené *RVP G* k jednotlivým okruhům. Díky průřezovým tématům si žáci mohou snáze uvědomit provázanost jednotlivých předmětů a naučí se na problémy nahlížet komplexně, s vybraným průřezovým tématem by se studenti neměli setkat pouze v rámci jednoho vyučovacího předmětu, ale měli by se s ním potkávat opakovaně v různých předmětech. Co se týče formy realizace průřezového tématu a jeho okruhu v konkrétním ročníku, nabízí se např. projekt, kurz, integrace do předmětu,

¹⁵⁴ JEŘÁBEK, Jaroslav; KRČKOVÁ, Stanislava; HUČÍNOVÁ, Lucie. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia RVP G*. Praha: MŠMT, 2021, s. 87–88.

¹⁵⁵ DOLEŽALOVÁ, Olga et al. *Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů na gymnáziích*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007, s. 50–56.

¹⁵⁶ O. c., s. 56.

¹⁵⁷ O. c., s. 56–58.

¹⁵⁸ O. c., s. 61–66.

¹⁵⁹ O. c., s. 66–70.

samostatný předmět nebo kombinace těchto variant, tento přehled průřezových témat je možné pro přehlednost zpracovat jako tabulku nebo jako text.¹⁶⁰

Školní vzdělávací program též obsahuje učební plán. Učební plán shrnuje informace o vzdělávání na dané škole, skladbě vyučovacích předmětů a jejich časové dotaci a obsahu vyučovacích předmětů. Při tvorbě předmětů a jejich časové dotace se vychází z *RVP G*, kde jsou vzdělávací oblasti rozdělené do oborů a je jim přiřazena minimální časová dotace, která může být zvýšena z disponibilní časové dotace. Pokud se rozšiřuje vzdělávací obsah některého předmětu, je vhodné to zohlednit v časové dotaci. Součástí učebního plánu je jeho tabulace. V tabulaci učebního plánu se nachází učební plán zpracovaný do tabulky, v případě víceletého gymnázia je nižší gymnázium oddělené. Jsou zde napsány přesné názvy povinných předmětů a jejich časové dotace pro jednotlivé ročníky, celkové počty vyučovacích hodin v jednotlivých ročnících, celkové počty hodin za celkové studium. U volitelných předmětů by se v tabulaci neměly uvádět jejich konkrétní názvy, protože se jejich nabídka může v různých letech lišit, ale např. označení Volitelný předmět. Součástí učebního plánu jsou také poznámky k učebnímu plánu, které přibližují obsah, organizaci a další specifika povinných a volitelných předmětů. Uvádí se v nich také, jaké obory nebo průřezová témata tvoří předmět, pokud se jmenuje jinak, než je název oboru v *RVP G*, kam jsou integrovány vybrané části vzdělávacího obsahu a jakou mají časovou dotaci, jaké se organizují projekty a kurzy, jaké jsou nabízeny volitelné předměty a nepovinné předměty. Učební plán není neměnný, může dojít k jeho změně.¹⁶¹

Součástí školního vzdělávacího programu jsou i učební osnovy rozepsané po jednotlivých předmětech. Obsahují název vyučovacích předmětů a jeho charakteristiku, která předmět vymezuje obsahově, časově, organizačně a určuje výchovné a vzdělávací strategie uplatňované v předmětu. Osnovy obsahují také vzdělávací obsah předmětu, který zahrnuje do ročníků rozdělené a rozpracované očekávané výstupy *RVP G*, rozpracování a výběr učiva do ročníků a průřezová témata, která jsou konkretizována tematickými okruhy s náměty činností v ročnících. Doporučuje se uvést i mezipředmětové vztahy nebo další poznámky, které zpřesní realizaci vzdělávacího obsahu.¹⁶²

¹⁶⁰ DOLEŽALOVÁ, Olga et al. *Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů na gymnáziích*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007, s. 70–74.

¹⁶¹ JEŘÁBEK, Jaroslav; KRČKOVÁ, Stanislava; HUČÍNOVÁ, Lucie. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia RVP G*. Praha: MŠMT, 2021, s. 88. DOLEŽALOVÁ, Olga et al. *Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů na gymnáziích*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007, s. 75–97.

¹⁶² JEŘÁBEK, Jaroslav; KRČKOVÁ, Stanislava; HUČÍNOVÁ, Lucie. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia RVP G*. Praha: MŠMT, 2021, s. 88.

Protože se jedná o rozsáhlý dokument, měla by škola mít jednotnou formální strukturu učebních osnov a měla by být shoda v tom, které informace kromě těch povinných budou učební osnovy obsahovat. Učební osnovy nejsou rigidní text, je možné je pozměňovat. Názvy vyučovacích předmětů by měly být srozumitelné, ať už budou názvy tradičními, nebo nově vytvořenými (např. poznáváme svět a naši republiku, humanitní studia, úvod do studia jazyka). V rámci charakteristiky předmětu jsou uvedeny důležité informace pro jeho realizaci. Co se týče obsahového, časového a organizačního vymezení předmětu, dozvídáme se o oboru, z něhož předmět vznikl, jaké integruje části jiných vzdělávacích oborů nebo průřezová témata, jakým způsobem se výuka realizuje (např. dělení na skupiny, učebna), jaká je jeho časová dotace, jaké se používají metody a formy práce. Výchovné a vzdělávací strategie určují, jaké konkrétní postupy učitelé předmětu budou volit k rozvoji klíčových kompetencí. Vzdělávací obsah v ŠVP nemusí obsahovat formulace očekávaných výstupů *RVP G*, jeho součástí by ale měly být rozpracované očekávané výstupy z *RVP G*, které bývají nazývány školní výstupy, a dále rozpracované učivo z *RVP G* a tematické okruhy průřezových témat. Výstupy a učivo mohou být rozděleny různým způsobem, nejprůhlednější je pro český jazyk zřejmě rozdělení obojího do ročníků. Výstupy ale mohou být zařazeny také do delších časových období a učivo do ročníků, nebo učivo může být zařazeno do delších časových období a výstupy do ročníků.¹⁶³

Poslední část ŠVP obsahuje hodnocení žáků a autoevaluaci školy. Co se týče hodnocení žáků, jsou uvedena kritéria a způsob hodnocení žáků (klasifikace, slovně, kombinace obou způsobů). Ohledně autoevaluace školy jsou uvedeny oblasti autoevaluace, cíle, kritéria a nástroje pro autoevaluaci a časový rozvrh evaluace.¹⁶⁴

2.3. Vývoj češtiny v ŠVP

Nyní uvedeme informace, které jsme se dozvěděli ze školních vzdělávacích programů škol s oborem gymnázium. Ze 76 škol v Praze jsme měli k dispozici ŠVP 43 z nich (60,5 %), ze 43 škol v Jihomoravském kraji jsme získali ŠVP 32 z nich (74,4 %), z 39 škol v Moravskoslezském kraji jsme měli ŠVP 33 z nich (84,6 %), z 19 škol Olomouckého kraje jsme pracovali s ŠVP 14 z nich (73,7 %) a ze 17 škol Zlínského kraje s 9 z nich (52,9 %).

¹⁶³ DOLEŽALOVÁ, Olga et al. *Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů na gymnáziích*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007, s. 97–122.

¹⁶⁴ JEŘÁBEK, Jaroslav; KRČKOVÁ, Stanislava; HUČÍNOVÁ, Lucie. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia RVP G*. Praha: MŠMT, 2021, s. 88. DOLEŽALOVÁ, Olga et al. *Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů na gymnáziích*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007, s. 123–139.

Celkově jsme ze 194 škol s oborem gymnázium z 5 krajů pracovali s ŠVP 131 z nich (67,5 %).¹⁶⁵

Český jazyk a literatura má na gymnáziu v ročníku minimální časovou dotaci 3 vyučovací hodiny,¹⁶⁶ která může být navýšena z disponibilních hodin, a to výjimečně až na 6 hodin.¹⁶⁷ Pokud se v ŠVP uvádí hodinový poměr jazykové a literární složky, bývá jazykové složce dána 1, případně 2 hodiny.¹⁶⁸ Obvykle se jedná o jeden předmět, na některých školách jsou jazyk a literatura rozděleny do samostatných předmětů.¹⁶⁹

Historický vývoj češtiny je explicitně zmíněn v ŠVP 90 škol ze 131 škol, jejichž ŠVP jsme měli k dispozici (68,7 %).¹⁷⁰ Pokud bychom porovnali počty škol v jednotlivých krajích, v nichž je vývoj češtiny zmíněn samostatně, zjistíme, že nejvíce škol s tímto tématem uvedeným samostatně je v Jihomoravském kraji (81,25 % škol, jejichž ŠVP jsme měli k dispozici, uvádí samostatně vývoj češtiny).¹⁷¹ U 54 škol (41,2 %)¹⁷² se vývoj češtiny nachází v 1. ročníku, nejčastější to je v ŠVP škol v Jihomoravském kraji (59,4 %). U 57 škol (43,5 %)¹⁷³ je zařazen ve 4. ročníku, zde převažují pražské školy (53,5 % z počtu pražských škol, jejichž ŠVP jsme měli k dispozici), a u 6 škol (4,6 %)¹⁷⁴ ve 2. nebo ve 3. ročníku. V některých školách se s ním studenti během studia setkávají ve více ročnících, a to u 27 z nich (20,6 %), zde převažují školy v Jihomoravském kraji (31,25 %).¹⁷⁵ Ve zbylých školách se s ním nemusejí na oboru gymnázium nezbytně samostatně setkat; některé školy však uvádějí obecnější formulaci převzatou z *RVP G* o zákonitostech vývoje a vývojových tendencích češtiny, jejíž konkrétní obsah ze ŠVP nemusíme zjistit. Podrobnější vzhled do školní praxe a výuky učitelů na školách by bylo možné zjistit ze zápisů do třídní knihy

¹⁶⁵ Konkrétní informace o školách a ŠVP obsahuje tabulka v příloze.

¹⁶⁶ To vychází z *RVP G*, kde je uvedeno jako minimální časová dotace za 4 roky 12 hodin. Srov. JEŘÁBEK, Jaroslav; KRČKOVÁ, Stanislava; HUČÍNOVÁ, Lucie. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia RVP G*. Praha: MŠMT, 2021, s. 83.

¹⁶⁷ Např. POKORNÁ, Danuta. *Školní vzdělávací program Gymnázia BESKYDY MOUNTAIN ACADEMY*. Frýdlant nad Ostravicí: Beskydy Mountain Academy, 2022, s. 19.

¹⁶⁸ Např. Sine. *Učební plán*. In HONZA, Jaroslav. *Školní vzdělávací program. Gymnázium Bučovice – vyšší stupeň*. Bučovice: Gymnázium a Obchodní akademie Bučovice, 2022, s. 2. KINDLOVÁ, Magda. *Vzdělávací program Mensa gymnázia*. Praha: Mensa gymnázium, 2022, s. 39. ONDRÁKOVÁ, Alena. *Studia humaniora*. Praha: Gymnázium bratří Čapků a První české soukromé střední odborné učiliště, 2008, s. 20.

¹⁶⁹ Např. Gymnázium Bučovice, Mensa gymnázium, Gymnázium bratří Čapků a První české soukromé střední odborné učiliště.

¹⁷⁰ U 30 škol v Praze, 26 škol v Jihomoravském kraji, 21 škol v Moravskoslezském kraji, 8 v Olomouckém kraji a 5 ve Zlínském kraji. U jedné školy jsme vycházeli i ze sdělení předsedy předmětové komise.

¹⁷¹ Při těchto porovnáních slučujeme Olomoucký a Zlínský kraj, aby počet jejich škol byl počtem srovnatelnější s dalšími třemi kraji.

¹⁷² U 16 škol v Praze, 19 škol v Jihomoravském kraji, 13 škol v Moravskoslezském kraji, 3 v Olomouckém kraji a 3 ve Zlínském kraji.

¹⁷³ U 23 škol v Praze, 14 škol v Jihomoravském kraji, 12 škol v Moravskoslezském kraji, 6 v Olomouckém kraji a 2 ve Zlínském kraji.

¹⁷⁴ U 1 školy v Praze, 3 škol v Jihomoravském kraji, 2 škol v Moravskoslezském kraji.

¹⁷⁵ U 10 škol v Praze, 10 škol v Jihomoravském kraji, 6 škol v Moravskoslezském kraji, 1 v Olomouckém kraji.

nebo tematických plánů učitelů. Zahrnutí vývoje češtiny do výuky zjistíme např. na Malostranském gymnáziu až při nahlédnutí do tematických plánů, ty od školního roku 2018/2019 jsou učitelům školy přístupné na zaměstnaneckém intranetu. Nahlíželi jsme do tematických plánů předmětu český jazyk ve školních rocích 2018/2019–2023/2024. Možnost zahrnutí vývoje češtiny byla podle obecné formulace v ŠVP školy v kvintě, která odpovídá 1. ročníku. V tematických plánech učitelé českého jazyka uvádějí od školního roku 2020/2021 i formulaci „vývojové tendence českého jazyka (př. historický vývoj češtiny a jeho vliv na dnešní podobu českého jazyka; současná čeština a její změny)“ (oba vyučující v roce 2020/2021, jeden vyučující v roce 2021/2022, oba vyučující v roce 2022/2023, jeden vyučující v roce 2022/2023), ale také se v nich objevuje obecně „vývojové tendence češtiny“ (oba vyučující v roce 2018/2019, jeden vyučující v roce 2023/2024) nebo „čeština a slovanské jazyky – vývojové tendence českého jazyka“ a „česká jazykověda do národního obrození“ (oba vyučující ve školním roce 2019/2020, jeden vyučující v roce 2021/2022). Protože ale tematické plány jednotlivých škol nejsou běžně veřejně k dispozici, zjišťovali jsme praxi učitelů při výuce tohoto tématu pomocí dotazníku.

Volnější souvislost s tématem vývoje jazyka by se mohla najít i v rámci poznávání grafické stránky jazyka a vývoje písma, jež uvádí 70 škol (53,4 %), opět zde převažují školy Jihomoravského kraje (65,5 %).¹⁷⁶ Některé školy v ŠVP uvádějí i kapitoly z dějin jazykovědy, a to 49 škol (37,4 %), nad pražskými školami opět mírně převažuje Jihomoravský kraj (46,9 %).¹⁷⁷ S učivem o slovanských jazycích se podle *RVP G* studenti mají setkat ve všech oborech gymnázium. Některé formulace ŠVP škol napovídají, že se v dané škole přitom odkazuje i na vývojové souvislosti s češtinou, a to u 48 škol (36,6 %), nejčastěji opět v Jihomoravském kraji (65,6 %).¹⁷⁸

V některých případech je i z ŠVP zřejmé propojení tématu vývoje jazyka s literaturou, a to při propojování jazyka a literatury, jazykovém rozboru literárních děl nebo v souvislosti s národním obrozením. Na Gymnáziu Jana Palacha v Praze se věnují vývoji jazyka a pravopisu na našem území, učivem jsou písně českého středověku a husitství a legendy. Gymnázium Lauderových škol uvádí provázanost s učivem literární výchovy a zmiňuje vyvozování vývojových tendencí z dobových textů. Gymnázium Na Vítězné pláni má mezi výstupy v literatuře, že student dovede identifikovat staroslověnský, staročeský text, vysvětlí

¹⁷⁶ U 21 škol v Praze, 21 škol v Jihomoravském kraji, 18 škol v Moravskoslezském kraji, 7 v Olomouckém kraji a 3 ve Zlínském kraji.

¹⁷⁷ U 18 škol v Praze, 15 škol v Jihomoravském kraji, 9 škol v Moravskoslezském kraji, 4 v Olomouckém kraji a 3 ve Zlínském kraji.

¹⁷⁸ U 8 škol v Praze, 21 škol v Jihomoravském kraji, 10 škol v Moravskoslezském kraji, 5 v Olomouckém kraji a 4 ve Zlínském kraji.

jejich funkci a vyloží jejich postavení v rámci středověké literatury, podobný obsah má gymnázium v Bubenči. Na Gymnáziu Postupická je v rámci literatury do přelomu 18. a 19. století uvedeno, že žák umí charakterizovat jazykovou stránku textu. Na Gymnáziu Jana Keplera se věnují komplexní analýze textů a národnímu obrození při výuce literatury. Gymnázium Voděradská uvádí, že učitel kombinuje obsah jazykové a literární komunikace, a zmiňuje přitom i vývoj češtiny. Gymnázium bratří Čapků, které má dva samostatné předměty, uvádí, že předmět český jazyk a literatura při probírání starší české literatury souvisí s předmětem český jazyk a stylistika. V Jihomoravském kraji v Rájci-Jestřebí rozebírají texty i z hlediska mluvnického a literárně historického, přitom je učivem obecné poučení o jazyce a literatura do 18. století. Ve škole 1st International School of Ostrava je v literární komunikaci výstupem, že žák charakterizuje základní etapy vývoje literárního jazyka, u obecné formulace, že žák na textech vyloží základní rysy češtiny a vysvětlí zákonitosti jejího vývoje, se uvádí, že se to prolíná s literární komunikací. Wichterlovo gymnázium v Ostravě-Porubě má v literatuře téma středověká česká a evropská literatura a také renesance a humanismus, jejichž výstupem je jazyková analýza textu. Na gymnáziu ve Zlíně je v rámci literatury výstupem, že žák zhodnotí význam J. Husa pro vývoj literatury a pravopisu.

Kromě toho je v ŠVP uváděno v rámci literatury národní obrození a zaměření na jazyk. Např. Biskupské gymnázium v Brně zmiňuje přístup Dobrovského a Jungmanna k literatuře a jazyku, u literatury 19. století je zřejmé i zaměření na jazyk. Podobně na Sportovním gymnáziu Ludvíka Daňka se uvádí, že studenti vyhodnotí funkci jazyka v době národního obrození. Také např. gymnázium v Třinci seznamuje s významnými představiteli jazykovědy 2. fáze národního obrození. Na gymnáziu v Havířově-Podlesí je výstupem, že žák chápe význam jazykovědy, lexikologie a lexikografie pro existenci národa a obrozeneckého hnutí. Kromě toho některé školy v ŠVP také píší obecně o propojení jazykové a literární složky ve výuce, např. gymnázium Ostravě-Zábřehu uvádí, že složky předmětu jsou ve výuce propojeny zvláště při všestranných rozborech uměleckých textů nebo Slovanské gymnázium v Olomouci uvádí, že při výuce nebudou výrazné hranice mezi učivem mluvnice, slohu a literatury, ale zároveň jedna hodina bude zaměřena úžeji na jazyk a sloh.

Některé školy explicitně v ŠVP uvádějí, že se zabývají vývojem pravopisu (16, tj. 12,2 %).¹⁷⁹ Výjimečně je v ŠVP vidět, že dávají do souvislosti s vývojem češtiny i nářečí (3 školy).

¹⁷⁹ U 7 škol v Praze, 3 škol v Jihomoravském kraji, 3 škol v Moravskoslezském kraji, 1 v Olomouckém kraji a 2 ve Zlínském kraji.

O tom, zda se školy věnují tomu, co souvisí s naším tématem, i v rámci tématu lexikologie (změna významu, proměny a rozvrstvení slovní zásoby, slovníky a jiné informační zdroje), se z ŠVP tolik nedozvídáme. Výjimečně se i podle ŠVP věnují vývoji slovníkářství (1 škola). V některých školách se žáci seznamují se speciálními slovníky, a to i explicitně s etymologickými (2 případy).

Potenciál pro naše téma má z informací uvedených v ŠVP pražských škol návštěva ÚJČ AV ČR, proškolení učitelů pro práci s ČNK, metody vědecké práce (excerpce, práce s korpusem, internetové stránky ÚJČ AV ČR, slovníky). Jedna brněnská škola uvádí návštěvu Památníku Bible kralické nebo knihoven (Moravská zemská knihovna, Knihovna Jiřího Mahena). Opavské a ostravské gymnázium realizují exkurzi věnovanou J. A. Komenskému, která v Opavě navazuje na žákovské referáty.

Téma vývoje jazyka souvisí i s dalšími předměty a průřezovými tématy. Omezíme se zde na ty souvislosti, které jsou ze ŠVP zřejmé explicitně – jsou obvykle uvedeny na stejném řádku jako naše téma a z textu ŠVP je vidět, že k němu vztahují.¹⁸⁰ Např. Arcibiskupské gymnázium v Praze má u učiva historický vývoj češtiny uvedeny na jednom řádku mezipředmětové vztahy s dějepisem a jazyky, Gymnázium Jaroslava Heyrovského v Praze 5 má téma historický vývoj češtiny, u něhož je uvedena vazba s dějepisem (významná období a osobnosti, průřez dějinami), na brněnském gymnáziu Křenová jsou u tématu historický vývoj češtiny, přehled vývoje české jazykovědy uvedeny vztahy s dějepisem, zeměpisem, základy společenských věd a cizími jazyky, pražské Mensa gymnázium má u tematického celku historický vývoj češtiny uvedeno průřezové téma *Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech* – okruh *Vzdělávání v Evropě a ve světě a Žijeme v Evropě*, gymnázium v Rýmařově má u učiva historický vývoj češtiny, přehled vývoje naší jazykovědy uvedeny vztahy s dějepisem a průřezovým tématem *Multikulturní výchova a jeho okruhy Základní problémy sociokulturních rozdílů a Vztah k multilingvní situaci a ke spolupráci mezi lidmi z různého kulturního prostředí*. Zcela převažují vztahy s dějepisem (21 škol – 16,03 %).¹⁸¹ Kromě toho jsou z ŠVP vidět souvislosti i s jinými předměty, a to s jazyky, zeměpisem nebo základy společenských věd. Přímá souvislost průřezových témat s naším tématem je zmiňována jen v několika případech. Jedná o téma *Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech* – okruh *Žijeme v Evropě a Vzdělávání v Evropě*

¹⁸⁰ Do počtů zde nezahrnujeme souvislosti se samostatným učivem týkajícím se historie české jazykovědy.

¹⁸¹ U 7 škol v Praze, 9 škol v Jihomoravském kraji, 3 škol v Moravskoslezském kraji, 1 v Olomouckém kraji a 1 ve Zlínském kraji.

a ve světě a téma *Multikulturní výchova – okruh Základní problémy sociokulturních rozdílů a Vztah k multilingvní situaci a ke spolupráci mezi lidmi z různého kulturního prostředí*.

Shrňme. Většina gymnázií se podle ŠVP vývoji češtiny nějakým způsobem věnuje (68,8 %); zřejmě vyšší počet bychom zjistili po nahlédnutí do tematických plánů. Obvykle toto téma školy zařazují do 1. nebo 4. ročníku. Zdá se, že jeho samostatná výuka mírně převažuje v Jihomoravském kraji. Kromě toho je možný jeho přesah do výuky grafické stránky jazyka a vývoje písma, podobný počet škol zařazuje kapitoly z dějin jazykovědy (37,4 %) a zřejmě na něj odkazuje i při probírání slovanských jazyků (36,6 %). Ve větší míře zde naopak nejsou zachyceny souvislosti s nářečím nebo slovníky a lexikem. Z předmětů vyučovaných na gymnáziích zcela převažuje souvislost s dějepisem.

2.4. Vývoj češtiny a maturitní zkouška

Z některých ŠVP je sice zřejmé propojení vývoje češtiny s literaturou, domníváme se však, že se starším jazykem coby jazykem literárního díla by se nějakým způsobem mohli setkat studenti při případné práci s texty, ať už je ve škole výuka českého jazyka a literatury pojímána jakkoliv. V *Katalogu požadavků zkoušek společné části maturitní zkoušky* jsou uvedeni ze starší české literatury tyto autoři a díla: Konstantin a Metoděj, *Hospodine, pomiluj ny*, *Alexandreis*, *Dalimilova kronika*, *Mastičkář*, *Podkoní a žák*, Jan Hus, Václav Hájek z Libočan, Jan Amos Komenský, Bedřich Bridel, Josef Dobrovský a Josef Jungmann, z latinských děl pak *Kristiánova legenda* nebo *Kosmova kronika*.¹⁸² Určité znalosti související s těmito díly a autory se tedy zřejmě předpokládají pro společný didaktický test.

U ústní zkoušky se díla starší české literatury a jejich jazykové souvislosti objevit mohou, ale také nemusí. V současné době si kánony děl k ústní maturitní zkoušce a její podobu vytvářejí jednotlivé školy samy. Nyní je třeba dodržet to, co se píše ve Vyhláše č. 177/2009 Sb.: žáci dostávají na výběr alespoň 60 literárních děl, ředitel školy stanoví kritéria pro tvorbu vlastního seznamu děl,¹⁸³ minimální počet děl v žákovském seznamu je 20, ústní zkouška má formu řízeného rozhovoru, používá se při něm pracovní list, který obsahuje

¹⁸² Sine. *Katalog požadavků zkoušek společné části maturitní zkoušky platný od školního roku 2017/2018. Český jazyk a literatura*. Praha: CZVV, 2016, s. 13.

¹⁸³ Dříve kritéria pro tvorbu seznamu žákovských děl určoval Cermat. Školy obvykle z těchto kritérií vycházejí, mohou se však nyní rozhodnout pro jiné strukturování děl, některé školy se např. vrátily k maturitním okruhům, které jsou naplněny konkrétními díly, a to např. ostravská gymnázia Hladnov a Matiční gymnázium nebo pražské Gymnázium Jana Palacha.

úryvek nebo úryvky daného literárního díla, pracovní list ověřuje i znalosti a dovednosti týkající se jazyka a slohu.¹⁸⁴

Dílům uvedeným v maturitních kánonech pro školní rok 2016/2017 se věnovala K. Horáková, která vycházela z maturitních kánonů 375 škol. Jednalo se o školy z pěti krajů (Praha, Jihočeský kraj, Olomoucký kraj, Ústecký kraj a Zlínský kraj), v nichž měli alespoň jeden obor ukončený maturitní zkouškou. Uvádí, že „gymnázia nabízejí průměrně nejvíce nejstarší literatury“ oproti středním odborným školám a volí díla čtenářsky náročnější. Z výše uvedených autorů a děl se dostává mezi frekventovaná díla ve školních kánonech Komenského *Labyrint světa a ráj srdce* (63,08 %), často se v nich objevuje ještě latinská Kosmova *Kronika česká* (24,1 %). Ostatní autoři a tituly nejsou uváděny četně.¹⁸⁵ Maturitními kánony se zabýval i O. Vojtíšek, a to pro školní rok 2019/2020. Vycházel z 340 porovně vybraných škol (93 gymnázií, 13 konzervatoří, 234 škol ostatních typů). Píše, že některá díla a autoři uvedení v *Katalogu požadavků zkoušek společné části maturitní zkoušky* jsou reflektováni minimálně, např. *Alexandreida*, *Mastičkář*, V. Hájek z Libočan, J. Dobrovský nebo J. Jungmann.¹⁸⁶ V příloze článku uvádí podrobnější srovnání a konkrétní počty výskytů. Zaměřoval se specificky na některé aspekty seznamů k maturitě – nejčastější literární díla a autoři, ženské autorky, markantní rozdíly mezi gymnázii a ostatními typy škol, markantní rozdíly mezi regiony, porovnání s autory a díly *Katalogu požadavků zkoušek společné části maturitní zkoušky*, porovnání se *Semináři České knihovny*, porovnání s Bloomovým *Kánonem západní literatury*, diachronní porovnání. Mezi častá díla (nad 30 %) se dostává ze starší literatury pouze Komenského *Labyrint světa a ráj srdce* (220; 64,7 %; gymnázia 79,6 %). Při zjišťování četnosti děl a autorů z *Katalogu požadavků zkoušek společné části maturitní zkoušky* v maturitních kánonech Vojtíšek uvádí následující výskyty: Kosmova *Kronika česká* (82; 24,12 %), Bedřich Bridel (46; 13,53 %), *Dalimilova kronika* (34; 10 %), *Podkoní a žák* (26; 7,65 %), Jan Hus (20; 5,88 %), *Kristiánova legenda* (13; 3,82 %), *Alexandreis* (3; 0,88 %), Konstantin a Metoděj (1; 0,29 %), *Mastičkář* (1; 0,29 %), Václav Hájek z Libočan (1; 0,29 %), *Hospodine, pomiluj ny* (0; 0 %), Dobrovský (0; 0 %), Jungmann (0; 0 %). Porovnává svá data i se *Semináři České knihovny*, díky čemuž zjišťuje, že *Život sv. Kateřiny* uvádí 15,29 % škol (52). Další díla zpracovaná v *Seminářích České knihovny* se

¹⁸⁴ Vyhláška č. 177/2009 Sb., o bližších podmínkách ukončování vzdělávání ve středních školách maturitní zkouškou, ve znění účinném od 1. 1. 2022.

¹⁸⁵ HORÁKOVÁ, Kristýna. *Analýza školních seznamů literárních děl k ústní části maturitní zkoušky z českého jazyka a literatury*. Praha: UK, 2021, s. 21, 25, 29, 30, 62, 66, 68.

¹⁸⁶ VOJTÍŠEK, Ondřej. *Literární kánon z maturitní perspektivy*. Český jazyk a literatura 72, 2021/2022, 5, s. 230.

v jeho vzorku téměř neobjevují, jsou jimi Husovy *České listy* (10; 2,94 %), *Putování Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdruzic* (1; 0,29 %), *Život Ezopův* (0; 0 %).¹⁸⁷

Ověřili jsme zapojení starší české literatury do maturitních kánonů na gymnáziích pro školní rok 2022/2023. Měli jsme k dispozici maturitní kánony 157 gymnázií z pěti krajů, které byly zveřejněny na internetových stránkách školy. Zcela převažuje Komenského *Labyrint světa a ráj srdce* (105; 66,9 %). Jednotky škol uvádějí i jiná Komenského díla, a to *Informatorium školy mateřské* (2; 1,3 %), *Listové do nebe* (1; 0,6 %) a *Kšaft umírající matky jednoty bratrské* (1; 0,6 %). Dále byla čteněji uváděna latinská Kosmova *Kronika česká* (33; 21,0 %). Podobné místo v nabízených seznamech literatury měla i jazykově česká díla *Co Bůh? Člověk?* B. Bridela (30; 19,1 %) a *Život sv. Kateřiny* (26; 16,6 %), a to zvláště v Praze a Moravskoslezském kraji. Dále byla zastoupena latinská *Vita Caroli* (18; 11,5 %). Následovala *Dalimilova kronika* (15; 9,6 %). Více zastoupena byla ještě skladba *Podkoní a žák* (10; 6,4 %) a latinská *Kristiánova legenda* (10; 6,4 %). Další díla a autoři byli zaregistrováni v maturitních kánonech již podstatně méně: drama *Mastičkář* (6; 3,8 %), *Loutna česká* Adama Václava Michny z Otradovic (5; 3,2 %), staroslověnský *Proglas* (4; 2,5 %), *Nová rada* Smila Flašky z Pardubic (3; 1,9 %), *1. staroslověnská legenda o sv. Václavu* (3; 1,9 %), cestopis Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdruzic (2; 1,3 %), německý *Oráč z Čech* Jana ze Žatce (2; 1,3 %), *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic* (2; 1,3 %), souhrnně *Hradecký rukopis* (2; 1,3 %), vybraná díla Jana Husa – *Listy z Kostnice* (2; 1,3 %), *Dcerka* (1; 0,6 %), *Knížky o svatokupectví* (1; 0,6 %), *Hádání Prahy s Kutnou Horou* (1; 0,6 %), latinská *Husitská kronika* Vavřince z Březové (1; 0,6 %), Hájkova *Kronika česká* (1; 0,6 %), *Paměti Mikuláše Dačického z Heslova* (1; 0,6 %), Chelčického *O boji duchovním* (1; 0,6 %), *Rakovnická vánoční hra* (1; 0,6 %), Kocmánkův *Selský otčenáš* (1; 0,6 %), *Deník o jízdě a putování* Václava Šaška z Bírkova (1; 0,6 %), *Satiry o řemeslnících a konšelích* (1; 0,6 %), staroslověnský *Život Konstantinův* (1; 0,6 %), latinská *Legenda aurea* (1; 0,6 %), dále výběry středověké poezie – *Labuť je divný pták* (1; 0,6 %), *Česká středověká lyrika* (1; 0,6 %), výběr ze staročeské světské lyriky (1; 0,6 %), výbor barokní poezie *Kéž hoří popel můj* (1; 0,6 %) a výbor barokní prózy *Malý svět jest člověk* (1; 0,6 %). Ve všech krajích se však také najdou gymnázia (36; 22,9 %), jejichž seznam neobsahuje žádné české ani původně staroslověnské nebo latinské či německé dílo starší české literatury. Naše výsledky tak potvrzují to, co zjistili naši předchůdci, tedy že nejčastěji je v kánonech zastoupen Komenského *Labyrint světa a ráj srdce*, ostatní díla se tam objevují méně a Josef Dobrovský

¹⁸⁷ VOJTÍŠEK, Ondřej. *Analýza seznamů děl k maturitě*. Sine: Praha, 2022.

a Josef Jungmann vůbec. Na druhém místě je v oblíbenosti v maturitních kánonech latinská Kosmova *Kronika česká* (ve všech třech výzkumech nad 20 %), dále dílo Bedřicha Bridela, které má u našeho vzorku větší počet škol než u Vojtíškova, což může být dáno tím, že v našem vzorku jsou pouze gymnázia. Relativně často bývá do maturitních kánonů zařazován ještě *Život sv. Kateřiny*.

Na podobu ústní maturitní zkoušky reagoval i Ústav pro českou literaturu AV ČR, který vydává od roku 2016 ediční řadu *Seminář České knihnice* a od roku 2021 ediční řadu *Dílna České knihnice*, které jsou doplňkem ke svazkům vydaným v *České knihnici*. *Česká knihnice* je ediční řada, v níž od roku 1997 vycházejí reprezentativní literární díla od dob počátků našeho písemnictví do současnosti, tato vydání děl jsou odborně připravená, textově spolehlivá a komentovaná. *Semináře České knihnice* jsou průvodci po jednotlivých rovinách díla a jejich struktura vychází ze struktury maturitní zkoušky. Je zaměřena na literárněhistorický kontext díla, literární žánr, kompozici, témata a motivy, časoprostor, vypravěče nebo básnický subjekt, postavy, jazyk, styl a básnické prostředky. Tyto *Semináře* jsou lektorované a jsou určeny pro středoškolské a vysokoškolské studenty navštěvující literární semináře, u středních škol spíše pro vyučující, jak uvádějí internetové stránky *České knihnice* v části Pro školy. K některým seminářům jsou připraveny pracovní listy, které obsahují úryvek z díla, tedy umělecký text, a strukturu práce s úryvkem. *Dílny České knihnice* obsahují úkoly k literárnímu dílu a jejich řešení. Ze starší literatury jsou vytvořeny materiály k edicím *České knihnice* pro tato díla: *Život svaté Kateřiny* (seminář, pracovní list, dílna), *České listy* Jana Husa (seminář, pracovní list), *Život Ezopův* (seminář, pracovní list), *Putování aneb Cesta z království českého* Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdrůžic (seminář, pracovní list), *Labyrint světa a ráj srdce* Jana Amose Komenského (seminář, pracovní list).¹⁸⁸ Z pohledu četnosti v maturitních seznamech učitelé nebo studenti nejčastěji využijí materiály k *Labyrintu světa a ráji srdce* od Komenského a k *Životu sv. Kateřiny*. Podívejme se na to, co se v *Seminářích* píše o jazyku a stylu. Jak uvidíme, vlastnímu jazyku se tyto materiály vydané ÚČL AV ČR věnují poměrně málo.

Labyrintu světa a ráji srdce se věnuje T. Havelka.¹⁸⁹ Autor rozboru uvádí, že se části *Labyrint* a *Ráj* stylisticky odlišují – „Zatímco v první části je jazyk podřízen grotesknímu

¹⁸⁸ REJZLOVÁ ZAJÍČKOVÁ, Vendula. *Život svaté Kateřiny (cca 1350–1380)*. Praha: ÚČL AV ČR, 2017. HAVELKA, Tomáš. *Jan Amos Komenský: Labyrint světa a ráj srdce*. Praha: ÚČL AV ČR, 2018. JALUŠKA, Matouš. *Život Ezopův (1557)*. Praha: ÚČL AV ČR, 2018. BOČKOVÁ, Hana. *Kryštof Harant z Polžic a Bezdrůžic: Putování aneb Cesta z království českého do města Benátek, odtud po moři do země Svaté, země žúdské a dále do Egypta a velikého města Kairu (1608)*. Praha: ÚČL AV ČR, 2019. JALUŠKA, Matouš. *Jan Hus: České listy (1415)*. Praha: ÚČL AV ČR, 2020.

¹⁸⁹ HAVELKA, Tomáš. *Jan Amos Komenský: Labyrint světa a ráj srdce*. Praha: ÚČL AV ČR, 2018, s. 21–24.

a karikujícím zkreslení a často je využíváno jeho hovorové vrstvy, lidových rčení, frazémů a expresivity, ve druhé části slouží klidné náboženské persvazi (duchovnímu přesvědčování) a směřuje k vyššímu stylu s využitím biblismů a prostředků kazatelského stylu.¹⁹⁰ Tyto charakteristiky dokládá příklady. Nejprve se zaměřuje na první část – *Labyrint*. Uvádí použití silně expresivních výrazů, které slouží k negativní alegorizaci (přenesený popis zkaženosti světa), rytmizovaného shlukování slovních řetězců, použití groteskního lexika vycházejícího z tradiční zvířecí symboliky (metonymický přenos vlastností zvířat na lidi). Jako další typický znak díla uvádí vědomou práci s rytmizováním textu – dynamické rytmizování pomocí slov, která mají analogickou kvantitu, délku a stejnou koncovku. Havelka uvádí, že dynamičnosti jazyka přispívá také onomatopoické používání konsonantů a různých aliterací, anafor a asyndetických řazení slov. Zmiňuje, že se v díle nacházejí různá frazeologická pojmenování. Co se týče *Ráje*, Havelka uvádí, že použití stylistických prostředků je podřízeno náboženské persvazi, neobjevuje se rytmizace, v textu jsou delší souvětí a je blízký kazatelsky stavěnému textu, a jako typický rys pro tuto část uvádí antitezi (např. protiklad církevních a světských pojmů). Uvádí, že pro první část je typická dialogičnost, naopak ve druhé části převládají monology Krista, později v ní dialog mizí a nachází se tam popis blízký kazatelskému stylu. V závěru *Ráje* nalezneme monolog Krista a Poutníkovu modlitbu.

Životu sv. Kateřiny se věnuje V. Rejzlová.¹⁹¹ Oproti předchozímu *Semináři* její rozbor neobsahuje v části týkající se jazyka delší ukázky z díla. Nejprve uvádí, že dílo bývá vysoce hodnoceno pro slovní zásobu, protože pro jeden význam používá synonyma (př. pro *kat*, *ihned*), a že některé výrazy jsou doloženy pouze odsud (*majně, úpolý, okoj*). Připomíná, že v díle jsou použity i typické obraty (*také vám chci pověděti, ó, topos humilitatis – nemám tolika místa, bych mohl to vše vypravit*). Uvádí se použití deminutiv (přípona *-icě*, deminutiva *srdečko, líčko*). Je zmiňována hypotéza o moravském původu autora skladby, a to na základě výskytu některých znaků východomoravských nářečí (z moravismů jsou uvedeny *t* místo *c* a *č*, zjednodušení hláskových skupin *dc, tc, dč > ds, ts, dš*, koncovka *-a* v genitivu sg. m. než., adverbium *včile*). Autorka charakterizuje verš – jde o oktosylab se sdruženým rýmem, nejčastěji se v něm uplatňuje gramatický rým, častý je rým posledních dvou i tří slabik a rým bohatý. Dodává, že v této skladbě dochází k neshodě mezi syntaktickým a metrickým členěním, která je typická pro úseky s přímou řečí. Zmiňuje, že se ve skladbě objevuje také

¹⁹⁰ HAVELKA, Tomáš. *Jan Amos Komenský: Labyrint světa a ráj srdce*. Praha: ÚČL AV ČR, 2018, s. 20.

¹⁹¹ REJZLOVÁ ZAJÍČKOVÁ, Vendula. *Život svaté Kateřiny (cca 1350–1380)*. Praha: ÚČL AV ČR, 2017, s. 23–24.

rým homonymní a že básník používá hláskovou instrumentaci slov, anaforu, etymologickou figuru a postavy charakterizuje pomocí epiteta contans.

Další tři semináře se týkají děl, která jsou zastoupena v maturitních kánonech podstatně méně. Jazyku Husových *České listů* se věnuje M. Jaluška.¹⁹² Uvádí, že na čtenáře zapůsobí škála vyjadřovaných emocí – „betlémský kazatel se na omezené ploše jednoho listu strachuje o čtenáře, projevuje jim vděčnost, raduje se, že s nimi stále ještě může „mluviti po lístku“ (Hus 2018: 135), popisuje souboje s beznadějí, a hned se zase osvěžuje vzpomínkou na jiné slavné trpitele v dějinách křesťanství“.¹⁹³ Uvádí, že v Husově listu č. 18 lze pozorovat základní pravidla členění látky u Husa a obecně u středověkých řečníků – konkrétně jde o pravidlo organizace do trojic a uvádí pro to příklady, např. „Dal nám Pán Bóh dlúhý čas, abychom lépe své hříechy spatovalali a jich statečně želeli. Dal nám čas, aby dlúhé a veliké pokúšenie sňalo hříechy veliké a přineslo utěšenie. Dal nám čas, abychom pamatovali svého krále, Pána Boha Ježíš milosrdného, hrozné pohanenie a smrt ukrutnú jeho vážili, a proto mileje trpěli; abychom také pomněli, že nenie z hodóv tohoto světa jíti na hody onoho světa; abychom pamatovali, že skrzě mnohá utrpenie světi sú vešli v nebeské královstvie.“ (Hus 2018: 135–136).¹⁹⁴ Uvádí, že se Hus snaží o psaní vět podle latinského vzoru, pro který je charakteristický vnitřní rým, symetrická stavba, hromadění synonym a časté užívání vsuvek. Zmiňuje, že pojmy nebo problémy Hus rád „vysvětluje a nasvěcuje z více stran, čímž vznikají typické řetězce dílčích či paralelních složek“,¹⁹⁵ je zde na příkladu ukázána zrcadlová kompozice. Uvádí pro ni tento příklad:

„Ó, nejmilejší, prosím, rozumějte, co slyšíte, neb rozumné spatření té rady Božie jest pýchy zkažení, závisti uhašení, smilstva vypuzenie, chlúby a marnosti vyprázdňenie a tak od hříechóv uzdravenie. Jest to Božie rada ustavenie poslušnosti, rozmnožení ctnosti, potvrzenie svatosti a způsobenie k věčné radosti. Protož die žádúcí a svrchovaný Pán a rádcé:

„Ó by smyslili a rozuměli a na najposlednějšie věci patřili!“

Běda, běda, kterak nemnohých lidí jest ta ctnost! Neb nemnozí jsú, by tu svatú našeho Spasitele radu vážili. Nemnozí jsú, by před oči mysli své tu radu položili. Neb nemnozí jsú, jimž by před jich vnitřníma očima bylo poznánie své křěchkosti, porušenost tělestnosti, hříechóv žalostivé vzpomínanie, smrti ustavičné čekánie a věčného zatracenie spatřeníe.

¹⁹² JALUŠKA, Matouš. *Jan Hus: České listy (1415)*. Praha: ÚČL AV ČR, 2020, s. 19–23.

¹⁹³ O. c., 2020, s. 19.

¹⁹⁴ JALUŠKA, Matouš. *Jan Hus: České listy (1415)*. Praha: ÚČL AV ČR, 2020, s. 20.

¹⁹⁵ O. c., s. 21.

Aj, nejmilejší, kterak užitečné hříšným jest zrcadlo, ta rada Božie!“ (Hus 2018:11).¹⁹⁶ Jaluška tvrdí, že listy z vězení jsou jednodušší a působí bezprostředněji než pečlivě komponované promluvy, ale „tato bezprostřednost se nicméně opírá o rétoricky propracované, dynamické pasáže, např. inscenované dialogy“.¹⁹⁷

Co se týče *Života Ezopova*, Jaluška¹⁹⁸ ho zařazuje do humanistické češtiny, jejíž nejvytříbenější podobu spojuje s *Biblí kralickou*. Uvádí, že jazyk *Života Ezopova* ve srovnání s ní „působí mnohem méně učesaně a obsahuje slova, která na nás dnes působí nejen nesmyslně, ale náš jazykový cit se navíc vzpírá jejich tvoření“ (př. *psejk*).¹⁹⁹ Dodává, že tatáž slova jsou používána v pásmu vypravěče i v promluvách postav, ale při vhodných příležitostech vytvářejí mezi mluvčími kontrast. Uvádí, že je zde použita inverze – záměna protikladných hodnot v souvislosti s Ezopem – Xanthovi studenti o něm mezi se sebou hovořili, jako by nebyl člověk (*tlama*) a zároveň s ním mluvili zdánlivě vybraně, i když mluvili s ironií (*milý pacholík*) a Ezop jim odpovídal „řečí zbavenou masky“²⁰⁰ (*prašivá ovce, divoká svině*). Zmiňuje se o obecnosti lexika, jímž je popsán svět Středomoří, díky čemuž se v něm středověký čtenář může orientovat – „řecká města tak mají své „hajtmany“ (Kolár 2004: 35), Egyptu nevládne farao, ale obyčejný „král“ (Kolár 2004, 53–54), o polyteistických chrámech se hovoří jako o „kostelích“ (Kolár 2004, 57).“²⁰¹ Jaluška uvádí, že „vypravěč nezastírá, že se jedná o překlad, když například uvádí zkratku, jejíž smysl Ezop úspěšně rozluští, nejprve latinsky a pak „takto česky“ (Kolár 2004: 42).“²⁰²

Jazyku v Harantově cestopisu se věnovala H. Bočková, svá tvrzení ale nedokládá příklady.²⁰³ Jeho jazyk charakterizuje jako kultivovanou humanistickou češtinu. Uvádí, že použití préterita značí časový odstup od popisovaných událostí a že do slovní zásoby se promítl „obrovský záběr věcných informací zahrnujících svět přírody i lidské činnosti a cestu samu“.²⁰⁴ Dodává, že v narativních pasážích jsou častěji výrazy z běžné mluvy, mezi něž patří i přísloví, která často fungují jako pointy příhod, a že při odborných tématech se dbá na přesnost vyjádření, která je založena na použití termínů. Zmiňuje také, že se v díle nachází

¹⁹⁶ JALUŠKA, Matouš. *Jan Hus: České listy (1415)*. Praha: ÚČL AV ČR, 2020, s. 21.

¹⁹⁷ Ibid.

¹⁹⁸ JALUŠKA, Matouš. *Život Ezopův (1557)*. Praha: ÚČL AV ČR, 2018, s. 20–21.

¹⁹⁹ O. c., s. 20.

²⁰⁰ O. c., s. 21.

²⁰¹ Ibid.

²⁰² Ibid.

²⁰³ BOČKOVÁ, Hana. *Kryštof Harant z Polžic a Bezdrůvic: Putování aneb Cesta z království českého do města Benátek, odtud po moři do země Svaté, země jůdské a dále do Egypta a velikého města Kairu (1608)*. Praha: ÚČL AV ČR, 2019, s. 17–18.

²⁰⁴ O. c., s. 18.

i latinské pasáže, za nimiž vždy následuje český překlad, a občas i pasáže řecké nebo německé. Příslloví jsou uváděna ve svém původním jazyce.

V. Rejzlová²⁰⁵ kromě *Semináře České knihnice k Životu sv. Kateřiny* vytvořila k tomuto dílu i dílnu, jež přináší návrhy aktivit do výuky. Autorka uvádí, že studenti, kteří budou s materiálem pracovat, by měli mít základní znalosti středověké literatury a kultury. Autorka nutně nepředpokládá předchozí znalost celého díla, proto v materiálu vysvětluje kontext použitých ukázek. Doporučuje pracovat s *Vokabulářem webovým*, ale práce s ním při použití tohoto materiálu není nezbytná, protože autorka ukázky středověkého textu doprovodila pro snazší porozumění slovníčkem. Její materiál obsahuje transliterované a transkribované úryvky z legendy i ukázkou rukopisu. Materiál je rozdělen do tří úkolů, po nichž následuje vzorové řešení. První úkol vychází z úryvků úvodních pasáží čtyř různých svatokateřinských textů. Studentům jsou zadány tři otázky k práci s těmito texty: všimají si, čím se jednotlivé ukázky od sebe liší – „jak pracují jednotliví vypravěči“,²⁰⁶ dále určují, které legendy byly určeny pro hlasitý přednes a které byly součástí kázání, uvádějí, jaké téma mají všechny tři ukázky společné. U úryvku ve druhém úkolu se rozhodují, zda obsahuje znaky typické pro legendu, věnují se symbolice dvou barev (bílá, červená) a zabývají se navozenou atmosférou úryvku – jak vypravěč pracuje se světlem, o jaké jde prostředí, jaký cit svěťice projevuje. Součástí třetího úkolu je faksimile rukopisu legendy. Autorka uvádí jako ukázkou svou transliteraci a transkripci osmi veršů a vysvětluje, co tyto termíny znamenají. Úkolem studentů je zkusit si transliterovat a transkribovat úryvek legendy, kromě toho mají studenti za úkol pojmenovat druh pravopisu, kterým byl tento rukopis legendy napsán, a vysvětlit, čím se zápis legendy nejvíc liší od knih vydávaných v současné době. Řešení tohoto úkolu obsahuje informaci o spřežkovém pravopisu. V rámci popisu odlišností od dnešního pravopisu se uvádí, že se zápis středověkých textů liší v omezeném užívání interpunkce, nezohledňování hranic vět a souvětí a někdy i slov, a v užívání velkých a malých písmen, že v tomto textu nebyla značena interpunkce a že rukopis obsahuje červené značky pro recitaci, které obvykle značí konce veršů. Zmiňuje se, že přestože jde o významný text, chybí v něm znaky exkluzivity, jako by byly např. zdobené iniciály nebo iluminace. Je zde prezentována vzorová transliterace a transkripce úryvku z rukopisu s komentářem a slovníček. Teoretický jazykový komentář se objevuje ve slovníčku (duál, překlad jednoduchého minulého času dnešním préteritem) i v části týkající se přepisu, kde je datace textu (není starší než z přelomu 14. a 15. století) podpořena informacemi o neproběhnutí hláskových změn s příklady z textu (ie > í:

²⁰⁵ REJZLOVÁ ZAJÍČKOVÁ, Vendula. *Život svaté Kateřiny (cca 1350–1380)*. Praha: ÚČL AV ČR, 2022.

²⁰⁶ O. c., s. 6.

hlediec, ú > ou: *nemudrzy – nemúdrí*), a možný moravský původ je podpořen neproběhnutím změny 'u > i, které se dodnes dochovalo v některých moravských nářečích. Nachází se zde i informace o pravopisu týkající se přepisu sykavek. Přímo na jazyk je tedy zaměřen jeden ze tří úkolů.

Shrňme. *Katalog požadavků zkoušek společné části maturitní zkoušky* předpokládá, že by studenti k maturitní zkoušce měli pro didaktický test mít znalosti vybraných děl nebo osobností (Konstantin a Metoděj, *Hospodine, pomiluj ny*, *Alexandreis*, *Dalimilova kronika*, *Mastičkář*, *Podkoní a žák*, Jan Hus, Václav Hájek z Libočan, Jan Amos Komenský, Bedřich Bridel, Josef Dobrovský a Josef Jungmann, z latinských děl pak *Kristiánova legenda* nebo *Kosmova kronika*). Pravděpodobně se s nimi mohou setkat v rámci výkladu literárních dějin nebo při práci s úryvky, např. z čítanky. Co se týče ústní maturitní zkoušky, seznam nabízených děl si vytváří každá škola vlastní. Většina škol do něj sice díla starší české literatury zařazuje, ale jsou i školy, které tak nečiní (22,9 %). Můžeme předpokládat, že se gymnázia i při výuce přednostně věnují autorům a dílům, kteří se dostávají do maturitních kánonů. Byl by to z česky psaných děl zvláště Komenský a jeho *Labyrint světa a ráj srdce* (66,9 %), Bridel a jeho *Co Bůh? Člověk?* (19,1 %) a *Život sv. Kateřiny* (16,6 %). Všechna tato díla byla vydána i v edici Česká knižnice, která zpřístupňuje reprezentativní díla české literatury, a ke dvěma z nich byly Ústavem pro českou literaturu AV ČR vytvořeny doplňkové materiály. Semináře České knižnice, které se týkají starší literatury, mají různé autory, kteří jsou různě zaměřeni, a proto se jejich zpracování i přes tutéž strukturu odlišuje. Mohou být ve středoškolské výuce dalším zdrojem pro učitele českého jazyka, který v nich najde i odkazy na literaturu, případně je mohou využít i studenti při přípravě na maturitní zkoušku, pokud si vybrali z maturitního kánonu dílo zpracované Seminářem. Učitel může použít při výuce Dílnu k *Životu sv. Kateřiny*, domnívám se, že část týkající se transliterace a transkripce rukopisu by mohla být i přes vzorovou ukázkou náročnější, pokud se s rukopisem studenti nesešli, samotný přepis studentů by mohl být např. rozdělen na části.

3. Vývoj českého jazyka v učebnicích a pracovních sešitech

V této kapitole představíme učebnici jako edukační médium a zmíníme vybrané dosavadní výzkumy učebnic, poté se budeme věnovat zpracování vývoje češtiny v učebnicích a pracovních sešitech používaných v současné době na oboru gymnázium. Navážeme tím na výzkumy M. Šmejkalové, která se věnovala výuce tématu vývoje češtiny v období 1918–1939.²⁰⁷ Věnujeme se zvláště učebnicím primárně určeným pro výuku na gymnáziu, zahrnujeme i některé další učebnice používané na gymnáziích.²⁰⁸

3.1. Výzkumy učebnic

V diachronní perspektivě můžeme podle Maňáka rozlišit čtyři generace pomůcek, které doplňovaly, usnadňovaly nebo umožňovaly vzdělávací proces: předstrojové pomůcky (kresby, obrazy, přirozené objekty), pomůcky spojené s vynálezem knihtisku (knihy, učebnice),²⁰⁹ pomůcky zefektivňující lidské smysly (dalekohled, gramofon) a pomůcky umožňující komunikaci člověka se strojem (počítač, elektronická média).²¹⁰

I samotné učebnice procházejí vývojem. Mohlo by se zdát, že tradiční papírová učebnice je na ústupu a nebude již v dnešní době potřeba. To však není pravda. Sice vznikají i elektronické učebnice a pracovní sešity nebo jsou součástí učebního kompletu i CD nebo jiné elektronické materiály, knižní podoba učebnic však nadále přetrvává a může mít oproti elektronickým učebnicím coby didaktický prostředek i některé výhody.

²⁰⁷ Výuce českého jazyka do roku 1918 se věnoval JELÍNEK, Jaroslav. *Nástin dějin vyučování českému jazyku v letech 1774–1918*. Praha: SPN, 1972. Tématem výuky českého jazyka v letech 1918–1989 se přehledově zabývala M. Šmejkalová. Srov. ŠMEJKALOVÁ, Martina. *Čeština a škola – úryvky skrytých dějin: český jazyk a jeho vyučování na středních školách 1918–1989*. Praha: Karolinum, 2010. Původně se zaměřovala na období 1918–1939. Srov. ŠMEJKALOVÁ, Martina. *Vyučování českému jazyku na středních školách v letech 1918–1939*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 2005. Tento zájem vycházel z tématu její disertační práce věnované výuce vývoje češtiny v letech 1918–1939. Srov. ŠMEJKALOVÁ, Martina. *Vývojová problematika ve vyučování českému jazyku na středních školách v letech 1918–1939*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 2003. Přehled historických učebnic českého jazyka pro střední školy přináší i soupis knihovny Pedagogické fakulty UK. Srov. Sine. *Historické středoškolské učebnice českého jazyka*. Praha: UK, sine. Učebnicím českého jazyka ve 20. století a jejich vybraným aspektům se věnovala např. i MACOUNOVÁ, Petra. *Soukromý dopis v učebnicích českého jazyka 20. století*. Brno: MU, 2014.

²⁰⁸ Neprobíráme zde proto další učebnice, které jsou v tuto chvíli na trhu, zčásti se jedná o knihy původně určené pro SOŠ, zčásti o přehledové příručky: učebnice kolektivně vedeného M. Čechovou od nakladatelství SPN – pedagogické nakladatelství určené původně pro střední odborné školy *Český jazyk pro x. ročník SOŠ*, respektive *Český jazyk pro x. ročník středních škol*, *Český jazyk pro SOŠ* od nakladatelství Taktik, *Český jazyk pro SOŠ a SOU* od Frause, *Nový český jazyk v kostce* od A. Novotné a cvičení k němu od M. Mrázové a publikace edice *Odmaturuj!* od Didaktisu (*Přehled středoškolského učiva*, *Odmaturuj! Z českého jazyka*).

²⁰⁹ Knihy, resp. učebnice, existovaly v určité formě již od antiky coby rukopisy ve formě svitku nebo kodexu.

²¹⁰ MAŇÁK, Josef. *Funkce učebnice v moderní škole*. In KNECHT, Petr; JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 20.

Učebnice souvisí stejně jako jiné knihy s kulturou společnosti, ale na rozdíl od většiny ostatních knih u ní převládá didaktická funkce.²¹¹ Učebnice je úhelný kámen kulturního přenosu. Jednak předává zpracované vědění a jednak i to, jakým způsobem to má být předáváno, jak se vzdělávací obsahy mají učit, obsahuje tedy vědění i jeho didaktické zpracování.²¹²

Učebnice je výuková pomůcka, která obsahuje soustavný výklad učiva. Jedná se o edukační konstrukt, vytvořený za účelem vzdělávání. Je tedy součástí kurikula, patří do souboru didaktických prostředků, je to školní didaktický text.²¹³ Tradiční učebnice jsou specifické svou univerzálností, polyfunkčností a tím, že jsou nezávislé na dalších zdrojích,²¹⁴ někdy ale mohou vybízet k práci s jinými zdroji, učebnice českého jazyka např. k práci se slovníky.

Jak již bylo zmíněno, učebnice je nejobecněji součástí kurikula, vzdělávacího programu, konkretizuje vzdělávací obsahy dané vzdělávacím programem, v současné době nejobecněji RVP. Autoři učebnic s ním chtějí být v souladu. Je již na učitelích a ŠVP školy, do jaké míry budou zachovávat posloupnost učiva prezentovaného v učebnici. Kromě toho je učebnice také součástí didaktických prostředků, tedy souboru prostředků, které se používají při realizaci vzdělávání. Hlavní výhodou učebnic je jejich snadná dostupnost, přenosnost, a fakt, že pro jejich užívání není potřeba žádné technické vybavení. V neposlední řadě patří mezi školní didaktické texty, tedy texty, které jsou vytvořeny pro účely učení a vyučování.²¹⁵ Učebnice tedy ve vzdělávacím procesu nestojí samostatně, ale doprovázejí je další didaktické materiály. Můžeme proto mluvit o didaktickém textovém komplexu, který znamená, že se kromě učebnice pro předmět vytvářejí i další texty určené pro výuku. Sem můžeme zařadit i pracovní sešity, které jsou cvičebnicí, jež je nyní oproti dřívější praxi vydělena z učebnice.

²¹¹ MAŇÁK, Josef. *Funkce učebnice v moderní škole*. In KNECHT, Petr; JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 19.

²¹² SIKOROVÁ, Zuzana. *Užívání učebnic jako výzkumný problém*. In KNECHT, Petr; JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 57.

²¹³ MAŇÁK, Josef. *Funkce učebnice v moderní škole*. In KNECHT, Petr; JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 20–21. PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 13.

²¹⁴ MAŇÁK, Josef. *Funkce učebnice v moderní škole*. In KNECHT, Petr; JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 19.

²¹⁵ Mezi školní didaktické texty patří podle Průchy učebnice, cvičebnice (pracovní knihy, pracovní sešity a listy, instrukční příručky pro laboratorní práce), slabikáře, čítanky, sborníky (pramenů, dokumentů), didaktické příručky (přehledy učiva, seznamy matematických vzorečků, obsahy školní četby), sbírky (jazykových her, matematických úloh, diktátů, hádanek, dramatizovaných dialogů), normativní mluvnice v adaptované školní verzi, slovníky (výkladové slovníky, překladové slovníky pro cizí jazyky, slovníky terminologie fyziky), zpěvníky, atlasy a mapy, odborné tabulky, testy a testové manuály). Srov. PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 16–17.

Učebnice jsou nyní často součástí ucelené řady navazujících učebnic pro určitý předmět nebo obor.

Učebnice podávají základní informace z dané vědní oblasti, plní sumarizační funkci, tj. obsahují souhrnné informace určitého oboru, které jsou obecně přijímané. Zároveň mají aparát, který řídí učení, a mají odpovídat věku a kognitivním schopnostem žáků.²¹⁶

Ve vzdělávání žáků mají učebnice různé funkce, tedy účely nebo role, které plní v edukačním procesu. Mezi jejich funkce můžeme řadit podle Zujevovy²¹⁷ taxonomie funkci informační, transformační, systematizační zpevňovací a kontrolní, sebevzdělávací, integrační, koordinační, rozvojově výchovnou. Tyto funkce jsou považovány za komplex funkcí a v jednotlivých učebnicích se mohou projevovat v různé míře.²¹⁸

Informační funkce znamená, že učebnice určuje obsah vzdělávání v určitém předmětu vzdělávání a ročníku i co do rozsahu a uspořádání učiva, které si mají žáci osvojit. Transformační funkce souvisí s didaktickou transformací učiva, tedy přepracováním odborných znalostí daného vědního oboru nebo oblasti, aby byly přístupné žákům. Systematizační funkce souvisí s rozčleněním učiva do ročníků a vytvořením jeho posloupnosti. Díky zpevňovací a kontrolní funkci si žáci za pomoci učitele osvojují určité dovednosti a poznatky, které si procvičují, a tedy upevňují, případně si ověřují jejich pochopení a znalost. Studenti jsou také učebnicí podněcováni k sebevzdělávání a samostatné práci, zároveň by je k tomu učebnice měla motivovat. Integrační funkce učebnice souvisí s tím, že učebnice dává podklad pro chápání a integraci informací, které žáci dostávají z jiných zdrojů. Plní také koordinační funkci při užívání jiných didaktických prostředků, které jsou s ní spojené. Učebnice také ovlivňuje formování osobnosti žáka a vytváření různých osobnostních rysů.²¹⁹ Může mít ale i jiné funkce, např. orientační,²²⁰ poznávací²²¹ nebo motivační.²²²

Učebnice tedy ve výuce slouží k několika účelům. V současné době neexistují učební osnovy, jejich funkci částečně mohou přebírat právě učebnice, neboť podle jejich struktury

²¹⁶ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 14–19.

²¹⁷ ZUJEV, Dmitrij Dmitrijevič. *Ako tvorit učebnice*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1986, s. 59–92. Zujev se v monografii věnuje také textu a mimotextovým složkám učebnic a jejich hodnocení. O. c., s. 122–227.

²¹⁸ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 19–20.

²¹⁹ Ibid.

²²⁰ MAZÁČOVÁ, Nataša. *Didaktické zamyšlení nad současnými učebnicemi se zvláštním zřetelem k jazykovým učebnicím*. In VALIŠOVÁ, Alena et al. *Historie a perspektivy didaktického myšlení*. Praha: Karolinum, 2004, s. 289–297.

²²¹ SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. Praha: Grada, 2007, s. 104.

²²² MAŇÁK, Josef. *Funkce učebnice v moderní škole*. In KNECHT, Petr; JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 22.

mohou některé školy rozdělit učivo do jednotlivých ročníků v rámci vlastního ŠVP. Učebnice vymezují i požadované učivo; pokud je učebnice při výuce používána, vyplývala by z toho normativní funkce, případně funkce unifikující, vedoucí ke sjednocení požadavků pro jednotlivý ročník.²²³

Jak již bylo naznačeno, učebnice transformují poznatky z různých vědních oborů. Dále pomáhají realizovat kurikulum, řídí sebevzdělávání žáka, jsou zpětnou vazbou pro učitele, svým zpracováním mohou mít pro žáky motivační funkci. Zvláště pro začínající učitele mohou být pomocí při organizaci výuky.²²⁴ Informace, které se nacházejí v učebnici, by ideálně měly korespondovat se současnou úrovní vědeckých poznatků, zohledňovat kognitivní kapacitu žáků a reálné podmínky výuky.²²⁵ Učebnice se mají orientovat na základní učivo, díky kterému žáci získají podstatné informace. Aspirací učebnice a didaktických materiálů, které k ní přísluší, by mělo být stát se souborem, který je metodicky zpracovaný a přináší základní poznatky pro daný ročník a obor, přičemž základem bude učebnice a využití dalších didaktických pomůcek by ji doplňovalo.²²⁶

Každá učebnice má určité vlastnosti. Tyto vlastnosti můžeme rozdělit na verbální (textovou) a neverbální (mimotextovou) složku učebnice. U učebnice je důležitý nejen její obsah, ale také jeho prezentace a procesy porozumění textu, které vznikají z interakce s textem, jimiž se zabývaly výzkumy zaměřené na učení z textu. Učebnice může být v rámci výzkumu zkoumána co do struktur a funkcí, ale také v souvislosti se svými uživateli a procesy, které probíhají při jejím užívání.²²⁷ V rámci výzkumu je možné tyto vlastnosti vymežit a identifikovat, případně změřit a vyhodnotit a predikovat efekty konkrétní učebnice při vzdělávání.

Výzkum učebnic můžeme řadit do analýzy edukačních médií. V zahraničí má již dlouhou tradici.²²⁸ Celosvětový dosah má Mezinárodní asociace pro výzkum učebnic a edukačních médií (*IARTEM – International Association for Research on Textbooks and*

²²³ MAŇÁK, Josef. *Funkce učebnice v moderní škole*. In KNECHT, Petr; JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 19, 24.

²²⁴ KLAPKO, Dušan. *Evaluační učebnic jako cesta k optimalizaci výchovně-vzdělávacího procesu*. In MAŇÁK, Josef; KLAPKO, Dušan (eds). *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006, s. 45–51.

²²⁵ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie, výzkum a potřeby praxe*. In MAŇÁK, Josef; KLAPKO, Dušan (eds). *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006, s. 17.

²²⁶ MAŇÁK, Josef. *Funkce učebnice v moderní škole*. In KNECHT, Petr; JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 25.

²²⁷ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 21–30.

²²⁸ Informace o výzkumech učebnic v zahraničí uvádí GREGER, David. *Přehled výzkumů učebnic v zahraničí*. In MAŇÁK, Josef; KLAPKO, Dušan (eds). *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006, s. 23–32. PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 31–36.

Educational Media),²²⁹ která pořádá jednou za dva roky konference a vydává mezinárodní interdisciplinární recenzovaný elektronický časopis,²³⁰ jenž přináší teoretické, metodologické a empirické příspěvky zaměřené na učebnice, edukační média a zdroje.²³¹ Vychází i mezinárodní časopis *Internationale Schulbuchforschung – International Textbook Research*.

Učebnicemi se ve své monografii zabývá také Jaan Mikk.²³² V úvodu shrnuje funkce učebnic a uvádí hlavní aspekty kvality učebnic. Patří mezi ně to, že jejich obsah odpovídá cílům výuky, že jsou čtivé a dobře strukturované, že obsahují cvičení a rozvíjejí myšlení studentů. Měly by být zajímavé, aby motivovaly k učení, měly by obsahovat líbivé ilustrace. Je dobré zařadit otázky, problémy nebo testy k sebehodnocení. Dále je kniha rozdělena do dvou částí, z nichž každá obsahuje pět kapitol. První polovina se zabývá hodnocením učebnic a druhá polovina jejich tvorbou. V první části jsou způsoby hodnocení učebnic rozděleny do čtyř skupin: názory respondentů na učebnici zjišťované pomocí dotazníku, experimentální výzkum, který se týká výsledků učení při používání učebnice, analýza učebnic a zkoumání čtivosti textu. Kromě toho se v této části autor zabývá použitím počítačů při psaní učebnic a jejich analýze.

Výzkumy zaměřené na zkoumání učebnic byly realizovány i v České republice. Jejich rozvoj nastal v 80. letech 20. století,²³³ kdy existovalo Středisko pro teorii tvorby učebnic, které vedl V. Michovský a jež spadalo pod Státní pedagogické nakladatelství. V rámci něho fungovala edice *Tvorba učebnic*, v níž vycházely překlady zahraničních prací do češtiny. Toto středisko zároveň organizovalo semináře, které se věnovaly teorii a výzkumu učebnic a z nichž vznikaly sborníky. V 80. letech vycházely i původní české monografie a studie, např. o strukturních složkách učebnic zeměpisu od A. Wahly²³⁴ nebo od E. Hájkové se zaměřením na český jazyk.²³⁵ Již v 80. letech se tématu učebnic věnoval i J. Průcha, který se

²²⁹ Podrobnější informace o Mezinárodní asociaci pro výzkum učebnic a edukačních médií jsou na internetových stránkách asociace <https://iartem.org/>.

²³⁰ *IARTEM e-journal*. [online] [cit. 31. 7. 2020]. Dostupné z: <https://ojs.bibsys.no/index.php/IARTEM/>

²³¹ Další zahraniční instituce, které se věnují výzkumu učebnic, uvádí např. STARÁ, Jana. *Práce učitelů s učebnicemi*. Praha: Univerzita Karlova, 2019, s. 46–49. PINGEL, Falk. *UNESCO Guidebook on Textbook Research and Textbook Revision*. Paris – Braunschweig: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – Georg Eckert Institute for International Textbook Research, 2010, s. 80–82.

²³² MIKK, Jaan. *Textbook: research and writing*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2000.

²³³ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie, výzkum a potřeby praxe*. In MAŇÁK, Josef; KLAPKO, Dušan (eds). *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006, s. 10. PRŮCHA, Jan. *Možnosti výzkumu učebnic ve vztahu k učení*. In KNECHT, Petr; JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 27. PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 37–38.

²³⁴ WAHLA, Arnošt. *Strukturní složky učebnic geografie*. Praha: SPN, 1983.

²³⁵ HÁJKOVÁ, Eva. *Učebnice jako komunikátor*. In LIPERTOVÁ, Pavla (ed.). *Dovednostní model učitelovy profese*. Praha: Ústřední knihovna – Oborové informační středisko Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy, 1986, s. 139–161.

tímto tématem zabýval i nadále.²³⁶ V této době byly výsledky výzkumů učebnic reflektovány při schvalování a hodnocení rukopisů učebnic, a to zvláště v souvislosti s hodnocením obtížnosti textů učebnic: texty byly negativně hodnoceny, pokud např. obsahovaly nadbytek odborných termínů a detailních informací.

V 90. letech 20. století sice neexistovalo v České republice pracoviště, které by se soustavně zabývalo výzkumem učebnic, avšak někteří badatelé se mu i nadále věnovali,²³⁷ např. M. Pluskal na Univerzitě Palackého v Olomouci,²³⁸ didaktik dějepisu V. Čapek²³⁹ nebo Z. Beneš,²⁴⁰ J. Průcha, D. Čaněk,²⁴¹ Ch. Vorlíček,²⁴² J. Mareš²⁴³ nebo A. Petřková.²⁴⁴

Nyní se institucionální zájem o učebnice opět obnovuje. Na výzkum edukačních médií se v České republice v současnosti soustavně zaměřují v Institutu výzkumu školního vzdělávání Masarykovy univerzity v Brně, ale věnují se mu i na jiných pracovištích. O tom svědčí i organizace konference *Kurikulum a učebnice z pohledu pedagogického výzkumu* na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v roce 2008.²⁴⁵

Výzkum učebnic byl obvykle zaměřen na určitou oblast. Můžeme ho klasifikovat trojím způsobem, a to podle účelu výzkumu, podle předmětu výzkumu a podle metody výzkumu. Podle účelu výzkumu ho dělíme na analýzu za účelem vědecké explanace, za účelem praktických aplikací, nebo za normativním účelem. Podle předmětu výzkumu je rozdělován na analýzu komunikačních, obsahových a ergonomických vlastností učebnice, analýzu fungování učebnic, která zahrnuje učebnici v procesech učení a vyučování i názory a postoje uživatelů učebnic, analýzu vzdělávacích výsledků a efektů učebnic (změny ve vědění subjektů, změny v postojových, hodnotových a jiných vlastnostech subjektů) a analýzu ekonomických a politických aspektů učebnic. Výzkum se také může věnovat predikcím fungování učebnic nebo modifikaci parametrů učebnic.²⁴⁶ Tyto přístupy se v praxi

²³⁶ PRŮCHA, Jan. *Results and Prospects of Textbook Research in the Czech Republic*. Orbis scholae, 8, 2014, 2, s. 91–99. PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998.

²³⁷ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 38–39.

²³⁸ Např. PLUSKAL, Miroslav. *Rozsah textu učebnic zeměpisu pro základní školu*. Acta UPO, 1990, Fac. rer. nat. 98, Geogr.-Geol. 29, s. 49–59.

²³⁹ ČAPEK, Vratislav. *Tvorba a výzkum učebnic dějepisu*. Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice, ÚJHS, serie C, 1995, s. 37–54.

²⁴⁰ Např. BENEŠ, Zdeněk. *Historický text a historická kultura*. Praha: Karolinum, 1995.

²⁴¹ ČANĚK, David; KUČERA, Rudolf. *Národ, národnost, menšiny a rasismus*. Praha: ISE, 1996.

²⁴² VORLÍČEK, Chrudoš. *Budeme mít novou učebnici pedagogiky?* Pedagogická orientace 4, 1994, 12–13, s. 156–160.

²⁴³ MAREŠ, Jiří. *Učení z obrazového materiálu*. Pedagogika 45, 1995, 4, s. 318–327.

²⁴⁴ PETŘKOVÁ, Anna. *Autonomní učební kompetence dospělých*. Pedagogika 44, 1994, 3, s. 265–272.

²⁴⁵ KNECHT, Petr; JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. In KNECHT, Petr; JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 9. PRŮCHA, Jan. *Možnosti výzkumu učebnic ve vztahu k učení*. In KNECHT, Petr; JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 27.

²⁴⁶ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 40, 43.

často kombinují. Výzkum učebnic můžeme rozdělit nakonec i podle použité metody výzkumu. Je možné využít metody kvantitativní, strukturální, obsahové analýzy, dotazování (dotazníky, rozhovory), testovací, experimentální nebo komparativní.²⁴⁷

Jak již bylo zmíněno, u učebnic je možné zkoumat komunikační, obsahové a ergonomické vlastnosti.²⁴⁸ Tyto vlastnosti určují fungování učebnice v edukačních procesech. Pokud tyto vlastnosti měříme, nazýváme je parametry učebnice. Komunikační parametry zrcadlí vlastnosti vyjadřovacích prostředků učebnice určující stupeň sdělitelnosti jejího obsahu pro uživatele. Tyto vlastnosti jsou určené verbálně (jazykové a stylové charakteristiky textu) i neverbálně (vizuální informace). Díky zjištění komunikačních parametrů je možné zkoumat obtížnost učebnice,²⁴⁹ tj. sdělitelnost učiva v dané učebnici. Přístupnost učiva pro žáky zjišťujeme na základě míry obtížnosti T. Ta je součtem syntaktické a sémantické obtížnosti textu ($T = T_s + T_p$). $T_s = 0,1 * V * U$, kde V je průměrná délka věty a U průměrná délka větných úseků. $T_p = 100 * (\sum P / \sum N) * (\sum P_1 + 3\sum P_2 + 2\sum P_3 + 2 \sum P_4 + \sum P_5) / \sum N$, kde $\sum P$ je součet všech pojmů, $\sum N$ je součet všech slov, P_1 jsou běžné pojmy, P_2 jsou odborné pojmy, P_3 jsou faktografické pojmy, P_4 jsou číselné pojmy, P_5 jsou opakované pojmy.²⁵⁰ Obtížnost textu „dosahuje v učebnicích hodnot mezi 20 body a méně (nejnižší obtížnost) až 60 a více bodů (nejvyšší obtížnost)“.²⁵¹ Byly určeny maximální doporučené hodnoty obtížnosti textu pro 4.–8. třídu základní školy a tehdy navazující 1. ročník středních škol. Zároveň je přípustný maximálně 10procentní nárůst obtížnosti v každém následujícím ročníku.²⁵² Musilová na základě Průchových informací uvádí maximální doporučené hodnoty pro střední školy v současnosti (1. ročník $T = 38,9$; 2. ročník: $T = 42,8$; 3. ročník $T = 47,1$; 4. ročník $T = 51,8$).²⁵³ Další charakteristikou učebnice je rozsah, tj. množství a dávkování učiva.²⁵⁴

²⁴⁷ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 40.

²⁴⁸ O. c., s. 44–46.

²⁴⁹ Zkoumání obtížnosti učebnice již bylo aplikováno na současné učebnice různých ročníků a předmětů i na historické učebnice. Srov. HRABÍ, Libuše. *K problematice obtížnosti učebnic*. In KNECHT, Petr; JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 177–187.

²⁵⁰ Jak lze měřit obtížnost textu učebnic, uvádí PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 56–73, 135–140. PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie, výzkum a potřeby praxe*. In MAŇÁK, Josef; KLAPKO, Dušan (eds). *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006, s. 15. PRŮCHA, Jan. *Teorie, tvorba a hodnocení učebnic – Studijní příručka*. Praha: ÚÚVPP, 1989.

²⁵¹ PRŮCHA, Jan. *Hodnocení obtížnosti učebnic: struktury a parametry učiva*. Praha: Státní nakladatelství technické literatury, 1984, s. 70.

²⁵² PRŮCHA, Jan. *Teorie, tvorba a hodnocení učebnic – Studijní příručka*. Praha: ÚÚVPP, 1989, s. 64.

²⁵³ MUSILOVÁ, Kristýna. *Strukturální analýza učebnic dějepisu pro střední školy*. Hradec Králové: UHK, 2020, s. 27.

²⁵⁴ O měření rozsahu učebnic PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 50–55.

Obsahové vlastnosti charakterizují kvalitativní vlastnosti učebnic.²⁵⁵ Jedná se o analýzu povahy, struktury, vztahů a návaznosti vzdělávacích obsahů v učebnici. V souvislosti s obsahovými vlastnostmi učebnic se zkoumá didaktická transformace poznatků věd do obsahu učebnic.²⁵⁶ Vlastnosti učebnic²⁵⁷ zkoumáme také s ohledem na hodnotové orientace, postoje nebo kulturní vzorce, které prezentují, patří sem i analýzy persvazivních aspektů učebnic, dále např. zobrazení jiných zemí, národů a kultur.²⁵⁸ Tento typ výzkumů zaměřený na obsahovou analýzu hodnot a způsobů prezentace různých skupin v učebnicích byl v zahraničních výzkumech častý.²⁵⁹ Obsah učebnic tedy může být zkoumán z různých úhlů pohledu.

Do analýzy fungování učebnic spadají analýzy toho, jak a za jakým účelem učitelé využívají učebnice při realizaci výuky nebo jejím plánování apod.,²⁶⁰ nebo výzkumy zjišťující názory učitelů na učebnice,²⁶¹ jejich postoje a hodnocení,²⁶² ale také výzkumy toho, jak s učebnicemi pracují samotní žáci,²⁶³ jaké jsou v této oblasti jejich preference či jak jsou pro ně učebnice zajímavé.²⁶⁴

²⁵⁵ O analýzách obsahu učebnic O. c., s. 74–93.

²⁵⁶ V rámci psychodidaktických výzkumů se zkoumá, jak transformovat a prezentovat učivo pro žáky, aby mu rozuměli, jak žákům prezentovat didaktické obsahy srozumitelně. Problematiku shrnuje JANÍK, Tomáš; KNECHT, Petr. *Transformace, artikulace a reprezentace vzdělávacího obsahu v učebnicích: k roli didaktických znalostí autora učebnice*. In KNECHT, Petr; JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 91–105.

²⁵⁷ Např. KUBRICKÁ, Jana. *Trend genderové korektnosti v učebnicích cizích jazyků*. In MAŇÁK, Josef; KLAPKO, Dušan (eds). *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006, s. 107–110. JEŽKOVÁ, Věra. *Výzkum souboru učebnic němčiny pro základní školy*. In KNECHT, Petr; JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 137–145. JELEMENSKÁ, Patricia. *Můžu žiaci napredovať pri učení sa pojmu ekosystém? Obsahová analýza výkladového textu učebnic na rôznom stupni škôl*. In KNECHT, Petr; JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 165–175.

²⁵⁸ O zkoumání postojů a hodnotové orientace v učebnicích PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 84–93.

²⁵⁹ GREGER, David. *Přehled výzkumů učebnic v zahraničí*. In MAŇÁK, Josef; KLAPKO, Dušan (eds). *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006, s. 24–30.

²⁶⁰ SIKOROVÁ, Zuzana. *Učitel a učebnice: užívání učebnic na 2. stupni základních škol*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2010. SIKOROVÁ, Zuzana; ČERVENKOVÁ, Iva. *Styles of Textbook Use*. *New educational review* 2014, 1, 112–122. SIKOROVÁ, Zuzana; VÁCLAVÍK, Marek; ČERVENKOVÁ, Iva. *Užívání tištěných a digitálních zdrojů v práci učitelů 2. stupně ZŠ: hybridizace a remixování*. *Studia paedagogica: časopis Ústavu pedagogických věd FF MU Brno*. 24, 2019, 3, s. 111–129. STARÁ, Jana. *Práce učitelů s učebnicemi*. Praha: Univerzita Karlova, 2019. O dalších výzkumech věnujících se práci učitelů s učebnicemi a metodickými příručkami např. STARÁ, Jana. *Práce učitelů s učebnicemi*. Praha: Univerzita Karlova, 2019, s. 30–40.

²⁶¹ Výběru učebnic učitelé se věnovala např. SIKOROVÁ, Zuzana. *Hodnocení a výběr učebnic v praxi*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2007. SIKOROVÁ, Zuzana. *Výběr učebnic na základních a středních školách*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2004. KNECHT, Petr. *Hodnocení učebnic zeměpisu z pohledu žáků 2. stupně ZŠ*. In MAŇÁK, Josef; KLAPKO, Dušan (eds). *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006, s. 85–96. Výzkumy zaměřené na hodnocení učebnic žáky shrnuje KNECHT, Petr; NAJMANOVÁ, Veronika. *Jak žáci hodnotí učebnice? Podněty pro tvorbu a výzkum učebnic*. In KNECHT, Petr; JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 107–120.

²⁶² PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 111–115.

²⁶³ O práci žáků s učebnicemi v souvislosti s výzkumem v 80. a 90. letech 20. století PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média*. Brno: Paido, 1998, s. 108–111. ČERVENKOVÁ, Iva. *Žák a učebnice*:

Učebnice mohou být zkoumány kvantitativně za použití statistických metod, nebo kvalitativně za použití obsahové analýzy, při níž se vyhodnocuje jejich obsah. Mohou být použity metody dotazování pomocí dotazníků nebo rozhovorů, metody observační, tedy pozorování, metody testovací, kdy se pomocí testů zkoumají efekty určité učebnice. Metody experimentální využívají řízenou změnu, metody komparativní se používají ke srovnání alespoň dvou učebnic z určitého pohledu, přičemž mohou být porovnány soudobé nebo historické učebnice.²⁶⁵

U učebnice je možné zkoumat a měřit i její didaktickou vybavenost.²⁶⁶ Toto měření vychází z toho, že se učebnice skládá z různých komponentů, které nesou funkce, jejichž kombinace vytváří hlavní funkci učebnice, jíž je být edukačním médiem. Míra didaktické vybavenosti spočívá v tom, do jaké míry jsou v učebnici využity jednotlivé strukturní (verbální a obrazové) komponenty. Je také možné zkoumat názornost, tedy vizuální prostředky v učebnicích.²⁶⁷ Výzkumy se také věnovaly tvorbě učebnic²⁶⁸ a jejich schvalování.

Z toho, co zde bylo naznačeno, můžeme výzkum učebnic rozdělit do dvou hlavních přístupů. Prvním z nich je kurikulární přístup, který se věnuje zvláště vztahu kurikula a učebnic, dívá se na učebnice jako na kurikulární projekt a zkoumá učivo v učebnicích. Jiným přístupem je psychodidaktický přístup, který akcentuje transformace a reprezentace obsahu učiva, věnuje se stylům práce s učebnicí ve výuce, zkoumá vztah mezi textem učebnice a učením, zaměřuje se na vliv učebnice na učitele, žáky, rodiče apod. Kromě těchto

užívání učebnic na 2. stupni základních škol. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2010.

²⁶⁴ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média.* Brno: Paido, 1998, s. 46–47.

²⁶⁵ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média.* Brno: Paido, 1998, s. 47–49.

²⁶⁶ Při měření didaktické vybavenosti učebnice se rozlišuje 36 komponentů – 27 verbálních a 9 obrazových. Tyto komponenty jsou rozděleny do tří skupin, které se dále dělí na část verbální a obrazovou: aparát prezentace učiva (14 komponentů, např. výkladový text, shrnutí učiva, schémata, modely, statistické tabulky), aparát řízení učení (18 komponentů, např. otázky k úkolům, cvičení, použití zvláštního písma nebo barev pro části učiva), aparát orientace v učebnici (4 komponenty, např. členění na lekce, živá záhlaví, rejstřík). Podle zastoupení jednotlivých komponentů se dají vypočítat koeficienty didaktické vybavenosti učebnice (využití aparátu prezentace učiva, využití aparátu řízení učení, využití orientačního aparátu, využití verbálních komponentů, využití obrazových komponentů) a celkový koeficient. Jedná se o evaluační výzkum, pomocí něhož lze přesně určit, jak jednotlivé učebnice využívají nebo nevyužívají možnosti jednotlivých strukturních komponentů. Srov. PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média.* Brno: Paido, 1998, s. 94–107. PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie, výzkum a potřeby praxe.* In MAŇÁK, Josef; KLAPKO, Dušan (eds). *Učebnice pod lupou.* Brno: Paido, 2006, s. 12.

²⁶⁷ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média.* Brno: Paido, 1998, s. 102–107.

²⁶⁸ Výzkumy mohly také kombinovat více hledisek, např. zkoumání procesu tvorby učebnic i procesy spojené s jejím užíváním. Plán výzkumu uvádí DVOŘÁK, Dominik; DVOŘÁKOVÁ, Michaela; STARÁ, Jana. *Design based research – výzkum učebnic prováděný jejich tvůrci.* In KNECHT, Petr; JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu.* Brno: Paido, 2008, s. 81–89.

dvou hlavních směrů výzkumu se objevují i další dílčí témata, jako např. fáze životního cyklu učebnice (tvorba, schvalování, výběr, používání, revize, vyřazování).²⁶⁹

Podle J. Průchy jsou užitečné ty výzkumy, kdy jsou vlastnosti učebnic hodnoceny exaktními procedurami a měří se parametry textu učebnic, a to obtížnost textu, sémantická koherence textu a pojmová zatíženost textu a didaktická vybavenost učebnic, a provádí se obsahová analýza učebnic. Zároveň kladně hodnotí i výzkumy zaměřené na výběr učebnic učiteli. Kromě toho je podle něj však třeba zaměřovat pozornost i na to, jak vlastnosti učebnice fungují v procesu učení a reálné výuce, zaměřit se na učební situace a činnosti, na zpracování didaktické informace žáky, na výzkumy čtenářské gramotnosti. Průcha navrhuje věnovat se výzkumům učebnic z hlediska edukační potenciality, tedy jak mohou usnadnit učení, nakolik obsahují prostředky pro stimulaci a autoregulaci učení (úlohy, otázky, instrukce k pracovním činnostem, sebehodnocení). Zároveň je podle něj potřeba zkoumání souladu mezi náročností textu učebnice a věkem žáků, porozumění textu na straně žáků, či jak učitelé používají a modifikují učebnice.²⁷⁰

I T. Janík uvádí, že jsou potřeba výzkumy, které by zkoumaly obsahy školního vzdělávání a prezentaci informací v učebnicích a jejich fungování ve výuce. Dále podporuje výzkumy žákovských prekonceptů, výzkum didaktických znalostí zkušených učitelů nebo zkoumání účinnosti reprezentace obsahu učebnice s ohledem na porozumění žáka.²⁷¹

V poslední době již byly realizovány některé výzkumy vztahující se k výuce českého jazyka nebo výzkumy zaměřené na učebnice češtiny nebo pracovní sešity²⁷² pro základní²⁷³

²⁶⁹ KNECHT, Petr; JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. In KNECHT, Petr; JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 10.

²⁷⁰ PRŮCHA, Jan. *Možnosti výzkumu učebnic ve vztahu k učení*. In KNECHT, Petr; JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 28–34.

²⁷¹ Srov. JANÍK, Tomáš. *Teorie konceptuální změny a učebnice*. In MAŇÁK, Josef; KLAPKO, Dušan (eds). *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006, s. 41–43. KNECHT, Petr; JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. In KNECHT, Petr; JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 13.

²⁷² Např. JEŽKOVÁ, Tereza. *Srozumitelnost příkladových lexikálních jednotek ve vybraných pracovních sešitech českého jazyka pro 8. a 9. třídu ZŠ a odpovídající ročníky gymnázií*. Brno: MU, 2023.

²⁷³ Výběrově pro 1. i 2. stupeň např. KOTULKOVÁ, Beáta. *Analýza učebnic českého jazyka pro 7. třídu ZŠ a jejich didaktické využití se zaměřením na problematiku skladby*. Ostrava: OU, 2023. MROSKOVÁ, Anežka. *Výběr a hodnocení učebnic českého jazyka na 1. stupni ZŠ*. Olomouc: UP, 2022. KOŘOUSKOVÁ, Gabriela. *Porovnání učebnic českého jazyka v primární škole (se zaměřením na vyjmenovaná slova)*. Ústí nad Labem: UJEP, 2021. PRINCOVÁ, Kateřina. *Návaznost učebnic českého jazyka na druhém stupni základní školy*. Plzeň: ZČU, 2021. TROJANOVÁ, Anna. *Uplatnění mezipředmětových přesahů v učebnicích českého jazyka na 2. stupni ZŠ*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2020. POKRUPOVÁ, Kateřina. *Pojetí mediální výchovy v učebnicích a výukových materiálech pro 1. stupeň ZŠ*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 2019. FRIESNEROVÁ, Eva. *Analýza učebnic českého jazyka na 2. stupni základní školy se zaměřením na vybrané komponenty*. Olomouc: UP, 2019. ZOUHAROVÁ, Pavlína. *Využití reklamy v učivu českého jazyka na druhém stupni základní školy*. Brno: MU, 2019. ADAM, Robert. *V karanténě s Novou školou aneb říkej věty v množném čísle, slepče!* Český jazyk a literatura 70, 2019/2020, 5, s. 235–239. R. Adam se učebnicím nakladatelství Nová škola věnoval i později, např. slovtvorbě na 2. stupni ZŠ na konferenci Nové aspekty v didaktice mateřského jazyka 2022

nebo střední školy.²⁷⁴ Jejich zaměření bylo různorodé. Tematicke vývoje českého jazyka v současných učebnicích a pracovních sešitech českého jazyka, na niž se zaměříme dále, se částečně věnoval D. Franta v nepublikovaném příspěvku *Kněz Oldřich o Postoloprtech loviše... aneb (a)historická gramatika v učebnicích českého jazyka a literatury pro střední školy*, prosloveném na 4. didaktické konferenci v Praze s názvem *Nové aspekty v didaktice mateřského jazyka* v roce 2018. Zabýval se vybranými aspekty týkajícími se vývoje češtiny, zvláště s ohledem na prezentaci jednoduchých minulých časů, ve vybraných učebnicích českého jazyka a literatury a čítankách z různých období. Z hlediska představení aoristu a imperfekta hodnotí nejlépe při srovnání tří učebnic (*Český jazyk pro 4. ročník gymnázií* J. Kostečky, *Učebnice českého jazyka pro střední školy* nakladatelství Fraus, *Komunikace v českém jazyce pro střední školy* nakladatelství Didaktis), nejlépe učebnici J. Kostečky. Dodává, že způsob prezentace v učebnicích nepožaduje od studentů mnoho aktivní a kreativní činnosti. Domnívá se, že to je dáno tím, že převažuje deduktivní přístup, vybrané kapitoly z vývoje češtiny jsou prezentované jako jednotlivé mluvnické kapitoly a jazykové učivo je izolované od literární složky.

Dále se budeme věnovat tématu vývoje češtiny v jednotlivých učebnicích a pracovních sešitech, které je doplňují. Jedná se o učebnice *Mluvnice. Učebnice českého jazyka pro střední školy* nakladatelství Fraus, učebnici *Český jazyk a komunikace pro střední školy* nakladatelství Didaktis a přepracovanou jednodílnou učebnici *Komunikace v českém jazyce pro střední školy* téhož nakladatelství, *Český jazyk pro střední školy* nakladatelství Taktik, učebnice *Český jazyk pro x. ročník gymnázií* J. Kostečky, kterou vydalo SPN – pedagogické nakladatelství a přehledové příručky *Český jazyk v kostce* od M. Sochrové a *Český jazyk – přehled středoškolského učiva* od D. Maškové.²⁷⁵ Představíme způsob zpracování tématu vývoje

v příspěvku *Slovotvorba ve výuce ČJ na ZŠ na příkladu učebnicové řady nakl. Nová škola*. RÁZLOVÁ, Pavlína. *Gender v učebnicích českého jazyka pro první stupeň základních škol*. České Budějovice: JČU, 2018. RŮŽIČKA, Roman. *Přístupy k základní syntaktické terminologii a typy cvičení v učebnicích českého a německého jazyka pro 2. stupeň základních škol*. Brno: MU, 2016. SVOBODOVÁ, Sandra. *Interaktivní učebnice českého jazyka pro 2. stupeň základní školy*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2016. MILČÁKOVÁ, Jitka. *Analýza učiva v učebnici českého jazyka pro 8. ročník základní školy z hlediska kognitivních nároků na žáka*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 2011.

²⁷⁴ Např. Neverbálními prvky v učebnicích literatury se věnuje PIROUTKOVÁ, Kamila. *Analýza neverbálních složek ve vybraných učebnicích českého jazyka pro střední školy*. Hradec Králové: UHK, 2021. SOLAROVÁ, Hana. *Obohacování slovní zásoby jako součást výuky českého jazyka na SŠ (se zaměřením na přejímání slov z cizích jazyků)*. Hradec Králové: UHK, 2020. DUFEK, Ondřej. *Možnosti mediální výchovy v současných učebnicích českého jazyka*. *Český jazyk a literatura* 62, 2011/2012, 5, s. 209–217. DUFEK, Ondřej. *Mediální výchova v současných učebnicích českého jazyka*. Praha: FF UK, 2011.

²⁷⁵ Učebnicím nakladatelství Fraus, SPN – pedagogické nakladatelství a Didaktis jsme se věnovali také v příspěvcích DUŠEK, Jan. *Diachronní tematika v učebnicích českého jazyka pro střední školy*. *Usta ad Albim Bohemica* 16, 2016, 1, s. 19–27. DUŠEK, Jan. *K diachronní lexikologii v učebnicích českého jazyka*. In JANOVEC, Ladislav (ed.). *Propria a apelativa — aktuální otázky; Propria and Appellatives — Current Issues*. Praha: Pedagogická fakulta UK, Ústav pro jazyk český, v. v. i., 2019, s. 309–317.

češtiny v daných materiálech, jeho obsah a jeho místo v nich. V závěru uvádíme aspekty, které jsou kladem jednotlivých učebnic, zohledňujeme přitom např. obtížnost textu, rozsah tématu nebo zapojení elektronických zdrojů.

3.2. Fraus

Nakladatelství Fraus²⁷⁶ vydalo jednodílnou učebnici, která je rozdělena do šesti oddílů.²⁷⁷ V posledním, šestém oddíle, věnovaném obecným výkladům o jazyce, jehož autorem je Ivo Martinec, má v knize místo i kapitola nazvaná *Vývoj a současný stav češtiny*. Ta se nachází na pěti stranách.²⁷⁸ Učivo je zde podáno formou výkladu. Učebnice obsahuje také lištové úkoly, které jsou umístěny na pravém okraji strany, nebo číslovaná cvičení, která se nacházejí pod vyloženým tématem, k němuž se vztahují. Odkazuje se také na doplňkové materiály. Učivo týkající se vývoje češtiny má v učebnici prostor 2,27 % knihy.

K učebnici je připojen i pracovní sešit. Úkoly v něm se však netýkají přímo historického vývoje češtiny, ale spíše onomastiky nebo etymologie. Studenti určují, odkud je odvozeno jméno panovnické dynastie, jaký je původ nebo slovotvorná stránka příjmení (20 nejčastějších příjmení v České republice), vyhledávají v etymologickém slovníku původ starých objemových jednotek.²⁷⁹

3.2.1. Fraus – periodizace

V učebnici se studenti dozvědí názvy a stručnou charakteristiku jednotlivých etap vývoje českého jazyka. V úvodu kapitoly je graficky pomocí šipky naznačen vývoj češtiny: *praslovanština, pračeština, staročeština, čeština doby střední, která je rozdělena na humanistickou a barokní označenou též pobělohorská, novočeština, současná čeština. Tyto vývojové etapy jsou zhruba rozděleny stoletími začátku následující etapy (9. stol, 13. stol., 16. stol., 18. stol., 2000).²⁸⁰ Mimo vývoj češtiny je zde uvedena i staroslověnština²⁸¹ coby literární a jihoslovanský jazyk.

²⁷⁶ MARTINEC, Ivo; TUŠKOVÁ, Jana Marie; ZIMOVÁ, Ludmila. *Mluvnice. Učebnice českého jazyka pro střední školy*. Plzeň: Fraus, 2009. Komunikace a sloh mají samostatnou učebnici. Srov. HOFMANNOVÁ, Jana; JEŽKOVÁ, Jaroslava; VAŇKOVÁ, Jana. *Komunikace a sloh. Učebnice českého jazyka pro střední školy*. Plzeň: Fraus, 2009.

²⁷⁷ Zvuková stránka jazyka (fonetika, fonologie), tvarosloví (morfologie), grafická stránka jazyka (grafémika), skladba (syntax), nauka o textové zásobě a tvoření slov (lexikologie) a obecné výklady o jazyce.

²⁷⁸ MARTINEC, Ivo; TUŠKOVÁ, Jana Marie; ZIMOVÁ, Ludmila. *Mluvnice. Učebnice českého jazyka pro střední školy*. Plzeň: Fraus, 2009, s. 250–254.

²⁷⁹ BEZPALCOVÁ, Vladimíra et al. *Mluvnice. Komunikace a sloh. Cvičebnice českého jazyka pro střední školy*. Plzeň: Fraus, 2011, s. 29, 31.

²⁸⁰ Humanistická čeština je od barokní oddělena chybným rokem pro bitvu na Bílé hoře (1720), která se odehrála o sto let dříve.

Uvedené etapy vývoje českého jazyka jsou heslovitě charakterizovány. Pračeština je označena jako „jazyk období 9.–13. století, rekonstruovaný, doložený jednotlivými slovy a českými prvky v cizojazyčných textech“,²⁸² staročeštinu zde zastupuje „jazyk 14. a 15. století, doložený souvislými literárními i neliterárními texty, formování češtiny jako spisovného jazyka“.²⁸³ Čeština doby střední je zde rozdělena na jazyk doby humanismu, k němuž jsou zařazeny „první mluvnice a slovníky, rozvoj lexikální zásoby a skladby, vliv latiny“,²⁸⁴ a češtinu doby barokní, kdy dochází k „omezování funkčního rozpětí jazyka“,²⁸⁵ zároveň je uvedeno, že „na konci 18. století je čeština jazykem etnika, nikoli spisovným úředním jazykem“.²⁸⁶ Novočeština je pak rozdělena na jazyk národního obrození a doby poobrozenské, který je zde charakterizován rozvojem a stabilizací gramatiky a lexikální zásoby českého jazyka a vzdalováním psané a mluvené podoby, a češtinu 20. století a současnou češtinu, kdy podle učebnice dochází k rozvoji spisovného i nespisovného jazyka, rozvoji mluvené podoby jazyka a vzniku mnoha prací o jazyce.²⁸⁷

3.2.2. Fraus – hláskosloví

Výkladový text věnovaný hláskosloví je v učebnici nakladatelství Fraus pro střední školy rozdělen na 9.–10. století, 12.–14. století a 14.–16. století.

Co se týče hláskosloví 9.–10. století, je uveden zánik a vokalizace jerů, stahování a zánik praslovanských nosových samohlásek. Studenti se dozvědí, že „jery byly praslovanské polosamohlásky, které buď zanikly, nebo se změnily na plnohodnotné samohlásky – vokály“,²⁸⁸ ale neuvádí se zde příklad nebo informace, v jaké samohlásky se změnily. O stahování se píše opět v závorce – „byla to přeměna hláskových skupin *-aja, -oje* aj. na dlouhé samohlásky: *novaja – nová, novoje – nové, bojati se – báti se* aj.“.²⁸⁹ Co znamenají nosové samohlásky, není uvedeno u tohoto výkladu, ale je na ně odkázáno do části *Zvuková stránka jazyka*,²⁹⁰ kde je věnován prostor třídění českých samohlásek.²⁹¹ Avšak není zde

²⁸¹ U tématu Slované jazyky jsou ještě otázky na nejstarší spisovný jazyk Slovanů a prapředka slovanských jazyků. Srov. MARTINEC, Ivo; TUŠKOVÁ, Jana Marie; ZIMOVÁ, Ludmila. *Mluvnice. Učebnice českého jazyka pro střední školy*. Plzeň: Fraus, 2009, s. 249.

²⁸² MARTINEC, Ivo; TUŠKOVÁ, Jana Marie; ZIMOVÁ, Ludmila. *Mluvnice. Učebnice českého jazyka pro střední školy*. Plzeň: Fraus, 2009, s. 250.

²⁸³ Ibid.

²⁸⁴ Ibid.

²⁸⁵ Ibid.

²⁸⁶ Ibid.

²⁸⁷ Ibid.

²⁸⁸ Ibid.

²⁸⁹ O. c., s. 250–251.

²⁹⁰ O. c., s. 15.

zaznamenán způsob zániku nosovek. Je zmíněno, že bylo změn víc než ty, které byly uvedeny.

O změnách se žáci dozvědí, že po vzniku prvních písemných památek probíhaly další, jimiž se čeština vzdalovala od ostatních slovanských jazyků, že změny nejprve probíhaly v mluveném jazyce a potom pronikaly do psané češtiny. Také jsou poučeni o směru šíření změn, tedy že vycházely ze středních Čech a pronikly různě daleko, tudíž v moravských nářečích k některým z nich nedošlo a je možné si povšimnout i rozdílů v nářečích češtiny, soustavnější zřetel k nářečím se zde však nenachází. V učebnici je zvýrazněno, že „se změnami hláskoslovnými souvisela řada změn v tvarosloví“,²⁹² v příkladech týkajících se hláskových změn se pak na ně upozorňuje.

Ze změn, které proběhly ve 12.–14. století, jsou uvedeny:

- $a > \text{ě}$, $\acute{a} > ie$ po měkkých souhláskách, na konci slov ve všech případech, uvnitř slova, pokud následovala měkká nebo změkčená souhláska (*duša – dušě*, ale *žena*)
- $u, \acute{u} > i, \acute{i}$ po měkkých souhláskách (*dušu – duši*, ale *ženu, muže – muži*, ale *pánu, kryju – kryji*, ale *nesu*)
- $\text{ě} > e$ (*dušě – duše, mužě – muže, sázeti – sázeti*), po retnicích *v, b, p, m* zůstalo *ě* dodnes, ale změnila se jeho výslovnost (*věc, běh, pěje, měsíc*)
- ve 13. století $\acute{r} > \text{ř}$ (*řepa – řepa, stařec – stařec*)
- ve 13. století $g > h$ (*gora – hora, noga – noha*).

Ze změn, které probíhaly ve 14.–16. století, jsou uvedeny následující:

- $\acute{o} > uo > \acute{u}$ (*kóň – kuoň – kůň*) s informací, že *ó* se nejprve změnilo v *uo*, které se po delší době změnilo v *ů*
- $\acute{u} > ou$ uprostřed a na konci slova, je zde informace o zápisu této dvojhlásky do poloviny 19. století jako *au* (*súd – soud, rukú – rukou, vedú – vedou*)
- $\acute{y} > ej$, uvádí se, že tato změna proběhla ve většině českých nářečí, ale nepronikla do spisovné češtiny (*mlýn – mlejn, dobrý – dobrej*)
- $ie > \acute{i}$ (*viera – víra, dušiech – duších*)
- $\acute{e} > \acute{i}$ (*řéci – říci, obilé – obilí*), je zde informace, že změna proběhla nejdříve po měkkých souhláskách a později i po jiných a že se do spisovného jazyka dostala jen někdy (např. zůstalo *mléko, lék*)

²⁹¹ V části *Zvuková stránka jazyka*, jejíž autorkou je Jana Marie Tušková, se píše: „V některých jazycích dnes existují nosové samohlásky, tzv. nosovky. Ze slovanských jazyků je má polština, známé jsou např. z francouzštiny. V češtině zanikly na konci 10. století. Při jejich tvoření se spustí měkké patro a samohláska tak rezonuje i v nosní dutině.“

²⁹² MARTINEC, Ivo; TUŠKOVÁ, Jana Marie; ZIMOVÁ, Ludmila. *Mluvnice. Učebnice českého jazyka pro střední školy*. Plzeň: Fraus, 2009, s. 251.

- stejnoslabičné *aj > ej* (*vajce – vejce*, ale *va-jec, dělaj – dělej*).²⁹³

3.2.3. Fraus – tvarosloví

Po probrání hláskosloví učebnice přistupuje k tvarosloví. Seznamuje žáky s existencí dvojného čísla – duálu, které se užívalo, „když se mluvilo o dvou lidech, zvířatech nebo věcech“.²⁹⁴ Učebnice odkazuje na duálové tvary číslovek existující v současné češtině – *dva, dvě, dvě stě, oba, obě* a u jmen částí těla vyskytujících se ve dvojici: *oči, očí, očima, uši, uší, ušima, ruce, rukou, rukama, nohou, nohama, prsou, ramenou, kolenou*.²⁹⁵ Další informací pro studenty je, že původně neexistovalo rozlišení rodu mužského podle životnosti a že začalo existovat a rozšířilo se až v češtině doby střední, ale jak byla dříve rozdělena deklinace, není v této učebnici uvedeno, kmenový systém tu zmíněn není.

Dále studenti zjistí, že ve staré češtině existovalo víc slovesných časů.²⁹⁶ Studenti jsou informováni o existenci jednoduchých minulých časů aoristu a imperfekta do 14. století, k nimž je dán příklad od slovesa *vésti vedech* pro aorist a *vediech* pro imperfektum s odpovídajícím „překladem“ *vedl jsem*. V souvislosti s jednoduchými minulými časy se odkazuje na současné tvary podmiňovacího způsobu, které obsahují aorist slovesa *být* (*bych, bychom, byste*). Jako dříve běžné je zde s příkladem *byl jsem nesl, byl jest nesl* zmíněno plusquamperfektum – složený tvar předminulého času, který je dnes zastaralý. Nenalezneme zde ale podrobnější informaci, jak se tyto časy tvořily nebo jaký měly význam. Mezi tvaroslovné změny je zahrnuto i zanikání přechodníku, které je příkladem toho, že se tvarosloví proměňuje i v současnosti. Není zde ale zmíněno např. supinum.

3.2.4. Fraus – pravopis a písmo

V učebnici nakladatelství Fraus pro střední školy je autorkou kapitoly *Grafická stránka jazyka (grafémika)* Jana Marie Tušková.

V oddílu *Vznik písma a jeho druhy* se zmiňují kromě písem ve starověku a latinky i hlaholice a cyrilice. Žáci si pomocí úkolu připomínají literární památky Velké Moravy a přemyslovských Čech psané těmito písmi.²⁹⁷

V oddílu *Pravopis* má své místo i vývoj českého pravopisu. Je zde uveden pravopis primitivní, spřežkový, diakritický a bratrský. Vývoj pravopisu končí Dobrovským a jeho

²⁹³ MARTINEC, Ivo; TUŠKOVÁ, Jana Marie; ZIMOVÁ, Ludmila. *Mluvnice. Učebnice českého jazyka pro střední školy*. Plzeň: Fraus, 2009, s. 250–251.

²⁹⁴ O. c., s. 251.

²⁹⁵ Ibid.

²⁹⁶ O. c., s. 252.

²⁹⁷ O. c., s. 97.

mluvnicí z roku 1809, o níž se píše, že sjednotila pravopis, tudíž další změny, které proběhly v 19. století, již zde nejsou zahrnuty. Pak jsou uvedeny ještě stručné zmínky o *Pravidlech českého pravopisu* a změnách v nich.

Žáci se dozvídají, že primitivním pravopisem byly zapsány nejstarší české památky, tj. že se k zápisu českého textu užívala latinská písmena beze změn a že jedno písmeno užívané pro latinu se použilo v češtině pro více hlásek, a to na příkladu, že *c* znamenalo české hlásky *k*, *c*, *č*. Žáci jsou informováni, že hlásky, které latina neměla, se postupně zapisovaly pomocí spřežek a že spřežkový pravopis se vyvinul počátkem 14. století (např. spřežka *ch* pro hlásku *ch*, *rz* pro *ř*). Spřežkový pravopis zde není dělen na starší a mladší.

Do počátku 15. století je kladena další změna pravopisu – pravopis diakritický. Je charakterizován tím, že spřežky byly nahrazeny diakritickými znaménky – tečkou nad souhláskami (*č* pro hlásku *č*) a čárkou nad samohláskami. Je zde psáno, že tento pravopis je připisován Janu Husovi.

Dalším zmíněným pravopisem je bratrský pravopis, o němž se žáci dozvědí, že je v podstatě diakritický a má prvky spřežkového pravopisu a že se ustálil v humanistických tiscích.

Učebnice nabízí i způsob práce s tímto tématem: před čtením studenti napíší, co už vědí a co se chtějí dozvědět, po přečtení textu si z něj mají vypsát důležité informace a označit otázky, na které dostali odpověď, o ostatních otázkách mají ve třídě diskutovat.²⁹⁸

3.2.5. Fraus – lexikologie

V učebnici nakladatelství Fraus se tematika diachronní lexikologie nachází v rámci tematického celku *Lexikologie*. V učebnici je uvedeno, že rozsah pojmenování a jeho obsah se může ve vývoji jazyka měnit. Příkladem je slovo *pán*. Dozvídáme se, že to bylo dříve označení pro příslušníka vyšší šlechty a v současnosti je užíváno v tomto významu jako historický termín, přičemž tento titul je dle autora kapitoly ekvivalentní uherskému titulu *magnát*, španělskému *grand* či anglickému *lord*.²⁹⁹

Učebnice zmiňuje tradici české lexikografie, stručně vyjmenovává některé autory a jejich díla, neuvádí z nich ale ukázky. Jedná se o Bartoloměje z Chlumce (Klaretu), o němž zjistíme, že byl lékařem Arnošta z Pardubic a ve 14. století vytvořil latinsko-český slovník. Bližší informace o jeho slovnících zde není uvedena. Jsme informováni o tom, že v době

²⁹⁸ MARTINEC, Ivo; TUŠKOVÁ, Jana Marie; ZIMOVÁ, Ludmila. *Mluvnice. Učebnice českého jazyka pro střední školy*. Plzeň: Fraus, 2009, s. 100.

²⁹⁹ O. c., s. 190.

humanismu vzniklo několik slovníků, přičemž nejvýznamnějšími z nich jsou slovníky Daniela Adama z Veleslavína. Z nich jsou uvedeny dva – *Nomenclator* a *Sylva quadrilinguis*. O prvním jmenovaném je přidána informace, že je uspořádaný věcně, a o druhém, že je abecední, přitom je přidán překlad jeho názvu do češtiny – *Les čtyřjazyčný*. O Komenském je zmíněno, že text jeho *Tezauru* shořel roku 1656 v Lešně, avšak dochovalo se dílo *Ianua linguarum reserata*, obsahující 8000 latinských slov. Z doby národního obrození je uveden Jungmannův *Slovník česko-německý*, který je označen za „vrchol lexikografie doby obrození“, je zde též uvedeno, že navazoval na Dobrovského *Deutsch-böhmisches Wörterbuch*. Ze žádného z těchto slovníků se zde nenachází ukázka ani podrobnější informace o něm, u Jungmannova a Dobrovského díla je uvedena datace.³⁰⁰

Mezi dalšími typy slovníků jsou uvedeny také slovníky historické, píše se o nich, že „popisují slovní zásobu vymezeného historického období“, ale na žádný takový slovník se zde např. oproti etymologickým či dialektologickým slovníkům neodkazuje.³⁰¹

Na závěr oddílu *Nauka o slovní zásobě a tvoření slov* se nachází test o 10 otázkách. Jedna z nich se ptá na muže, který se pokusil sestavit první thesaurus češtiny, přičemž v nabídce jsou Jan Amos Komenský, Bartoloměj z Chlumce a Daniel Adam z Veleslavína.³⁰²

V pracovním sešitě ve cvičení studenti pracují s úryvky z F. L. Věka a mají dokázat, že novotvary použité v textu jsou zbytečné, potom sami mohou vymýšlet nová česká slova k zadaným slovům.³⁰³

Úkoly se vztahem k lexikologii se objevují i v kapitole věnované vývoji češtiny.³⁰⁴ Jim bude věnována pozornost v následující kapitole určené cvičením, která jsou zahrnuta v oddíle o vývoji českého jazyka.

3.2.6. Fraus – cvičení

Tato část se věnuje úkolům, které jsou součástí oddílu věnovaného vývoji jazyka. V úvodu oddílu v úkolech žáci vysvětlují, co je *bohemismus*, jaká je motivace názvů jednotlivých etap češtiny, a uvažují nad tím, jaký význam mělo slovo *spisovný* ve spojení *spisovný jazyk* v jednotlivých etapách vývoje češtiny.

³⁰⁰ MARTINEC, Ivo; TUŠKOVÁ, Jana Marie; ZIMOVÁ, Ludmila. *Mluvnice. Učebnice českého jazyka pro střední školy*. Plzeň: Fraus, 2009, s. 207.

³⁰¹ O. c., s. 207–208.

³⁰² O. c., s. 220.

³⁰³ BEZPALCOVÁ, Vladimíra et al. *Mluvnice. Komunikace a sloh. Cvičebnice českého jazyka pro střední školy*. Plzeň: Fraus, 2011, s. 35.

³⁰⁴ MARTINEC, Ivo; TUŠKOVÁ, Jana Marie; ZIMOVÁ, Ludmila. *Mluvnice. Učebnice českého jazyka pro střední školy*. Plzeň: Fraus, 2009, s. 250, 252, 254.

V učebnici studenti pracují se sedmi texty. První cvičení následuje za charakteristikou etap češtiny. V něm se studenti věnují první česky psané větě, která je tu uvedena v transliterované a transkribované podobě. Studenti tyto dvě podoby porovnávají a převádějí její znění do současného jazyka. Své znění porovnávají s tím, které je součástí fejetonu Františka Nepila, a poté sami vytvářejí vlastní fejeton, jehož tématem je vztah k národu.³⁰⁵ V úvodu úkolu se píše obecně „s pomocí učitele pracujte s následujícím textem, porovnejte dřívější stav se současností“.³⁰⁶ Tento úkol není pouze jazykový, ale i slohový, neboť žáci čtou fejeton F. Nepila a sami píšou vlastní na podobné téma.

Jiný text (*Rekviem za přechodník*) tematicky souvisí s informací o zanikání přechodníku. Jedná se o transformační cvičení, protože žáci upravují text tak, aby v něm nebyly přechodníky. Zároveň si připomínají jejich funkci a uvádějí, jaké je jejich současné použití. Kromě toho hledají jiné ustupující jazykové prostředky a ty, které se do současné češtiny dostávají nově.

S pomocí učitele studenti porovnávají jazyk čtyř (ne zcela přesně transkribovaných) textů, z nichž každý pochází z jiného století, se současným jazykem. Jedná se o ukázkou z *Výkladu Viery, Desatera a Pátere* od Jana Husa (1412), z *Deklarací na Grammatiku českou* Jana Blahoslava (1571), z kuchařské knihy z počátku 18. století (1712) a z knihy *Základové měřictví* J. V. Sedláčka (1822). Učitel a žáci jsou také vybídnuti k vyhledání dalšího úryvku staršího textu a porovnání jeho jazyka se současnou češtinou. U těchto ukázek starších textů je také přiložen příklad barokního tisku – začátek Štejerova *Žáčka* (1668). Učebnice však nenavádí, na co konkrétně se mají studenti zaměřit.

Posledním textem je báseň *Běh řeči české* od Václava Laciny, komentující vývoj češtiny. Studenti přiřazují sloky k obdobím vývoje češtiny a ke způsobu proměny slovní zásoby.

Tři cvičení se týkají hláskových změn. Po uvedení hláskoslovných změn 9.–10. století (zánik a vokalizace jerů, stahování, zánik nosovek) následují dva úkoly, které se k nim vztahují. V jednom úkolu pomocí znalosti o jerech a stahování zdůvodňují odlišnosti tvarů jednoho slova (*pes – psa, lev – lvice, bát se – bojím se, den – dne, stát – stojíme*). Druhý úkol se týká nosovek a informace, jaké jazyky je v současnosti mají. Učebnice tu přitom odkazuje na jiné místo v učebnici, do části věnované zvukové stránce jazyka, kde se žáci dozvědí

³⁰⁵ MARTINEC, Ivo; TUŠKOVÁ, Jana Marie; ZIMOVÁ, Ludmila. *Mluvnice. Učebnice českého jazyka pro střední školy*. Plzeň: Fraus, 2009, s. 250.

³⁰⁶ O. c., s. 252.

odpověď.³⁰⁷ Ve třetím cvičení žáci hledají nepravidelnosti nebo izolované jevy v současné češtině, přičemž mají spolu s učitelem rozhodnout, jestli vznikly během historického vývoje češtiny. Jsou uvedeny jako příklady následující tvary: *děkuji – děkuju, o jablíčkách i jabličkách, vejce – vajec, tiskl – minul, oni snědí, být – jsem, já – mne, mě, člověk – lidé, polévka – polívka, víra – Věra, psali bychom*. Domnívám se, že u některých výrazů mohou odpověď zjistit sami studenti na základě předchozího textu, u jiných nikoliv. V souvislosti s tímto cvičením vyhledávají v příjmeních jinde zaniklé jevy.³⁰⁸ Spíše k současné češtině se vztahuje úkol popsat pravopis a výslovnost slov jako *věda, město, běžet*.³⁰⁹

Dvě cvičení se věnují vnějším dějinám češtiny porůznu od středověku do 20. století. V jednom z nich studenti časově zařazují určité události nebo kulturní období (založení Univerzity Karlovy, doba veleslavínská, bitva na Bílé hoře, josefínské reformy, vznik Československé republiky, vznik České republiky). V tomto cvičení žáci využijí znalosti z dějepisu či z literatury, řazení údajů na časovou osu pro ně pravděpodobně nebude těžké. Ve druhém cvičení přiřazují autory (Jan Gebauer, Václav Jan Rosa, Bohuslav Havránek – Alois Jedlička, Daniel Adam z Veleslavína, Josef Dobrovský, M. Jan Hus, Jan Blahoslav, kolektiv, Josef Jungmann) k jejich dílu, ke slovníku nebo mluvnici (*Čechořečnost, Podrobná mluvnice jazyka českého, Les čtyřjazyčný (slovník), Česká mluvnice, Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, O pravopise českém, Příruční mluvnice, Deklarací na Gramatiku českou a Slovník česko-německý*). Vzhledem k tomu, že tematika obecných výkladů o jazyce se nachází na konci učebnice českého jazyka pro střední školy, učebnice zřejmě předpokládá, že toto cvičení studenti zvládnou na základě svých znalostí literární historie a práce s jazykovými příručkami, dřívějších znalostí, případně odvodí. Tato díla a autory dále zkoušejí zařadit do patřičné etapy vývoje češtiny, k čemuž potřebují znát přibližnou dobu jejich vzniku nebo období, kdy tito autoři žili.

Dva úkoly mají s vývojem češtiny vztah volnější. Prvním z nich je, aby si studenti vybrali nějakou současnou knihu o češtině a představili ji. Tento úkol je motivovaný fotkou popularizační knihy *Otisky* od Dušana Šlosara, která se věnuje zajímavým slovům z vývoje i současnosti češtiny.³¹⁰ Druhý se týká vývoje jazyka a jeho výzkumu obecně. Studenti zkoušejí zodpovědět, jak jazykovědci mohou prokázat existenci zaniklých skutečností v jazyce. V souvislosti s tím se věnují rozluštění starověkých písem (uvádějí s pomocí

³⁰⁷ MARTINEC, Ivo; TUŠKOVÁ, Jana Marie; ZIMOVÁ, Ludmila. *Mluvnice. Učebnice českého jazyka pro střední školy*. Plzeň: Fraus, 2009, s. 251.

³⁰⁸ O. c., s. 253.

³⁰⁹ O. c., s. 251.

³¹⁰ O. c., s. 252.

literatury, kdy byla která písma rozluštna, jaký to mělo přínos pro lidi a která písma ještě rozluštna nejsou).³¹¹

Domnívám se, že cvičení uvedená v knize mohou žáky zaujmout. Přímo historického vývoje jazyka se však všechna v souvislostech netýkají. Oproti tomu jsou zde zřejmé přesahy do dalších složek předmětu český jazyk, tedy do literatury a slohu (např. napsání fejetonu, stylizační úkol – odstranění přechodníků, charakterizovat jazykový humor autora básně). Můžeme zde nalézt i mezipředmětové vztahy s dějepísem či s literaturou u úkolu zaměřeného na vnější dějiny jazyka (uspořádání údajů na časové ose) nebo na rozluštění písem. Jsou zde také úkoly ověřující znalost jazykových slovníků a příruček. Některé úkoly jsou též provázány odkazy s dalšími kapitolami v knize. Formulace některých úkolů je zjemněna pomocí použití slovesa *zkusit* nebo *pokusit se* a u dvou úkolů je podle jejich formulace vhodné zapojení učitele, který má řídit práci s ukázkami textů a pomoci rozhodnout, zda izolované jevy v současné češtině jsou pozůstatkem historického vývoje. Skupinovou práci učebnice v tomto oddílu výslovně nezařazuje.

3.2.7. Fraus – shrnutí

Učebnice stručně charakterizuje jednotlivé etapy vývoje češtiny. Vcelku podrobně je zde pojednáno o hláskových změnách, tvaroslovné záležitosti odkazují spíše ke skutečnostem v současném jazyce. Z tvarosloví je zmíněn stručně duál, jednoduché minulé časy aorist a imperfektum, plusquamperfektum a přechodník, bez rozsáhlejších výkladů a příkladů v kontextu. Učebnice se věnuje druhům pravopisu. Jedná se o výkladový text doplněný o úkoly pod textem nebo v liště, text je však provázán s dalšími oddíly knihy. Cvičení, která se nacházejí v kapitole věnované vývoji češtiny, nejsou zaměřena jen na historický vývoj a neobsahují jen starší texty. Text týkající se vývoje češtiny neobsahuje motivaci, která by téma uvedla odborně nebo vtáhla žáky do tématu např. pomocí situací, které jsou jim blízké. Není zde věnována pozornost skladbě nebo typům změn v jazyce. Učebnice sice uvádí dobové slovníky, ale moderní slovníky zabývající se starší slovní zásobou nebo jejich elektronické verze nikoli. Cvičení, která se týkají vnějších dějin, nemají přímou oporu ve výkladovém textu v učebnici.

³¹¹ MARTINEC, Ivo; TUŠKOVÁ, Jana Marie; ZIMOVÁ, Ludmila. *Mluvnice. Učebnice českého jazyka pro střední školy*. Plzeň: Fraus, 2009, s. 253.

3.3. Didaktis – Český jazyk a komunikace pro střední školy

Učebnicová řada nakladatelství Didaktis *Český jazyk a komunikace pro střední školy* je rozdělena do tří knih. Každá z nich je doplněna pracovním sešitem. Třetí kniha obsahuje 3.–4. díl a je určena pro 3. a 4. ročníky středních škol. Její poslední kapitola je *Vývoj jazyka*, učebnice zřejmě tedy předpokládá jeho zařazení do 4. ročníku. Historickému vývoji jazyka se zde věnují tři strany ze čtyř, poslední je totiž věnována změnám, které probíhají v jazyce v současnosti. Autorkami části věnované vývoji jazyka jsou Lucie Taraldsen Medová a Petra Adámková. Podle nakladatelství tuto učebnici využijí školy s vyšší hodinovou dotací češtiny, hlubším zájmem o komunikaci nebo s humanitním zaměřením.³¹² Kapitoly týkající se vývoje češtiny, které jsou zařazeny do 3.–4. dílu, mají v učebnici prostor 2,34 % knihy a v pracovním sešitě 3,88 %.

Každá strana v této učebnici má následující strukturu. V horní části strany obsahuje motivační nadpis,³¹³ vstupní motivační text zakončený otázkou,³¹⁴ která se nějak týká tématu strany, a motivační ilustraci, která tento text doplňuje. Motivační text má zábavnou formu a jeho cílem je studenty zaujmout a pobavit. Vlastní text kapitoly je rozdělen do dvou sloupců – nalevo se nachází hlavní sloupec, který je širší, a napravo je umístěn doplňkový, který je užší. V hlavním sloupci se nachází výkladový text. Pod ním jsou uvedeny úkoly. V užším doplňkovém sloupci se nacházejí *Souvislosti* s výkladovým textem – příklady, širší souvislosti, odkazy na komunikační témata a v jiných kapitolách i na jazyková nebo slohová.

3.3.1. Didaktis, Český jazyk a komunikace pro střední školy – jazykové změny

První strana věnovaná vývoji jazyka se týká jazykových změn obecně. Jsou zde však uvedeny i příklady vztahující se k historickému vývoji. Ve výkladovém textu se dozvíme, že změny v jazyce probíhají postupně a jsou viditelné jen v průběhu delšího časového období a že vývoj jazyka bývá plynulý. Konstatuje se, že se z češtiny nikdy nestane jiný typ jazyka. Je zde uvedeno, že jednotlivé oblasti jazyka se mění různě. V jazyce zanikají slova označující skutečnosti, které již neexistují, a vznikají nová slova pro nové skutečnosti. Podle učebnice

³¹² ADÁMKOVÁ, Petra et al. *Komunikace v českém jazyce pro střední školy. Učebnice*. Brno: Didaktis, 2018, s. 2.

³¹³ Pro kapitoly vztahující se k vývoji jazyka to jsou *A přece se mění!* (kapitola *Zákonitosti jazykového vývoje*), *Běh na dlouhou trať* (kapitola *Historický vývoj češtiny*) a *Jak se psalo brkem* (kapitola *Vývoj českého pravopisu*). ADÁMKOVÁ, Petra et al. *Český jazyk a komunikace pro střední školy 3.–4. díl. Učebnice*. Brno: Didaktis, 2012, s. 86–89.

³¹⁴ Např. „Kdybyste dnes napsali *cyzý sýla*, asi by se vám všichni vysmáli. V 16. století se tak ovšem psalo. Stejně tak slovo *mág* dnes vyvolává dojem kouzelníka, a přece tak Karel Hynek Mácha kdysi nadepsal svou slavnou báseň. Napadá vás, proč se vlastně způsob, jakým píšeme, měnil? A myslíte si, že se bude měnit dál? Proč?“ Srov. ADÁMKOVÁ, Petra et al. *Český jazyk a komunikace pro střední školy 3.–4. díl. Učebnice*. Brno: Didaktis, 2012, s. 89.

jsou však zajímavější změny ve struktuře jazyka, z nichž jsou velmi dobře zmapované hláskové změny.

Učebnice se věnuje principům změn. Je uvedeno, že probíhají pravidelně, pokud jsou splněny podmínky hláskového okolí („hlásková změna je změna jedné hlásky v jinou v pevně daném hláskovém prostředí“),³¹⁵ přičemž jako příklad je uvedena přehláska, změna zadní samohlásky v přední, k níž dochází, pokud zadní samohlásce předchází měkká souhláska. Je zde dán příklad s tvary slov *žena* a *duše*, kde je vysvětleno, proč v daném případě ke změně nedochází, respektive dochází, navíc je uvedeno, že tato změna proběhla nejen v určitém kontextu, ale též v určitém období, a tudíž např. dnes se z *žuly* nestane *žila*.

Je zde též podána informace, že změny neproběhly po celém území, ale šířily se z centra – ze středních Čech a z Prahy, tudíž změna došla např. do Plzně, ale např. za Brno a na Slovensko ne, proto ve slovenštině je tvar *dušu*, a ne *duši*.

Jsou zde zmíněny další dva principy změn, a to jazyková ekonomie a analogie. Dozvídáme se, že díky jazykové ekonomii dochází ke zjednodušení jazyka a tato změna míří k usnadnění výslovnosti, jako příklad jsou uvedeny změny $u > i$, $a > e$, které vznikly za stejných podmínek. Další dva příklady jsou ze současného jazyka. Princip analogie je v učebnici popsán jako „snaha o pravidelnost a přizpůsobení některých slov jiným“, jako příklad je uvedeno *převažije*, které se po přehlásce $u > i$ připodobnilo slovesům typu *kupuje* a vrátilo se mu původní *u*. Dodává se, že tyto obecné principy se netýkají pouze hláskosloví, ale i jiných plánů jazyka.

Studenti zjistí, že důvod změn nevíme přesně, ani změny nedovedeme předpokládat, že jazykové změny ovlivňuje více činitelů, které jsou jazykové i mimojazykové, přičemž změny vždy probíhají v souladu s jazykovou analogií a ekonomii.

V pravé části stránky jsou uvedeny příklady, které dokládají obecná tvrzení z výkladového textu. Hláskoslovné změny reprezentují přehlásky $u > i$: *dělajú* – *dělají*, *Juří* – *Jiří*; $a > e$: *růža* ($>$ *růžě*) $>$ *růže*. Jazyková ekonomie je zastoupena přehláskou *slyšat* ($>$ *slyšet*) $>$ *slyšet*, *cuзі* $>$ *cizí*.³¹⁶ Analogie má uvedeny následující příklady: *češi* $>$ *češu* (*nesu*), *začit* $>$ *začnout* (*začnu/tisknu* x *začit/tisknout*).³¹⁷

V souvislosti s principy změn a změnami $'a > e$, $'u > i$ jsou i v úkolech využity souvislosti se slovenštinou a středomoravským nářečím. Žáci vybírají ze slov *kaše*, *župan*,

³¹⁵ ADÁMKOVÁ, Petra et al. *Český jazyk a komunikace pro střední školy 3.–4. díl. Učebnice*. Brno: Didaktis, 2012, s. 86.

³¹⁶ Další příklady s naším tématem již nesouvisejí: nedbalá výslovnost *jestli* $>$ *lesil*, *člověče* $>$ *lčěče* a zkracování *bezvadný* $>$ *bezva*.

³¹⁷ ADÁMKOVÁ, Petra et al. *Český jazyk a komunikace pro střední školy 3.–4. díl. Učebnice*. Brno: Didaktis, 2012, s. 86.

Jáša, ležet ta, ve kterých neproběhla přehláska 'a > e, jimiž budou *Jáša* a *župan*. Názorně jim při tom pomůže slovenština a její *kaša* a *ležat'*. Ve druhém úkolu v souvislosti s šířením změn objasňují, proč se na Hané používá *břuch* a *kožuch* místo *břicho* a *kožich*.³¹⁸

3.3.2. Didaktis, *Český jazyk a komunikace pro střední školy – vývoj češtiny*

Na historickou mluvnici, která se zajímá o to, „jak vypadal jazyk v minulosti a jak se vyvíjel“,³¹⁹ se pamatuje i v 1. díle učebnice při popisu rozdělení jazykovědných disciplín, které se nachází v části *Obecné poučení o jazyce* v kapitole *Jazykověda – Jak se pítvá jazyk*.³²⁰ V tomto 1. díle jsou v kapitole *Zdroje informací o češtině – Kdo hledá, najde* také zmíněny mezi populárně-naučnými pracemi knihy D. Šlosara *Jazyčnick, Tisíciletá* a *Otisky*.³²¹

Výkladový text historického vývoje češtiny je v posledním díle učebnicové řady v kapitole *Běh na dlouhou trať* rozdělen do čtyř částí nazvaných *Praslovanština, Fáze vývoje češtiny, Stará čeština* a *Čeština střední doby*.

O praslovanštině se žáci dozvídají, že ji můžeme rekonstruovat podle vývoje slovanských jazyků a díky jejich porovnání se ví, že měla nosovky a jery. Z dalších informací o praslovanštině jsou uvedeny tyto: na základě psl. změn zanikl rozdíl mezi 1. a 4. pádem u jmen mužského rodu, tudíž aby bylo ve větě možno odlišit podmět a předmět ve 4. pádě, vznikla později kategorie životnosti, praslovanština měla duál, který se i v češtině až do 14. století používal při označování dvou entit (př. *šla dva tovařiše* x *šli tři tovařiši*). Kromě toho se o praslovanštině psalo i v 1. dílu učebnice v kapitole *Postavení češtiny mezi ostatními jazyky – Jak se mluví ve světě*, jejíž součástí jsou i *Slovanské jazyky*, jako o souvislosti *Z historie*. Je zmíněna coby základ slovanských jazyků a je uvedeno, že bychom rozuměli praslovanským základním slovům označujícím přírodní jevy, rodinné vztahy nebo zvířata (např. *сѣнецъ, сунь*, ryba), která jsou společná pro slovanské jazyky. Je zde jak mimo hlavní text, tak v něm zmíněno, že z nářečí praslovanštiny vznikly dnešní slovanské jazyky. Upozorňuje se i na staroslověnštinu jako nejstarší spisovný slovanský jazyk z 9. století, který ale nevychází přímo z praslovanštiny, čímž autoři učebnice podle nás zřejmě mysleli, že se jednalo o jazyk vytvořený Konstantinem a Metodějem, a na to, že čeština se vyděluje od 10. století.³²² Se staroslověnštinou souvisí i rozšíření hlaholice na našem území

³¹⁸ ADÁMKOVÁ, Petra et al. *Český jazyk a komunikace pro střední školy 3.–4. díl. Učebnice*. Brno: Didaktis, 2012, s. 86.

³¹⁹ ADÁMKOVÁ, Petra et al. *Český jazyk a komunikace pro střední školy 1. díl. Učebnice*. Brno: Didaktis, 2010, s. 23.

³²⁰ Ibid.

³²¹ O. c., s. 25.

³²² O. c., s. 13.

v 9. století, uvedené jako souvislost *Z historie* v rámci tématu *Jazyk, jeho struktura a funkce – Bez čeho nic nepovíš*.³²³

V kapitole *Běh na dlouho trať* v oddílu věnovaném fázím vývoje češtiny se uvádí, že se čeština vyvíjela od konce 10. století, jednotlivá období jejich dějin jsou zde nazvána pračeština, stará čeština, čeština doby střední a nová čeština, jejich rozdělení je graficky znázorněno.

V dalším oddíle se dozvíme, že pro vývoj českého jazyka byla důležitá doba staré češtiny, neboť v tomto období proběhlo dost změn. Z hláskosloví to byly přehlásky $u > i$, $a > e$, s nimiž se studenti setkali již v rámci obecných změn v jazyce. Je poznamenáno, že četbu staročeských textů ztěžuje tvarosloví. Přitom je uvedeno, že slovesa měla dva jednoduché minulé časy, a to aorist a imperfektum, s příklady *prosich* a *prosiech*. Píše se, že významový rozdíl, který vyjadřovaly, byl nahrazen rozdílem vidu, místo *prosich* máme dnes *poprosil jsem* a místo *prosiech* *prosil jsem*. Odkazuje se na pozůstatky aoristu slovesa *být* v současné češtině ve tvarech podmiňovacího způsobu (*by, bys*).

Ve 2. díle této učebnicové řady v oddílu *Pravopis* v kapitole *Psaní i/y – Bít, či nebýt?* se žáci v rámci části *Souvislosti* dozvídají, že původně byly rozlišeny samohlásky *i* a *y* i výslovností, a to až do 15. století, kdy jejich výslovnost splynula do *i*. Je to uvedené nadpisem *Předci mluvili tvrdě* a text odstavečku obsahuje příklad *výr – vír* („*Výr* nebo *vír*, dnes už obě slova vyslovíme stejně, protože písmena *i* a *y* označují jedinou hlásku [i]. Původně tomu tak ale nebylo – šlo o dvě odlišné staročeské samohlásky, které se vyslovovaly, a proto i psaly různě.“).³²⁴

U češtiny doby střední jsou zmíněny následující hláskové změny: $ú > ou$ (př. *berú > berou*), uo (ze staršího *ó*) $> ů$ (př. *duom > dům*), $y > ej$ (př. *výr > vejr*), $é > í$ (př. *mléko > mlíko*). Učebnice uvádí, že vznikaly i tvary jako *zlej, k tý*, které nejsou dnes spisovné, protože vývoj jazyka ovlivnila mluvnice Josefa Dobrovského, která popisovala jazyk 16. století (*zlý, k té*). Z dalších jazykových jevů ve střední češtině je zmíněno používání period („umně konstruovaná složitá souvětí“),³²⁵ přechodníků či genitivu po záporu (př. *slibu neplnieše – neplnili slib*). Na změnu $ó > uo > ú$ se odkazuje i v 1. dílu učebnice jako souvislost *Z historie* v části *Hláskosloví* v kapitole *Systém hlásek v češtině – Když hlasivky kmitají*. Souvisí zde s fonetikou a dvojím zápisem dlouhého *u*. Zápis *ů* je vysvětlen jako

³²³ ADÁMKOVÁ, Petra et al. *Český jazyk a komunikace pro střední školy 1. díl. Učebnice*. Brno: Didaktis, 2010, s. 11.

³²⁴ BOZDĚCHOVÁ, Ivana et al. *Český jazyk a komunikace pro střední školy 2. díl. Učebnice*. Brno: Didaktis, 2011, s. 29.

³²⁵ ADÁMKOVÁ, Petra et al. *Český jazyk a komunikace pro střední školy 3.–4. díl. Učebnice*. Brno: Didaktis, 2012, s. 87.

důsledek historického vývoje – změny $ó > uo > ú$, která je tu datována, je ukázána na příkladu slova *kuň*. Vysvětluje se, že „kroužek nad *ú* je tedy vlastně pozůstatkem někdejšího *o* a píše se pouze ve slovech, v nichž bylo dříve *ó*“³²⁶ a že v současnosti *ó* obsahují jen cizí nebo citově zabarvená slova. Zároveň je zde v otázce pro studenty odkaz na slovenštinu a důvod výslovnosti *kuň*.³²⁷

V části věnované příkladům jsou v kapitole *Běh na dlouho trať* uvedeny z praslovanštiny příklady na nosovky, jery, shodu 1. a 4. pádu, ze staré češtiny z hláskosloví $a > e$, $u > i$, z tvarosloví duál a jednoduché minulé časy, z češtiny doby střední z hláskosloví $ú > ou$, $uo > ů$, $y > ej$, $é > í$ a ze skladby genitiv záporový (*neměl sbožie velikého*).³²⁸ Úkoly v této kapitole se týkají duálu, kdy žáci sami uvádějí, kde se v současné češtině nacházejí jeho pozůstatky. V dalším úkolu určují podle izolovaných výrazů (*brach, ju, súd*) etapu vývoje jazyka, kdy se používaly. Uvádějí, jak se změnila slovní spojení, která obsahovala po záporu genitiv (*neměl střevíců*) a dříve měla duálovou formu (*byla dva bratra*). Komunikační úkol souvisí s češtinou doby střední a jejím použitím ve filmu *Dívka v modrém*. Tato souvislost je napsána na „staré filmové pásce“, jejíž součástí je výjev z tohoto filmu, v němž spolu hovoří Oldřich Nový a Lída Baarová. Je jim to prezentováno následovně: „I když už dávno mluvíme novou češtinou, s prvky starších vývojových fází se můžeme setkat třeba ve filmu. V romantické komedii *Dívka v modrém* (1939) režiséra Otakara Vávry tajemná komtesa Blanka (Lída Baarová), která sestoupí ze starého obrazu, nehovoří soudobou češtinou. Notáře Karase (Oldřich Nový) tak uhrane nejen komtesina krása, ale také její plynulá čeština střední doby.“³²⁹ Žáci si po přečtení této informace o filmu *Dívka v modrém* mají v rámci úkolu v souvisejícím následujícím *Komunikačním okénku* představit, že by na ně herci v kině chvílemi promluvili starší podobou češtiny, a sdělit, co bylo podle nich scénáristovým komunikačním cílem a jak by na ně takový film působil.

3.3.3. Didaktis, *Český jazyk a komunikace pro střední školy – pravopis*

Kapitolu *Vývoj českého pravopisu – Jak se psalo brkem* učebnice označuje jako rozšiřující učivo. Druhy pravopisu jsou zde rozděleny na pravopis primitivní, spřežkový, diakritický, bratrský a novočeský. Je zde též uvedeno, že od 10. století se pro zápis používá latinka, která původně neobsahovala znaky pro některé české hlásky (např. souhlásky *č, š, ž*

³²⁶ ADÁMKOVÁ, Petra et al. *Český jazyk a komunikace pro střední školy 1. díl. Učebnice*. Brno: Didaktis, 2010, s. 28.

³²⁷ O. c., s. 28.

³²⁸ ADÁMKOVÁ, Petra et al. *Český jazyk a komunikace pro střední školy 3.–4. díl. Učebnice*. Brno: Didaktis, 2012, s. 87.

³²⁹ Ibid.

nebo dlouhé samohlásky), protože v latině tyto hlásky nebyly, případně nebyly v písmu označovány, a jelikož vytvoření znaků pro tyto české hlásky se řešilo různými způsoby, existují v historii různé druhy pravopisu.

Žáci se ve výkladovém textu dozvídají, že se primitivní pravopis používal od 10. do konce 13. století, že není doložen v ucelených literárních památkách, ale spíše v izolovaných nápisech – ve jménech panovníků na mincích, vlastních jménech a právnických termínech v latinských textech – a že dokladem tohoto typu pravopisu je též první česká věta. Studenti z výkladového textu zjistí, že v primitivním pravopisu jeden znak mohl označovat víc různých hlásek, např. *c* označovalo *c*, *k* nebo *č*, nebo jedna hláska mohla být zachycena více znaky, např. hlásku *c* označovalo *c*, *z* nebo *s*. Je zde dodáno, že zápisy v primitivním pravopisu byly nejednoznačné a u vlastních jmen mohl jejich zápis ztěžovat porozumění (př. zápis *Cas* mohl označovat *Kas*, *Čas*, *Čaš* apod.). Jako příklad primitivního pravopisu je uvedena první česká věta, která je prezentována v přepisu v transliterované a transkribované podobě. V těchto dvou druzích přepisu jsou zachyceny i ukázky spřežkového a diakritického pravopisu.

Další výkladová část je věnována spřežkovému pravopisu. Studenti se dozvědí, že existovaly dvě varianty tohoto pravopisu a že tento pravopis je specifický spřežkami, což jsou kombinace dvou nebo více znaků. Je zde uveden způsob zápisu v mladším spřežkovém pravopisu (*cz* pro hlásky *c*, *č*, *rz* pro *ř*, *ſſ* pro *š*), je tu též poznamenáno, že dodnes se dochovala spřežka *ch*. Uvádí se, že pokud se označovala délka samohlásek, značila se dvojitým zápisem samohlásky nad sebou (př. *ktere^{em}*). Konstatuje se, že se v písmu neodlišovalo *i* a *y*, i když se jinak vyslovovaly. Je též uvedeno, že písmeno *y* označovalo také *j*. Spřežkový pravopis je doložen ukázkou z *Hradeckého rukopisu* ze skladby *Desatero kázanie božie*, v níž jsou červenou barvou zvýrazněny spřežky.

Další druh pravopisu, diakritický, je podle učebnice používán od počátku 15. století a jeho návrh se tradičně připisuje M. Janu Husovi. Ve výkladovém textu se nachází informace, že se k tomu, aby se vyjádřily specifické hlásky, používají diakritická znaménka tečka a čárka (př. *pán*, *že – že*) a také že se začalo v zápisu rozlišovat *i* a *y* podle výslovnosti. Diakritický pravopis je ukázán na úryvku z Husovy *Postily*.

O bratrském pravopisu se studenti této učebnice dozvědí, že je variantou diakritického pravopisu a že se v něm používá háček (př. *žiwj*) a po *c*, *z*, *s* se píše *y* (*na konc*y).

Dějiny pravopisu jsou v učebnici zakončeny novočeským pravopisem, jehož počátky jsou kladeny do doby národního obrození, je zde zmíněna analogická oprava, nazvaná *úprava*, (po *c* se píše *i*, po *s* a *z* psaní závisí na původu slova nebo příslušnosti ke vzoru). Je

zdůrazněna i kodifikace pravopisu v *Pravidlech českého pravopisu*, a to poprvé roku 1902 Janem Gebauerem.³³⁰

U tématu vývoje pravopisu se v *Souvislostech* nachází odkaz na existující dvojí zápis názvu ulice pojmenované po rodu Kouniců (Kaunicova ulice v Brně, Kounicova ulice v Uherském Brodě), který se týká psaní dvojhlásky *ou*. Učebnice vysvětluje důvod zápisu tak, že v diakritickém pravopisu bylo běžné *au* a v novočeském *ou*. S touto informací a zajímavostí souvisí i úkol v *Komunikačním okénku*, který se týká psaní *i* a *y*, respektive toho, že by po nějaké pravopisné reformě dnes existovalo pouze *y*. Studenti se zamýšlejí nad tím, zda by tato změna měla podle nich „nějaký dopad na snadnost dekodování“,³³¹ respektive jaký.

Vývoje pravopisu se v učebnici týkají dva úkoly. V prvním studenti určují pravopis tří zadaných slov (*protož*, *zzie*, *dete*), druhý souvisí s dalšími slovanskými jazyky, uvádějí, který jazyk používá spřežky.

3.3.4. Didaktis, *Český jazyk a komunikace pro střední školy – lexikologie*

Učivo týkající se lexika se nachází ve 2. díle učebnice, je tedy řazeno do 2. ročníku. Učebnice dělí v kapitole *Lexikální jednotka, její forma a význam – Slovo do praxe* lexikologii na diachronní, která zkoumá „slovní zásobu v průběhu času a vývoje“, a synchronní, „kterou zajímá současný jazyk“.³³²

V kapitole *Slovní zásoba – Zásoby, které nedojdou* je k části *Vrstvy slovní zásoby* v *Souvislostech* (*Kdo je tady hejtman?*) připomenuto slovo *hejtman*, které bylo používáno např. již v raném novověku a v současnosti je historismem.³³³

V kapitole *Speciální slovníky – Odborníci na slovo vzatí*, která je zařazena mezi rozšiřující učivo, jsou uvedeny také slovníky staré češtiny. Píše se, že speciální slovníky bývají většinou jednojazyčné a výkladové a zachycují jen část slovní zásoby nebo se zaměřují na konkrétní jazykovědnou otázku. Je zde informace o tom, že nedokončený *Slovník staročeský* začal psát Jan Gebauer roku 1903³³⁴ a že v roce 1978 byl vydán *Malý staročeský slovník* od autorů J. Běliče, A. Kamiše a K. Kučery, přičemž obě tyto práce jsou přístupné

³³⁰ ADÁMKOVÁ, Petra et al. *Český jazyk a komunikace pro střední školy 3.–4. díl. Učebnice*. Brno: Didaktis, 2012, s. 89.

³³¹ Ibid.

³³² BOZDĚCHOVÁ, Ivana et al. *Český jazyk a komunikace pro střední školy 2. díl. Učebnice*. Brno: Didaktis, 2011, s. 42.

³³³ O. c., s. 44. Tento příklad (*hejtman*) se uvádí i v učebnici *Komunikace v českém jazyce pro střední školy*. Srov. ADÁMKOVÁ, Petra et al. *Komunikace v českém jazyce pro střední školy. Učebnice*. Brno: Didaktis, 2018, s. 32.

³³⁴ Ve skutečnosti roku 1903 vyšel první díl, obsahující písmena A–J.

na internetových stránkách ÚJČ AV ČR. Je zde odkázáno i na elektronický zdroj *Vokabulář webový* a jeho internetovou adresu. V rámci příkladů se nachází ukázka hesla *vyplúti* z *Malého staročeského slovníku*. V části o frazémeh se dočteme, že v některých se zachovala i archaická slova, která se jinde nepoužívají, např. *kout pikle*, *mít pré*. Je zde tedy souvislost se starší češtinou, i když žáci při zjišťování vzniku frazému *vzít si někoho na paškál* používají frazeologický slovník.³³⁵

U pasáže věnované *Slovtvorbě* v kapitole *Skládání a zkracování – Stručně a výstižně* se dočteme v rámci *Souvislostí* v textu *Brusiči skládali rádi*³³⁶ o tom, že někteří jazykovědci ve snaze pozvednout úroveň českého jazyka vytvářeli složená slova v době, kdy se mluvilo v Čechách hlavně německy, ale že se tato slova neujala v obecném používání a nebrala zřetel na slovtvorné principy češtiny. Jako příklady pro to jsou ne zcela vhodně uvedena tradovaná složená slova *nosočistoplena* nebo *klapkobřinkostroj*. Lexému *čistonosoplena/nosočistoplena* se věnovala A. Černá, která upozornila, že toto kompozitum má tři kořeny a že tento způsob tvorby neologismů nebyl typický pro Rosu, Pohla, Ryvolu ani Vusína. Nejstarší doklad pro *nosočistoplenu* nachází v práci J. M. Hovorky *Doba úpadku a vzkříšení národní literatury* z roku 1888, který ho chybně připisuje Pohlovi.³³⁷ Obě tato slova jsou tedy pozdější a uměle vytvořená. V rámci *Komunikačního okénka* nalezneme úkol, kdy se studenti mají zamyslet nad tím, „jak se na snaze brusičů projevil vliv kontextu“³³⁸ a zda se jim podařilo „z dnešního pohledu dosáhnout záměru“,³³⁹ tedy zřejmě pozvednout úroveň češtiny.³⁴⁰ Tímto pojmenováním brusiči jsou však učebnicí myšleni nejen autoři *Brusů*, ale obecněji puristi. O puristech se učebnice ale také zmiňuje, a to v 1. díle v rámci části *Obecné poučení o jazyce* v kapitole *Jazyková kultura – Nemluvit jak hotentot*. V části *Souvislostí* je přidána souvislost *Z historie* týkající se puristů, kteří se podle učebnice snažili o očistu jazyka od cizích prvků, zvl. germanismů, a o jejich nahrazování slovy českými. Jako příklady slov, která se neujala,

³³⁵ BOZDĚCHOVÁ, Ivana et al. *Český jazyk a komunikace pro střední školy 2. díl. Učebnice*. Brno: Didaktis, 2011, s. 46–48.

³³⁶ Snahy o očišťování jazyka od cizojazyčných prvků se nazývají purismus. Brusiči jsou však autoři *Brusů* ve 2. polovině 19. století, Srov. JELÍNEK, Milan; KRČMOVÁ, Marie. *Purismus*. In KARLÍK, Petr et al. (eds.). *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, 2016. Jinde však Jelínek puristické snahy o očišťování jazyka obecně nazývá *brusičství*, zřejmě podle Konstancovy příručky *Lima linguae Bohemicae*. Srov. JELÍNEK, Milan. *Purismus*. In PLESKALOVÁ, Jana et al. (eds.). *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Praha: Academia, 2007, s. 540.

³³⁷ ČERNÁ, Alena. *Slovo se špatnou pověstí*. In MITTER, Patrik (ed.). *Minulost, přítomnost a budoucnost v jazyce a v literatuře. Část 1 – jazykovědná*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2011, s. 200–206.

³³⁸ BOZDĚCHOVÁ, Ivana et al. *Český jazyk a komunikace pro střední školy 2. díl. Učebnice*. Brno: Didaktis, 2011, s. 52.

³³⁹ *Ibid.*

³⁴⁰ *Ibid.*

jsou uvedeny *lučba* nebo *tázanec*.³⁴¹ Tato slova časově spadají do období národního obrození. *Lučba* byla používána podle dokladů *Novočeského listkového archivu* od 20. let 19. století, mezi doklady je i jeden z díla J. S. Presla *Lučba čili chemie zkusná*.

Ve 2. díle řady učebnic se v části *Slovotvorba* nachází *Souvislost* odkazující k vývoji češtiny i v kapitole *Slovotvorné kategorie – Slovo k slovu sedá*. Je nazvaná *Řekni mi, odkud jsi*. Dozvíme se, že obyvatelská jména inspirovala od 13. století jména vlastní. Mezi uvedenými příklady jsou příjmení *Horák* (z hor), *Dvořák* (ze dvora), *Podlipský* (pod lípou), *Zápotocká* (za potokem).³⁴²

V 1. dílu řady učebnic je v rámci *Obecného poučení o jazyce* v kapitole *Zdroje informací o češtině – Kdo hledá najde* uvedena *Souvislost* s názvem *Z historie*. Z historických slovníků je zde upozorněno na Klareta a jeho veršované latinsko-české slovníky. Nejsou ale uvedeny jejich názvy. Píše se zde, že jeho slovníky byly řazeny tematicky, nikoliv abecedně, tudíž by bylo vyhledávání v nich těžší. Je zde též uvedeno, že mnohé české ekvivalenty vymyslel sám Klaret, protože české termíny dosud neexistovaly. Příkladem jeho termínů jsou *němka* pro neznělou souhlásku, *slovočtena* pro gramatiku nebo *hlasa* pro hlásku.³⁴³

3.3.5. Didaktis, *Český jazyk a komunikace pro střední školy – cvičení*

V pracovním sešitě je stejně jako v učebnici každému z témat týkajících se historického vývoje češtiny věnována jedna strana. Najdeme tu cvičení a úkoly, které mnohdy vycházejí ze souvislých textů a obsahují doporučení, zda se má jednat o samostatnou práci, práci ve dvojici nebo ve skupině. Ve cvičeních jsou žáci vedeni k využívání elektronických zdrojů. Pracovní sešit poskytuje i prostor pro autoevaluaci, názor nebo osobní zkušenost žáků, což je vidět např. u úkolu souvisejícího s první českou větou, v jehož rámci studenti uvádějí, jak se jim pracovalo a zda to pro ně bylo zajímavé či nikoli a proč.

V části věnované zákonitostem jazykového vývoje se stejně jako v učebnici nakladatelství Fraus pracuje s nejstarší českou větou v rámci textu od Fr. Nepila, který je žákům puštěn v podobě nahrávky. Po několikerém poslechu ukázky žáci zapisují nejstarší českou větu a překládají ji co nejdoslovněji do současné češtiny. Zároveň je jejich úkolem označit rozdíly mezi původním zněním a překladem na úrovni hláskosloví, tvarosloví, skladby a slovní zásoby a zapsat je do tabulky.

³⁴¹ ADÁMKOVÁ, Petra et al. *Český jazyk a komunikace pro střední školy 1. díl. Učebnice*. Brno: Didaktis, 2010, s. 22.

³⁴² BOZDĚCHOVÁ, Ivana et al. *Český jazyk a komunikace pro střední školy 2. díl. Učebnice*. Brno: Didaktis, 2011, s. 54.

³⁴³ ADÁMKOVÁ, Petra et al. *Český jazyk a komunikace pro střední školy 1. díl. Učebnice*. Brno: Didaktis, 2010, s. 25.

Další úkol se věnuje vývoji praslovanského *g*. Jsou zde využity i souvislosti s dalšími slovanskými jazyky: pro srovnání jsou uvedeny příklady z ruštiny a polštiny *gora* (rusky) – *hora* (česky), *drugi* (polsky) – *druhý* (česky). Na základě toho studenti sami odvozují vývoj *g* v těchto třech jazycích. Jsou zde též uvedeny příklady, u nichž změna *g > h* v češtině neproběhla (*gumáky* – **humáky*, *flegmatik* – **flehmatik*, *bloger* – **bloher*), a úkolem žáků je to zdůvodnit. Nakonec se zaměřují ještě na slovenštinu a chorvatštinu a zjišťují, zda v nich ke změně *g* došlo.

V pracovním sešitě mají oproti učebnici navíc místo i praslovanské palatalizace. Výchozím textem je upravený Skaličkův text *O analogii a anomálii*, v němž je vysvětleno, že „*k* se před *e, i* (...) „měkčí“ v *č*“.³⁴⁴ Studenti pak hledají vlastní příklad toho, kde se mění *k > č*. Dále zapisují do tabulky tvary slov, kde dochází ke změnám *k > c*, *ch > š* a *h > z*, které minimálně pro *k > c* budou zastupovat 2. palatalizaci, a zapisují do jednoho sloupce tvar beze změny a do jiného sloupce tvar se změnou souhlásky, tedy s *c, š, z*. Při použití barev si snáze odvodí, které samohlásky způsobují změnu souhlásek – podtrhávají si jednou barvou hlásky následující po *k, ch, h* a jinou barvou hlásky následující po *c, š, z*. Na základě okolních hlásek odvozují podmínky proběhnutí změny. V rámci porozumění textu se ještě rozhodují, které tvrzení týkající se hláskových změn a analogie je v souladu s ukázkou.

Studenti se také věnují práci se slovníky, a to i s těmi elektronickými, které jsou zpřístupněné ve *Vokabuláři webovém*. Nejprve si zapisují jeho adresu a název instituce, která ho spravuje, poté v něm vyhledávají zadané slovo (*holomek*), zjišťují jeho význam a určují, ve kterých slovnících se nachází. Hesla a informace ze staročeských slovníků porovnávají s tím, co zjistí z etymologického slovníku.³⁴⁵ S *Vokabulářem webovým* mohli pracovat již ve 2. ročníku v souvislosti s kapitolou věnovanou speciálním slovníkům, kdy na internetu zjišťovali, co to je *Vokabulář webový*, zapisovali si některé ze slovníků, které jsou do něj zahrnuté, zkoušeli si v něm vyhledávat a zjišťovali, jak se v něm zobrazují informace.³⁴⁶

Další cvičení souvisejí s jevy uvedenými v učebnici. Nejprve žáci pracují s krátkými úryvky z *Legedy o Jidášovi*, *Labyrintu světa a ráje srdce* a *Dalimilovy kroniky* a na základě provedení či neprovedení změny *u > i* a *ú > ou* rozhodují o jejich relativním stáří. Jiný úkol se váže k pozůstatkům duálu v současné češtině a koncovce *-ma* v obecné češtině. Jednak žáci doplňují spisovné tvary substantiva *pán* ve spojení s číslovkami 1, 2, 3, 8 v dativu, jednak

³⁴⁴ ADÁMKOVÁ, Petra et al. *Český jazyk a komunikace pro střední školy 3.–4. díl. Pracovní sešit*. Brno: Didaktis, 2012, s. 87.

³⁴⁵ Ibid.

³⁴⁶ BOZDĚCHOVÁ, Ivana et al. *Český jazyk a komunikace pro střední školy 2. díl. Pracovní sešit*. Brno: Didaktis, 2011, s. 49.

uvádějí další pád, v němž se užívá tvar *dvěma*, a příklady slov různých rodů, která mají v obecné češtině *-ma*. Pracovní sešit zde však nemluví o obecné češtině, ale nepřesně o nespisovném jazyce, do něhož by patřila např. i moravská nářečí. Žáci také uvádějí, jakou obecnou zákonitost ve vývoji jazyka toto šíření *-ma* představuje. Myslí se tím analogie.

Dále se cvičení věnují *ú*, respektive změnám *ú > ou*, *ó > uo > ú* ve slovenštině a češtině. Nejprve se zaměřují na změnu *ú > ou* a na základě příkladů odvozují podmínku průběhu této změny. Vycházejí přitom z uvedených příkladů *s u/ú* na začátku slov: *uhlí > *ouhli*, *upadá > *oupadá*, *úřad > ouřad*, *ústí > oustí*. Poté se zaměřují na změnu *ú > ou* uprostřed a na konci slov. Na základě příkladů dnešních českých slov *soud*, *vedou*, dnešních slovenských slov *súd*, *vedú* a staročeských podob *súd*, *vedú* žáci odvozují závěry o změně *ú > ou* v obou jazycích. Dalším příkladem, s nímž pracují, jsou podoby *kón*, *kuoň* a *kůň*, které se objevují ve starších textech. U nich se dozvídají předpokládaný vývoj v češtině *ó > uo > ú*. Úkolem studentů je odhadnout, proč je ve slovenštině *kôň* [kuoň]. Ještě odhadují, proč se nezměnilo *súl* nebo *stúl* na **soul*, **stoul*.

Výchozím textem pro další cvičení je informace o existenci a zániku jerů, jedná se o upravený text z internetových stránek www.mojecestina.cz. Studenti nejprve na základě textu shrnují, co se v češtině stalo s jery. Poté v dalším úkolu vybírají ze 4 možností řadu obsahující 3 slova, z nichž všechna původně „obsahovala v 1. pádě dva jery, z nichž jeden zanikl“. Správně zvolí možnost, která obsahuje tříslabičná slova se samohláskou *e* mezi souhláskami (*den*, *len*, *sen*). Na internetu dohledávají informace o vědci, po němž se pravidlo o zániku jerů jmenuje, a jeho životní data.³⁴⁷

Poslední část oddílu *Vývoj jazyka* byla i v učebnici věnovaná vývoji pravopisu. Jako výchozí text jsou uvedeny tři transliterované ukázky památek vybrané z *Chrestomatie k vývoji českého jazyka (13.–18. století)* Jaroslava Poráka (satira z *Hradeckého rukopisu*, *Slovo do světa stvoření*, *Herbář* Tadeáše Hájka z Hájku), které mají studenti seřadit podle relativního stáří. Pomůže jim přitom, když si nejprve všimnou jevů typických pro některou fázi vývoje pravopisu (spřežky, znaky s diakritickými znaménky), zvýrazní si je a určí typ pravopisu. Kromě toho jde i o porozumění uvedeným ukázkám. Studenti odhadují význam slov a vybírají úryvek, jemuž rozumí nejlépe; u některých slov, jimž rozumí, zapisují jejich dnešní podobu.

Výchozí texty k dalším úkolům se vztahují k pravopisným změnám v 19. století. Podle *Vývoje českého pravopisu* J. Pleskalové je v třířádkové tabulce uveden stav v 1. třetině

³⁴⁷ ADÁMKOVÁ, Petra et al. *Český jazyk a komunikace pro střední školy 3.–4. díl. Pracovní sešit*. Brno: Didaktis, 2012, s. 88.

19. století a v 21. století s příklady ($j > i$, *gegj*; $g > j$, *gegj*; $w > v$, *widj*; $au > ou$, *negsau*). Druhým textem je úryvek Máchova *Máje*. Po prostudování tabulky žáci v ukázce z *Máje* potrhávají slova, která dnes píšeme jinak. Nakonec ukázkou z *Máje* přepisují dnešním pravopisem. I v dalších úkolech žáci vycházejí z uvedené tabulky s vývojem pravopisu. Do pravopisu 1. třetiny 19. století převádějí spojení *jiskry hasnoucí* a *vše umírá* a dále vybírají ze čtyř veršů z *Máje* ten, který je „zapsán způsobem obvyklým v 1. třetině 19. století“;³⁴⁸ přitom jim má pomáhat, když v ostatních verších škrtají slova, která těmto pravidlům neodpovídají.³⁴⁹

Oddíl věnovaný vývoji jazyka je stejně jako ostatní oddíly v pracovním sešitě zakončen opakováním, ve kterém se nacházejí uzavřené úlohy s výběrem odpovědí ze čtyř. Nejprve žáci vybírají jednu správnou odpověď u deseti faktografických úloh, přímo historického vývoje češtiny se jich týká 6 z 10. Týkají se praslovanštiny, etap vývoje češtiny a jejich stáří, doby průběhu přehlásky $u > i$, slovesných časů ve 14. století a jejich odlišnosti od dnešní češtiny, podoby češtiny doby střední, u níž je správná odpověď, že se mj. vyznačuje „složitými souvětími s pravidelnou větnou stavbou“, a hláskových změn.³⁵⁰

Druhá úloha v rámci *Opakování* má jako výchozí text ukázkou z *Dalimilovy kroniky*, v níž je tučně zvýrazněno *chcu*. Obsahuje čtyři otázky, z nichž dvě se věnují hláskovým změnám, jedna změně ve slovní zásobě a poslední určení doby vzniku ukázky. V první otázce, která se váže ke zvýrazněnému slovu, žák určuje podmínky přehlásky $u > i$. V další úloze vybírá změny, k nimž došlo ve slovech užitých v textu v dalším vývoji češtiny. Ve třetí úloze vybírá slovo, které dokládá, že změny probíhají i ve slovní zásobě, a v poslední otázce zařazuje úryvek do etapy vývoje češtiny.³⁵¹

3.3.6. Didaktis, *Český jazyk a komunikace pro střední školy* – shrnutí

Učebnice *Český jazyk a komunikace pro střední školy* přináší informace formou přístupnou studentům, obsahuje motivaci a přitom je nezahlučuje nadměrným množstvím informací. Věnuje se principům změn v jazyce s ohledem na historický vývoj, charakterizuje jednotlivé etapy vývoje češtiny a věnuje pozornost i změnám pravopisu coby rozšiřujícímu učivu. V části věnované slovní zásobě uvádí i slovníky staré češtiny, včetně elektronického zdroje *Vokabuláře webového*. Pozitivně lze hodnotit cvičení v přidruženém pracovním sešitě,

³⁴⁸ ADÁMKOVÁ, Petra et al. *Český jazyk a komunikace pro střední školy 3.–4. díl. Pracovní sešit*. Brno: Didaktis, 2012, s. 90.

³⁴⁹ Ibid.

³⁵⁰ O. c., s. 91.

³⁵¹ Ibid

neboť navrhuje různé formy práce (individuálně, ve dvojici, ve skupině), využívají autoevaluaci, zahrnují návodně formulované konkrétní úkoly a často obsahují výchozí texty, jejichž délka odpovídá cíli úkolu. Přínosné je také to, že studenti pracují i s elektronickými zdroji. Učebnice však obsahuje některé dílčí nepřesnosti.

3.4. Didaktis – *Komunikace v českém jazyce pro střední školy*

Publikace *Komunikace v českém jazyce pro střední školy* „vznikla přepracováním čtyřdílné učebnicové řady *Český jazyk a komunikace pro střední školy*“ nakladatelství Didaktis.³⁵² Autoři učebnice uvádějí, že přepracovaná verze zohledňuje zvláště potřeby středních odborných škol, text je zjednodušený a zpřehledněný, „aby byl přístupnější i pro techniky orientované žáky“.³⁵³ Při tvorbě učebnice zohlednili *Rámcový vzdělávací program pro odborné vzdělávání* a *Katalog požadavků zkoušek společné části maturitní zkoušky*. Jedná se o jeden díl rozdělený do čtyř částí – *Jazyk, Sloh, Komunikace, Práce s informacemi*. Struktura lekcí je podobná předchozí učebnicové řadě, ale motivační úvody a motivační obrázky k jednotlivým lekcím jsou jiné³⁵⁴ a neobsahují *Komunikační okénka*. Učebnici doplňuje pracovní sešit.³⁵⁵ Kapitoly týkající se vývoje češtiny mají v učebnici 1,67 % knihy a v pracovním sešitě 1,09 % knihy.

Učebnice obsahuje nově odkazy na učivo probírané v rámci jiných kapitol v učebnici. U kapitol se vztahujících se k vývoji češtiny to jsou odkazy ke vzoru, nářečím, slovní zásobě, slovanským jazykům, samohláskám, podmětu, předmětu, dvojnému číslu, souhláskám, jednoduchému slovesnému tvaru, životnosti, hláskám, vlastním jménům, termínům, pravopisu, kodifikaci nebo *Pravidlům českého pravopisu*, spisovné češtině, přechodníku nebo záporu.³⁵⁶

3.4.1. Didaktis, *Komunikace v českém jazyce pro střední školy* – vývoj češtiny

Učebnice obsahuje kapitoly, které se týkají historického vývoje češtiny (*Historický vývoj češtiny aneb A přece se mění*) a vývoje českého pravopisu (*Vývoj českého pravopisu*

³⁵² ADÁMKOVÁ, Petra et al. *Komunikace v českém jazyce pro střední školy. Učebnice*. Brno: Didaktis, 2018, s. 2.

³⁵³ Ibid.

³⁵⁴ Obrázek se vztahem k *Máji*, který se týká kapitoly věnované vývoji pravopisu, je ale stejný, motivační text je v tomto případě přeformulovaný, ale obdobný.

³⁵⁵ K historickému vývoji češtiny je uveden následující motivační text: „Mluvíme jazykem starým více než tisíc let. Za tu dobu se mnohé změnilo. Tak třeba **pitomý** byl kdysi dávno ten, kdo od někoho přijímal potravu, zatímco dnes toto slovo používáme jak nadávku. A užití tvarů **dobrej** nebo s **kočkama** by před staletími nikomu nepřipadalo nepatřičné. Tušíte, proč se jazyk mění, a znáte podobné příklady?“ Srov. ADÁMKOVÁ, Petra et al. *Komunikace v českém jazyce pro střední školy. Učebnice*. Brno: Didaktis, 2018, s. 65.

³⁵⁶ O. c., s. 65–66.

aneb *Jak se psalo brkem*). Jejich autorkami jsou stejně jako u učebnice *Český jazyk a komunikace pro střední školy* Petra Adámková a Lucie Taraldsen Medová. Obsah obou z nich je zde považován za základní učivo. Oproti rozsáhlejší řadě je vypuštěna kapitola o obecných změnách v jazyce, které byly demonstrovány i na příkladech v historickém vývoji; informace týkající se hláskových změn z ní jsou včleněny do kapitoly o historickém vývoji češtiny.³⁵⁷

Uvedené kapitoly mají obdobný obsah jako v předchozí řadě učebnic, dochází ale leckdy k přeformulování textu, směřujícímu k větší přístupnosti a hutnosti. V rámci staré češtiny je zde navíc uvedena změna *ó > uo* s příkladem *kón*, informace o existenci duálu a jeho pozůstatcích v současné češtině u číslovek *dva, oba* a u párových orgánů, jimž byla v původní řadě Didaktisu věnována pozornost v pracovním sešitě, a o vznik životnosti u názvů osob, která se dostává i do příkladů. U střední češtiny se u změn *ý > ej* a *é > í* explicitně píše, že proběhly v Čechách, ale do spisovného jazyka se nedostaly, je přidána informace o vzniku životnosti u názvů zvířat. Úkol v učebnici je obdobný jako v původní verzi – určení doby, kdy došlo ke změnám *ju > ji* a *súd > soud*.³⁵⁸

Co se týče vývoje pravopisu, je o něm pojednáno podle jednotlivých stádií, informace a ukázky odpovídají delší verzi učebnice. V rámci spřežkového pravopisu oproti ní chybí zmínka o značení délky samohlásek ve spřežkovém pravopisu a příklad nejednoznačnosti zápisu v primitivním pravopisu a ukázky spřežkového a diakritického pravopisu jsou kratší.³⁵⁹

Zmínky související s naším tématem se nacházejí i v rámci jiných témat. V textu o slovanských jazycích v kapitole *Postavení češtiny mezi ostatními jazyky neb Jak se mluví ve světě* je zmíněno, že vycházejí z praslovanštiny.³⁶⁰ V kapitole *Hlásky a jejich změny v proudu řeči neb Když hlasivky kmitají* je obdobný odkaz na změnu *ó > uo > ú* jako v původní řadě učebnic.³⁶¹ V kapitole *Psaní i/y aneb Bít, či nebýt?* je v oddílu *Souvislosti* odkázáno podobně jako v předchozí řadě učebnic v textu *Předci mluvili tvrdě* na původní tvrdou a měkkou výslovnost těchto hlásek na příkladu podstatného jména *vír* a *výr*. Žáci se také dozvídají, že tvrdé *y* ze systému zmizelo v 15. století a splynulo s *i*.³⁶² V rámci tématu *Nauka o slovní zásobě* jsou v kapitole *Slovník aneb Kde všechna ta slova jsou* mezi speciální slovníky zařazeny i slovníky staré češtiny, které v učebnici nejsou konkretizovány, ani nejsou

³⁵⁷ ADÁMKOVÁ, Petra et al. *Komunikace v českém jazyce pro střední školy. Učebnice*. Brno: Didaktis, 2018, s. 65.

³⁵⁸ O. c., s. 65–66.

³⁵⁹ O. c., s. 66.

³⁶⁰ O. c., s. 13.

³⁶¹ O. c., s. 21.

³⁶² O. c., s. 25.

uvedeny odkazy na *Vokabulář webový*.³⁶³ V rámci tématu *Obecné poučení o jazyce* je v kapitole *Jazyková kultura aneb Nemluvit jak hotentot* v části *Souvislosti* v textu *Stroj, na který se břínká klapkami* odkázáno i na puristy, jako příklady jejich slov jsou uvedeny *myslivíř, samotov, usmívka, klapkobřínkostroj*.³⁶⁴ Stejně jako v původní učebnici je u vrstev slovní zásoby odkázáno na proměnu významu slova *hejtman*.³⁶⁵

3.4.2. Didaktis, *Komunikace v českém jazyce pro střední školy – cvičení*

Cvičení v pracovním sešitě jsou k našemu tématu vytvořena nově. Je jich pět na straně velikosti A4. Všechna vycházejí ze znalostí, které studenti získali z výkladového textu v učebnici, což lze považovat za výhodu, neboť to umožní upevnění těchto znalostí. Zároveň pracovní sešit obsahuje velmi návodný řídicí aparát, který radí studentům, případně učitelům, jak postupovat při práci se cvičením, např. že si správné odpovědi mohou ověřit v učebnici na konkrétních stranách, že ukázka je výchozím textem pro následující úkol, kolik položek má správné řešení, jakým způsobem zapisovat řešení úkolu (způsob zápisu změn a fáze vývoje češtiny).

První cvičení zjišťuje různé znalosti týkající se vývoje češtiny. Studenti se rozhodují o správnosti pěti tvrzení. Dvě položky se týkají praslovanštiny (zda čeština pochází z praslovanštiny a jestli v praslovanštině byly jery a nosovky), po jedné významu duálu, pojmu přehláska a znalosti pojmů aorist a imperfektum.

Dále jsou ověřovány znalosti týkající se jednotlivých etap vývoje češtiny. Žáci umisťují jejich názvy na časovou osu podobnou té z učebnice a k praslovanštině, staré češtině a češtině doby střední přiřazují vždy dva jevy (přehláska, perioda, nové samohlásky a jery, aorist a imperfektum, hlásková změna *ú > ou, uo > ů*, zánik rozdílu mezi 1. a 4. pádem maskulin). S jednotlivými fázemi vývoje češtiny souvisí i další cvičení. V něm u změn *králu > králi, stuoj > stůj, vedú > vedou* určují, o jakou změnu se jedná a kdy proběhla.

Další dva úkoly se týkají vývoje pravopisu. Studenti seřazují fáze vývoje českého pravopisu od primitivního přes spřežkový a diakritický po novočeský a spojují je právě s jednou charakteristikou. Poté v dalším úkolu zařazují k odpovídajícímu pravopisu

³⁶³ ADÁMKOVÁ, Petra et al. *Komunikace v českém jazyce pro střední školy. Učebnice*. Brno: Didaktis, 2018, s. 35.

³⁶⁴ O. c., s. 18.

³⁶⁵ O. c., s. 32.

transliterovaný úryvek *Dalimilovy kroniky*, který je pro snazší porozumění zde i transkribován.³⁶⁶

3.4.3. Didaktis, *Komunikace v českém jazyce pro střední školy* – shrnutí

Co se týče vývoje češtiny, obsahuje *Komunikace v českém jazyce* všechny podstatné informace, které zahrnovala původní učebnice téhož nakladatelství, a to zčásti ve zhuštěné formě. Cvičení v pracovním sešitě jsou přímo provázaná s informacemi v učebnici a využijí je školy s nižší časovou dotací, zadání je opravdu návodné. Až na kratičký úryvek z *Dalimilovy kroniky* se však nepracuje s výchozími texty, neodkazuje se na konkrétní slovníky ani elektronické zdroje k tématu.

³⁶⁶ ADÁMKOVÁ, Petra et al. *Komunikace v českém jazyce pro střední školy. Pracovní sešit*. Brno: Didaktis, 2018, s. 63.

3.5. Taktik

Učební materiály pro střední školy od nakladatelství Taktik zaměřené na jazyk obsahují učebnici a pracovní sešit, jedná se o čtyři díly odpovídající čtyřem ročníkům studia. Jejich autory jsou učitelé z praxe.³⁶⁷

Témata týkající se vývoje češtiny se nacházejí v 1. díle v kapitole *Čeština a příbuzné jazyky*, *Písmo a Vývoj českého pravopisu*, ve 2. díle zaměřeném na lexikologii a ve 4. díle, kde je přímo kapitola věnovaná vývoji češtiny. Témata týkající se vývoje češtiny mají v 1. díle prostor 8,45 % učebnice a 4,17 % pracovního sešitu, ve 2. díle 3,45 % učebnice a 1,95 % pracovního sešitu a ve 4. díle 5,56 % učebnice a 6,35 % pracovního sešitu.

3.5.1. Taktik – vývoj češtiny (1. díl)

V 1. díle je v kapitole *Čeština a příbuzné jazyky* pojednáno o praslovanštině a je stručně probrán hláskový vývoj češtiny. Studenti si připomínají i základní informace o staroslověnštině.³⁶⁸

Učebnice uvádí praslovanštinu jako předka slovanských jazyků. Říká, že jí hovořili lidé, kteří žili mezi Vislou a Dněprem. Studenti se dozvídají, že se používala v době stěhování národů a že v ní postupně rostly nářeční rozdíly. Je zde zmíněno, že praslovanské období končí na přelomu 9. a 10. století.

Coby nadstandardní učivo je uvedena tabulka porovnávající znění několika slov v praslovanštině, staroslověnštině, slovenštině, češtině, polštině, ruštině, ukrajinštině, slovinštině, bulharštině, běloruštině a srbochorvatštině. Jedná se o slova *hlava*, *ruka*, *matka*, *otec*, *bílý*, *pět*.

Jako zajímavost mající souvislost s dějepisem se uvádějí další informace týkající se praslovanštiny, a to že byla rekonstruována díky historické srovnávací jazykovědě a že

³⁶⁷ KALUŽÍK, Jaroslav; SOBOLOVÁ, Zdeňka; PECHOVÁ, Jiřina; JEDLIČKOVÁ, Lenka; BRIXOVÁ Jana. *Český jazyk pro střední školy. Pracovní sešit pro 1. ročník*. Praha: Taktik, 2019. KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; SOBOLOVÁ, Zdeňka. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 1. ročník*. Praha: Taktik, 2019. KALUŽÍK, Jaroslav; SOBOLOVÁ, Zdeňka; PECHOVÁ, Jiřina; JEDLIČKOVÁ, Lenka; BRIXOVÁ, Jana. *Český jazyk pro střední školy. Pracovní sešit pro 2. ročník*. Praha: Taktik, 2020. KALUŽÍK, Jaroslav; JIRIČKOVÁ, Eva; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; SOBOLOVÁ, Zdeňka; BINKOVÁ, Adriana. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 2. ročník*. Praha: Taktik, 2019. KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; PECHOVÁ, Jiřina; JEDLIČKOVÁ, Lenka. *Český jazyk pro střední školy. Pracovní sešit pro 3. ročník*. Praha: Taktik, 2020. KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; PECHOVÁ, Jiřina; JEDLIČKOVÁ, Lenka. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 3. ročník*. Praha: Taktik, 2020. KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; SOBOLOVÁ, Zdeňka; BINKOVÁ, Adriana. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 4. ročník*. Praha: Taktik, 2020. KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; JEDLIČKOVÁ, Lenka; BLAUDEOVÁ, Hana; PILÁTOVÁ, Jaroslava. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 4. ročník*. Praha: Taktik, 2020.

³⁶⁸ KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; SOBOLOVÁ, Zdeňka. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 1. ročník*. Praha: Taktik, 2019, s. 10–11.

„písemně doložena je tzv. pozdní praslovanština, a to ve staroslověnině, která má mnoho shodných rysů s praslovanštinou“.³⁶⁹ Jsou uvedeny hlásky a skupiny hlásek, které měla praslovanština a k jejichž změnám došlo ještě v praslovanském období, s příkladem a zněním v současném českém jazyce: *-or-*, *-ol-*, *-er-*, *-el-*, měkký a tvrdý jer, přední a zadní nosové samohlásky (*ę*, *o*), skupiny *dj*, *tj*, *kt*.

U tématu praslovanštiny jsou dány studentům 4 úkoly, z nichž dva mají přímo souvislost s vývojem češtiny. Podle praslovanského zápisu slov v tabulce studenti odhadují, které znaky měla praslovanština a jak se změnil v češtině. Kromě výkladového textu se setkávají s informací o jerech i v druhém úkolu, neboť si mají ve slovníku dohledat, co jery byly a který slovanský jazyk je má zachované,³⁷⁰ což je poněkud nepřesné zadání.

V rámci tématka *Vývoj českého jazyka* se studenti dozvědí, že čeština se vyvinula koncem 1. tisíciletí n. l. z praslovanštiny. Učebnice rozděluje hláskové změny, které v ní proběhly, do dvou částí (od 12. století a od 14. století), každá z nich je přiblížena jedním nebo dvěma příklady (vznik *ř*, *g* > *h*, *'a* > *ě*, *'u* > *i*, *ó* > *uo* > *ů*,³⁷¹ *ú* > *ou*,³⁷² *ie* – *i* / *viera* – *víra* /, *aj* > *ej*). Ne zcela šťastně je u změny *ie* > *é* zařazené do doby od 14. století uveden příklad *mlieko* – *mléko*, který není vysvětlen. V souvislosti s tímto nástinem studenti pracují s úryvkem z *Dalimilovy kroniky* o tom, jak kníže Oldřich lovil v Postoloprtech a potkal Boženu. Kromě časového zařazení díla vyhledávají tvary jednoduchých minulých časů, které je zaujaly. Otázkami zaměřenými na staroslověninu si mohou připomenout své dřívější znalosti o jejím tvůrci, době jejího vzniku, o tom, jakým způsobem vznikla a čím se odlišuje od praslovanštiny.³⁷³

V rámci *Shrnutí a opakování 3. a 4. kapitoly* je pro téma vývoje češtiny podstatná informace, že „nejstarším vývojovým stádiem češtiny jako samostatného jazyka je období od konce 10. století do poloviny 12. století“,³⁷⁴ a připomenutí existence praslovanštiny. Jsou zde zařazeny dva úkoly, které podporují mezipředmětové vztahy s dějepisem a vztah s další

³⁶⁹ KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; SOBOLOVÁ, Zdeňka. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 1. ročník*. Praha: Taktik, 2019, s. 10.

³⁷⁰ Ibid.

³⁷¹ Na tuto změnu se odkazuje i v rámci kapitoly *Vybrané kapitoly z pravopisu*. Přítomnost *ó* je zde ukázána v textu Tomáše Štítného ze Štítného *O hospodářovi, hospodyně a čeledi a uo* v Husových *Knížkách o svatokupectví*. Srov. KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; SOBOLOVÁ, Zdeňka. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 1. ročník*. Praha: Taktik, 2019, s. 32–33.

³⁷² V rámci *Úvodu do fonetiky* se nachází odkaz na tuto změnu v otázce, jak se změnilo slovo *lúka*. Srov. KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; SOBOLOVÁ, Zdeňka. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 1. ročník*. Praha: Taktik, 2019, s. 18.

³⁷³ O. c., s. 11.

³⁷⁴ O. c., s. 16.

složkou předmětu, literaturou, neboť v nich studenti uvádějí nejstarší česky psané literární památky a seznamují se s první česky psanou větou a informací, kdy vznikla.³⁷⁵

Vývoje češtiny se týkají i cvičení v pracovním sešitě. Studenti pracují se dvěma úryvky. První z nich je z *Dalimilovy kroniky*, přičemž se jedná o rozšířený úryvek z učebnice, pojednávající o knížeti Oldřichovi a Boženě. Studenti určují, jak se významem lišily minulé časy *lovieše (lovil)* a *počě (počal)*, s pomocí učitele překládají 4 verše do současné češtiny a vyhledávají další rozdíly oproti současné češtině a hláskové jevy zmíněné v učebnici. Druhý použitý text je ze 30. let 19. století od F. Palackého (z *Časopisu českého musea* z roku 1834), opět ho studenti porovnávají se současným jazykem, a to na rovině hláskosloví, tvarosloví, skladby a slovní zásoby.³⁷⁶

3.5.2. Taktik – pravopis

Vývoji českého pravopisu je věnována samostatná kapitola, zahrnující tři strany.³⁷⁷ Jsou uvedena písma, kterými byly zapisovány jazyky, jimiž se psalo v českých zemích – latinka pro latinu a němčinu, hlaholice a cyrilice pro staroslověnštinu. Památky psané těmito písmi uvedeny nejsou. Píše se, že zároveň po nějaký čas existovalo staroslověnské a latinské písemnictví a „pokusy o zápis prvních českých slov byly prováděny oběma těmito písmi“³⁷⁸ a že se nakonec se pro češtinu začala používat latinka.

Samotný vývoj českého pravopisu popisuje primitivní pravopis, spřežkový pravopis, diakritický pravopis, bratrský pravopis, novodobý pravopis a současný pravopis.

Primitivní pravopis je časově ohraničen rozmezím polovina 12. století až konec 13. století a je charakterizován jako „zapisuji to, co slyším“, což je dost nepřesné. Zjistíme, že se pro zápis hlásek používala abeceda vytvořená původně pro latinu, která neměla některé souhlásky – *š, ž, č, ř, d', t', ň, ch*. Tato abeceda nepoužívala písmena *j, k, u* a v zápisu neznačila délky samohlásek.

V učebnici se uvádí, že první písaři zapisovali fonologickým pravopisem, kdy nepoužívali spřežky, ale jedné hlásce odpovídalo vždy jedno písmeno. U měkkých souhlásek, jež nejsou v latině, zapisovali písmeno určené pro hlásku, která jim připadala nejpodobnější, a nerozlišovali mezi *i* a *y*. V tomto pravopisu tedy vznikaly nejednoznačné zápisy a jedno

³⁷⁵ KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; SOBOLOVÁ, Zdeňka. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 1. ročník*. Praha: Taktik, 2019, s. 16.

³⁷⁶ KALUŽÍK, Jaroslav; SOBOLOVÁ, Zdeňka; PECHOVÁ, Jiřina; JEDLIČKOVÁ, Lenka; BRIXOVÁ Jana. *Český jazyk pro střední školy. Pracovní sešit pro 1. ročník*. Praha: Taktik, 2019, s. 21.

³⁷⁷ KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; SOBOLOVÁ, Zdeňka. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 1. ročník*. Praha: Taktik, 2019, s. 21–23.

³⁷⁸ O. c., s. 21.

slovo mohlo být zapsané různým způsobem, což mohlo být podle knihy problémem zvláště u vlastních jmen. Kniha tedy nereflktuje výzkumy Jany Pleskalové ukazující, že se u vlastních jmen už nejstarších dobách často používaly spřežky.³⁷⁹

V rámci části o primitivním pravopisu jsou uvedeny glosy a bohemika. O glosách je napsáno, že to byly české poznámky na okraji či mezi řádky cizojazyčných, hlavně latinských textů. Bohemikum je podle knihy ojedinělé české slovo v souvislém jinojazyčném textu. S tím souvisí úkol pro studenty, kdy mají na internetu zjistit, které písemnosti obsahují glosy. Mají také vymyslet, pro zápis kterých hlásek se mohlo v primitivním pravopisu použít písmeno *c*.

V rámci primitivního pravopisu se studenti seznamují i s první česky psanou větou, která je uvedena v transliterované a transkribované podobě a pro názornost je součástí i fotografie zakládací listiny litoměřické kapituly. Žáci si všímají odlišností mezi transliterovaným a transkribovaným zápisem a větu převádějí do současné češtiny.

Spřežkový pravopis je v knize vymezen 13.–14. stoletím. Je uvedeno, že spřežkou je použití dvou písmen pro zachycení jedné hlásky a že to byl první pokus o tvorbu pravopisných pravidel a zlepšení funkčnosti pravopisu. V příkladu se však nachází i spřežka o třech písmenech. Spřežkový pravopis zde není rozdělen na starší a mladší, ale je upozorněno na to, že se spřežky měnily a že se pro zápis sykavek používal i znak *f*, který byl obvyklý v němčině. Učebnice přitom odkazuje na první českou větu, v níž ponechala rozlišení dvojího *s*. Jsou zde uvedeny následující příklady spřežek: *ff* (v učebnici však *ss*) = *š*, *ch* = *ch*, *chz* = *č*, *cz* = *č*, *ye* = *ě*, *aa* = *á*. Studenti jsou informováni o tom, že hláska *j* se zapisovala na konci slov písmenem *y* a jinde *i*, což takto paušálně neplatí ani pro starší, ani pro mladší spřežkový pravopis. V této souvislosti studenti čtou tři slova zapsaná poněkud ahistoricky částečně starším a částečně mladším spřežkovým pravopisem (*chzas*, *rzyeka*, *comaar*). Spřežkový pravopis je v otázce pro studenty uveden do souvislosti i s jinými slovanskými jazyky (mají říci, který slovanský národ používá spřežky) a s dnešním pravopisem (existence spřežek v dnešním pravopise). Jako zajímavost mající souvislost s dějepisem je vzpomenut Klaret neboli Bartoloměj z Chlumce a to, že byl český spisovatel, učenec a lékař a že vytvářel nová česká slova, jež se mu ne vždy povedla, např. *slovočtena* pro gramatiku, *čtena* pro literu nebo *sřek* pro slabiku. Autoři učebnice tím zřejmě myslí, že se tato slova neujala.

Diakritický pravopis klade učebnice do počátku 15. století. Je zde uveden spis *De orthographia bohemica*. Píše se o něm, že se jeho autorství připisuje Janu Husovi a že jeho autor navrhuje změnu pravopisu, tj. používat diakritická znaménka –

³⁷⁹ PLESKALOVÁ, Jana. *Grafická podoba staré češtiny*. In KRMÍČKOVÁ, Helena et al. (eds.). *Querite primum regnum Dei*. Brno: Matice moravská, 2006, s. 173.

tečku, označenou *punctus rotundus*, nad souhláskami, jejichž výslovnost se odlišuje od výslovnosti v latině, a čárku nad dlouhými samohláskami, nazvanou *gracilis virgula*. Dozvídáme se, že postupně se tento typ pravopisu dostal do užívání, i když do 16. století se používal taky spřežkový pravopis.

Bratrský pravopis je v učebnici datován koncem 15. až začátkem 17. století. Uvedená datace je matoucí, protože byl používán nejméně do počátku 19. století a stabilizoval se až ve století 16. Uvádí se, že v souvislosti se šířením knihtisku a rozvojem české kultury bylo potřeba určit stálější pravopisná pravidla a že se postupně ustálila v podobě bratrského pravopisu. Oproti diakritickému pravopisu, ze kterého vycházel, užíval místo tečky háček a nadále používal spřežku pro hlásku š.

V učebnici jsou uvedena pravidla, jimiž se bratrský pravopis odlišoval od dnešního: „dlouhé *i* se psalo jako *j*, *j* se psalo jako *g* nebo *y*, *v* se označovalo písmenem *w*, písmeno *v* označovalo *u* na začátku slova, jinde se již dříve ujalo písmeno *u*, dvojhlásk *ou* se zapisovala *au*, po *c*, *s*, *z* se vždy psalo tvrdé *y*, psaní *i/y* po souhláskách se postupně také ustalovalo podle typu souhlásek a historického úzu,³⁸⁰ obsah poslední informace o psaní *i/y* po jiných souhláskách je tedy poněkud nejasný.³⁸¹ V souvislosti se syntaxí se dále studenti dozvědí, že se díky rozvoji rétoriky a humanistické syntaxi používala častěji interpunkční znaménka.

K popisu bratrského pravopisu jsou přiloženy dvě ukázky. Jednou je kopie části strany ze starého tisku, z *Bible kralické* (Gn 16,1nn), kterou si mohou studenti zkusit přečíst, a druhou transliterovaný titul cestopisu Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdržic. Dozvídáme se, že pro tisky se používalo „v němčině zavedené písmo *fraktura*“,³⁸² a proto je čtení obtížnější. To je opět nepřesná informace, protože pro češtinu se jako tiskové písmo používal od konce 15. století švabach a fraktura se využívala jako vyznačovací písmo.³⁸³

Jako zajímavost související s dějepisem je v učebnici v části týkající se pravopisu upozorněno na Václava Jana Rosu, který je charakterizován jako barokní jazykovědec, básník a právník. Studenti se o něm dozvědí, že je autorem některých českých jazykových termínů, které používáme, jako *pád*, *přízvuk*, *příslovce*, ale také že se všechny jeho nápady neujaly, což je ukázáno na úryvku o třech diakritických znaménkách.

³⁸⁰ KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; SOBOLOVÁ, Zdeňka. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 1. ročník*. Praha: Taktik, 2019, s. 22.

³⁸¹ Ibid.

³⁸² O. c., s. 23.

³⁸³ VOIT, Petr. *Fraktura*. In VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*, Praha: Libri, 2006. VOIT, Petr. *Švabach*. In VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*, Praha: Libri, 2006.

Novodobý pravopis je v nadpisu ohraničen počátkem 19. století. Dle učebnice se české písemnictví vzkřísilo po období úpadku českého jazyka a kultury po Bílé hoře až za národního obrození. Pracuje se tedy se značně zastaralou představou o v podstatě úplném přerušení vývoje češtiny mezi 16. a 19. stoletím. Učebnice uvádí, že „obrozenci logicky sáhli po pravopisu bratrském, protože to byl poslední funkční pravopis z období plnohodnotného fungování jazyka a z tohoto období (16. století) vycházeli i tehdejší jazykovědci (Josef Dobrovský) při znovuuustavování české gramatiky“,³⁸⁴ což není přesné, protože bratrský pravopis, ač tradiční, byl jejich současný. Podle učebnice v tomto pravopise postupně dělali úpravy – „zbavovali tento pravopis zastaralých jevů a evidentních chyb, protože museli reagovat na jazykový vývoj“.³⁸⁵ Tato formulace je opět nejasná a matoucí.

Jako zajímavost související s dějepisem jsou zmíněny spory mezi jotisty a ypsilonisty. Z jotistů jsou uvedeni Dobrovský, Hanka a Jungmann a opačný názor zastupuje Jan Nejedlý. Učebnice uvádí, že jejich spory trvaly třináct let, od roku 1817 (vydání Hankova spisu *Pravopis Český podlé Základu Gramatyky Dobrowského*) do roku 1830 (poslední vydání Nejedlého mluvnice). Tento rozsah není zcela přesný: S návrhem tzv. analogického pravopisu přišel již Dobrovský ve své mluvnici *Ausführliches Lehrgebäude der böhmischen Sprache* (1809) a od té doby začíná „válka reformátorských jotistů (píšících *ci* atd.) oproti konzervativním ypsilonistům (píšícím *cy* atd.)“.³⁸⁶ Tento spor byl ukončen až ve 40. letech 19. století, kdy nový pravopis oficiálně přijala Matice česká, oficiálním školním pravopisem byl úředně uznán v roce 1842.³⁸⁷ V učebnici je uvedeno, že zvítězil názor jotistů, „který rozhodně lépe odpovídá české mluvnici“, tento pravopis je pojmenován analogický a měl dobové pojmenování *dobropísemnictví*; podle Jungmannova *Slovníku česko-německého* byla ale *dobropísebnost/dobropísemnost* obecně označením dobrého pravopisu. Analogický pravopis je doložen osmi verši ze začátku *Máje*. Z dalších změn pravopisu je také uvedena skladná „úprava“ a její autor Josef Šafařík – „začalo se psát *í* a zápis *j* se změnil z *g* na *j*“.³⁸⁸

V rámci *Shrnutí a opakování 5. a 6. kapitoly*,³⁸⁹ které se věnovaly úvodu do fonetiky a vývoji českého pravopisu, se našeho tématu týkají informace o době počátku vývoje pravopisu, již učebnice klade do poloviny 12. století s tím, že pokusy o zápis českých slov

³⁸⁴ KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; SOBOLOVÁ, Zdeňka. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 1. ročník*. Praha: Taktik, 2019, s. 23.

³⁸⁵ Ibid.

³⁸⁶ PLESKALOVÁ, Jana; ŠEFČÍK, Ondřej. *Pravopis*. In PLESKALOVÁ, Jana et al. (eds.). *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Praha: Academia, 2007, s. 516–517.

³⁸⁷ O. c., s. 519.

³⁸⁸ KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; SOBOLOVÁ, Zdeňka. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 1. ročník*. Praha: Taktik, 2019, s. 23.

³⁸⁹ O. c., s. 24.

byly prováděny již dříve. Učebnice zmiňuje, že čeština používá latinku a uvádí názvy druhů pravopisu (primitivní, spřežkový, diakritický, bratrský, novodobý – obrozenecký, současný). Součástí tohoto shrnutí je ukázka pravopisu kolem poloviny 18. století pomocí titulní strany *Dvou kratochvilných kronik o Štilfrídovi a Brunčvíkovi*, převzaté z Kopeckého *Úvodu do studia staročeských rukopisů a tisků*, a pokusu o její transliteraci. Je zde obsaženo šest úkolů, z nichž přímou souvislost s naším tématem mají tři – zjištění významu pojmů *majuskule* a *minuskule*, vysvětlení pojmů *bohemismy* a *bohemika* a určení osobnosti tradičně spojované se zavedením diakritického pravopisu.

Vývoj pravopisu má i odpovídající cvičení v pracovním sešitě. Prvním z úkolů je zařadit pět typů pravopisu na časovou osu a charakterizovat je – doplnit „charakteristickou změnu pravopisu“.³⁹⁰ Další úkol se vztahuje k bratrskému pravopisu. Nejprve si studenti doplňováním informací do textu připomínají, co se o něm dozvěděli v učebnici (háček nad souhláskami, spřežka pro š, litera g pro hlásku j, litera j pro hlásku í, litera w pro hlásku v, psaní y po c, z, s), poté zmíněné jevy vyhledávají v úryvku Komenského *Zprávy kratičké o morním nakažení*.

Porozumění textu se týká úkol se vztahem k hlaholici, v němž se studenti rozhodují o pravdivosti šesti tvrzení. Zaměřují se na původ hlaholice a cyrilice, předlohu hlaholice, důvod vzniku hlaholice, její rozšíření, také zjišťují, zda se dodnes používá v Chorvatsku a zda byla významná pro rozvoj velkomoravské kultury. V pracovním sešitě je dále uvedena abeceda hlaholice a cyrilice, studenti spojují odpovídající písmena latinsky, hlaholice a cyrilice a zapisují zmíněnými slovanskými písmeny své jméno.

V rámci části věnované pravopisu studenti pracují ještě se dvěma texty. U zápisu kněze z Kuřimi v církevní matrice datovaného 30. 7. 1674 mají určit, čím se liší od současného pravopisu, a tímto pravopisem ho přepsat. Druhý text, převzatý z časopisu *Vesmír*, který vycházel z článku v *Naší řeči*, se týká sporu jotistů s ypsilonisty, na jehož základě mají studenti vysvětlit, o co v daném sporu šlo.³⁹¹

V kapitole *Písmo* se nacházejí informace o staroslověnině, hlaholici a cyrilici a ukázka první věty z Janova evangelia ve staroslověnině zapsaná cyrilicí, přepsaná latinkou a přeložená do češtiny.³⁹² Jsou zmíněna písmena používaná na našem území – humanistická

³⁹⁰ KALUŽÍK, Jaroslav; SOBOLOVÁ, Zdeňka; PECHOVÁ, Jiřina; JEDLIČKOVÁ, Lenka; BRIXOVÁ Jana. *Český jazyk pro střední školy. Pracovní sešit pro 1. ročník*. Praha: Taktik, 2019, s. 30.

³⁹¹ O. c., s. 30–31.

³⁹² KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; SOBOLOVÁ, Zdeňka. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 1. ročník*. Praha: Taktik, 2019, s. 26.

kurzíva, česká humanistická kurzíva, kurent. Jako ukázka je uveden latinský matriční zápis z Kuřimi z roku 1675, který je přepsán do latinky a přeložen do češtiny.³⁹³

3.5.3. Taktik – lexikologie

Druhý díl učebnic Taktiku je věnován lexikologii, tvarosloví a pravopisu. Pozornost je věnována i vývoji slovní zásoby a v rámci rozšiřujícího učiva je stručně pojednáno o historii české lexikografie. Toto téma podle učebnice posiluje vztahy s dějepisem.³⁹⁴ Ze starších slovníků jsou uvedeny Klaretovy slovníky *Vokabulár gramatický*, *Bohemár* a *Glosár*, čtyřjazyčný slovník Daniela Adama z Veleslavína *Sylva quadrilinguis*, práce Komenského na slovníku *Thesaurus linguae Bohemicae*, Rosův slovník *Thesaurus linguae Bohemicae*, Dobrovského *Deutsch-böhmisches Wörterbuch* a Jungmannův *Slovník česko-německý*.

Učebnice pojednává o proměnách slovní zásoby a dává je do souvislosti s proměnami společnosti. Uvádí, že čeština vychází z praslovanštiny, má některá slova, která jsou indoevropská, např. *matka* nebo *tři*, nebo všeslovanská, např. *bůh*, *země*, *hospodin*. Je uvedeno, že další slovní zásoba má souvislost s křesťanstvím, jsou uvedeny příklady slov vycházejících z latiny (*kostel – castellum*, *mše – missa*, *oltář – altar*, *škola – schola*). Období 12.–13. století je v učebnici spojeno s pronikáním německých slov do češtiny během rozvoje feudalismu a kontaktů se Západem, je to dokumentováno slovy *šlechta*, *rytíř*, *turnaj*. Další slovní zásoba pocházející z němčiny je dána do souvislosti s osídlováním pohraničí a rozvojem těžby a zpracování kovů (*šachta*, *štola*, *hamr*).

14. století je spojeno se vznikem univerzity, činností Klareta a Husovou kritikou používání germanismů, jako např. *trepky* nebo *mantlík*. Tato kritika se však nachází v jeho díle *Výklad Viery, Desatera a Páteře*, které je až z roku 1412. Z Klaretových jazykovědných termínů jsou představeny *slovočtena* pro gramatiku, *volánek* pro vokativ, *nadzdviznie* pro superlativ, *mnohohlas* pro synonymum a *sřek* pro slabiku. Slova, která byla uvedena jako příklady u 12.–13. a 14. století, se týkají čtyři úkoly. Žáci vysvětlují význam uvedených slov souvisejících s hornictvím i těch, která kritizoval Hus, a jmenují slovník, v němž by našli význam slov *šachta*, *štola* a *hamr*. Odpovídají také na otázku po dnešní podobě termínů uvedených v Klaretově slovníku, již vyčtou z výkladového textu.

Pro 15. století je zdůrazněn rozvoj slovní zásoby z vojenství, jako byla *vozová hradba* nebo zbraně *píšťala*, *ručnice*, *tarasnice*, *houfnice*. 16. století je spojeno s humanismem

³⁹³ KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; SOBOLOVÁ, Zdeňka. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 1. ročník*. Praha: Taktik, 2019, s. 28.

³⁹⁴ KALUŽÍK, Jaroslav; JIŘÍČKOVÁ, Eva; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; SOBOLOVÁ, Zdeňka; BINKOVÁ, Adriana. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 2. ročník*. Praha: Taktik, 2019, s. 10–12.

a rozvojem věd, studenti se dozvídají o vlivu latiny a řečtiny na odborné názvosloví i o jejich zapojení při tvorbě slovníků. Uvádí se, že „slibný vývoj byl dovršen v díle J. A. Komenského, například ve vícejazyčných dílech *Brána jazyků otevřená* nebo *Orbis pictus*“,³⁹⁵ který je dokumentován přetiskem strany z tisku z roku 1685. Formulace textu je tedy opět matoucí, protože obě uvedená Komenského díla patří do 17., ne do 16. století. Období po Bílé hoře je podle učebnice spojeno s germanizačními tendencemi, „které vyústily v uzákonění němčiny jako úředního jazyka za vlády Marie Terezie“.³⁹⁶ Němčina však byla úředním jazykem spolu s češtinou již dříve, a to od *Obnoveného zřízení zemského* z roku 1627, za Marie Terezie byla pouze zrušena Česká dvorská kancelář, ale čeština se v administrativních písemnostech i nadále používala.

Coby nadstandardní učivo jsou uvedeny dvě informace. První z nich je rozvoj regionálních nářečí díky omezení volného pohybu obyvatel při upevnění feudálních vztahů, zvláště nevolnictví. Druhá informace se týká puristických tendencí k očištění jazyka od cizích vlivů, které dle učebnice trvaly do národního obrození. Učebnice uvádí, že „bez teoretického základu neměly naději se prosadit“,³⁹⁷ dává příklady čtyř slov *nosočistoplena*, *břinkotruhla*, *jezlín*, *vývojka*,³⁹⁸ o nichž píše, že „nebyla vytvořena ve shodě s jazykovými tendencemi a neujala se“.³⁹⁹

Z období národního obrození jsou uvedeni Dobrovský a Jungmann, Dobrovský coby stanovitel teoretického základu pro tvoření slov v češtině (odvozování) v německé *Zevrubné mluvnici jazyka českého* a Jungmann jako aplikátor tohoto náhledu ve *Slovníku česko-německém*. Kromě toho se taky uvádí, že Jungmann přejímal slova z jiných jazyků a přizpůsoboval je češtině (např. z ruštiny *příroda*, *vzduch*), zapojoval kalky (např. *zeměpis*, *vlastnoručně*) nebo upravoval stará česká slova. Informace k tomuto příkladu ale není přesná, píše se zde totiž, že „modernizoval stará česká slova: slovo *neti*, 2. p. *neteře* (podobně jako bylo *máti*, *mateře*) opatřil novým prvním pádem – *neteř* – a tento tvar se užívá dodnes“.⁴⁰⁰ *Neti* ani *neteř* však není staročeské ani středněčeské, *neti* je výtvořem Hankovým.⁴⁰¹

³⁹⁵ KALUŽÍK, Jaroslav; JIŘÍČKOVÁ, Eva; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; SOBOLOVÁ, Zdeňka; BINKOVÁ, Adriana. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 2. ročník*. Praha: Taktik, 2019, s. 11.

³⁹⁶ Ibid.

³⁹⁷ Ibid.

³⁹⁸ *Jezlín* je doložen u Pohla, o *nosočistopleně* a *břinkotruhle* jsme se zmínili výše. *Vývojka* je podle učebnice označením veterána; od 19. století souvisí s fotografií.

³⁹⁹ KALUŽÍK, Jaroslav; JIŘÍČKOVÁ, Eva; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; SOBOLOVÁ, Zdeňka; BINKOVÁ, Adriana. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 2. ročník*. Praha: Taktik, 2019, s. 11.

⁴⁰⁰ Ibid.

⁴⁰¹ REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Praha: Leda, 2015, s. 451.

Do části věnované jazyku za národního obrození je zapojen komiks zpracovávající úryvek z F. L. Věka, v němž vystupuje V. Thám a F. L. Věk. Navazují na něj tři úkoly. Studenti vysvětlují význam slov nebo slovních spojení *kupectví, tuze, co chtějí počít, oddati se*. Pojmenovávají posun v osobě a čísle použitý v ukázce, jímž je onikání, a uvádějí, kdo byl Václav Thám.

Odborného názvosloví se týká i otázka v tématu *Odborný styl* v kapitole *Výklad* a jeho části *Odborné názvosloví*. Studenti odpovídají na otázku, ve které době se cíleně vymýšlely české termíny a co bylo pro to důvodem. Mají uvést, kdo je autorem většiny českého odborného názvosloví. Ještě zmiňují, která část slova je významná při rozlišování oxidačního čísla u oxidů.⁴⁰²

Kromě toho je i v učebnici nakladatelství Taktik ukázána proměna významu slova, konkrétně na příkladu *letadlo*, které původně označovalo ptáka.⁴⁰³

V pracovním sešitě jsou čtyři cvičení k tomuto tématu. Studenti spojují název slovníku, dobu jeho vzniku a jméno autora, jedná se o slovníky uvedené v učebnici (*Vokabulář, Sylva quadrilinguis, Thesaurus linguae Bohemicae, Slovník česko-německý, Příruční slovník jazyka českého*). Dále pracují s ukázkou z Optátovy, Gzellovy a Filomatesovy *Gramatiky české*, která se týká zápisu a výslovnosti dlouhých samohlásek, zjišťují téma ukázky, nahrazují zastaralé pojmy současnými a uvádějí jazyk, z něhož autoři přejímají některé termíny. Z autorů gramatiky však autoři učebnice uvádějí v zadání jen prvního zmíněného. Podle informací z učebnice⁴⁰⁴ pracují žáci ve cvičení, kdy se rozhodují o pravdivosti několika tvrzení, po vybrání dobrých možností podle učebnice jim vyjde „Jan Gebauer“. Úkol navíc navrhuje, aby si studenti vyhledali o tomto jazykovědci informace na internetu a vytvořili o něm referát.⁴⁰⁵ Také nahrazují archaismy v upraveném textu *Babičky*. Další dvě cvičení mají souvislost volnějši: žáci písemně a ústně popisují dnes používaný předmět člověku z 19. století, přičemž učebnice navrhuje práci ve skupině, a opravují pravopisné chyby v textíku o Komenského *Orbis pictus*.

⁴⁰² KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; PECHOVÁ, Jiřina; JEDLIČKOVÁ, Lenka. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 3. ročník*. Praha: Taktik, 2020, s. 47.

⁴⁰³ KALUŽÍK, Jaroslav; JIŘÍČKOVÁ, Eva; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; SOBOLOVÁ, Zdeňka; BINKOVÁ, Adriana. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 2. ročník*. Praha: Taktik, 2019, s. 13.

⁴⁰⁴ Tvrzení, o nichž se rozhodují, se týkají těchto skutečností: zařazení češtiny do skupiny slovanských jazyků, původ přejatých slov, snahy o očišťování češtiny od německých vlivů, dobové souvislosti vzniku slov, doba vrcholu vývoje českého jazyka, uzákonění němčiny jako úředního jazyka, Dobrovský a mluvnické, Jungmann a slovní zásoba.

⁴⁰⁵ KALUŽÍK, Jaroslav; SOBOLOVÁ, Zdeňka; PECHOVÁ, Jiřina; JEDLIČKOVÁ, Lenka; BRIXOVÁ, Jana. *Český jazyk pro střední školy. Pracovní sešit pro 2. ročník*. Praha: Taktik, 2020, s. 8–9.

3.5.4. Taktik – vývoj češtiny (4. díl)

Čtvrtý díl učebnicové řady obsahuje přímo téma *Vývoj češtiny*.⁴⁰⁶ O praslovanštině se tu nachází informace, že se jedná o východisko pro slovanské jazyky, že to je historický jazyk Slovanů, ze kterého se vyvinuly jednotlivé slovanské jazyky, a že přestože nejsou dochované žádné písemné památky v praslovanštině, můžeme díky srovnání s jinými indoevropskými jazyky rekonstruovat to, jak praslovanština vypadala. V tabulce jsou jako charakteristické znaky praslovanštiny uvedeny jery, nosovky, přehláska *'o > e* a měkčení *k, g, ch*. U jerů je dodána informace, že „díky nim se dodnes mění postavení samohlásky v některých slovech, např. *den* → *dne*“,⁴⁰⁷ že je má např. staroslověnština a že jsou dosud např. v ruštině, v níž však jako hlásky dochovány nejsou. U nosovek se dozvíme, že v češtině existovaly do 10. století a v současnosti je má např. polština. U přehlásky *'o > e* je uveden příklad *toho – našemu* (*x našomu*), i když by bylo lepší využít téhož pádu (*tomu*), zároveň tato změna není dobře časově zařazena. U změny souhlásek *k, g, ch* není uvedena doba průběhu jednotlivých palatalizací, jsou zde jen výsledky těchto změn *k > č* nebo *c, g (h) > ž* nebo *z, ch > š* celkově s pár příklady (*vlk – vlci, pomohu – pomůžes*).

Pračeština je datována 10. až polovinou 12. století a je označena za nejstarší podobu českého jazyka. Je zmíněna absence souvislých textů a výskyt ojedinělých českých slov, zvaných bohemika, nebo krátkých vět (glos) v latinských textech, což je nepřesné. Jako příklad takového textu je uveden *Opatovický homiliář*. Je zmíněno, že nejčastěji byly takovými českými slovy vlastní jména, s příkladem *Sventopulcus* nebo *Venceslaus* z 10. století, který dokládá, že v pračeštině byly nosovky.

Mezi znaky typickými pro pračeštinu jsou jmenovány stahování, tedy že „samohlásky kolem souhlásky *-j-* se stahovaly v dlouhou hlásku, např. *-aja > -á* (*novaja – nová*)“,⁴⁰⁸ s tím, že nejzřetelněji to je vidět u zakončení tvrdých přídavných jmen jako *mladý, mladá, mladé*. Dalším charakteristickým rysem tohoto období je podle knihy zánik jerů, díky němuž „cestuje samohlásky“. ⁴⁰⁹ Jsou uvedeny dva příklady: *sen – sna* a *den – dnům*. Proč nebo jakým způsobem jer zanikl, zde uvedeno není. Coby další znak je uveden zánik nosovek i průběh této změny: *ę* se měnilo v široké *e* a dál v *a* (např. slovenské *desať*) nebo v *ě* (české *deset*),

⁴⁰⁶ KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; JEDLIČKOVÁ, Lenka; BLAUDEOVÁ, Hana; PILÁTOVÁ, Jaroslava. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 4. ročník*. Praha: Taktik, 2020, s. 11–14.

⁴⁰⁷ O. c., s. 11.

⁴⁰⁸ Ibid.

⁴⁰⁹ Ibid.

o se změnilo v *u*, s příkladem *kupuju*. Jako další typický rys je uvedeno rozdělení souhlásek na tvrdé a měkké a ustálení přízvuku na první slabice.⁴¹⁰

Stará čeština – staročeština – je vymezena polovinou 12. až 15. stoletím. Je zde zdůrazněno, že se jedná o nejstarší písemně doloženou podobu českého jazyka. Jako příklady, kde najdeme staročeštinu, je uvedena *Dalimilova kronika* nebo dílo Jana Husa. Dodává se, že v tomto stádiu češtiny je více vidět i odlišnost od jiných slovanských jazyků a že mnohé změny tohoto období češtiny neproběhly v jiných slovanských jazycích.

Dále jsou v tabulce vypsány jednotlivé hláskové změny s příklady, není zde však uvedena bližší doba, kdy daná změna probíhala, způsob řazení není zřejmý, zcela jistě se nezakládá na chronologii:

- a) přehláska *u* > *i*: *dušu* > *duši*, *kryju* > *kryji*, *cuzí* > *cizí*
- b) přehláska *o* > *ě*, *ó* > *ie*: *kral'ovic* > *kralevic* (v tomto příkladu je již forma po ztrátě jotace, která je uvedena jako samostatná změna), *mořóm* > *mořiem*
- c) změna *ě* > *e*: *na nozě* > *na noze*, *kašě* > *kaše*
- d) splynutí výslovnosti *i* a *y*
- e) vznik *ř*
- f) přehláska *a* > *ě*, *á* > *ie*: *ležati* > *ležěti*, *duša* > *dušě*, *mora* > *morě*, *naša* > *našě*, *čáša* > *čiešě* (není zde ale uvedeno, že změna probíhá po měkkých a ne před tvrdou)
- g) ustálení slabikotvorných souhlásek: *Vrišovice* > *Vršovice*, *pilný* > *plný*, *vrba* > *vrba*
- h) zánik odlišení měkkého a tvrdého *l*
- i) *g* > *h*: *glava* > *hlava*, *tvarog* > *tvaroh*
- j) vznik *ů* pomocí změny *ó* > *uo* > *ů*: *dóm* > *duom* > *dům*, *stój* > *stuo* > *stůj*. Přidává se informace, že tímto zaniklo v češtině *ó* jako hláska. Mohlo zde být doplněno, že dočasně.
- k) vznik dvojhlásky *ou* v důsledku změny *ú* > *au* > *ou*: *rukú* > *rukau* > *rukou*, *vedú* > *vedau* > *vedou*. Dodává se tu, že už od 16. století se vyslovuje *ou*, avšak do poloviny 19. století se v zápise používá *au*, a že tato změna byla i na začátku slova, ale v 19. století to bylo odmítnuto a do spisovné češtiny se nedostalo. Ve skutečnosti je ze 16. století dnešní územní rozsah této změny, ale šířila se hlavně v 15. století,⁴¹¹ na začátku slov byla tato změna provedena částečně.

⁴¹⁰ KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; JEDLIČKOVÁ, Lenka; BLAUDEOVÁ, Hana; PILÁTOVÁ, Jaroslava. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 4. ročník*. Praha: Taktik, 2020, s. 11.

⁴¹¹ Např. LAMPRECHT, Arnošt; ŠLOSAR, Dušan; BAUER, Jaroslav. *Historická mluvnice češtiny*. Praha: SPN, 1986, s. 110–111.

- l) změna *y* > *aj* > *ej*: *dobrý* > *dobraj* > *dobrej*, *mlýn* > *mlajn* > *mlejn*. Jsme informováni bez uvedení datace o jejím prosazení se ve spisovném jazyce uvnitř slova, a ne v koncovkách, a že v současné době je ve spisovné češtině *ej* okrajové a nachází se v nespisovné češtině. I to je nepřesné, neboť místo termínu obecná čeština je tu použito významově širší označení *nespisovná čeština*, přestože změna byla provedena v českých a ve středomoravských nářečích, nikoli ale v jiných dialektch. Příklad toho, že *ej* je v současnosti okrajově spisovné (*brejle*), není zvolen nejlépe, protože podle nejnovějšího *Akademického slovníku současné češtiny* nese označení kolokviální, v tradičním označení nespisovné.
- m) *ie* > *í*: *viera* > *víra*, *sázie* > *sází*, *stavenie* > *stavení*. Učebnice tuto změnu nazývá úžení, i když bychom ji dnes chápali spíše jako monoftongizaci.⁴¹²
- n) úžení *é* > *í*: *dobré* > *dobří* (sic!),⁴¹³ *mléko* > *mlíko*, *kamének* > *kamínek*. Zároveň je uvedeno, že některé případy této změny nepronikly do spisovného jazyka.
- o) *aj* > *ej*: *daj* > *dej*, *vajce* > *vejce*, ale *dají*, *vajec*. Domníváme se, že tady bude však třeba při výkladu upozornit, že změna pobíhala pouze tehdy, když *aj* bylo v téže slabice, což v knize není zmíněno, přestože to lze odvodit z příkladů.

Učebnice zde uvádí i některé případy z tvarosloví a syntaxe odlišné od současné češtiny. Uvádí, že čeština měla tři čísla, a to jednotné, množné a dvojné. O duálu studenti zjistí, že časem ustupoval a že se dones dochovaly duálové formy jen u číslovek *dva*, *oba* a u podstatných jmen *ruce*, *nohy*, *ramena*, *oči*, *uši*, což jsou párové orgány těla. *Kolena* mezi těmito příklady zmíněna nejsou. Na toto číslo je upozorněno i v jiném dílu v rámci tvarosloví. Dozvídáme se, že jako číslo duál zanikl asi v 16. století a že duálové koncovky byly původně ve všech pádech, např. *pracuju s bratroma svýma*.⁴¹⁴ Na duálové tvary sloves se v příkladu neodkazuje.

Z dalších odlišností jsou uvedeny některé slovesné tvary, a to přechodníky, aorist a imperfektum, k nimž je přidána informace, že je až na archaický přechodník současná čeština nemá. Co ale aorist a imperfektum označovalo, na tomto místě vysvětleno není, pokud učitel používal 1. díl učebnice, mohli se žáci však již s nimi setkat. Dozvídáme se však o existenci supina, které je zde charakterizováno jako neurčitý slovesný tvar, který je i v latině

⁴¹² Např. LAMPRECHT, Arnošt; ŠLOSAR, Dušan; BAUER, Jaroslav. *Historická mluvnice češtiny*. Praha: SPN, 1986, s. 112.

⁴¹³ Jedná se zřejmě o zjednodušenou fonetickou transkripci.

⁴¹⁴ KALUŽÍK, Jaroslav; JIŘÍČKOVÁ, Eva; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; SOBOLOVÁ, Zdeňka; BINKOVÁ, Adriena. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 2. ročník*. Praha: Taktik, 2019, s. 25. S historií jazyka má v tomto díle souvislost i zajímavost o onikání a onkání, zmíněná u tvarů sloves. Srov. KALUŽÍK, Jaroslav; JIŘÍČKOVÁ, Eva; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; SOBOLOVÁ, Zdeňka; BINKOVÁ, Adriena. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 2. ročník*. Praha: Taktik, 2019, s. 40.

a v češtině je dodnes dochovaný v kontextu *jdu spat*. Zároveň je žákům ukázáno, jak je supinum tvořeno, tedy že supinovou příponou bylo původně *-t*, které se dnes používá v infinitivu, kde nahradilo *-ti*. Kdy se supinum používalo, není explicitně popsáno, ale lze to odvodit z příkladu. Do oblasti syntaxe by patřila informace o oblibě přechodníkových konstrukcí, odlišnost pádových vazeb u některých sloves, která se dnes pojí se 4. pádem (př. *hledati něčeho, prositi čeho, klamati někým*), a přítomnost jednoho záporu ve větě s příklady *nikdo je zcela šťasten, nic mi je známo*.⁴¹⁵

V rámci části pojednávající o humanistické a barokní češtině se píše, že docházelo hlavně k obohacování slovní zásoby a že „díky rozšíření knihtisku mohl vzniknout skutečně spisovný jazyk“.⁴¹⁶ Jazyk tohoto období je charakterizován v lexiku přejímáním slov zvláště z latiny s příklady *forma, puls, pilule, proces*, které se však nacházely podle staročeských slovníků již ve staré češtině, nebo románských jazyků s příklady *bandita, armáda, kapitán, oficír*,⁴¹⁷ z nichž *kapitán* byl však podle staročeských slovníků ve *Vokabuláři webovém* používán již ve staré češtině, a z němčiny, a to zvl. z oblasti řemesel s příkladem *hoblík*, který byl ale podle slovníků staré češtiny opět doložen již ve středověku.⁴¹⁸ Z morfologie je do tohoto období zařazen zánik jednoduchých minulých tvarů aoristu a imperfekta a také duálu. Do oblasti skladby patří její ovlivnění latinou. Učebnice uvádí, že se tvoří dlouhá souvětí – periody, „hromadí se vztažné věty, sloveso je kladeno na konec věty, často se užívají přechodníky a trpný rod“,⁴¹⁹ jehož použití je doloženo příkladem z Blahoslavovy gramatiky „*Užíváno býti má slov ne lecjakýchs*“.⁴²⁰ Do vnějších dějin jazyka můžeme zařadit vznik slovníků a prvních mluvnic – je zde uvedena *Gramatika česká* Jana Blahoslava, slovník Daniela Adama z Veleslavína a mluvnice Václava Jana Rosy nebo Jana Václava Pohla.

V rámci toho období jsou uvedeny úkoly, které se vztahují k úryvku z Komenského *Labyrintu světa a ráje srdce*. Studenti hledají periodu (jedná se ale o souvětí rozdělené dvojtečkami do tří částí), transformují text do současné češtiny, vyhledávají v něm

⁴¹⁵ KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; JEDLIČKOVÁ, Lenka; BLAUDEOVÁ, Hana; PILÁTOVÁ, Jaroslava. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 4. ročník*. Praha: Taktik, 2020, s. 12.

⁴¹⁶ O. c., s. 13.

⁴¹⁷ Některá z uvedených slov se nacházejí např. v CUŘÍN, František. *Vývoj spisovné češtiny*. Praha: SPN, 1985, s. 51. ŠLOSAR, Dušan; VEČERKA, Radoslav; DVORÁK, Jan; MALČÍK, Petr. *Spisovný jazyk v dějinách české společnosti*. Brno: Host, 2009, s. 81 (zde se nacházejí v učebnici uvedená slova původu románského, *hoblík*, z latinských *puls*).

⁴¹⁸ I Havránek uvádí, že některá slova, která se používala v raném novověku, se užívala už dříve. Jako příklady takových slov uvádí *harc, marinář, litera, forma, z gruntu*. Srov. HAVRÁNEK, Bohuslav. *Vývoj českého spisovného jazyka*. Praha: UK, 1980, s. 61.

⁴¹⁹ KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; JEDLIČKOVÁ, Lenka; BLAUDEOVÁ, Hana; PILÁTOVÁ, Jaroslava. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 4. ročník*. Praha: Taktik, 2020, s. 13.

⁴²⁰ Ibid.

přechodníky. Mají také svými slovy charakterizovat jazyk úryvku.⁴²¹ Informace o periodě se nachází jako nadstandardní učivo související s literaturou také ve 3. dílu v kapitole *Souvětí*. Zde je uvedeno, že se perioda skládala z předvětí a závětí, že se za jejího autora považuje Cicero. Jsou zmíněni humanističtí autoři užívající periody Viktorin Kornel ze Všehrd, Karel Starší ze Žerotína a Daniel Adam z Veleslavína a také J. A. Komenský, jehož perioda byla méně klasická. Kromě toho jsou zmíněni dva autoři 20. století, kteří se periodou inspirovali.⁴²²

Novočeštinu⁴²³ učebnice vymezuje koncem 18. století až počátkem 20. století – dobou, která zahrnuje národní obrození, 19. století a období do 1. světové války. Ani to není zcela přesné, také označení pro tuto dobu je neobvyklé. *Nový encyklopedický slovník češtiny* totiž v hesle P. Koska *Periodizace vývoje češtiny* uvádí jako poslední stádium vývoje češtiny novou češtinu, kterou datuje cca od roku 1775 dosud a dělí ji na obrozenskou češtinu, poobrozenskou češtinu 19. století, češtinu 1. poloviny 20. století a češtinu 2. poloviny 20. století.⁴²⁴ Podle učebnice jazyku od konce 18. století do začátku 20. století rozumíme a liší se hlavně ve slovní zásobě a pravopisu. Studenti mají u úryvku z Máchova *Máje* sami popsat původní pravopis tohoto díla a vytvořit pravidla ke správnému přečtení textu.

Autoři učebnice dále „novočeštinu“ charakterizují. Je podle nich důležité zmínit, že v pravidlech Josefa Dobrovského se uzákonila norma, která byla poměrně široká, což je doloženo příklady z Máchy (*ouplné luny, vítr vlasami pohrává, dvojí délka usta i ústa, myšlenka i myšlénka, neshodný přívlastek před podstatným jménem zborčené harfy tón, syna hlas*). Není zřejmé, jaká má být mezi Dobrovským a *Májem* souvislost, o jaká „pravidla“ Dobrovského se jedná. V učebnici dále uvádějí, že novočeská slovní zásoba je ovlivněna zvláště Jungmanovou generací, vzniká odborné názvosloví (s příklady *ležmo*,⁴²⁵ *upažit* od Tyrše), že se rozšiřuje názvosloví technické (*nenahraditelný, čitelný, vodící lišta*,⁴²⁶ *dražba*). V tomto období jsou bez bližšího časového určení zmíněny brusičské tendence – „představa, že jediným správným jazykem byl jazyk humanistický, s čímž souvisí tendence odstraňovat vše, co vzniklo později“,⁴²⁷ o snahách odstraňovat germanismy se ale autoři

⁴²¹ KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; JEDLIČKOVÁ, Lenka; BLAUDEOVÁ, Hana; PILÁTOVÁ, Jaroslava. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 4. ročník*. Praha: Taktik, 2020, s. 13.

⁴²² KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; PECHOVÁ, Jiřina; JEDLIČKOVÁ, Lenka. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 3. ročník*. Praha: Taktik, 2020, s. 22.

⁴²³ Tento termín používala již učebnice nakladatelství Fraus.

⁴²⁴ KOSEK, Pavel. *Periodizace vývoje češtiny*. In KARLÍK, Petr et al. (eds.). *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, 2016.

⁴²⁵ *Ležmo* se objevilo podle kartotéky NLA již dříve.

⁴²⁶ *Lišta* je však podle *Vokabuláře webového* již staročeské slovo.

⁴²⁷ KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; JEDLIČKOVÁ, Lenka; BLAUDEOVÁ, Hana; PILÁTOVÁ, Jaroslava. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 4. ročník*. Praha: Taktik, 2020, s. 14.

nezmiňují. Je tu také informace, že probíhaly debaty mezi jazykovědci o pravopise a že někteří chtěli zachovat starší stav. Nejsou zde uvedena žádná jména, pouze se uvádí, že „část jazykovědců se držela staršího typu zápisu, např. *neymileyffj*⁴²⁸, ... *au*, ... *w*“,⁴²⁹ jde tedy o informaci, která by chronologicky měla být zařazena dříve. Na závěr kapitoly jsou jednotlivá období češtiny znázorněna na barevné časové ose.⁴³⁰

S vývojem češtiny souvisí i původ slova *prý* a *praj* zmíněný jako zajímavost v tématu *Nauka o větě* ve 3. dílu. Učebnice uvádí tradiční výklad vzniku těchto podob částic. Tvrdí však, že vychází z (*oni*) *prají*.⁴³¹ To však podle aplikace *Staročeské slovní tvary* ve *Vokabuláři webovém* není doložené; lépe *praví*. Rejzkův *Český etymologický slovník* nadto doplňuje, že se obě podoby mohly vyvinout souběžně, protože podoba *prý* má podobně staré doklady jako *praj*.⁴³²

3.5.5. Taktik – instituce

Ve 4. díle učebnice nakladatelství Taktik souvisí s vývojem jazyka ještě část, která představuje instituce zabývající se českým jazykem. Jsou zde uvedena jednotlivá oddělení Ústavu pro jazyk český a náplň jejich práce. Mezi nimi je i oddělení vývoje jazyka. Z učebnice se dozvídáme, že se oddělení věnuje zkoumání a popisu české slovní zásoby do 16. století, vydává texty staročeských, humanistických a barokních literárních památek, že zveřejňuje *Elektronický slovník staré češtiny* a že ve *Vokabuláři webovém* najdeme i další výsledky práce oddělení.⁴³³ To není zcela přesné, neboť z charakteristiky oddělení zde vypadá zaměření na slovní zásobu doby střední, a tedy z výstupů i *Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny*, která souvisí se zmíněnou slovní zásobou. Zároveň ve *Vokabuláři webovém* nejsou dostupné pouze výstupy oddělení vývoje jazyka, ale i jiné materiály. Kapitola *Rozvoj jazykovědy v souvislosti s novými technologiemi* zmiňuje i korpusovou lingvistiku a Český národní korpus, ale bez speciálního zohlednění vývoje češtiny.⁴³⁴ S představením jazykovědných institucí souvisí v pracovním sešitě úkol, v němž studenti hledají odpovědi na internetových stránkách Ústavu pro jazyk český. Našeho tématu

⁴²⁸ Zapsáno v učebnici *neymileyffj*.

⁴²⁹ KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; JEDLIČKOVÁ, Lenka; BLAUDEOVÁ, Hana; PILÁTOVÁ, Jaroslava. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 4. ročník*. Praha: Taktik, 2020, s. 13–14.

⁴³⁰ O. c., s. 14.

⁴³¹ KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; PECHOVÁ, Jiřina; JEDLIČKOVÁ, Lenka. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 3. ročník*. Praha: Taktik, 2020, s. 22.

⁴³² REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Praha: Leda, 2015, s. 562.

⁴³³ KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; JEDLIČKOVÁ, Lenka; BLAUDEOVÁ, Hana; PILÁTOVÁ, Jaroslava. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 4. ročník*. Praha: Taktik, 2020, s. 2–3.

⁴³⁴ O. c., s. 9.

se týká vyhledání významu slova *bublénka*.⁴³⁵ Při jeho zjišťování totiž budou studenti pracovat ve *Vokabuláři webovém* s částí *Slovníky staré češtiny*. Např. v *Elektronickém slovníku staré češtiny* je uveden význam „duběnka, novotvar ve tvaru koule na dubovém listu (popř. na jiné části stromu)“.

3.5.6. Taktik – cvičení

Úkoly zařazené v pracovním sešitě pro 4. ročník, které se vážou ke kapitole *Vývoj češtiny*, většinou odpovídají informacím, které se žáci dozvěděli v učebnici.⁴³⁶

Nejprve se studenti rozhodují o správnosti deseti tvrzení, která se týkají porůznu celého vývoje češtiny, správná mají vybarvit. Tvrzení se týkají praslovanštiny, doby vzniku staroslověnštiny a pračeštiny, jazyka děl Petra Chelčického, aoristu a imperfekta, čísel ve staré češtině, doby užívání periody, „novočeštiny“ a slovní zásoby.⁴³⁷

V pracovním sešitě se dále nachází šest textů, k nimž jsou přiřazeny úkoly. U úryvku ze skladby *Podkoní a žák* žáci odhadují na základě různých jazykových jevů dobu jeho vzniku a charakterizují žáka popisovaného v ukázce. V úryvku *Legendy o sv. Kateřině* vyhledávají hláskové jevy staré češtiny. Na základě četby úryvku *Optátovy, Gzelovy a Philomatovy Gramatiky české* se rozhodují o pravdivosti čtyř tvrzení, která se týkají významu slova *rozum*, používání *y*, označování *í* a toho, zda text patří do humanistické češtiny. Jiným výchozím textem je úryvek z Komenského *Labyrintu světa a ráje srdce* týkající se lékařů. Zde se rozhodují, zda text je příkladem humanistické, nebo barokní češtiny, zda přívlastek v postpozici byl obvyklý, všímají si, jestli se v textu objevuje přechodník, a určují století, ve kterém Komenský žil. Následně se věnují jazyku a pravopisu *Klíče štěpařského* od Františka Pixy z roku 1848. A konečně se zabývají ještě ukázkou z *Radostí Panny Marie*. Rozhodují, ke kterému druhu středověké literatury patří (duchovní, nebo světská lyrika), uvádějí název knihy, jež ukázkou inspirovala. Všímají si toho, ve kterých slovech neproběhlo úžení a změna *ě > e*, a uvádějí, ve které fázi češtiny úžení probíhalo, na základě hláskových změn zařazují text časově do století.

Dvě cvičení se týkají samostatně hláskových změn, žáci si jimi připomínají informace z učebnice. V prvním z nich si všímají odlišného průběhu změny *ó > uo > ů* na příkladu češtiny a slovenštiny, tedy vysvětlují, proč je v jednom jazyce *kůň* a ve druhém *kõň*.

⁴³⁵ KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; JEDLIČKOVÁ, Lenka. *Český jazyk pro střední školy. Pracovní sešit pro 4. ročník*. Praha: Taktik, 2020, s. 3.

⁴³⁶ O. c., s. 12–15.

⁴³⁷ O. c., s. 12.

Ve druhém cvičení doplňují výsledky praslovanských (*k, h,*⁴³⁸ *ch*) a staročeských hláskových změn (*'u, ó, ý, ie, aj*).

Podle piktogramu má souvislost s dějepisem úkol, v němž studenti k pěti osobnostem (T. G. Masaryk, B. Bridel, J. Žižka, sv. Václav, J. Neruda) přiřazují vývojové etapy češtiny a dopisují století, ve kterém žili. Jedná se o období pračeština, staročeština, barokní čeština, novočeština (která vychází z chybného vymezení a pojmenování v učebnici) a čeština 1. poloviny 20. století.⁴³⁹

Ve dvou cvičeních si žáci dále připomínají termíny, s nimiž se setkali v učebnici. V prvním z nich spojují termíny *dubleta, perioda, aorist, duál* a *jery* s vysvětlením jejich významu. V druhém cvičení ve větách hledají výrazy, které se týkají vývoje češtiny. Naleznou *periodu, supinum, úžení, duál, aorist, nosovku, jer* a *přehlásku*. Následuje cvičení, jehož obsahem jsou informace o Blahoslavově *Gramatice české* a které je zaměřeno na znalosti pravopisu a interpunkce. Své znalosti si žáci opakují ještě ve cvičení, kdy doplňují do textu o vývoji češtiny výrazy z nabídky, mezi nimiž je *duál, imperfektum, staročeštiny, w, přechodník, 19. století, ů, latinských, dlouhé s, aorist*.

V pracovním sešitě je jako úkol navíc navržena diskuse o tom, proč je důležitá znalost historického vývoje mateřského jazyka. Žáci si mají napsat tři důvody.⁴⁴⁰ Tato diskuse bude smysluplná pro samotné studenty, neboť si sami pro sebe zformulují smysl výuky tohoto tématu.

3.5.7. Taktik – shrnutí

Učební materiály nakladatelství Taktik věnují samotnému vývoji češtiny velký prostor. Nejprve ho zařazují v 1. dílu stručně v souvislosti s obecnými výklady o jazyce a slovanskými jazyky (vybrané hláskové změny, jednoduché minulé časy) a poté mu rezervují samostatnou kapitolu ve 4. dílu. V 1. dílu se učebnice samostatně věnuje vývoji pravopisu. Ve 2. dílu je věnován prostor slovní zásobě v kontextu vývoje společnosti. Učebnice také představuje instituce, které se věnují českému jazyku. Cvičení, která se nacházejí v pracovním sešitě, jsou různorodá, pracují i s různými výchozími texty, týkají se různých jazykových jevů a dob vývoje češtiny. Učební materiály tohoto nakladatelství tak sice věnují našemu tématu velký prostor, po obsahové stránce se ale neobejdou bez relativně častých nepřesností.

⁴³⁸ Uvedeno místo *g*.

⁴³⁹ KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; JEDLIČKOVÁ, Lenka. *Český jazyk pro střední školy. Pracovní sešit pro 4. ročník*. Praha: Taktik, 2020, s. 12.

⁴⁴⁰ O. c., s. 14–15.

3.6. SPN – pedagogické nakladatelství

Autorem řady učebnic pro gymnázia, které vydalo SPN – pedagogické nakladatelství, je Jiří Kostečka. Tento komplet sestává ze čtyř učebnic, z nichž každá je určena pro jeden ročník střední školy.

Vývoj češtiny má v této řadě učebnic samostatný oddíl. Nalezneme ho v dílu určeném pro 4. ročník gymnázií. Tato tematika ale vstupuje i do předchozích dílů učebnice, a to v rámci kapitol nazvaných *Z historie české jazykovědy*, které představují osobnosti české lingvistiky řazené podle časové posloupnosti od středověku po 20. století. Dvě tyto kapitoly související s naším tématem objevíme v prvním dílu čtyřdílného kompletu učebnic. V tomto dílu se nalezneme informace k našemu tématu i v *Úvodu do studia jazyka a slohu* a při charakteristice českého pravopisu. Průniky s naším tématem najdeme i ve 2. dílu v souvislosti s lexikologií. Tematika vývoje češtiny má v 1. díle 8,67 % knihy, ve 2. díle 0,62 % knihy, ve 4. díle 6,81 % knihy.

Kostečka učivo ve své učebnici rozděluje na standardní (S) a na rozšiřující (R). Standardní učivo má být podle autora učebnice oproti základní škole nové nebo má jít o rozšíření a prohloubení témat, s nimiž se žáci již setkali v přechodném studiu. Rozšiřující učivo je pak nadstandardní. Autor zavádí také standard – opakování (SO) pro učivo, které opakuje látku základní školy.⁴⁴¹

V 1. díle učebnice v rámci *Úvodu do studia jazyka a slohu* je mezi jazykovědnými disciplínami zařazena i nauka o vývoji jazyka, která je rozdělena na historickou mluvnici, zjišťující zákonitosti a popisující mluvnická pravidla ve starších vývojových fázích jazyka, a dějiny jazyka, popisující vnější vývoj s ohledem na společenský a kulturní vývoj, zachycující ustavení spisovného jazyka a věnující se jazykovědcům.⁴⁴² Možná i proto se Kostečka věnuje obojímu.

V tomto díle se v rámci tématu čeština a příbuzné jazyky, resp. slavistika, studenti dozvídají i o praslovanštině (časové zařazení, absence písemných památek) a staroslověnštině, k níž se jim dostává informace, že i díky ní bylo možno rekonstruovat podobu praslovanštiny. Ke staroslověnštině jsou přiřazeny informace o typech textů psaných tímto jazykem, o době jejich vzniku a o tom, na základě čeho vznikl tento jazyk a písma hlaholice a cyrilice.

⁴⁴¹ KOSTEČKA, Jiří. *Český jazyk pro 1. ročník gymnázií*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2003, s. 7.

⁴⁴² O. c., s. 20.

Staroslověnština je ilustrována ukázkou z Lukášova evangelia (Lk 14,16–20) zapsaného cyrilicí a latinkou.⁴⁴³

V prvním díle se Kostečka věnuje také *Charakteru českého pravopisu*. Nacházejí se zde informace podstatné pro naše téma. Uvádí, že dnešní pravopis má v sobě „některé rysy starších vývojových fází, např. psaní písmena y nebo diakritická znaménka“.⁴⁴⁴ Uvádí dále, že se český pravopis na dlouho „ustálil jako pravopis bratrský (podle *Bible kralické*)“,⁴⁴⁵ což není zcela přesně formulováno, a že „podstatné zásahy do něj učinili obrozenci, zejména Josef Dobrovský a Pavel Josef Šafařík“.⁴⁴⁶ Dále český pravopis charakterizuje. Uvádí, že je také historický. Za historický jev považuje např. psaní ů, „protože vyslovované dlouhé ú se zde od konce 14. do konce 16. století vyvinulo z dlouhého ó přes dvojhlásku *uo* (kroužek je pozůstatek právě po *o*)“.⁴⁴⁷ Další charakteristikou českého pravopisu je, že je diakritický. Kostečka píše, že to znamená označování písmene speciální značkou – diakritickým znaménkem. Uvádí, že „touto cestou se vydala – pravděpodobně péčí mistra Jana Husa – naše mateřština“. V souvislosti se zavedením diakritického pravopisu zmiňuje ale termín *nabodenička*, přestože ten se v traktátu *De orthographia Bohemica nevyskytuje*,⁴⁴⁷ a to takto: „Bylo zavedeno tzv. krátké nabodeničko (původně tečka) pro označení měkkosti a tzv. útlá čárka pro označení délky samohlásky.“⁴⁴⁸

3.6.1. SPN – pedagogické nakladatelství – vývoj češtiny

V Kostečkově učebnici obsahuje oddíl *Historický vývoj češtiny* úvodní „akademičtější“ pojatou motivaci k učivu a následně tři kapitoly. Z toho, co v motivaci Kostečka uvádí, může

⁴⁴³ KOSTEČKA, Jiří. *Český jazyk pro 1. ročník gymnázií*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2003, s. 31–33.

⁴⁴⁴ O. c., s. 96–97.

⁴⁴⁵ O. c., s. 97.

⁴⁴⁶ O. c., s. 96–97.

⁴⁴⁷ Samotný termín *nabodeničko dluhé a krátké* se v latinském spise *De orthographia Bohemica* nenachází. Diakritika je v tomto latinském spisu pojmenována pomocí termínů *punctus rotundus* (diakritické znaménko s funkcí dnešního háčku) a *gracilis virgula* (diakritické znaménko ve funkci dnešní čárky). Hus není autorem termínu *nabodeničko*. Poznámky vysvětlující použití diakritických znamének obsahoval doslov k *Bibli šafhauzské*: „Také věz, ktož čteš v této bibli, kdež nalezneš nad i krátké nabodeničko, žeť má spěšně to slovo řčeno býti, jako takto: město latíně civitas; a kde dluhé, že to slovo s prodlužením má řčeno býti, jako takto: miesto, latíně locus.“ V roce 1855 F. Palacký poslal opsaný latinský traktát *De orthographia Bohemica* spolu s výpisky z doslovu k *Bibli šafhauzské* Šemberovi, který tento doslov k bibli omylem pokládal za Husovu předmluvu k bibli a obojí vydal pod názvem *Mistra Jana Husi Orthografie česká* (1857). „Doslov tvoří část přídavku k Orthografii, kam byly zahrnuty všechny tehdy známé úryvky z Husových děl dokládajících jeho zájem o jazyk.“ Oba texty pak převzal Erben, který vydával Husovy sebrané spisy, a poté „začaly být oba texty, jejichž autorství bylo přisuzované Husovi, spojovány. Přestože se nabodeničko krátké vztahovalo v doslovu pouze ke krátkému i jakožto protějšku i dlouhého, bylo později vztahováno především k termínu *punctus rotundus* užívanému nad konsonanty.“ Srov. PLESKALOVÁ, Jana. *Jan Hus a nabodenička*. In ČMEJRKOVÁ, Světlá; SVOBODOVÁ, Ivana (eds.). *Oratio et ratio*. Praha: ÚJČ AV ČR, 2005, s. 283–287.

⁴⁴⁸ KOSTEČKA, Jiří. *Český jazyk pro 1. ročník gymnázií*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2003, s. 98.

být pro studenty důležité např., že „známe-li alespoň základní tendence ve vývoji jazyka v minulosti, vyvstane před námi daleko plastičtější obraz jazyka, jímž hovoříme dnes; moderní čeština je [...] přímou pokračovatelkou češtiny staré a ta zase západoslovanského a praslovanského jazykového celku; s hlubší znalostí historického hláskosloví a historické mluvnice (a blízké příbuzné etymologie) si dokážeme vysvětlit leckteré jinak neprůhledné či zdánlivě nelogické jazykové jevy – například jak vznikly rozdíly mezi českými nářečními (samozřejmě včetně moravských) a mezi češtinou a jazykem jí nejbližším, slovenštinou; ... v neposlední řadě napomůže studium historického hláskosloví a mluvnice lepšímu porozumění a hlubší interpretaci staročeských uměleckých textů.“⁴⁴⁹ Autor dále uvádí konkrétní příklady, a to proč je ve spojení *k němu, s ní* na začátku zájmena hláska *n* (správněji však *ň*), zatímco bez předložky zájmeno ve stejném pádu začíná na *j*, nebo proč se v různých tvarech jednoho slova střídají hlásky.⁴⁵⁰

3.6.2. SPN – pedagogické nakladatelství – jazykové změny

Kostečka konstatuje, že jazyk se stále vyvíjí, a to v některých dobách pomalu a v jiných rychle, přičemž nejde pouze o změny v lexiku. Coby anglista udává také příklad rychlé změny změnu systému dvojhásek v současné angličtině, přičemž rychlost této změny obecně připodobňuje k rychlosti některých hláskových jevů ve 14. století. Dodává, že příčiny jazykového vývoje nelze vždy vysvětlit, lze tak učinit např. v oblasti lexika, které zrcadlí stav společnosti, ale u hláskového vývoje není možno vždy zjistit, co konkrétní změnu zapříčinilo. Uvádí např. asimilaci znělosti, k níž nedochází ve všech jazycích (jako příklad udává opět angličtinu).

Kostečka vývoj jazyka dělí na vnitřní a vnější. O vnějším vývoji tvrdí, že sem patří dějiny jazyka, např. postavení jazyka v různých fázích vývoje, role jazyka v dějinách a kultuře národa a etnika, okolnosti vzniku spisovného jazyka, střídání doby rozvoje a úpadku. Informace o vnějším vývoji českého jazyka Kostečka přináší v kapitolách *Z historie české jazykovědy*. Vnitřní vývoj jazyka charakterizuje jako vývoj hláskového a mluvnického systému jazyka. Dodává, že se jím zabývá historická mluvnice, do níž se řadí tvarosloví, skladba, hláskosloví i slovtvorba.

V této první kapitole, věnované historickému vývoji češtiny, se autor učebnice věnuje praslovanštině a staroslověnštině. V návaznosti na informace o praslovanštině (vznik, nedoloženost, rozpad původně na dvě nářeční skupiny, zánik praslovanské jednoty) jsou

⁴⁴⁹ KOSTEČKA, Jiří. *Český jazyk pro 4. ročník gymnázií*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2007, s. 29.

⁴⁵⁰ Ibid.

slovanské jazyky rozděleny do tří skupin. Informace o staroslověnině jsou doprovázeny ukázkou hlaholice a cyrilice a jako rozšiřující učivo jsou na ukázkou zařazeny tři staroslověnské texty přepsané cyrilicí s přepisem do latinsky a českým překladem. Jedná se o dva úryvky ze *Zákona sudného ljudem* a úryvek z *Evangelia sv. Lukáše* (Lk 14,21–23).

3.6.3. SPN – pedagogické nakladatelství – hláskosloví

Poučení o hláskosloví je v Kostečkově učebnici rozděleno do tří částí: pračeština (9.–11. století), hláskový vývoj češtiny od 11. století do poloviny 14. století a hláskový vývoj češtiny od poloviny 14. století do konce 17. století. Kostečka uvádí, že by toto učivo nemělo být klasifikováno a jeho znalost bude pomocí pro studenty při četbě staročeských textů v hodinách literatury.⁴⁵¹

U pračeštiny autor učebnice informuje, že měla rysy západoslovanských jazyků a že není zachycena v souvislých textech, ale poznáváme dílčí jevy. Používá termín *bohemismy* pro pračeské hláskoslovné či mluvnické jevy ve staroslověnských textech a *bohemika* pro česká slova v latinských textech. Následují příklady bohemismů (*modlitva* místo *molitva*, *podazb* místo *podadžb*, *nadz oplatmb* místo *nad oplatomb*) a příklad bohemika *ialouica* v latinském textu z roku 1130, který je v učebnici přeložen do češtiny (v učebnici se uvádí, že jde o Pokračovatele Kosmova).⁴⁵²

O době od 11. do poloviny 14. století Kostečka konstatuje, že tehdy „proběhla řada klíčových změn v hláskové struktuře jazyka.“⁴⁵³ Uvádí následující změny, neřadí je ale přísně chronologicky:

- Přehlásky *a, á, u, ú* po měkkých a změkčených souhláskách. V souvislosti s nimi dodává, že se díky nim posílila flektivnost češtiny a došlo k výraznějšímu odlišení nářečí českých od moravských a slovenských, protože v nich některé změny neproběhly (*pāt, slepica, cudzí, hrajú*).
 - o *a > ä > ě, á > ie* (př. *slepica > slepicě, muža > mužě, pěšá > pěšie*)
 - o *u > i, ú > í* (př. *dušu > duši, slepicú > slepicí, cuzí > cizí, Jutka > Jitka, kryju > kryji, kryjú > kryjí*)
- vznik *ř* ze změkčeného *ř* (př. *řeka > řeka, tvár > tvář*)
- změna souhlásky *g > h* (*glava > hlava, Grégor > Hřehoř, dobrého > dobrého*).

⁴⁵¹ KOSTEČKA, Jiří. *Český jazyk pro 4. ročník gymnázií*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2007, s. 36.

⁴⁵² Ibid.

⁴⁵³ Ibid.

Autor v této části připomíná také první českou větu z počátku 13. století, která byla přípiskem v zakládací listině litoměřické kapituly z roku 1057. Uvádí přepis této věty a vlastní převod do dnešní češtiny. Dodává, že se jednalo o zápis daru pozemku a poddaných, lépe však nevolníků.

O období od poloviny 14. století do 17. století se dozvídáme, že do konce 17. století byl dokončen hláskový vývoj, a to včetně nářečí. Pro češtinu od 14. do počátku 15. století Kostečka používá pojem stará čeština nebo staročeština a následující období označuje termíny humanistická, barokní a obrozenská čeština, které časově nevymezuje.

Mezi změnami v tomto období Kostečka uvádí:

- *ie > í* (*viera – víra, piesek – písek, nosie – nosí, stavenie – stavení*)
- *ó > uó, uó > ů* (*dóm – duom – dŭm, kón – kuon – kŭň, v oči – v óči – vuoči – vůči, pánóm – pánuom – pánŭm*). Autor učebnice se sice snažil pomocí *uó* naznačit, že původně převažovala *o*-ová složka a poté převážila *u*-ová složka,⁴⁵⁴ ale to není pro čtenáře zřejmé, když v příkladu se nachází např. *duom* a v průběhu změny *uó*.
- splývání výslovnosti *i* a *y*, přičemž uvádí, že již Hus píše, že Pražané vyslovují *lyko* a *liko* stejně)
- *ú > au > ou* (*súdek – saudek – soudek, nesú – nesau – nesou, úřad – auřad – ouřad, úterek – auterek – outerek*); učebnice zde odkazuje na původ příjmení typu *Saudek, Aujezdský*.
- *ý (i) > aj > ej* (*dobrý – dobraj – dobrej, mlýn – mlajn – mlejn, tvým – tvajm – tvejm, cítit – cajtit – cejtít, síto – sajto – sejto, vozík – vozajk – vozejk*).
- úžení *é > í* (*řéci – říci, obilé – obilí, nést – nýst, stéblo – stýblo*); učebnice upozorňuje na to, že kvůli nedůslednému provedení této změny dodnes existují dublety např. *sukénka* a *sukýnka, kamének* a *kamínek*.
- *aj > ej* v těžeslabičné pozici (*vajce – vejce, ale vajec, daj, dajte – dej, dejte, ale dají*)
- *šč > št'* (*šťastný – št'astný, púščeti – pouštěti*).

Kostečka konstatuje, že poté, co byly tyto změny provedeny, již v podstatě nedocházelo ke změně hláskového systému, avšak v oblasti lexikální a mluvnické se český jazyk vyvíjí i nadále.

⁴⁵⁴ LAMPRECHT, Arnošt; ŠLOSAR, Dušan; BAUER, Jaroslav. *Historická mluvnice češtiny*. Praha: SPN, 1986, s. 113.

3.6.4. SPN – pedagogické nakladatelství – tvarosloví

Třetí část věnovaná vývoji jazyka obsahuje vybrané jevy z tvarosloví a ze skladby. Učebnice informuje o existenci kmenového systému, již dokládá i příkladem, na němž je vidět kmenotvorná přípona *i* dnes (*žena* – přítomnost samohlásky *a* ve tvarech). Dodává, že kmenové hlásky pozdějším vývojem přestaly být zřetelné, že *host* a *kost* měly v kmeni původně *i* a patřily do *i*-kmenů, tedy měly stejné skloňování, přičemž udává příklad (*host*, *kost*, *bez hosti*, *kosti*, *k kosti*, *hosti*, *Vítaj*, *hosti!*, ale dnes *Vítej*, *hoste!*). Potom seznamuje studenty s tím, co znamená rodový systém, ukazuje, že slova mužského rodu, jejichž kmen se shodoval s podstatnými jmény patřícími většinou k jinému rodu, si nechala některé původní koncovky a některé převzala nově (např. původní *a*-kmeny *vladyka*, *sluha*, *starosta*).

Je připomenuto, že na rozrůznění skloňování měly vliv hláskové změny, že díky nim vznikly měkké skloňovací typy (*a > ě*, *'u > i*, psl. *'o > e*). Příkladem zde je odlišení skloňování typů *oráč* – *chlap* (genitiv a dativ sg. *chlapa*, *chlapu* – *oráčě*, *oráči*) a *žena* – *duša* (akuzativ, lokál sg. *ženu* – *duši*, *ženú* – *duší*).⁴⁵⁵

V rámci deklinace se učebnice zmiňuje i o duálu. Uvádí jeho použití nejen u označení párových orgánů, jako v současnosti, ale také u jmen po číslovkách *dva*, *oba*, použití těchto číslovek však pro vyjádření jména v duálu není nezbytné. Autor učebnice upozorňuje na to, že původně duálový tvar končící na *-ma* se dostal v obecné češtině a v některých nářečích do 7. pádu množného čísla. Pro srovnání se současnou češtinou uvádí bez kontextu příklady dvojného čísla v instrumentálu (*dvěma velkýma chlapoma*, *oráčoma (ěma)*, *městoma*, *mořoma (ěma, ema, ma)*, *znameníma*, *ženama (oma)*, *dušama (ěma)*, *hostma*, *kostma*, (*s*) *těma dvěma dobrýma chlapoma*, *znameníma*, *ženama*), z nichž některá zakončení uvedená v závorce se v daných slovech běžně neužívala, např. *ženoma* nebo *mořma*. Jiné pády v duálu nezdůrazňuje, ale dodává, že slovesa měla též duál, pokud byl podmět v duálu.

Co se týče časování, učebnice uvádí, že stará čeština měla více tvarů než nová čeština a že duál přispěl k větší flektivnosti. Zmiňuje se o tom, že stará čeština měla dva nesložené minulé časy, aorist a imperfektum, které existovaly už v praslovanštině, ve 14. století se používaly často a v 16. století byly nahrazeny perfektem, které charakterizuje jako složený minulý čas tvořený pomocným slovesem *býti* a *l*-ovým přičestím. Zmiňuje způsob použití jednoduchých minulých časů – aorist byl určen pro hlavní vyprávěcí děj, imperfektum se používalo pro doprovodné, méně důležité děje a častěji se tvořilo od sloves nedokonavých. Kostečka jeho podobu přibližuje tak, že je podobné aoristu, ale v kmeni je dlouhá samohláska

⁴⁵⁵ KOSTEČKA, Jiří. *Český jazyk pro 4. ročník gymnázií*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2007, s. 42–43.

nebo dvojhlaska. U obou minulých časů jsou uvedeny tvary slovesa *nésti* pro všechny osoby a čísla. Použití aoristu a imperfekta je ukázáno v textu – oba časy jsou vyznačeny v úryvku z *Dalimilovy kroniky* pojednávajícím o setkání knížete Oldřicha s Boženou. Kostečka upozorňuje i na to, že v nové češtině nalezneme také tvary aoristu, které už ve staré češtině byly použity pro tvorbu podmiňovacího způsobu, a uvádí jejich původní podobu (*bych, by, by, bychom, byste, bychu*). O antepreteritu a supinu se nezmiňuje.

3.6.5. SPN – pedagogické nakladatelství – skladba

Učebnice se věnuje i skladbě. Upozorňuje na jinou předmětovou vazbu než v současné češtině u některých sloves. Jako typický příklad udává vazby *hájiti čeho, hledati něčeho, loviti čeho, prositi někoho, potřebovati čeho, přát si čeho, klamati někým, odstúpiti čeho*. Některá tato slova však mají podle *Vokabuláře webového* již ve středověku i dnešní akuzativní vazbu – *hledati, loviti, přát, otsúpiti*. Autor učebnice dodává, že v záporu se vždy uplatňovala vazba s 2. pádem, tedy genitiv záporový, který ustoupil 4. pádu (*neřekl ani slovo, nemá peníze, nezná nic*), a že ho dnes nalezneme jen v ustálených spojeních *nemám slov, není nejmenší pochyby*.

Dále učebnice uvádí přechodník. Konstatuje, že byl běžným tvarem a často vyjadřoval vedlejší, průvodní děj, a to současný nebo předčasný. Dodává, že oproti dnešní češtině přechodníková konstrukce nemusela mít stejný podmět jako sloveso, které vyjadřovalo děj hlavní (*Hlubinu řeky opatřiv, zatanulo mu na mysli*) a že se někdy přechodník připojoval spojkami *a, i* (*Odpověděl mu a řka*).

Co se týče přívlasků, zmiňuje, že se přívlastek shodný často vyskytoval za svým řídícím jménem, avšak přívlastek neshodný býval vlivem latiny před ním. Jako příklady uvádí *král český, Vltava řeka; myslí nepořádnost, svatého Pavla řeč*. Udává také příklady slovních spojení, z nichž se v dnešní češtině stala nevlastní kompozita – *krveprolití, okamžik, zemětřesení*. O záporu učebnice píše, že ve staré češtině často jeden zápor popíral celou větu. Jako příklad uvádí věty *Nikdo je zcela šťasten. Vše mi není známo. Ijeden moudrý nerad' se s cizími*. V poslední uvedené jsou ale záporny dva.

Učebnice se zmiňuje také o vlivu latiny na češtinu zvláště od období humanismu, jako příklad udává texty Viktorina Kornela ze Všehrd. Opakuje postavení neshodného přívlasku a doplňuje umístění určitého slovesa na konec věty (*o těch práviech země České sem psáti umínil; ... aby se se to psaní pěkné vaše skutkem pravé učinilo*) a častější užití opisného pasiva (*byl sem držán v žaláři*).

Ohledně souvětí učebnice uvádí, že z dnešního pohledu byla původně všechna souřadná, neboť byly používány spojovací výrazy, které dnes počítáme mezi souřadící (*Ctirad uzřě, nali dievka pláče.*). Dodává, že zmíněné *nali* později získalo význam *jak, že* a funkci podřadící spojky. Uvádí, jak vznikly spojovací výrazy *an, ana, ano* s významem *který, jak* (*Viděl sem holúbka, an sedí na mé hlavě. Nalezi své spoštoły, ani zesnuli.*), a to ze spojení *a on, a ona, a ono*. Podobně se vyjadřuje o vzniku spojky *aby* z *a + by*. Souvětí se podle učebnice často spojovala souřadně i v případě, kdy druhá věta blíže určovala větu první (*Zdieše se jmu v tej hodině, uzřě ve sně tři bohyně.*). K souvětí ještě Kostečka informuje o tom, že se vedlejší věty pod vlivem latiny začaly vkládat do vět hlavních (*aby jeden každý, kdož co při súdu nebo při dskách činiti má, mohl snadně v nich k užitku svému, cožby jemu potrebie bylo, nalézt*).⁴⁵⁶

3.6.6. SPN – pedagogické nakladatelství – cvičení

Cvičení, která jsou uvedena v učebnici, vždy vycházejí z textu a jsou ryze jazyková, zaměřená na vnitřní vývoj češtiny. Studenti na základě proběhnuvších změn řadí texty podle doby vzniku, převádějí je do současné češtiny, určují nářečí jevy, všímají si v textech slovesných tvarů a syntaktických odchylek od současné češtiny.

V kapitole věnované hláskosloví nacházíme cvičení, při jejichž vypracování studenti využijí informace o tom, kdy a jak která změna proběhla. V prvním úkolu jsou uvedeny čtyři texty. Úkolem studentů je seřadit je podle jejich hláskové charakteristiky od nejstaršího po nejmladší. Zároveň se v rámci tohoto cvičení procvičuje i porozumění předloženým textům, protože je studenti mají převádět do současné češtiny. Jedná se o noviny z roku 1551, které uvádějí historku z Míšně nazvanou *O pěti ožralcích, kterak sau od čerta ukrutně zmordováni*. V této ukázce si studenti též mají všimnout nejednotnosti psaní hláskových jevů. Druhým textem je úryvek z *Dalimilovy kroniky*, proč chce mít Oldřich za ženu Češku Boženu. Třetím textem je překlad listu italského humanisty Poggia Florentského o odsouzení M. Jeronýma od Daniela Adama z Veleslavína a čtvrtý úryvek pochází z *Pražských českých novin* ze 4. 9. 1784. Ukázky jsou uvedeny v transkribované podobě, snad až na *sau* v první ukázce, u něhož transkripce neproběhla.

V dalším cvičení učebnice propojuje vývoj češtiny s nářečími. Úkolem je na základě proběhnuvších a neproběhnuvších hláskových změn určit, ze které nářeční oblasti pocházejí tři písně (*Až ty pudeš k nám, nechodivé sám* zastupující středomoravské nářečí, *Nezacházej*,

⁴⁵⁶ KOSTEČKA, Jiří. *Český jazyk pro 4. ročník gymnázií*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2007, s. 44–46.

slunce, nezacházej ještě z českých nářečí a Pani mamu, švarnu cerku matě, enem že ju doma němivatě ze slezských nářečí) a úryvek ze sbírky humoristických povídek Z. Galušky.

K tvarosloví a syntaxi se vztahují tři cvičení. V prvním z nich je úkolem prostudovat mluvnické jevy ve dvou textech, v nichž si již všímali hláskosloví (*Dalimilova kronika*, Veleoslavínův překlad listu humanisty Poggia Florentského o odsouzení M. Jeronýma z roku 1585). Na duálové tvary se žáci zaměřují v úryvku satirické skladby *Podkoní a žák*. Ve třech textech z 2. poloviny 14. století (*Řád práva zemského*, exemplum *O jednom královi, ješto projížděje se i viděl panny*, *Podkoní a žák*) si všímají syntaktických odlišností od dnešní češtiny, mají se zaměřit na to, co učebnice vyložila (použití jiných slovesných vazeb, přechodníků, slovosledu, užití záporu a vyjadřování podřadnosti).⁴⁵⁷

3.6.7. SPN – pedagogické nakladatelství – lexikologie

Zmínku o diachronním vývoji lexika nalezneme u tématu významové protikladnosti.⁴⁵⁸ Autor uvádí, že v současné době někdy nemusí existovat antonymum ke slovu, které obsahuje prefix *ne-* nebo *bez-*. Dodává, že v současnosti čeština nezná slova **zbedný*,⁴⁵⁹ **plecha*,⁴⁶⁰ **zemek*⁴⁶¹ a že jejich kořeny příslušný význam dříve měly.⁴⁶² Dokládá to příkladem, že slovo *plechý* znamenalo ‚řádný‘. To se nachází v Jungmannově *Slovníku česko-německém* např. u pramene ŽerKat z 1. poloviny 17. století (korespondence Kateřiny ze Žerotína).

Vývoj významu slova je v učebnici dále dán do souvislosti s přenášením pojmenování. Jeho příkladem je postupná změna významu lexému *koruna*.⁴⁶³ Autor popisuje, že *koruna* (z latinského *corona* – *věvec*) nejprve měla ve středověku význam ‚kruhová ozdoba hlavy

⁴⁵⁷ KOSTEČKA, Jiří. *Český jazyk pro 4. ročník gymnázií*. Praha: SPN, 2007 – pedagogické nakladatelství, s. 38–41, 46–47.

⁴⁵⁸ KOSTEČKA, Jiří. *Český jazyk pro 2. ročník gymnázií*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2005, s. 23.

⁴⁵⁹ *Malý staročeský slovník* uvádí pro význam ‚poslušný, hodný‘.

⁴⁶⁰ *Plecha* není doloženo v *Lexikální databázi humanistické a barokní češtiny*, staročeských slovníčích, ani ve *Vokabuláři webovém*. **Plechý* je doloženo pouze ve *Staročeském slovníku*, jako odkazující k *plechatý, pleš*, ve významu pojmenování hory.

⁴⁶¹ SSJČ uvádí † *zemek* ve významu ‚rodák, krajan‘, ale u autorů z 19. století, jako je Kollár nebo Šafařík. Stejný význam ‚krajan‘ uvádí i *Malý staročeský slovník*. Ve střední češtině se objevuje význam ‚držitel nemovitostí‘ zachycený v *Pracovním hesláři českého právně-historického terminologického slovníku* nebo významy odpovídajícím latinskému *cultor* (rolník, obyvatel), *nostras* (našinec), *indigena* (domorodec) (*Glossarium illustrans bohemico-moraviae historiae fontes*). Oproti tomu *bezzemek* má v SSJČ význam ‚člověk bez vlastní půdy, bez pozemku, bez polností, přeneseně bez práv, bez kultury‘ a v SSČ ‚příslušník vesnické chudiny nevlastní půdy‘. *Elektronický slovník staré češtiny* uvádí význam ‚poddanská usedlost nacházející se na půdě vrchnosti (?)‘. Ve střední češtině nacházíme významy ‚osoba nemající vlastní půdu‘ (*Pracovní heslář českého právně-historického terminologického slovníku*), ‚usedlost bez zemědělské půdy‘ (*Archiv český*).

⁴⁶² Nejméně u kořene *zem* je význam zřejmý i v současnosti.

⁴⁶³ KOSTEČKA, Jiří. *Český jazyk pro 2. ročník gymnázií*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2005, s. 26.

panovníka‘, později pomocí různých přenosů získala významy ‚panovnická hodnota‘, ‚území ovládané panovníkem‘, ‚platidlo‘, ‚vrchol‘, ‚hudební značka‘ i ‚košatá horní část stromu‘.

V kapitole nazvané *Slovní zásoba* se dozvídáme, že se slovní zásoba neustále mění a reaguje „na vznik nových předmětů, jevů, skutečností a na zánik starých“.⁴⁶⁴ U zúžení či rozšíření významu jsou uvedeny též významy ve starší češtině, a to coby rozšiřující učivo. Proměna významu je ukázána na lexémech *žena*, *pivo*, *játra*, *horník*. Je zde zmíněno, že původní význam slova *žena* se rozšířil o význam ‚manželka‘. Uvádí se, že *pivo* dříve znamenalo ‚veškeré pití‘, a to podobně jako *topivo* ‚jakýkoli druh otopu‘. Později *pivo* získalo užší význam pro označení určitého – známého alkoholického nápoje a pro původní význam bylo vytvořeno slovo *pitivo*. *Játra* původně označovala ‚veškeré vnitřnosti‘, až později byl význam zúžen na jeden orgán a pro ostatní orgány byly přijaty zvláštní názvy. Je uveden také příklad slova *horník*. O něm učebnice tvrdí, že v době dobývání uhlí se význam rozšířil i na člověka pracujícího v dole,⁴⁶⁵ i když dříve se ušlechtilé kovy dobývaly v horách.⁴⁶⁶

Učebnice nabízí také soutěž ve znalostech slovní zásoby. V knize je uvedeno 15 příkladů úkolů, z nichž u prvních tří jsou nabídnuty vždy tři možnosti. Většina má vztah k diachronii. Mezi úkoly jsou zařazeny např. tyto: „Co to jsou holičky známé ze rčení nechal někoho na holičkách? Co dělal ve středověku člověk, když kul pikle? Kde se vzalo v češtině rčení mít kliku? Kdo nebo co je mezulán? Co bylo brdo známé ze rčení být na jedno brdo? Co je flok ze rčení nemít ani floka? Jaký je původ rčení vzít někoho na paškál?“⁴⁶⁷

V části věnované lexikologii se učebnice nezmiňuje o slovnících zabývajících se starou češtinou. Gebauerův *Slovník staročeský* je uveden v rámci kapitoly o Gebauerovi, přičemž je zde otištěno heslo *cěna*.⁴⁶⁸

Dobové slovníky i jazykovědné práce se nacházejí v kapitolkách věnovaných vývoji české jazykovědy. Jedná se o Klareta a jeho slovníky *Glosář*, *Bohemář*, *Vokabulář gramatický*. Jako ukázka je uvedena transkripce začátku *Glosáře* a fotokopie *Exemplaria*, což ale není slovník, za nějž je označen v učebnici, nýbrž sbírka exemplů. Z Klaretových novotvarů, které byly používány i později, jsou uvedena slova *jepice*, *háv*, *zlatohlav*, a z těch, které v současnosti nepoužíváme, *nadpřiroznila*, *bohomluvna*, *Hladolet*.⁴⁶⁹ U Daniela Adama

⁴⁶⁴ KOSTEČKA, Jiří. *Český jazyk pro 2. ročník gymnázií*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2005, s. 33.

⁴⁶⁵ Bylo by možné zmínit změnu významu základového slova *hora*.

⁴⁶⁶ KOSTEČKA, Jiří. *Český jazyk pro 2. ročník gymnázií*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2005, s. 34.

⁴⁶⁷ O. c., s. 46–47.

⁴⁶⁸ O. c., s. 198.

⁴⁶⁹ KOSTEČKA, Jiří. *Český jazyk pro 1. ročník gymnázií*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2003, s. 83, 84.

z Veleslavína je zmíněno, že je i autorem několika slovníků (latinsko-česko-německý, česko-latinsko-řecko-německý aj.), které ale zde nejsou pojmenovány.⁴⁷⁰

Z Komenského děl, jež mají vztah ke slovní zásobě, je zmíněn *Orbis pictus*, který se dle učebnice „stal ve své době ... bestsellerem“.⁴⁷¹ Studenti se dočtou, že kapitoly obsahovaly v záhlaví slovo ve čtyřech jazycích – latinsky, německy, maďarsky a česky, pod obrázkem definici významu slova a podrobnější vysvětlení. Tato informace není přesná, protože zmíněné jazyky byly jazyky pouze vybraného konkrétního vydání a ono slovo v záhlaví označovalo téma, k němuž se vázal obrázek, k němu pak byla dodána další slova označující jeho části. Podle učebnice byl *Orbis pictus* kombinací encyklopedie 17. století, překladového a ilustrovaného výkladového slovníku. Je zde též zmíněn plánovaný *Thesaurus linguae bohemicae*, o zničení jehož „podkladů“, lépe by bylo řečeno připravovaného slovníku před dokončením, za požáru v Lešně se píše jako o velké ztrátě. Co mělo být obsahem této knihy, cituje autor podle předmluvy Komenského *Ianua linguarum reserata* z roku 1633.⁴⁷²

Co se týče slovní zásoby, jsou v rámci pobělohorského období zmíněny ještě neologismy puristů (dle učebnice to jsou ne zcela správně „jazykoví brusiči“), kteří „v dobrém úmyslu mateřštině prospět spíše věci škodili“,⁴⁷³ a to *skokotnosta*, *letodník* (které se však nacházejí u Pohla, který žil později než Rosa), a je uvedeno, že autor *Čechořečnosti* Rosa některé novotvary používal – *zpěvořečnost*, *zpěvomluvec*, *právonosta*,⁴⁷⁴ *městonosta*.⁴⁷⁵

3.6.8. SPN – pedagogické nakladatelství – vnější vývoj jazyka

Učivo vztahující se k našemu tématu se v rámci série kapitol *Z historie české jazykovědy* nachází v 1. díle řady učebnic ve dvou kapitolách. První z nich, *Česká jazykověda od počátků do 17. století*,⁴⁷⁶ je rozdělena na dvě podkapitoly, z nichž jedna je věnovaná středověku (Bartoloměj z Chlumce a Jan Hus) a druhá období humanismu a renesance (Viktorin Kornel ze Všehrd, Optát, Gzel a Philomates, Jan Blahoslav, Vavřinec Benedikt z Nudožier, Daniel Adam z Veleslavína a Jan Amos Komenský). Tato kapitola je zpracována jako výkladový text složený z medailonů autorů, které doprovázejí ukázky z jejich děl. Klaret je charakterizován např. terminologií pro obory artistické fakulty ve veršovaných slovnících a tím, že některé jeho novotvary se užívají dodnes, kupř. *jepice*, a jiné nikoliv,

⁴⁷⁰ KOSTEČKA, Jiří. *Český jazyk pro 1. ročník gymnázií*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2003, s. 87.

⁴⁷¹ O. c., s. 88.

⁴⁷² Ibid.

⁴⁷³ O. c., s. 176.

⁴⁷⁴ V jeho *Thesauru linguae Bohemicae* se nachází trochu jiné znění: *zpěvomluvnost*, *právonota*.

⁴⁷⁵ KOSTEČKA, Jiří. *Český jazyk pro 1. ročník gymnázií*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2003, s. 176.

⁴⁷⁶ O. c., s. 83–88.

např. *nadpřiroznila*. Jsou uvedeny taky názvy slovníků *Glosář*, *Bohemář* a *Vokabulář gramatický*, z nichž je podrobněji charakterizován *Glosář*, a to tematickými celky a tím, jak je komponován (vysvětlení latinských slov českými, zveršování). Na příkladu fotokopie „slovníku“ *Exemplaria* je vysvětleno, co znamená *marginálie*.

V souvislosti s Janem Husem jsou uvedeny dva úryvky. Jeden z nich pochází z *Výkladu Viery, Desatera a Páteře*, kde Hus prosazuje používání českých slov a české řeči. Učebnice se zmiňuje, že oproti slovní zásobě byl Hus v oblasti tvarosloví méně konzervativní (příklady *prosím*, *slyším*, *úfám*) a že „řád latinskou terminologií nahrazoval českou“⁴⁷⁷ (příklady *příští*, *sřek*, *hlavizna*, *hlasie*, *samohláska*), což ale poněkud odporuje předchozímu tvrzení, že ve slovní zásobě byl konzervativní. Další úryvek pochází ze spisu *De orthographia Bohemica* a obsahuje informaci o literách *h*, *f*, o kvantitě vokálů a informace o zápisu sykavek *z* a *c* s diakritickým znaménkem. U Kornela ze Všehrd je např. uvedeno jeho autorství spisu *O práviech, o súdiech i o dskách země české knihy devatery*, a také to, že se ve svých textech vyhýbal germanismům a latinismům a chválil český jazyk, což dokumentuje vybraný úryvek z předmluvy k překladu *Knihy o napravení padlého* od Jana Zlatoústého, ve kterém uvádí, že čeština je vhodná pro překlad cizojazyčných děl. Učebnice uvádí první mluvnicí českého jazyka, *Grammatiku českou* od Optáta, Gzela a Philomatesa. Věnuje se i Janu Blahoslavovi, stručně informuje o jeho životě a upozorňuje na jeho díla *Musica*, *Písň duchovní evanjelitské* a *Nový zákon vnově do češtiny přeložený*, který se stal coby část *Bible kralické* vzorem dokonalého jazyka. Učebnice uvádí, že „překladatel sám je považován za spolutvůrce spisovné češtiny doby renesanční, druhého zlatého věku českého písemnictví“.⁴⁷⁸ Dále je zde charakterizována jeho *Gramatika česká* a jsou z ní uvedeny dvě ukázky, z nichž jedna ze 7. knihy se týká charakteristiky či krásy české řeči a druhá ze 4. knihy užívání správných tvarů (nominativus pro vocativo: *pane otče* – *pane otec*; genitivus pro nominativo: *troje zelí*, *trůj index* – *trojí zelí*, *trojí index*). Některé informace k ní jsou nepřesné, např. její rozsah není 352 stran, ale 362 listy, asi také nejde přímo napsat, že „spíše než o mluvnicí jde o příručku stylistickou“.⁴⁷⁹ K Benediktimu z Nudožier je připojena informace o jeho mluvnicí *Grammaticae Bohemicae libri duo*, autor učebnice uvádí, že „obsahuje řadu poznámek o nářečích“,⁴⁸⁰ ale např. Koupil v *Grammatykářích* se o poznámkách týkajících se nářečí v jeho gramatice nezmiňuje. Daniel Adam z Veleslavína je uveden životopisnými informacemi a informací, že se podle něj nazývá veleslavínská čeština, k jejímuž ustálení

⁴⁷⁷ KOSTEČKA, Jiří. *Český jazyk pro 1. ročník gymnázií*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2003, s. 84.

⁴⁷⁸ O. c., s. 86.

⁴⁷⁹ Ibid.

⁴⁸⁰ O. c., s. 87.

pomáhal vydávanými spisy. Je zdůrazněno, že napsal *Kalendář historický* a vytvořil několik slovníků (latinsko-česko-německý, česko-latinsko-řecko-německý aj.). Z Komenského děl souvisejících s jazykem jsou uvedeny *Ianua linguarum reserata*, *Orbis pictus* a *Thesaurus linguae Bohemicae*.

Druhá kapitola *Z historie české jazykovědy* popisuje jazykovědu 17. a 18. století a Dobrovského.⁴⁸¹ Je zde zmíněno vydání *Obnoveného zřízení zemského*, jímž dochází na úřadech k zrovnoprávnění němčiny s češtinou. K pobělohorské době učebnice uvádí tyto informace související s češtinou: „čeština začala postrádat prospěšný jazykový tlak státu na potřebnou jazykovou jednotu. Postupně se jazyková norma zcela rozkolísala, v textech se vyskytuje značné množství nářečních prvků, i do mála česky psaných smluv, zápisů a překladů se dostávají germanismy a latinismy“.⁴⁸² Českou jazykovědu v pobělohorské době v Kostečkově učebnici zastupuje zmínka o *Čechořečnosti* Václava Jana Rosy. Uvádí, že tehdy působili i puristi, zmiňuje některé termíny, které Rosa a puristi používali, na což jsme upozornili již výše u slovní zásoby. Kostečka uvádí existenci obran českého jazyka, z nichž vybírá Balbínovu *Obranu* vydanou později Pelclem. Střední češtinu ukazuje na dvou ukázkách z úředních pramenů, jde o *Tereziánský katastr panství Radim na Jičínsku* (1713) a *Snešení stavův markrabství moravského* (1769). Nejvíce prostoru věnuje Josefu Dobrovskému, kterého uvádí životopisným medailonkem a zároveň představuje některá z jeho děl, a to *Geschichte der böhmischen Sprachen und Literatur* (*Dějiny české řeči a literatury*), *Ausführliches Lehrgebäude der böhmischen Sprache* (*Podrobná mluvnice jazyka českého*), *Deutsch-böhmisches Wörterbuch* a *Institutiones linguae Slavaicae dialecti veteris*. Je zde zmíněn též Dobrovského názor, že pro češtinu je vhodná přízvučná prozódie, a nikoli časoměrná. Také tu jsou uvedeny úryvky tří Dobrovského reakcí na kritiku jeho tvrzení o nepravosti *Rukopisu zelenohorského* a jeho odpověď na dotaz v časopise *Česká literatura na rok 1779*, který však byl německý, překlad názvu do češtiny bez zmínky o originálu je tedy matoucí.

3.6.9. SPN – pedagogické nakladatelství – shrnutí

Kostečkově pojetí působí poměrně akademicky. Autor se snaží předat žákům středních škol velké množství informací z hláskosloví, tvarosloví a skladby. Jeho učebnice uvádí velký počet změn, které proběhly ve staré a střední češtině, studenti dokonce získají u tématu tvarosloví

⁴⁸¹ KOSTEČKA, Jiří. *Český jazyk pro 1. ročník gymnázií*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2003, s. 175–184.

⁴⁸² O. c., s. 176.

informaci, že původně existoval kmenový systém. Ze slovesných časů upozorňuje na perfektum, aorist a imperfektum. Ve velké míře se Kostečka věnuje skladbě. Nevěnuje se samostatně pravopisu, vzhledem k době vzniku učebnice se v ní nenacházejí informace ani o elektronických zdrojích. Vývoj češtiny také dává ve cvičeních do souvislosti s nářečími, pracuje s originálními texty. Ani Kostečka se však nevyhnul některým zavádějícím tvrzením a nepřesnostem.

3.7. Český jazyk v kostce

Český jazyk v kostce se věnuje tématu vývoje jazyka v kapitole nazvané *Vývoj češtiny*.⁴⁸³ Nejedná se o výklad v souvislém textu, kniha má formu zápisu v bodech. Kapitola obsahuje čtyři části: od praslovanštiny k češtině, hláskoslovný a tvaroslovný vývoj češtiny, etapy spisovné češtiny ve vztahu k vývoji společnosti a vývoj českého pravopisu. Za výkladem jsou uvedeny tři úkoly, další úkoly se nacházejí v pracovním sešitě *Cvičení z českého jazyka v kostce*.⁴⁸⁴ Našemu tématu je věnováno 3,35 % učebnice a 1,02 % pracovního sešitu.

Informace související s vývojem češtiny jsou i v rámci jiných kapitol. *Obecné poučení o jazyce* se zabývá rozdělením jazyků. V rámci slovanských jazyků je věnováno místo i praslovanštině. Jsou o ní uvedeny základní informace, tedy že existovala v letech 2000–600 př. n. l. a je pradialktem Slovanů. Toto časové zařazení není pravdivé – její konec se správně „klade do sklonku 1. tis. n. l., začátek do prvních stol. (300–400) n. l.“⁴⁸⁵

Dále je zařazena základní charakteristika praslovanštiny:

- měla jery (*ь, ъ*), což byly velmi krátké samohlásky, které byly i ve staroslověně a vyslovovaly se jako krátké *u, i*

- měla nosovky *ę, ǫ*, které byly i ve staroslověně (odkázáno na příklady *Venceslaus, Sventopolcus*), jsou zde uvedeny příklady **pętb* (pět) a **pǫt* (pout')

- měla duál (vysvětleno jako dvojné číslo), ve skloňování i v časování, což je vysvětleno jako u jmen a sloves

- měla 7 pádů

- existovala v ní kategorie slovesného vidu

- měla jednoduché minulé časy aorist a imperfektum.

V rámci jihoslovanských jazyků je zařazena staroslověněna jako nejstarší slovanský spisovný jazyk vycházející z jazyku bulharsko-makedonského území, který se od 9. století používal na Velké Moravě. Jako písmo se pro ni používá hlaholice, vycházející zřejmě z malých řeckých písmen (což je zastaralá teorie), nebo cyrilice, vycházející z velkých řeckých písmen doplněných o slovanská písmena, která se stala základem dnešní azbuky. Pod tím jsou ukázky šesti liter hlaholice a cyrilice.⁴⁸⁶

⁴⁸³ SOCHROVÁ, Marie. *Český jazyk v kostce*. Praha: Fragment, 2021, s. 14–20.

⁴⁸⁴ SOCHROVÁ, Marie. *Cvičení z českého jazyka v kostce*. Praha: Fragment, 2021, s. 7–8.

⁴⁸⁵ VEČERKA, Radoslav. *Praslovanština*. In KARLÍK, Petr et al. (eds.). *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, 2016.

⁴⁸⁶ SOCHROVÁ, Marie. *Český jazyk v kostce*. Praha: Fragment, 2021, s. 12.

V rámci *Obecného poučení o jazyce* je také uvedeno rozdělení disciplín jazykovědy, mezi nimiž je i nauka o vývoji jazyka, jež je dále rozdělena na historickou mluvnici, která „zkoumá starší vývojové fáze jazyka (vývoj slovní zásoby, změny v hláskosloví, tvarosloví, skladbě)“, ⁴⁸⁷ a dějiny jazyka, které pojednávají „o vývoji jazyka v určité oblasti v souvislosti s vývojem společenským, politickým a kulturním, o významu jazykovědců“. ⁴⁸⁸ Jsou zde uvedeny také pojmy *jazykověda synchronní* a *diachronní – historická*, která studuje jazyk z pohledu jeho vývoje. ⁴⁸⁹

3.7.1. Český jazyk v kostce – hláskosloví

Nyní se věnujme již obsahu kapitoly nazvané *Vývoj češtiny*. Hned v úvodu je připomenuto, že vývoj češtiny je tisíciletý, souvisí s vývojem společnosti a probíhal v oblasti hláskosloví, tvarosloví a lexika, čímž vznikaly odlišnosti od jiných slovanských jazyků.

První část je věnována praslovanským změnám, které vedly k češtině. Jsou demonstrovány i na porovnání s jinými slovanskými jazyky, a to staroslověnštinou, slovenštinou, polštinou, ruštinou, bulharštinou nebo srbštinou. Jedná se o změny ve skupinách *-or-*, *-ol-*, *-er-*, *-el-*, které se v češtině měnily na *-ra-*, *-la-*, *-re-*, *-le-*, skupiny *dj*, *tj*, *kt*, které v češtině daly *z*, *c*, a skupiny *dl*, *tl*, které zůstaly jen v západoslovanských jazycích.

Jsou uvedeny i další změny. Jedná se o stahování samohlásek v 10.–13. století, které je vysvětleno jako splývání dvou samohlásek, mezi nimiž bylo *-j-*, v jednu dlouhou samohlásku. Další uvedenou změnou je zánik nebo náhrada (vokalizace) jerů, k němuž došlo v 10. století. Dále je zmíněn zánik nosovek *ę*, *o*, který je pojmenován *denazalizace*, s informací, že tato změna neproběhla v polštině. Vše je doloženo příklady.

Studenti se z knihy také dozvídají o změně přízvuku v 10.–13. století, který byl v praslovanštině volný a pohyblivý podobně jako v ruštině, ale v češtině a slovenštině se ustálil na první a v polštině na předposlední slabice.

Další informace týkající se změn ve vývoji slovanských jazyků v souvislosti s vývojem v praslovanštině se nedotýká změny v češtině, neboť v češtině i slovenštině zůstal rozdíl mezi dlouhými a krátkými samohláskami zachován, ale ruštiny, polštiny nebo bulharštiny aj., kde se dlouhé samohlásky zkrátily. ⁴⁹⁰

⁴⁸⁷ SOCHROVÁ, Marie. *Český jazyk v kostce*. Praha: Fragment, 2021, s. 10.

⁴⁸⁸ Ibid.

⁴⁸⁹ Ibid.

⁴⁹⁰ O. c., s. 14–15.

Mnohé změny v rámci oddílu *Hláskoslovný a tvaroslovný vývoj češtiny* jsou také doloženy příklady. Je zde věnována pozornost vývoji souhlásek, vývoji samohlásek, vývoji tvarosloví a slovní zásobě.

V rámci této části jsou také rozděleny fáze vývoje češtiny. Stará čeština staročeština je vymezena chybně, je totiž ohraničena 14. a počátkem 15. století, nicméně u vývoje hlásek je zmíněno i 12. století a v tomto rozdělení vypadává část 15. století. Další období je nazváno humanistické a barokní a je nazváno čeština středního období a zahrnuje 16.–18. století, dále je uvedena nová čeština – novočeština, jejíž začátek je položen do národního obrození, a současný jazyk coby jazyk posledních 50 let.

Je zde uvedeno, že změny v češtině probíhaly ze středních Čech směrem na východ, jiné světové strany zmíněny nejsou. Tyto změny jsou popsány podrobně a s názornými příklady, což je výborné, jen jejich časové zařazení ne vždy odpovídá – např. vývoj souhlásek je zařazen obecně do 13. století a zahrnuje zánik párové měkkosti souhlásek kromě *d', t', ň*, která probíhala dříve, změnu *r' > r, g > h*, která začala již ve 12. století, a *šč > št'*, která je pozdější.

Změny samohlásek jsou rozděleny do tří období: 12. – pol. 14. století, pol. 14. stol. – konec 17. stol. a 15. století. Do prvního období jsou zařazeny přehlásky *a > ě, á > ie* po měkkých souhláskách, což je nepřesné vymezení, *u > i, ú > í* po měkkých souhláskách, *o > ě, ó > ie* s příkladem *koňóm > koniem*, a to bez bližšího určení, po čem následuje samohláska, a ztráta jotace *ě > e*, a to kromě pozice po retnicích *b, p, v, m*. Do druhého období jsou zařazeny změny *ó > uo > ů* (diftongizace, monoftongizace), *ú > au > ou* (diftongizace), úžení *ie > í, é > í*. V třetím období jsou zmíněny změny téžeslabičného *aj > ej, ý > aj > ej*, které však začalo dříve, zároveň obě tyto uvedené změny pokračovaly i v následujícím století.⁴⁹¹

3.7.2. Český jazyk v kostce – tvarosloví

V rámci části věnované tvarosloví je upozorněno na zánik duálu, který se používal pro jevy vyskytující se po dvou, s příklady *dvěma bratroma mýma, dva přišla pohostinu*. Zároveň se připomíná, že do dnešní češtiny se dochovaly zbytky duálu ve tvarech číslovek *dva, dvě, oba, obě* (*dvou, dvěma*), *dvě stě* a u párových orgánů (*oči, očima, ruce, rukou, rukama, ručičkama, na ramenou, nohou*). Dále je zmíněno rozlišení mužských podstatných jmen podle životnosti ve 4. a 1. pádu (s příkladem *vizu chlap – hrad > vizu chlapa – hrad*), to,

⁴⁹¹ SOCHROVÁ, Marie. *Český jazyk v kostce*. Praha: Fragment, 2021, s. 15.

že koncovka *-i, -ové* původně byla i u neživotných maskulin jako *pohlavci, koláčové, hrobové*, a odlišení jmen typu *vládyka, panoše* (dnes *předseda, soudce*) od vzorů *žena, duše*.

Dále je uveden zánik některých slovesných časů a informace, že do konce 14. století byla soustava slovesných časů bohatší. Je zde zmíněn aorist jako jednoduchý minulý čas s příkladem *vedech* (= vedl jsem) a charakteristikou, že vyjadřuje děj hlavní a ukončený a tvar aoristu *být* je dodnes jako součást kondicionálu (jsou uvedeny současné tvary *bych, bys, by*). Imperfektum je charakterizováno jako jednoduchý slovesný tvar, jenž vyjadřoval děj vedlejší, který trval nebo se opakoval v minulosti. Je tady informace, že složené slovesné tvary byly užívány až od 15. století, což není pravdivé. Je zde zmíněno plusquamperfektum jako složený tvar předminulého času s příklady a s naznačením, že se místo něj dnes používají tvary préterita (*byl jest nesl > nesl, byl jsem nesl > nesl jsem*). Je tu uvedeno i rozšíření koncovky *-m* od sloves *jsem, viem, jiem, dám, mám* (tedy od atematických sloves) k dalším slovesům. Jen je zde nešťastná formulace „k ostatním slovesům, která mají v koncovce přítom. času dlouhou samohlásku“.⁴⁹² Jako zajímavost je na ukázkou v knize vyčasováno sloveso *loviti* v aoristu a imperfektu.⁴⁹³

3.7.3. Český jazyk v kostce – vnější dějiny

Další oddíl se věnuje vývoji češtiny ve vztahu ke společnosti. V části do 13. století jsou uvedeny jako kulturní jazyky staroslověnština, daná do souvislosti s Velkou Moravou, a latina v souvislosti s vlivem křesťanství. Do tohoto období jsou zařazeny první doklady českého jazyka, a to bohemika – slova v latinském textu, např. v *Kosmově kronice*, a od 11. století glosy – vpisky v textu nebo na jeho okraji. Studenti se seznámí s první českou větou – přípisem k zakládací listině litoměřické kapituly, která je uvedena v transliterované a transkribované podobě a v překladu do současného jazyka s informací, že se jednalo o zápis o darování pozemku s nevolníky.

Do 14. století je kladen rozvoj českých zemí, a to zvláště za vlády Karla IV., zmiňuje se rozvoj slovní zásoby a dále to, že se čeština stává úředním jazykem a přejímají se slova z němčiny jako důsledek německé kolonizace (např. *říše, cech, rychtář, šlechta*) nebo z latiny (př. *kostel*) a rozvíjí se syntax, např. se objevují složitější souvětí. Z osobností je uveden Klaret jako autor rýmovaných latinsko-českých slovníků *Glosář, Bohemář, Vokabulář gramatický*, které jsou řazené věcně a je u nich informace, že „rytmizované verše se snáze

⁴⁹² SOCHROVÁ, Marie. *Český jazyk v kostce*. Praha: Fragment, 2021, s. 16.

⁴⁹³ Ibid.

učily z paměti“.⁴⁹⁴ Jsou uvedena vybraná literární díla psaná česky: *Alexandreis*, *Dalimilova kronika*, *Hradecký rukopis* a drama *Mastičkář*. Z oblasti filosofie a vědy je zmíněna osobnost Tomáše Štítného.

15. století je spojeno s husitstvím. Je charakterizováno počestěním měst, rozvojem mluveného jazyka při kázáních, českou bohoslužbou, čímž dochází k popularizaci a demokratizaci češtiny a větší znalosti Bible mezi lidem. Je zde uvedena Husova péče o jazyk: odstraňování zastaralých slov a tvarů (aorist, imperfektum) a příklon k mluvenému jazyku; nahrazování cizích, zvl. německých slov, s příklady navržených náhrad za slova *hantuch*, *mantlik*, *knedlik*, *marštale*; jeho péče o výslovnost; a pravděpodobné autorství spisu *De orthographia Bohemica*, tedy diakritický pravopis a diakritická znaménka. Mohlo být zmíněno, že nahrazoval nejen původem německá, ale i latinská slova.

Další období je ohraničeno zhruba 16. až počátkem 17. století a označeno pojmem humanismus. Je zde zdůrazněn vynález knihtisku Gutenbergem roku 1445, díky čemuž roste počet čtenářů, a je zmíněno, že první tištěná kniha na území Čech byla vydána v Plzni kolem roku 1468, což nejspíše není pravda,⁴⁹⁵ a že tisky do roku 1500 se nazývají prvotisky (inkunábule). Je dodáno, že vzniká velká síť bratrských škol, rozvíjí se vědecké bádání, vznikají první nakladatelství (Melantrich, Daniel Adam z Veleslavína). Je zde informace, že se čeština používá v Polsku a Uhrách a vzorem pro humanistickou češtinu se stává ciceronská latina. Je zde zařazeno přejímání slov hlavně z latiny (*puls*, *preceptor*), francouzštiny (*kapitán*) a němčiny (*hoblík*), která až na *preceptora* jsou ale doložena již ve slovnících staré češtiny. Je zmíněn rozvoj syntaxe, kdy se používají dlouhá souvětí – humanistické periody, které jsou rozděleny na dvě části oddělené dvojtečkou nebo středníkem, tedy předvětí a závětí, které je myšlenkově závažnější,⁴⁹⁶ dále se používá více vztažných vět, přechodníky, pasivum, sloveso se klade na konec věty, využívají se obrazná pojmenování, přísloví a rčení. Jako příklad je zde uvedena věta z Komenského *Labyrintu*.

V tomto období jsou zmíněni také autoři mluvnic a slovníků s roky vydání děl, vyšla-li tiskem. Jedná se o *Gramatiku českou* Optáta, Gzela a Philomatesa, *Gramatiku českou* Jana Blahoslava, gramatiku Matouše Benešovského, *Grammaticae Bohemicae libri duo* Vavřince Benedikta z Nudožier. Zmíněny jsou vícejazyčné slovníky Daniela Adama z Veleslavína

⁴⁹⁴ SOCHROVÁ, Marie. *Český jazyk v kostce*. Praha: Fragment, 2021, s. 17.

⁴⁹⁵ BOLDAN, Kamil. *Záhada Kroniky trojanské. Počátek českého knihtisku*. Praha: Národní knihovna ČR, 2010, s. 38–58.

⁴⁹⁶ V české periodě se však hlavní věta nacházela oproti latinské obvykle v předvětí. Srov. VAŘEKOVÁ, Terezie. *Humanistická perioda u česky píšících autorů*. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity 49, A 48, Řada jazykovědná, 2000, s. 113.

a veleslavínská čeština jako cesta k stanovení normy spisovného jazyka. Je uvedena také *Bible kralická* jako vzor spisovné češtiny. O Komenském se píše, že jeho dílo je vyspělé a dokonalé, že pracoval na slovníku *Poklad jazyka českého*, pro nějž materiál shořel v Lešně; Komenský by však časově správně spadl do následujícího období vymezeného 17. a 18. stoletím.

Další období je nazvané pobělohorská doba. Období je charakterizováno rekatolizací a germanizací, německými přistěhovalci a emigrací české nekatolické inteligence. To vedlo ke snížení počtu uživatelů češtiny, která se udržela zvláště na venkově, a rozkolísání normy v důsledku zúžení úlohy češtiny. Je zde zmíněn purismus jako snahy o očištění jazyka a zabránění cizím vlivům a germanismům, a uvádí se, že tato snaha byla pro jazyk spíš škodlivá, protože autoři nedodržovali slovtvorná pravidla a leckdy vytvářeli po vzoru cizího jazyka doslovné kalky. Jako zajímavost jsou uvedeny některé novotvary „brusičů“ (*břinkoklapka, skokotnosta, letodník, zpěvořečnost, polokolec, myslivíř, právonosta*) a Rosova slova, která se v jazyce ujala, např. *hláska, veselohra, příslovce*. Již výše jsme uvedli, že brusiči byli autoři *Brusů* v 19. století. Z autorů mluvnic jsou s názvy svých děl uvedeni Jiří Konstanc (*Lima linguae Bohemicae*), Matěj Václav Štejer (*Žáček*), Václav Jan Rosa (*Čechořečnost*) nebo Jan Václav Pohl (*Pravopisnost řeči české*, nazvaná v učebnici *Pravopis řeči české*). Je zde uvedena i obranná tendence – obhajoba češtiny jako kultivovaného jazyka v díle Bohuslava Balbína *Dissertatio apologetica pro lingua slavonica, precipue Bohemica (Rozprava na obranu jazyka slovanského, obzvláště českého)*, které vydal až Pelcl roku 1775, „pro bojovné vlastenectví nemohlo být dílo v době vzniku publikováno“.⁴⁹⁷ Formulace týkající se Balbínovy *Rozpravy na obranu jazyka slovanského* je neobratná.

Ke konci 18. a první polovině 19. století je přiřazeno označení národní obrození. Toto období je charakterizováno postupným počesťováním měst po zrušení nevolnictví roku 1781, vydáváním literatury v češtině v nakladatelství Česká expedice V. M. Krameria. Je upozorněno na vydávání obran českého jazyka, např. Balbínovy a Thámovy. Studenti se dozvědí o vydání prvních obrozenských mluvnic Františka Jana Tomsy, Karla Ignáce Tháma, Františka Martina Pelcla a Jana Nejedlého. Jsou zde uvedena díla Dobrovského a vytvoření kodifikace nové češtiny: *Zevrubná mluvnice jazyka českého, Německo-český slovník, Dějiny české řeči a literatury*. V souvislosti se slovní zásobou je uveden pětidílný Jungmannův *Česko-německý slovník* a jeho zdroje i to, že některá slova tvořil jeho autor. Některá z těchto

⁴⁹⁷ SOCHROVÁ, Marie. *Český jazyk v kostce*. Praha: Fragment, 2021, s. 18.

nových slov se neujala (*lučba*,⁴⁹⁸ *tázanec*,⁴⁹⁹ *umnice*, *silozpyt*), a naopak se začala používat některá zapomenutá staročeská slova (např. *ryk*, *kštica*). Jako zajímavost jsou jmenována slova přejatá z ruštiny (např. *vzduch*, *jablko*, *příroda*), polštiny (př. *závoj*, *vděk*, *chmura*) a nově vytvořená slova (př. chemické prvky) nebo doslovné překlady (př. *cestopis*, *životopis*, *chvalořeč*, *předložka*). Mezi nově vytvořenými slovy jsou uvedeny z měsíců např. *leden*, *únor*, které jsou však již staročeské, zřejmě zde bylo myšleno vytvoření názvů planet. Jsou připojena i jména některých Jungmannových spolupracovníků – J. E. Purkyně, J. S. Presl, Antonín Marek – a informace o Jungmannově překladatelské činnosti a tvorbě básní. V souvislosti s rozvojem umělecké literatury jsou připomenuti V. Thám, A. J. Puchmajer, K. H. Mácha, K. J. Erben, J. K. Tyl, K. Havlíček Borovský, B. Němcová a Palackého *Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě*.

3.7.4. Český jazyk v kostce – pravopis

Poslední část se vztahem k vývoji češtiny se věnuje vývoji českého pravopisu. Jsou postupně charakterizovány 4 druhy staršího českého pravopisu i změny v 1. polovině 19. století.

O primitivním – jednoduchém pravopisu se žáci dozvědí, že české hlásky, které latina neměla, byly označovány písmeny, jež se používala pro zvukově nejbližší hlásky, přičemž se nerozlišovala měkkost souhlásek ani délka samohlásek, a že byl používán asi do 13. století. Je odkázáno na první českou větu a jsou uvedeny i další příklady *cynis* (činíš) a *cas* (čas).

Dalším představeným druhem pravopisu je spřežkový pravopis, který sloužil „k označování hlásek, které má čeština proti latině navíc“,⁵⁰⁰ což je nepřesné. Je vysvětleno, že tento pravopis používá spřežky, tedy spojení dvou i více latinských písmen, a je to ilustrováno na příkladech z úryvku písně *Hospodine, pomiluj ny* a slovech *czas* a *rzyeka*.

Dalším uvedeným pravopisem byl diakritický pravopis. O něm se zde žáci dozvídají, že byl „zaváděn od 15. stol. zásluhou Jana Husa“⁵⁰¹ a používal *nabodenička* – diakritická znaménka, *nabodeničko dlúhé* coby čárka pro délku samohlásky a *nabodeničko krátké* pro tečku označující měkkost souhlásky – a odstraňoval spřežky.

O bratrském pravopise se píše, že platil do národního obrození a byl pravopisem *Bible kralické*. Je tu informace, že se místo teček nad souhláskami používá háček, ale zůstává spřežka *ff*. Je připomenuto, že hláska *j* se zapisuje písmenem *g*, dvojhlásky *aj*, *ej* se zapisují

⁴⁹⁸ K *lučbě* výše u učebnice nakladatelství *Didaktis, Český jazyk a komunikace pro střední školy*.

⁴⁹⁹ *Tázanec* se v Jungmannově *Slovníku česko-německém* nenachází.

⁵⁰⁰ SOCHROVÁ, Marie. *Český jazyk v kostce*. Praha: Fragment, 2021, s. 20.

⁵⁰¹ *Ibid.*

jako *ay*, *ey*, což je nepřesné (některé tisky mají i *ag*, *eg*), hláska *v* se píše *w* a že písmeno *v* na začátku slova označuje hlásku *u* a že po *c*, *z*, *s* a ve spojení *i* se píše ypsilon. Je tu informace o zániku duálu a jednoduchých minulých časů, která se netýká pravopisu.

Následuje Dobrovského analogická úprava pravopisu, u níž je vysvětleno, že analogie znamená obdoba, a z příkladů je vidět, jakým způsobem se týkala psaní *i* a *y* po *s* a *z* (např. „jako se píše *páni*, *hadi*, má se psát i *kosi*, *plazi*; vidíme *pány*, *hady*, tak i *kosy*, *plazy*“),⁵⁰² a je také uvedeno, že po *c* bylo zavedeno psaní *i*.

Je zmíněna i Šafaříkova úprava skladná z roku 1842: pro označování hlásek *í*, *j*, *g*, se přestalo používat písmen *j*, *g*, *ğ*, s příkladem *gegj* > *její*. Jsou uvedeny ještě další dvě změny pravopisu k roku 1849 – nahrazení písmene *w* písmenem *v* a místo *au* bylo zavedeno *ou*.⁵⁰³

3.7.5. Český jazyk v kostce – slovenština

Souvislosti s historickým vývojem češtiny nacházíme v této knize i u tématu *Slovenština ve srovnání s češtinou*, kde je uvedeno, že slovenština zachycuje starší stav, což takto obecně nelze říci. Při srovnání z hlediska vývojového se autoři zaměřili na hláskosloví a uvedli následující příklady týkající se slovenštiny:

a, *á* se nezměnilo v *ě*, *ie* > *e* – *ulica*

u se nezměnilo v *i* – *ulicu*

aj se nezměnilo v *ej* – *najlepšie*

ie se nezměnilo v *í* – *miera*

ú se nezměnilo v *au*, *ou* – *súd*

ó se změnilo v *ô* [uo], ne v *ů* – *stôl*

r´ se nezměnilo v *ř* – *řepa*.⁵⁰⁴

3.7.6. Český jazyk v kostce – lexikologie

Starší lexikum a odlišnosti významů od dnešního stavu jsou exemplifikovány pomocí lexémů *chlap*, *chlapati* a *chlapě* s významy převzatými z *Malého staročeského slovníku*.⁵⁰⁵

V rámci druhů slovníků jsou mezi speciálními slovníky zařazeny i historické slovníky s informací, že zachycují slovní zásobu minulých období. Je zde odkázáno na Gebauerův *Slovník staročeský*, k němuž přiřazená data se však vztahuje k novějšímu *Staročeskému*

⁵⁰² SOCHROVÁ, Marie. *Český jazyk v kostce*. Praha: Fragment, 2021, s. 20.

⁵⁰³ O. c., s. 16–20.

⁵⁰⁴ O. c., s. 25.

⁵⁰⁵ O. c., s. 16.

slovníku. Jako příklad obrazového slovníku je uveden Komenského *Orbis pictus*.⁵⁰⁶ Na elektronické slovníky se neodkazuje.

3.7.7. Český jazyk v kostce – cvičení

Cvičení jsou zařazena v učebnici a pracovním sešitě. První cvičení z učebnice se věnuje hláskovému vývoji ve 12. a 14. století, studenti mají s pomocí současného stavu určit, jaká změna proběhla u vybraných slov a tvarů (*glava, mor'e, cesta, čáša, držati, zem'ú, mořóm, náša, sázati, prošu, slyšati, jutro, r'ěč*). Dále si v úryvku z *Dalimilovy kroniky* o knížeti Oldřichovi lovicím v Postoloprtech mají všimnout hláskosloví a tvarosloví a vyhledat aorist a imperfektum. Nakonec mají v úryvku *Otčenáše* psaného diakritickým pravopisem určit druh pravopisu.⁵⁰⁷

Další cvičení k tématu jsou ve cvičebnici, která obsahuje i řešení. Vycházejí z informací obsažených v učebnici, v jednom případě je na ni odkázáno. Jedná se o témata obecné poučení o jazyce – příbuznost jazyků, jazykové skupiny; vývoj češtiny; čeština – národní jazyk Čechů – slovenština ve srovnání s češtinou. K tématu *Příbuznost jazyků, jazykové skupiny* patří dotaz na nejstarší spisovný slovanský jazyk, jímž se myslí staroslověnština. Ve výběru jsou kromě ní bulharština, makedonština a slovinština.⁵⁰⁸

K tématu *Vývoj češtiny* je přiřazeno 16 úkolů, z nichž se jeden ale týká současných lingvistických časopisů. Čtyři úkoly se vztahují k hláskovým změnám. Jeden z úkolů je založen na porovnání hláskové podoby českých a ruských slov psaných latinkou (*břeh – bereg, brada – boroda, mléko – moloko, mýdlo – mylo, noha – noga, noc – nočb, mez – meža*). Další cvičení je zaměřené na nejstarší změny – zánik jerů, nosovek, stahování, změny ve skupinách *-or-*, *-ol-*, změnu *šč > št'*, *g > h*. U jednotlivých slov studenti určují, jakým způsobem probíhal jejich hláskový vývoj. V jiném cvičení se věnují změnám *g > h*, *r' > ř*, *l' > l*, *'a > e*, *'u > i*. V posledním cvičení tohoto druhu jsou slova, která exemplifikují změny *ó > ů*, *ie > í*, *ú > ou*, *aj > ej*, *é > í*.

Dvě cvičení se věnují tvarosloví. Na krátkých příkladech žáci určují tvaroslovné změny, k nimž došlo, jedná se o příklady duálu, nominativu-akuzativu pro rod mužský životný (*vyskočil na kůň*), plusquamperfekta a aoristu. V jiném cvičení na příkladech 1. os. sg. a 1. os. pl. od slovesa *nésti* v aoristu a imperfektu pojmenovávají tyto časy. Tématem dalšího

⁵⁰⁶ SOCHROVÁ, Marie. *Český jazyk v kostce*. Praha: Fragment, 2021, s. 49.

⁵⁰⁷ O. c., s. 20.

⁵⁰⁸ SOCHROVÁ, Marie. *Cvičení z českého jazyka v kostce*. Praha: Fragment, 2021, s. 6.

cvičení je pravopis, jsou opět uvedena jednotlivá slova bez kontextu, která zastupují pravopis spřežkový, diakritický a před změnami 19. století.

U tří úkolů žáci pracují s texty. Jedná se o píseň *Hospodine, pomiluj ny*, úryvek z *Dalimilovy kroniky* a z Blahoslavovy *Gramatiky české*. V písni *Hospodine, pomiluj ny* porovnávají transliteraci a transkripci a hledají v ní staroslověnská slova a usuzují na to, co asi jejich přítomnost znamená. V úryvku z *Dalimilovy kroniky*, v němž Libuše předpovídá objevení se dvou oliv, Václava a Vojtěcha, si všímají hláskosloví a tvarosloví a vyhledávají aorist a imperfektum. Úryvkem z Blahoslavovy gramatiky je úvaha o kráse a charakteristice češtiny v porovnání s jinými jazyky.

Další úkol souvisí se syntaxí a periodou, ale místo avizovaného úryvku z Komenského díla se zde nachází ukázka z Husovy *Postily*, která ji neobsahuje. Jiný úkol se týká puristických novotvarů a určení toho, proč jejich tvorba „nevedla k nápravě“ češtiny (*letodník, zpěvořečnost, zpěvomluvec, právonosta*). Další tři úkoly se týkají osobností. Z nabídnutého seznamu jmen studenti vybírají, kdo byl nebo nebyl lingvista a kdo napsal starší slovník češtiny.⁵⁰⁹

V oddílu *Slovenština ve srovnání s češtinou* jsou odlišnostem hláskového vývoje v těchto jazycích, resp. rozdílům v českém a slovenském hláskosloví, věnována dvě cvičení. Na základě uvedených slovenských slov studenti pojmenovávají rozdíly.⁵¹⁰

S vývojem češtiny souvisejí i dvě cvičení týkající se změn významu slov. Jako příklady jsou použita slova *nábytek, pán, řemeslný, znamenitý, šroub, pověst, dobytek, myš* a *zbrusu nový*, přičemž je uveden jejich původní význam a žáci uvádějí, ke kterým změnám ve významu došlo.⁵¹¹

3.7.8. Český jazyk v kostce – shrnutí

Český jazyk v kostce propojuje vývoj češtiny se situací ve slovanských jazycích (výsledky praslovanských změn v polštině, ruštině a slovenštině, slovenština v porovnání s češtinou). Vyjmenovává velký počet jevů z hláskosloví a tvarosloví (dokonce plusquamperfectum) a věnuje se podrobně vnějším dějinám češtiny, zohledňuje i pravopis. Studenti získají mnoho informací, avšak také zde se najdou mnohé nepřesnosti a neodkazuje se na elektronické zdroje.

⁵⁰⁹ SOCHROVÁ, Marie. *Cvičení z českého jazyka v kostce*. Praha: Fragment, 2021, s. 7–8.

⁵¹⁰ O. c., s. 10.

⁵¹¹ O. c., s. 34.

3.8. Český jazyk – přehled středoškolského učiva

Český jazyk – přehled středoškolského učiva, jehož autorkou je D. Mašková, věnuje tématu 1,4 % knihy. Píše o rozdělení jazykovědy na synchronní a diachronní, která se věnuje historickému vývoji jazyka v různých stádiích. Co se týče vnějšího vývoje, je zmíněn Dobrovský a jeho autorství *Zevrubné mluvnice jazyka českého*, popisující jazyk doby veleslavínské,⁵¹² což není zcela přesná informace.

V kapitole nazvané *Vývoj českého jazyka a jeho útvary* je mezi jižními slovanskými jazyky uvedena i staroslověnština.⁵¹³ Přímo historickému vývoji českého jazyka se tato kniha však téměř nevěnuje, jsou zde pouze informace o praslovanštině a staroslověnštině, k historickému vývoji češtiny to jsou jen vybrané poznámky týkající se vnějšího vývoje, označené jako zajímavost.

O praslovanštině se studenti dozvídají, že se jedná o nedoložený jazyk rekonstruovaný díky srovnávací jazykovědě porovnáváním slovanských jazyků s jinými indoevropskými jazyky, že v 5.–6. století n. l. začaly vznikat jednotlivé slovanské jazyky v důsledku šíření Slovanů na nová území. Je uvedeno, že praslovanština měla asi 2000 slov a že z ní pocházejí staré výrazy pro rodinné příslušníky, zvířata, rostliny nebo přírodní jevy či kultovní jevy, s příklady *mama, sestra, voda, zemja, korva, vina, duša, golva*.

Jako informace navíc jsou uvedeny znaky praslovanštiny:

- jery: měkký a tvrdý jer (ѣ, ѥ)
- nosové samohlásky ę, ǫ
- duál ve skloňování a časování
- jednoduché minulé časy aorist a imperfektum
- 7 pádů
- kategorie vidu.

Nachází se zde i několik informací o staroslověnštině coby nejstarším spisovném slovanském jazyce s literárními památkami z 10. a 11. století. Uvádí se, že jako praslovanština má jery, nosovky, duál a že vycházela z bulharsko-makedonského nářečí. V souvislosti s ní jsou jmenováni Cyril a Metoděj, kteří do ní přeložili důležité bohoslužebné texty ještě před svou cestou na Velkou Moravu, kam přišli roku 863 a zavedli bohoslužbu v tomto jazyce. Zároveň jsou zmíněny politické motivy knížete Rastislava pro žádost o věrozvěsty, s nímž se obrátil na císaře Michaela III. Uvádí se zde název písma, které Cyril a jeho žáci používali na Velké Moravě, tedy hlaholice, a zastaralá informace, že vznikla z malých řeckých písmen.

⁵¹² MAŠKOVÁ, Drahuše. *Český jazyk – přehled středoškolského učiva*. Třebíč: Ing. Petra Mráková, 2018, s. 9.

⁵¹³ O. c., s. 11.

O cyrilici se píše, že vznikla z velkých písmen řecké abecedy a byla zjednodušením hlaholice, což by mohlo být formulováno trochu lépe. Pro porovnání učebnice uvádí písmena hlaholice, cyrilice a azbuky. V rámci informací navíc jsou uvedeny některé informace týkající se Cyrila a Metoděje a slovanské bohoslužby a Metodějových žáků po Metodějově smrti. Jsou zmíněny také literární památky *Proglas* a *Život Konstantinův* a *Život Metodějův*. Je zde uvedeno, že staroslověnština měla význam pro český jazyk, a to navázáním vztahů s byzantskou kulturou a ovlivněním slovní zásoby z oblasti náboženství, např. *mučedník, prorok, apoštol, odpuštění, modliti se*.

V rámci oddílu *Zajímavosti* z vnějšího vývoje češtiny jsou značně zmateně vysvětleny pojmy *bohemismy* coby „ojedinělá česká slova v latinském textu“,⁵¹⁴ *bohemika* jako „slova či slovní spojení v latinských a staroslověnských textech vztahující se k českým záležitostem, např. místní a vlastní jména“⁵¹⁵ a *glosy* jako „české překlady slov, vět či kratších textů v latinských a hebrejských rukopisech“.⁵¹⁶ Z literárních památek jsou zmíněny písně *Hospodine, pomiluj ny* a *Svatý Václave*. Také je zde uvedena transliterace první česky psané věty ze zakládací listiny litoměřické kapituly.⁵¹⁷

Vývoji českého pravopisu je věnována pozornost v rámci tématu *Grafická stránka jazyka*. Jsou zde zmíněny jednotlivé druhy pravopisu a jejich charakteristiky (primitivní, spřežkový, diakritický pravopis). Informace o nich nejsou nijak rozsáhlé, žáci se pouze dozvídají, že čeština prošla všemi třemi způsoby záznamu. Je zde uvedeno, že diakritická znaménka se začínají ve staročeských textech objevovat už ve 14. století a diakritický pravopis byl zaváděn od 15. století zvláště zásluhou J. Husa a díla *De orthographia Bohemica*, které mu je zde připisáno. Jako zajímavost je chybně uvedeno, že „tečku Hus nazýval jako nabodeničko krátké, čárku jako nabodeničko dlouhé“.⁵¹⁸ Je zmíněno, že místo háčku se dřív používala tečka a čárka označovala délku. Ne zcela přesná je informace, že „diakritický pravopis prošel mnoha změnami, z nichž mezi výraznější patřila např. bratrská úprava z 16. století, kdy se *i* začalo psát jako *j*, hláska *j* se označovala grafémem *g* apod.“⁵¹⁹

V rámci tématu lexikologie je mezi speciálními slovníky – historickými slovníky, popisujícími slovní zásobu daného historického období, zařazen Gebauerův *Slovník staročeský*, jeho datace ale odpovídá zčásti *Staročeskému slovníku*. Kromě toho je zde zmíněn

⁵¹⁴ MAŠKOVÁ, Drahuse. *Český jazyk – přehled středoškolského učiva*. Třebíč: Ing. Petra Mrákové, 2018, s. 12.

⁵¹⁵ Ibid.

⁵¹⁶ Ibid.

⁵¹⁷ O. c., s. 12–13.

⁵¹⁸ O. c., s. 24.

⁵¹⁹ Ibid.

jako *Zajímavost* Komenského thesaurus *Poklad jazyka českého*, který shořel v Lešně v roce 1656.⁵²⁰

Jako zajímavost jsou uvedeny informace o jerech, a to v souvislosti se jmenným skloňováním. Příručka je však klade až do staré češtiny.⁵²¹ U skloňování podstatných jmen je uvedeno, že u skloňování jmen *ruka* a *noha* coby částí lidského těla je zachována např. v 7. pádě plurálu duálová koncovka *-ma*.⁵²² V rámci skloňování zájmen je připomenuto, že duálovou koncovku *-ma* v 7. pádě plurálu od jmen *rukama*, *nohama*, *očima*, *ušima* aj. přebírají i s nimi se shodující tázací zájmena (*číma očima*).⁵²³

Ve svém závěru kniha obsahuje seznam odborné literatury, jehož součástí je i *Vývoj spisovného českého jazyka* od Havránka či *Historická mluvnice češtiny* od Lamprechta nebo ze slovníků Jungmannův *Slovník česko-německý*.⁵²⁴

Jak je vidět, tento přehled středoškolského učiva s naším tématem soustavněji nepracuje, věnuje se praslovanštině a druhům pravopisu a také obsahuje chyby a zastaralé informace.

3.9. Učebnice – shrnutí

Všechny uvedené učebnice v nějaké podobě obsahují vývoj češtiny. Z učebních materiálů zjistíme některé společné obsahové charakteristiky, které se u jednotlivých učebnic a pracovních sešitů objevují v různé míře: většinou pojmenují a charakterizují jednotlivé etapy vývoje češtiny, uvádějí hláskové změny, odlišnosti ve slovesných časech a tvarech (zvl. jednoduché minulé časy) a čísle – duál, ze skladby obvykle minimálně přechodníky, dále druhy pravopisu, proměny významu slova, zmínky o slovnících (dobové slovníky, historické slovníky), pracují také s původními texty. Dále zmiňují praslovanštinu. Většinou se v nich objeví alespoň drobná souvislost se slovanskými jazyky nebo nářečími. Z literárních památek bývá obvykle zapojován úryvek z *Dalimilovy kroniky* a první česká věta. Některé učebnice využívají pro naše téma elektronické zdroje. Ve všech učebnicích se však v různé míře nacházejí také nepřesnosti, chyby nebo polopravdy, protože vycházejí ze zastaralé literatury (např. nepřesné informace týkající se hláskových změn, jejich datace, průběh, uspořádání podle chronologie; puristi; diakritický pravopis; termín novočeština; příklady týkající se použití lexika a slovesných vazeb; datace).

⁵²⁰ MAŠKOVÁ, Drahuše. *Český jazyk – přehled středoškolského učiva*. Třebíč: Ing. Petra Mrákové, 2018, s. 33.

⁵²¹ O. c., s. 51.

⁵²² O. c., s. 47.

⁵²³ O. c., s. 58–59.

⁵²⁴ O. c., s. 172.

Některé učební materiály vynikají ve vybraných aspektech. Zjišťovali jsme obtížnost textu kapitol týkajících se vývoje češtiny, vzhledem k jejich rozsahu jsme použili pět úseků, z nichž každý měl alespoň sto slov, konec úseku jsme počítali do konce věty. U učebnice *Český jazyk v kostce* jsme obtížnost textu nezjišťovali, protože má formu poznámek, neobsahuje souvislý text a obvykle tam absentují věty a slovesa. Pokud jde o obtížnost textu částí týkajících se vývoje češtiny, jsou pro studenty nejpřístupnější učebnice *Český jazyk a komunikace pro střední školy* nakladatelství Didaktis (26,89) a učebnice *Komunikace v českém jazyce pro střední školy* téhož nakladatelství (29,1), poté učebnice nakladatelství Taktik (33,12). Z učebních materiálů, které jsme měli k dispozici, věnují celkově nejvíce prostoru vývoji češtiny materiály nakladatelství Taktik a také Kostečkova učebnice. Co se týče rozsahu informací týkajících se našeho tématu, nachází se jich nejvíce v učebnicích Kostečky, nakladatelství Taktik a *Českém jazyce v kostce*. Učebnice nakladatelství Fraus obsahuje nejzákladnější informace k našemu tématu a zároveň ve cvičeních téma propojuje s jinými složkami předmětu. U Kostečkovy učebnice můžeme vyzdvihnout práci s původními staršími texty a nářečními texty. Učebnice *Český jazyk v kostce* vyniká přehledností. Materiály nakladatelství Taktik a Didaktis (*Český jazyk a komunikace pro střední školy*) odkazují na elektronické zdroje k tématu.

4. Elektronické zdroje

V této kapitole budou představeny elektronické zdroje využitelné pro téma vývoje češtiny. Nejprve budou zmíněny zdroje zpřístupňované oddělením vývoje jazyka ÚJČ AV ČR a poté i jiné.

4.1. *Vokabulář webový* a další zdroje oddělení vývoje jazyka ÚJČ AV ČR

*Vokabulář webový*⁵²⁵ je webové hnízdo pramenů k poznání historické češtiny. Tato internetová aplikace vznikla roku 2006 a provozuje ji oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český. Je přístupná zdarma a bez registrace. Původně byla vytvořena pro prezentaci nového lexikografického díla *Elektronický slovník staré češtiny*. Tato aplikace má několik částí (*Slovníky staré češtiny*, *Textové banky*, *Edice*, *Mluvnice*, *Digitalizované slovníky*, *Odborná literatura*, *Audioknihy*, *Zdroje*, *Nástroje*) a každá z nich by mohla mít při výuce specifické užití.

V části *Slovníky staré češtiny* shromažďuje *Vokabulář webový* na jednom místě v elektronické formě slovníky staré češtiny a umožňuje vyhledávání v nich. Jsou zde zapojeny následující slovníky: *Elektronický slovník staré češtiny* (ESSČ), na němž v současné době pracuje

⁵²⁵ Informace o *Vokabuláři webovém* a jeho obsahu přináší následující studie: ČERNÁ, Alena; LEHEČKA; Boris. *Elektronická příprava a publikace starších českých textů*. In ČMEJRKOVÁ, Světlá; HOFFMANOVÁ, Jana; KLÍMOVÁ, Jana. (eds.). *Čeština v pohledu synchronním a diachronním. Stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český*. Praha: Karolinum, 2012, s. 265–269. ČERNÁ, Alena. *Elektronické edice starší české literatury*. In POŘÍZKOVÁ, Lenka; NAVRÁTILOVÁ, Martina. (eds.). *Literární a knižní kultura v digitálním věku*. Univerzita Palackého v Olomouci: Olomouc, 2015, s. 121–128. ČERNÁ, Alena; LEHEČKA; Boris. *Elektronický slovník staré češtiny a jeho webová prezentace*. *Slavica Wratislaviensia* 147, 2008, s. 79–84. ČERNÁ, Alena. *Půlstoletí edičních aktivit v oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR*. *Česká literatura* 57, 2008, 2, s. 302–305. ČERNÁ, Alena et al. *Veřejně přístupné elektronické zdroje ke studiu historické češtiny oddělení vývoje jazyka ÚJČ AV ČR, v.v.i.* In Hlaváčová, Jaroslava. *Sborník Semináře o digitálních zdrojích a službách ve společenských a humanitních vědách (WDH 2015)*. Praha: UK, 2015, s. 52–59. ČERNÁ, Alena. *Vokabulář webový – internetová platforma ESSČ (jeho současnost a budoucnost)*. *Jazykovědné aktuality* 48, 2011, 1/2, s. 40–43. ČERNÁ, Alena. *Vokabulář webový – webové hnízdo pramenů k poznání historické češtiny*. In PIORECKÝ, Karel. *Ostrov spolehlivého poznání: Elektronické informační zdroje Akademie věd ČR o společnosti a kultuře*. Praha: Středisko společných činností AV ČR, v.v.i., pro kancelář Akademie věd ČR, 2016, s. 21–24. HANZOVÁ, Barbora. *Tvorba elektronických edic v oddělení vývoje jazyka ÚJČ AV ČR*. In ČMEJRKOVÁ, Světlá; HOFFMANOVÁ, Jana; KLÍMOVÁ, Jana. (eds.). *Čeština v pohledu synchronním a diachronním. Stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český*. Praha: Karolinum, 2012, s. 259–263. HOŘEJŠÍ, Michal. *Audiokniha Výbor ze staročeské prózy*. *Český jazyk a literatura* 65, 2014/2015, 5, s. 222–226. JANOSIK-BIELSKI, Marek. *Vokabulář webový – webové hnízdo pramenů k poznání historické češtiny*. In ČMEJRKOVÁ, Světlá; HOFFMANOVÁ, Jana; KLÍMOVÁ, Jana. (eds.). *Čeština v pohledu synchronním a diachronním. Stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český*. Praha: Karolinum, 2012, s. 271–273. VAJDLOVÁ, Miloslava. *Elektronický slovník staré češtiny – nový způsob zveřejnění staročeské slovní zásoby*. In MÚCSKOVÁ, Gabriela (ed.). *Varia. XVI. Zborník príspevkov zo XVI. kolokvia mladých jazykovedcov. (Častá - Papiernička 8.–10. 11. 2006)*. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2009, s. 521–526. VAJDLOVÁ, Miloslava. *Elektronický slovník staré češtiny v kontextu slavistickém*. In NIŠEVA, Božana; BLAŽEK, David; KREJČÍŘOVÁ, Iveta; SKWARSKA, Karolína; ŠLAUFOVÁ, Eva; VAŠÍČEK, Michal (eds.). *Slovanská lexikografie počátkem 21. století. Sborník příspěvků z mezinárodní konference Praha, 20.–22. 4. 2016*. Praha: Slovanský ústav, 2018, s. 523–530. VAJDLOVÁ, Miloslava. *Klady a zápory elektronického zpracování a zveřejnění slovníku (na příkladu Elektronického slovníku staré češtiny)*. *Naše řeč* 102, 2019, 1–2, s. 88–101. VAJDLOVÁ, Miloslava. *Minulost a budoucnost Elektronického slovníku staré češtiny*. *Jazykovědné aktuality* 48, 2011, s. 29–34.

kolektiv autorů oddělení vývoje jazyka ÚJČ AV ČR pod vedením Štěpána Šimka, *Staročeský slovník* (StčS), jehož zpracování vedl Igor Němec a Jaroslava Pečírková, Gebauerův *Slovník staročeský* (GbSlov),⁵²⁶ *Malý staročeský slovník*, jehož autory byli Jaromír Bělič, Adolf Kamiš a Karel Kučera (MSS), Šimkův *Slovníček staré češtiny* (ŠimekSlov) a *Heslář lístkového materiálu ke Staročeskému slovníku* (HesStčS) a *Index Slovníku staročeských osobních jmen* Jana Svobody (IndexSvob). Uživatel tak má k dispozici velké množství informací o staročeské slovní zásobě. Může si vybrat, ve kterých zdrojích chce hledat, zda ve všech, nebo jen v některých z nich. Je zde možné vyhledávání jednoduché nebo pokročilé a vyhledávání v generálním hesláři nebo fulltextové. Nachází se zde i proklik do části *Zdroje* na slovníky, které nejsou zapojené ve vyhledávání.

Vokabulář webový dále v části *Korpusy* obsahuje *Staročeskou a Středněčeskou textovou banku*, v nichž mohou uživatelé vyhledávat. Nacházejí se v nich transkribované texty z daných období. Vyhledané výrazy jsou zobrazeny v kontextu. Každý text je vybaven charakteristikou pramene, z něhož byl pořízen (rukopis, tisk, edice), informací o jeho dochování (uložení v instituci, signatura, datace, rozsah stran), o autorovi opisu a o datu zapojení do banky. Kromě nich lze pracovat s materiálem textových bank i v *KonTextu*, který lze používat jak bez registrace, tak s registrací. V této části se nachází i odkaz na aplikaci *DiaBible*, která zpřístupňuje pozdně středověké české biblické překlady. Odkazuje také na jejich edice obsažené v edičním modulu. Cílem aplikace je možnost porovnat jednotlivé biblické překlady. V současnosti jsou zde obsaženy biblické knihy *Žalmy*, *Píseň písní*, *Matoušovo* a *Markovo evangelium*. Je možné v ní prohlížet jednotlivé knihy konkrétního překladu nebo si pro porovnání zobrazit určité místo ve více zdrojích.

V edičním modulu se nacházejí edice českých textů ze 13.–18. století, výjimečně i textů mladších nebo psaných jiným jazykem. Při jejich editaci byl upřednostněn přístup jazykový před literárním či historickým. Tyto edice jsou jednak začleňovány do zmíněných textových bank, jednak byly poskytovány pro potřeby *Manuscriptoria* (do roku 2011), kde si tudíž uživatel může zobrazit jak scan, tak elektronickou edici určité památky.

Součástí části nazvané *Mluvnice* jsou zpřístupněné texty od 15. (Jan Hus) do 19. století (např. Josef Dobrovský, Tomáš Burian, Karel Hynek Thám, Alois Vojtěch Šembera, František Cyril Kampelík, Karel Vinařický, František Otakar Mikeš, Jan Slavomír Tomíček). Nejedná se o novodobé edice, ale o zpřístupnění obrazu rukopisu nebo tisku bez edičního zásahu. Nejsou zde obsaženy jen mluvnice českého jazyka, ale např. také učebnice latiny (Petrus Ramus. *Elementa gramaticae Latinae Philippo-Rameae pro inferioribus classibus Bohemicae pubis collecta atque*

⁵²⁶ ESSČ obsahuje hesla s náslovím při–ž, a–m; StčSlov na–při-; GbSlov a–netbánlivý.

nunc evulgata. Praha 1614; Komenského *Ianua linguarum reserata*). Tato díla jsou doplněna o svou charakteristiku, odkazy na primární literaturu (edice, fotokopie) a sekundární literaturu.

V *Digitalizovaných slovnících* se nachází Jungmannův *Slovník česko-německý*. Je možné v něm vyhledávat dvěma způsoby, prvním je tzv. listování, druhým vyhledávání, neboť jednotlivé obrazy stran byly anotovány – byla k nim přidána hesla a podheslí, která se na nich nacházejí. Lze vyhledávat pomocí transliterované i transkribované podoby slova.

V rámci modulu *Odborná literatura* je zpřístupněna Gebauerova *Historická mluvnice jazyka českého* a dvě monografie Igora Němce, které se týkají vývoje ve slovní zásobě (*Rekonstrukce lexikálního vývoje, Vývojové postupy české slovní zásoby*).

V části *Audioknihy* jsou zveřejněny nahrávky starší české literatury ve formátech MP3, OGG a WAV. Již na samotném *Vokabuláři webovém* se píše, že „mají sloužit zejména jako pomůcka pro výuku starší češtiny a její literatury na středních školách či jako vhodné médium pro zpřístupnění starších českých památek zájemcům z řad zrakově hendikepovaných“.⁵²⁷ Jedná se o *Výbor ze staročeské prózy*, který přináší 11 ukázek prozaické tvorby 14. a 15. století, a *Frantova práva*, vzniklá pravděpodobně počátkem 16. století. Jsou to památky, jejichž elektronické nebo knižní edice vznikly v oddělení vývoje jazyka.

Část Zdroje obsahuje slovníky zapojené do jednotného vyhledávání (staročeské slovníky), digitalizované slovníky (Jungmannův *Slovník česko-německý*), slovníky nezapojené do jednotného vyhledávání, lístkové kartotéky Jana Gebauera a textové prameny.

Jak je vidět z tohoto popisu, *Vokabulář webový* má velký potenciál k využití ve výuce českého jazyka a literatury na gymnáziu.

Stručně o *Vokabuláři webovém* informuje a uvádí nápady na jeho využití ve výuce i Záchová.⁵²⁸ Navrhuje v Jungmannově *Slovníku česko-německém* procházet hesla začínající stejným písmenem jako studentovo jméno a vybrat slova, jejichž významu nerozumí a která ho zaujala; vyhledávat libovolné slovo ve staročeských slovnících (práce se slovníky, struktura hesla); vyhledávat slovo *příroda* ve staročeských slovnících a v Jungmannově slovníku; zjistit nejfrekventovanější slovo z šesti zadaných na základě hledání ve Staročeské textové bance a hledat přechodníky tamtéž; skupinově poslouchat audioknihu.

Na *Vokabulář webový* a zdroje, které obsahuje, se odkazuje i v učebních materiálech používaných na gymnáziu. To, že při výuce mohou být využity i slovníky staré češtiny zapojené ve *Vokabuláři webovém* dokládají např. i cvičení v učebních materiálech nakladatelství Didaktis

⁵²⁷ *Vokabulář webový. Verze 1.1.21 vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupné z <http://vokabular.ujc.cas.cz> (online 19. 10. 2022)*

⁵²⁸ ZÁCHOVÁ, Kristina. *Korpusy a jejich využití ve výuce českého jazyka na ZŠ a SŠ*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015, s. 13, 60–63.

a Taktik, v jejichž úkolech studenti vyhledávají význam určitého slova nebo si zapisují internetovou adresu *Vokabuláře webového* (srov. 3.3.4. Didaktis, *Český jazyk a komunikace pro střední školy – lexikologie*; 3.3.5. Didaktis, *Český jazyk a komunikace pro střední školy – cvičení*; 3.5.5. Taktik – instituce).

Z odpovědí učitelů v dotazníku máme potvrzeno, že *Vokabulář webový* někteří z nich využívají, a to zvláště v souvislosti se staročeskými slovníky (srov. 5.2.11. Další materiály a zdroje ve výuce). V učebních materiálech jsou zmiňovány i konkrétní slovníky, které jsou zapojeny do vyhledávání v části *Slovníky staré češtiny* a původně byly vydány knižně (Gebauerův *Slovník staročeský* a *Malý staročeský slovník* od Běliče, Kamiše a Kučery) nebo zpřístupněny online (*Elektronický slovník staré češtiny*), a je v nich někdy ukázána struktura vybraného hesla. Význam určitého slova mohou žáci ve škole vyhledávat v několika případech, např. při zjišťování proměny významu určitého slova v čase, při určování významu slova, které se nachází ve středověkém textu, nebo mohou využít vyhledávání v části *Slovníky staré češtiny*, když je bude zajímat struktura hesla a způsob zpracování slovníku.

Při zjišťování proměny významu slova podle našeho názoru žáci využijí i slovníky, které se nacházejí v jiných částech *Vokabuláře webového*. Ve *Zdrojích* objeví dobové slovníky *Thesaurus linguae Bohemicae* Václava Jana Rosy, *Dictionarium bohemo-latino-germanicum* Kašpara Zachariáše Vusína, *Slovář český* Jana Františka Josefa Ryvoly, *Česko-německý slovník* nebo *Slovník řeči české* Jana Václava Pohla, případně *Vokabulář latinský a český, nyní vnově spravený a rozšířený* nebo *Velmi užitečnou knižku mládencóm*. Z mladších zdrojů zde naleznou mezi nezapojenými slovníky *Deutsch-böhmisches Wörterbuch* od Josefa Dobrovského a *Dodavky ke slovníku Josefa Jungmanna* od F. L. Čelakovského. Z části *Digitalizované slovníky* využijí Jungmannův *Slovník česko-německý*. Pokud by žáci chtěli sledovat význam lexému až do současnosti, mohou se obrátit na mladší slovníky, některé z nich naleznou též v elektronické podobě na internetových stránkách Ústavu pro jazyk český AV ČR. Jsou zde takto zpřístupněny např. *Česko-německý slovník Fr. Št. Kotta* (<http://kott.ujc.cas.cz/>), *Příruční slovník jazyka českého* (<https://psjc.ujc.cas.cz/>), *Slovník spisovného jazyka českého* (<https://ssjc.ujc.cas.cz/>), *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost* (<https://prirucka.ujc.cas.cz/>), *Akademický slovník cizích slov* (<https://prirucka.ujc.cas.cz/>) nebo vznikající *Akademický slovník spisovné češtiny* (<https://slovníkcestiny.cz/uvod.php>), případně se mohou obrátit i do elektronické databáze neologismů (<https://neologismy.cz/>), na jejímž základě vznikaly slovníky a publikace tohoto zaměření (např. *Nová slova v češtině. Slovník neologismů 1* a *Nová slova v češtině. Slovník neologismů 2*).

Kromě slovníků nebo databází obsahujících excerpta mohou žáci nejen při lexikologické práci také využívat textové banky nebo korpusy. Zde se nesetkávají se slovníkovou definicí nebo excerptem, ale nacházejí slovo v kontextu v konkrétní památce. Pokud se jedná o zdroje zpřístupňované *Vokabulářem webovým*, lze využít jak *Staročeskou*, tak *Středněčeskou textovou banku*. V rámci textových bank mohou žáci hledat konkrétní slovo nebo konkrétní tvar slova, mohou využít regulární výraz, který obsahuje zástupné znaky, porovnání hodnoty některého z dostupných atributů nebo kombinace těchto možností. Způsob vyhledávání je popsán v nápovědě.

Modul *Mluvnice*⁵²⁹ obsahuje díla psaná česky, německy i latinsky, doba jejich vzniku přitom pokrývá období od 15. do 19. století. Tyto památky lze využít, když se ve výuce věnujeme vnějším dějinám jazyka v rámci českého jazyka, případně literatuře dané doby nebo kulturním dějinám v rámci dějepisu. Ze středověkých děl je možné ukázat, jak vypadá rukopis díla *Orthographia Bohemica*, zmiňovaného v souvislosti s diakritickým pravopisem. Mezi české památky raného novověku, které jsou zde zpřístupněny, můžeme zařadit např. Štajerova *Žáčka*. Mluvnice zapojené do tohoto modulu mohou být využity i při probírání tématu národního obrození nebo ilustrovat situaci pozdější, spíše při humanitním zaměření a časových možnostech. Učitel nemusí pracovat s německojazyčnými mluvnicemi, ale může využít některou z těch psaných česky (např. Hankova *Mluvnice čili Soustava českého jazyka, podle Dobrovského* z roku 1822; *Pravopis československé řeči co příruční knížka se mnohými příklady pro učitele, pěstouny, rodiče ku prospěchu mládeže tak sestavený, aby se mu snadným způsobem důkladně naučiti mohla* nebo *Samovolná germanisace češtiny, moravštiny, slovenštiny kazí její lahodnou srozumitelnost, čistotu, sílu, ráznost, libozvučnost, a jakými opravami takové nesnázi snadno vyhověti lze* od Františka Cyrila Kampelíka; *Brus jazyka českého* vydaný v roce 1877, 1881 a 1894). Může vybrat úryvek k četbě a k následné diskusi o tom, co daná mluvnice uváděla, je možné se zaměřit např. na gramatický popis češtiny, slovní druhy, hlásky (např. Hankova mluvnice), jazykovou kulturu (např. *Brus*, Kampelíkovy práce), případně dobovou výslovnost, pravopis,⁵³⁰ skloňování a časování (např. Štajerův *Žáček*). V modulu se nacházejí scany rukopisů nebo tisků, lze proto

⁵²⁹ Vzhledem k tomu, že některé zpřístupněné památky jsou latinské nebo v sobě obsahují latinu, je možné s nimi pracovat v případě vyšší časové dotace i v rámci hodiny latinského jazyka, pokud bychom se věnovali období raného novověku, nebo v českém jazyce a literatuře, např. v semináři, pokud studenti studují latinu, a vhodně využít mezipředmětových vztahů. Mezi zpřístupněnými díly se totiž nacházejí *Lima linguae bohemicae* Jiřího Konstance, *Grammatyka česká v dvoji stránce* Beneše Optáta, Petra Gzela a Václava Philomatha, *Grammaticae Bohemicae ad leges naturalis methodi conformatae et notis numerisque illustratae ac distinctae libri duo* Vavřince Benedikta z Nudožer, *Grammatica Bohemica, studiosis eius linguae utilissima* Matouše Benešovského, *Grammatica Boemica in V libros divisa* Jana Drachovského, a dokonce učebnice latiny *Elementa grammaticae Latinae*, jejímž autorem byl Petrus Ramus.

⁵³⁰ Lze upozornit např. na zachycení změny uo > ů, že se zde uvádí, že „staří ... psávali: *stuol, suol, muoj, Buoh* ... nyní lépe píšeme: *stůl, sůl, můj, Bůh*“.

zpřístupněné památky použít k nácvičku četby starého tisku nebo k transliteraci či transkripci. U některých z nich však existují i novodobé edice.⁵³¹

V modulu *Edice* jsou zpřístupněny texty jak staročeské, tak středněčeské. Jedná se o rukopisy i staré tisky. Tyto texty mohou být využity jak v rámci jazykové části ČJL, tak v části literární. Studenti mohou komentovat jazyk jednotlivých památek a hledat rozdíly mezi tehdejší jazykem a současnou češtinou. Mohou komentovat jednotlivé jevy na rovině lexikální, syntaktické, morfologické nebo hláskoslovné, odvozovat, kdy se určitá změna odehrála. Učitel také může vybrat texty z různých období a žáci mohou určovat relativní stáří památek na základě jejich porovnání. Edice textů zpřístupněné v tomto modulu mají své místo i v rámci literární složky předmětu. Díla, která jsou zde zpřístupněna, se vždy nedostávají do učebnic a čítanek českého jazyka pro střední školy, proto mohou být jejich vhodným doplněním, jiná představují známé reprezentativní památky (např. přípisek v zakládací listině litoměřické kapituly, bajka *O lišce a džbánu*, *Mastičkář*, *Dalimilova kronika*, *Podkoní a žák*, z díla Komenského *Kancionál*). Texty, které se zde nacházejí, může učitel využít v rámci probírání vývoje literatury, a to literatury středověké, renesanční a barokní. Kromě toho lze i v těchto literárních památkách vyhledávat a komentovat jazykové, kompoziční a tematické prostředky výstavby, lze se věnovat také intertextovosti. Pokud učitel pojímá výuku i tematicky nebo se věnuje jednotlivým druhům textů, může si mezi edicemi vybrat text i pro tento účel (satiry, historiografické texty, traktát, kázání nebo náboženské či naučné spisy, cestopis, slovníčky, legendy, náboženské písně, lékařské knihy, kuchařky, pranostiky, apokryfy, epistolografie, bible, právnické texty, snáře, svár, pasionál, korunovační řád, lyrika, epika). Některé edice je možné vhodně zapojit i do výuky dějepisu coby prameny zpravující o historických událostech a z nějakého pohledu je interpretující, ostatní texty je možné zapojit v rámci kulturních dějin.⁵³² Staršího jazyka a jeho odlišnosti od současného si lze všimnout i pomocí poslechu audioknih.

Z dalších zdrojů, které vznikají v oddělení vývoje jazyka ÚJČ AV ČR, mohou učitelé představit studentům *Lexikální databázi humanistické a barokní češtiny*,⁵³³ která je podkladem pro budoucí slovník střední češtiny, a zapojit ji např. při zjišťování významu raněnovověkých slov. Najdou ji na adrese madla.ujc.cas.cz. V současné době je třeba mít pro přístup do databáze uživatelský účet.⁵³⁴

⁵³¹ Např. KOUPIL, Ondřej (ed.). *Jezuité Drachovius a Steyer gramatiky češtiny*. Praha: Koniasch Latin Press, 2012. KOUPIL, Ondřej (ed.). Matouš Benešovsky. *Grammatica Bohemica*. Praha: Koniasch Latin Press, 2003.

⁵³² DUŠEK, Jan. *Vokabulár webový a škola*. JAZYK – LITERATURA – KOMUNIKACE 6, 2017, 2, s. 27–35.

⁵³³ NEJEDLÝ, Petr et al. *Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny*. Praha: ÚJČ AV ČR, 2012.

⁵³⁴ O *Lexikální databázi humanistické a barokní češtiny* a budoucím slovníku raněnovověké češtiny např. CHYBOVÁ, Barbora; ZÁHOŘOVÁ, Eva. *Lexikální databáze MADLA a možnosti jejího využití*. In ČMEJRKOVÁ, Světlá; HOFFMANOVÁ, Jana; KLÍMOVÁ, Jana. (eds.). *Čeština v pohledu synchronním a diachronním. Stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český*. Praha: Karolinum, 2012, s. 279–283. FUKOVÁ, Irena; NEJEDLÝ, Petr; ŠIMEK, Štěpán. *K připravovanému Slovníku raněnovověké češtiny*. Naše řeč 102, 2019, 1–2, s.

4.2. Další elektronické zdroje

Uvedme ještě některé další elektronické zdroje, které mohou být využity pro naše téma. Na internetových stránkách *Czech medieval sources FONTES* (sources.cms.flu.cas.cz), které spravuje Centrum medievistických studií FLÚ AV ČR, učitelé najdou v elektronické podobě i edice některých starších českých textů, s nimiž mohou pracovat ve výuce (např. Husovy spisy, dílo Chelčického, středověké legendy o sv. Prokopu a Kateřině, *Dalimilova kronika*, cestopisy).⁵³⁵ V případě hlubšího zájmu studentů by bylo možné využít i některý čitelný rukopis nebo vybraný starý tisk zpřístupněný v *Manuscriptoriu*.⁵³⁶ Odkazy na zdigitalizované tisky učitelé najdou u jednotlivých položek v *Knihopisu*, který je soupisem prvotisků a starých tisků do konce 18. století. Obsahuje informaci o čísle knihopisu, obsahu tisku, jeho uložení, primární a sekundární literatuře a přímé odkazy na digitalizáty.⁵³⁷ Rukopisy a staré tisky mohou posloužit i pro vyzkoušení transliterace a transkripce nebo jako ukázky dobového pravopisu.

Učitelé mohou také využít diachronní složky⁵³⁸ *Českého národního korpusu*⁵³⁹ *Diakorp*⁵⁴⁰ a nástrojů, které *Český národní korpus* poskytuje. Např. pro názorné ukázání

76–87. NEJEDLÝ, Petr. *Cesty k slovníku raněnovověké češtiny*. In: Niševa, Božana et al. *Slovanská lexikografie počátkem 21. století. Elektronický slovník staré češtiny v kontextu slavistickém*. In NIŠEVA, Božana; BLAŽEK, David; KREJČÍŘOVÁ, Iveta; SKWARSKA, Karolína; ŠLAUFOVÁ, Eva; VAŠÍČEK, Michal (eds.). *Slovanská lexikografie počátkem 21. století. Sborník příspěvků z mezinárodní konference Praha, 20.–22. 4. 2016*. Praha: Slovanský ústav, 2018, s. 489–494. NEJEDLÝ, Petr. *Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny*. In PLORECKÝ, Karel. *Ostrov spolehlivého poznání: Elektronické informační zdroje Akademie věd ČR o společnosti a kultuře*. Praha: Středisko společných činností AV ČR, v.v.i., pro kancelář Akademie věd ČR, 2016, s. 24–26. MARTÍNEK, František; VAJDLOVÁ, Miloslava. *Elektronické zpracování lexikální excerptce doby střední*. In MISLOVIČOVÁ, Sibyla (ed.). *Jazyk a jazykoveda v pohybe: Zborník štúdií vychádza na počesť Slavomíra Ondrejoviča pri príležitosti jeho životného jubilea*. Bratislava: Veda, 2008, s. 443–449. LEHEČKA, Boris; MARTÍNEK, František; VAJDLOVÁ, Miloslava. *Příspěvek k poznání české slovní zásoby doby střední*. In KAMPER-WAREJKO, Joanna (ed.). *Studia nad słownictwem dawnym i współczesnym języków słowiańskich*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2007, s. 97–102. NEJEDLÝ, Petr. *Raněnovověká čeština (i její zkoumání) – chaos (nebo soulad?) světa i jazyka?* In BALOWSKI, Mieczysław (ed.). *Chaos i ład w języku i w literaturze czeskiej*. Poznań: Instytut Filologii Słowiańskiej, Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu – Prochowice: PRO, 2016, s. 375–382.

⁵³⁵ *Czech medieval sources FONTES*. Praha: FLÚ AV ČR, sine. Dostupné z <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php> (online 16. 6. 2023)

⁵³⁶ *Manuscriptorium: Digital Library of Written Cultural Heritage*. Dostupné z <https://www.manuscriptorium.com/cs> (online 26. 10. 2022) *Manuscriptorium* mělo taky projekt *Manuscriptorium školám*, spolupracovalo přitom s Asociací učitelů dějepisu. Srov. UHLÍŘ, Zdeněk. *Manuscriptorium školám*. Dostupné z <http://skolam.manuscriptorium.com/xwiki/wiki/mnsproskoly/view/O%20Manuscriptoriu%20pro%20C5%A1koly/> (online 26. 10. 2022). O projektech *Manuscriptorium* a *Manuscriptorium pro školy* RÁKOCY, Veronika. *Zpřístupňování písemného kulturního dědictví: projekty Manuscriptorium a Manuscriptorium pro školy*. Brno: FF MU, 2008.

⁵³⁷ *Knihopis*. Praha: NK ČR, sine. Dostupné z <http://www.knihopis.cz/> (online 1. 11. 2022)

⁵³⁸ O *Diakorpu* píše např. KUČERA, Karel. *Diachronní složka Českého národního korpusu a hranice možností korpusového výzkumu vývoje češtiny*. Naše řeč 97, 2014, 4–5, s. 208–215. KUČERA, Karel. *Diachronní složka Českého národního korpusu: obecné zásady, kontext a současný stav*. Listy filologické 121, 1998, 3–4, s. 303–313. LEHEČKA, Boris. *Obsah a značkování diachronního korpusu češtiny*. Časopis pro moderní filologii 97, 2015, 1, s. 70–77. BRATEKOVÁ, Jitka. *Uplatnění Českého národního korpusu ve výuce českého jazyka*. Brno:

na příkladě vybraného slova, kdy proběhla vybraná hlásková změna,⁵⁴¹ učitelé využijí aplikaci *SyD*,⁵⁴² která analyzuje varianty podle jejich četnosti v současném jazyce (synchronní část) nebo z pohledu vývoje jazyka (diachronní část), podobně je možné zjišťovat také frekvenci užívání synonym na úrovni lexika.⁵⁴³ Co se týče hláskosloví, Maturová pomocí nástroje *SyD* představuje historický vývoj hláskové změny *ó > uo > ů* s příkladem *kóň > kuoň > kůň*.⁵⁴⁴ Český národní korpus využívá v souvislosti se zánikem a vokalizací jerů a učebnicí od Frause Lebedová, která v něm vyhledává tvary substantiva *pes* s cílem ukázat absenci *e* v některých tvarech.⁵⁴⁵ Pomocí nástrojů *Českého národního korpusu* by bylo možné kromě zmíněného lexika a hláskových jevů ukázat např. i jevy z morfologie nebo syntaxe.⁵⁴⁶

MU, 2011, s. 16–17. ČERMÁK, František; SCHMIEDTOVÁ, Věra. *Český národní korpus – základní charakteristika a širší souvislosti*. Knihovnická revue 15, 2004, 3, s. 153–154, 156. ZEMANOVÁ, Žaneta. *K problematice Českého národního korpusu*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2019, s. 28–29.

⁵³⁹ O korpusech a *Českém národním korpusu* obecně ČERMÁK, František. *Korpus a korpusová lingvistika*. Praha: Karolinum, 2017. Zde i odkazy na další literaturu týkající se práce s korpusem, např. ČERMÁK, František; BLATNÁ, Renata (eds.). *Jak využívat Český národní korpus*. Praha: NLN, 2005. KOCEK, Jan; KOPŘIVOVÁ, Marie; KUČERA, Karel (eds.). *Český národní korpus. Úvod a příručka uživatele*. Praha: FF UK, 2000. O korpusech ve výuce češtiny prakticky s ohledem na komunikační cíl např. ŠMEJKALOVÁ, Martina; KOPŘIVOVÁ Marie. *Jazykové korpusy a elektronické zdroje ve výuce českého jazyka*. Praha: Univerzita Karlova, 2019. Představení korpusů a práce s nimi s ohledem na výuku češtiny i v ŠORMOVÁ, Kateřina; ŠEBESTA, Karel. (eds.). *Korpusy v jazykovém vyučování II*. Praha: FF UK, 2019.

⁵⁴⁰ KUČERA, Karel; STLUKA, Martin; ŘEHOŘKOVÁ, Anna. *Korpus Diakorp*. Sine: Sine. Dostupné z <https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:diakorp> (online 26. 10. 2022).

⁵⁴¹ Průběh změny v čase na materiálu Českého národního korpusu zkoumal např. KUČERA, Karel. *Kvantitativní charakteristika průběhu a uplatnění změn ý > ej, ú > ou a aj > ej v češtině od 14. století do současnosti*. In ČERMÁK, František; BLATNÁ, Renata (eds.). *Korpusová lingvistika: Stav a modelové postupy*. Praha: NLN, 2006, s. 210–225.

⁵⁴² Následující kvalifikační práce se věnují Českému národnímu korpusu a jeho představení v souvislosti s výukou, příp. uvádějí i jiné elektronické zdroje. Na s. 8–9 informuje i o diachronní složce KRATOCHVÍLOVÁ, Lada. *Využití korpusové lingvistiky na středních školách*. Brno: MU, 2007. O *SyD* např. ZEMÁNKOVÁ, Zlata. *Využití počítačových nástrojů ve výuce českého jazyka na střední škole*. Brno: FF MU, 2021, s. 15.

LEBEDOVÁ, Jana. *Využití práce s Českým národním korpusem ve výuce českého jazyka na střední škole*. Brno: MU, 2021, s. 19–20. ZÁCHOVÁ, Kristina. *Korpusy a jejich využití ve výuce českého jazyka na ZŠ A SŠ*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015, s. 21, 41–48. STARÁ, Marie. *Využití korpusu při výuce českého jazyka na druhém stupni českých základních škol v Chorvatské republice*. Brno: MU, 2020, s. 23. Zemanová se zmiňuje o vhodnosti využití synchronní části ve výuce. Srov. ZEMANOVÁ, Žaneta. *Využití Českého národního korpusu ve výuce českého jazyka*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2021, s. 27–28. MATUROVÁ, Markéta. *Využití nástroje SyD ve výuce češtiny*. *Český jazyk a literatura*. 67, 2016/2017, 4, s. 183–187.

⁵⁴³ ZEMÁNKOVÁ, Zlata. *Využití počítačových nástrojů ve výuce českého jazyka na střední škole*. Brno: FF MU, 2021, s. 87.

⁵⁴⁴ MATUROVÁ, Markéta. *Využití nástroje SyD ve výuce češtiny*. *Český jazyk a literatura*. 67, 2016/2017, 4, s. 184.

⁵⁴⁵ LEBEDOVÁ, Jana. *Využití práce s Českým národním korpusem ve výuce českého jazyka na střední škole*. Brno: MU, 2021, s. 46.

⁵⁴⁶ STLUKA, Martin. *Diachronní složka ČNK: využití DČNK ve výzkumu vývoje konkrétních jazykových jevů*. In ČERMÁK, František. *Korpusová lingvistika Praha 2011. 2 Výzkum a výstavba korpusů*. Praha, NLN, 2011, s. 196–219.

Pokud se učitelé rozhodnou zapojit do výuky souvislosti vývoje češtiny s nářečními, využijí *Český jazykový atlas*,⁵⁴⁷ jehož elektronickou podobu naleznou na <https://cja.ujc.cas.cz/>, nebo zdroje Českého národního korpusu, jako je korpus *Dialekt*, který obsahuje přepisy nahrávek a nahrávky ze všech nářečních oblastí České republiky,⁵⁴⁸ nebo aplikace *Mapka*,⁵⁴⁹ případně *Mapu nářečí českého jazyka*.⁵⁵⁰

Maturová⁵⁵¹ uvádí různé důvody, proč pracovat ve výuce s nástroji *Českého národního korpusu*: využití počítače a dobře zvolené příklady zpestří výuku, přístup je zdarma, práce je snadná a není potřeba předchozí příprava, korpusy zachycují skutečně užívaný jazyk, analýzou kolokací a monokolokabilních slov jde zjistit frekvenci daných spojení, frazémů nebo termínů, materiál je možné použít pro lexikální, pravopisné, morfologické nebo stylistické rozbor, cizojazyční žáci mohou pracovat s větami a výrazy z reálného života, grafické zpracování pomáhá snazší interpretaci výsledků. Nakonec zmiňuje výhody nástroje *SyD* spíše ve vztahu k současnému jazyku – může doplnit informace ze slovníků a jazykových příruček, informovat o dalších významech, práce s ním je zábavná a není náročná, žáci mohou kromě kodifikovaných tvarů sledovat i tvary nekodifikované a rozšíří si povědomí o stratifikaci češtiny.

Některé z těchto důvodů se týkají pouze současného jazyka, většina je ale platná i pro zapojení elektronických zdrojů pro naše téma.

Proč tedy využívat ve škole uvedené elektronické zdroje, které se vztahují k vývoji češtiny?

- přístup k elektronickým zdrojům je zdarma (*Vokabulář webový, Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny, zdroje Českého národního korpusu, Manuscriptorium, Knihopis, Czech medieval sources FONTES, elektronická verze Českého jazykového atlasu*)
- pro práci s elektronickými zdroji není potřeba speciální školení
- uvedené zdroje přinášejí reálný materiál, nejedná se o uměle vytvořené příklady

⁵⁴⁷ BALHAR, Jan et al. *Český jazykový atlas. 1, 2, 3, 4, 5, Dodatky*. Praha, Academia, 1992, 1997, 1999, 2002, 2005, 2011.

⁵⁴⁸ O korpusu *Dialekt* WACLAWIČOVÁ Martina; GOLÁŇOVÁ, Hana. *The DIALEKT corpus and its possibilities*. Jazykovedný časopis 70, 2019, 2, s. 336–344. O jeho využití ve výuce češtiny pro téma nářečí (bez souvislosti s vývojem češtiny) WACLAWIČOVÁ Martina; GOLÁŇOVÁ, Hana. *Nářeční korpus DIALEKT a jeho použití ve výuce češtiny*. Český jazyk a literatura 69, 2018/2019, 3, s. 127–133. Zde též další literatura ke korpusu *Dialekt*.

⁵⁴⁹ O aplikaci *Mapka* např. WACLAWIČOVÁ Martina; GOLÁŇOVÁ, Hana. *Mapka: A map application for working with corpora of spoken Czech*. Jazykovedný časopis 72, 2021, 2, s. 502–509.

⁵⁵⁰ GOLÁŇOVÁ, Hana; KUPKA, Karel. *Mapa nářečí českého jazyka*. Verze ze dne 4. 1. 2022. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK, 2022.

⁵⁵¹ MATUROVÁ, Markéta. *Využití nástroje SyD ve výuce češtiny*. Český jazyk a literatura. 67, 2016/2017, 4, s. 186.

- přímá práce s těmito zdroji rozvíjí digitální kompetence
- žáci rozvíjejí čtenářskou gramotnost
- příklady z uvedených zdrojů jsou názorné
- práce s elektronickými zdroji a jejich obsahem může být aktivizující a zpestří výuku
- žáci se seznámí s různými zdroji jazykových informací, které jsou přístupné v elektronické formě
- zpřístupněný materiál, který vznikl na základě reálných textů nebo je prezentuje, lze využít při výuce různým způsobem
- v rámci předmětu český jazyk a literatura uvedené elektronické zdroje využijeme zvláště v oblastech lexikologie, hláskosloví, písmo a pravopis, případně i morfologie, syntax nebo stylistika
- materiál poslouží obecně k práci se staršími texty, jejich četbě či poslechu
- tyto zdroje lze využít např. i při výuce starších dějin, případně národního obrození v rámci historicky zaměřených předmětů nebo i při realizaci projektového vyučování.

4.3. Souhrn elektronických a dalších zdrojů k vývoji češtiny

1. nářečí:

- BALHAR, Jan et al. *Český jazykový atlas*. Praha: Academia, 1992, 1997, 1999, 2002, 2005:
pdf verze <https://cja.ujc.cas.cz/>
html verze <https://cja.ujc.cas.cz/e-cja/>
- Slovník nářečí českého jazyka: <https://sncj.ujc.cas.cz/>
- Český národní korpus <https://www.korpus.cz/>: korpus Dialekt
Mapka: <https://www.korpus.cz/mapka/>

2. starší čeština:

- Vokabulář webový: <https://vokabular.ujc.cas.cz/>
- Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny: <https://madla.ujc.cas.cz/>
- Český národní korpus: <https://www.korpus.cz/>: korpus Diakorp
nástroj SyD: <https://syd.korpus.cz/>

3. vysokoškolská skripta:

- ADAM, Robert et al. *Starší české texty s přehledem morfolgie staré češtiny a cvičeními*. Praha: UK, 2000: <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:f08e85f0-27cd-11e6-ae84-005056827e51?page=uuid:1efff530-6b77-11e6-89c2-005056825209>
- DITTMANN, Robert; ULÍČNÝ, Oldřich. (eds.). *Čeština a dějiny*. Olomouc: UP, 2013: <https://sites.ff.cuni.cz/ucjtk/wp-content/uploads/sites/57/2015/11/Cestina-a-dejiny.pdf>
- DITTMANN, Robert (ed.). *Historická mluvnice a historická lexikologie*. Praha: UK, sine: <https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?do=predmet&kod=ABO100654>
- FIDLEROVÁ A., Alena; DITTMANN, Robert; MARTÍNEK, František; VOLEKOVÁ, Kateřina. *Dějiny češtiny*. Praha: FF UK, 2013: <https://ucjtk.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/sites/57/2015/11/D%C4%9Bjiny-%C4%8De%C5%A1tiny.pdf>
- KOSEK, Pavel. *Historická mluvnice češtiny – překlenovací seminář*. Brno: MU, 2014: https://digilib.phil.muni.cz/_flysystem/fedora/monography/131101-monography.pdf
- KOSEK, Pavel. *Historická mluvnice češtiny I*. Brno: MU, 2014: https://digilib.phil.muni.cz/_flysystem/fedora/monography/130625-monography.pdf
- KULDANOVÁ, Pavlína. *Český jazyk v minulosti*. Ostrava: OU, 2013: <https://projekty.osu.cz/svp/opory/pdf-25-Kuldanova-SO.pdf>
- MAREŠOVÁ, Hana. *Základy historické mluvnice češtiny s texty k rozboru*. Olomouc: UP, 2008: http://kcjl.upol.cz/kombcej/studijni_opory/zaklady_historicke_mluvnice.pdf
- ZÁBRANSKÝ, Lukáš. *Stará čeština*. Hradec Králové: UHK, 2014: https://inpdf.uhk.cz/wp-content/uploads/2014/03/Stara_cestina-Zabransky.pdf

4. zdroje ukázek textů:

Czech medieval sources FONTES: <http://cms.flu.cas.cz/cz/badatele/sources-on-line.html>

Česká digitální knihovna: <https://ceskadigitalniknihovna.cz/>

Digitální knihovna: <https://www.digitalniknihovna.cz/>

Europeana Collections : <https://www.europeana.eu/cs>

Google Books: <https://books.google.cz/>

Historické prameny na dosah: <https://nlp.fi.muni.cz/trac/ahisto/>

Knihopis: <http://www.knihopis.cz/>

Knihověda.cz. Portál k dějinám české knižní kultury do roku 1800: <https://www.knihoveda.cz/>

Internet Archive: <https://archive.org/>

Manuscriptorium: <https://www.manuscriptorium.com/cs>

Provenio. Evropská věda v českých knihovnách: <https://www.provenio.cz/>

Registr digitalizace: <https://registrdigitalizace.cz/rdcz/home>

Registr Krameriiů: <https://registr.digitalniknihovna.cz/>

5. antologie textů a edice online (výběr)

KALISTA, Zdeněk. *České baroko*. Praha: Evropský literární klub, 1941:
[https://www.ndk.cz/view/uuid:da5eb3a0-9c47-11e7-920d-](https://www.ndk.cz/view/uuid:da5eb3a0-9c47-11e7-920d-005056827e51?page=uuid:d011e510-c8bc-11e7-b059-5ef3fc9ae867)

[005056827e51?page=uuid:d011e510-c8bc-11e7-b059-5ef3fc9ae867](https://www.ndk.cz/view/uuid:da5eb3a0-9c47-11e7-920d-005056827e51?page=uuid:d011e510-c8bc-11e7-b059-5ef3fc9ae867)

HAVRÁNEK, Bohuslav. (ed.). *Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu*. Praha: ČSAV, 1957: <https://service.ucl.cas.cz/edicee/antologie/vybor-z-ceske-literatury/72-vybor-z-ceske-literatury-od-pocatku-po-dobu-husovu>

HAVRÁNEK, Bohuslav. (ed.): *Výbor z české literatury husitské doby I, II*. Praha ČSAV, 1963, 1964: <https://service.ucl.cas.cz/edicee/antologie/vybor-z-ceske-literatury/73-vybor-z-ceske-literatury-doby-husitske-sv-1>; <https://service.ucl.cas.cz/edicee/antologie/vybor-z-ceske-literatury/74-vybor-z-ceske-literatury-doby-husitske-sv-2>

LEHÁR, Jan; STICH, Alexandr. *Knih textů I (9. století až 1. třetina 19. století)*. Praha: NLN, 2000: <https://www.ndk.cz/view/uuid:c87400a0-0375-11e4-9789-005056827e52?page=uuid:52a0b1a0-2c7b-11e4-8413-5ef3fc9ae867>

PORÁK, Jaroslav. *Chrestomatie k vývoji českého jazyka (13.–18. století)*. Praha: SPN, 1979: <https://www.ndk.cz/view/uuid:f85d8740-bb59-11e4-9541-005056827e51?page=uuid:e91f97b0-d4ad-11e4-ae4e-5ef3fc9ae867>

SLÁDEK, Miloš. *Malý svět jest člověk aneb Výbor z české barokní prózy*. Jinočany: H & H, 1995: <https://ndk.cz/view/uuid:02741e30-2eed-11e6-ae84-005056827e51?page=uuid:fb6b6530-4d0a-11e6-8746-005056825209>

SLÁDEK, Miloš. *Vítr jest život člověka, aneb Život a smrt v české barokní próze*. Jinočany: H & H, 2000: <https://www.ndk.cz/view/uuid:0585ee60-2d04-11e4-8f64-005056827e52?page=uuid:a21b4930-4b33-11e4-af1d-001018b5eb5c>

6. další výkladové slovníky a kartotéky:

- Internetová jazyková příručka (Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Slovník spisovného jazyka českého, Akademický slovník současné češtiny, Akademický slovník cizích slov): <https://prirucka.ujc.cas.cz/>

- Slovník spisovného jazyka českého (SSJČ): <https://bara.ujc.cas.cz/ssjc/search.php>
- Příruční slovník jazyka českého (PSJČ), Kartotéka lexikálního archivu (1911–1991): <https://bara.ujc.cas.cz/psjc/>
- Česko-německý slovník Fr. Št. Kotta (1878–1893): <http://kott.ujc.cas.cz/>
- Akademický slovník současné češtiny: <https://slovníkcestiny.cz/uvod.php>
- Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny (Antonín Profous, Jan Svoboda, Vladimír Šmilauer): <https://mjc.ujc.cas.cz/>
- Slovník pomístních jmen v Čechách: <https://spjc.ujc.cas.cz/>
- Slovník pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku: <https://spjms.ujc.cas.cz/>
- databáze neologismů Neomat: <https://neologismy.cz/>
- Čeština 2.0: <https://cestina20.cz/>
- Slovník současné češtiny (Lingea): <https://www.nechybujte.cz/slovník-soucasne-cestiny>

7. další literatura k nářečí a vývoji češtiny online (výběr):

- BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie*. Praha: SPN, 1972: <https://www.ndk.cz/view/uuid:daa34ac0-3d86-11ed-b06c-005056827e52?page=uuid:dcd0fa67-512e-48fa-99b0-df3d4ae8f5f0>
- CUŘÍN, František. *Vývoj spisovné češtiny*. Praha: SPN, 1985: <https://www.ndk.cz/view/uuid:8fad1e90-6133-11e2-9d9f-005056827e52?page=uuid:fc898444d69fad08b1c1441d7075e5c5>
- KARLÍK, Petr et al. (eds.). *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, 2016: <https://www.czechency.org/>
- LAMPRECHT, Arnošt. *České nářeční texty*. Praha: SPN, 1976: <https://www.ndk.cz/view/uuid:e0783fc0-693f-11e3-8561-005056827e52?page=uuid:3ba6ca20-7a47-11e3-989f-5ef3fc9bb22f>
- LAMPRECHT, Arnošt; ŠLOSAR, Dušan; BAUER, Jaroslav. *Historická mluvnice češtiny*. Praha: SPN, 1986: <https://www.ndk.cz/view/uuid:b6ffe200-63a6-11e2-9d9f-005056827e52?page=uuid:9d3e797e47d21b923c05e74629b88fc8>
- HAVRÁNEK, Bohuslav. Nářečí česká. In *Československá vlastivěda*. Díl III, Jazyk. Praha: Sfinx, 1934, s. 84–218: <https://www.ndk.cz/view/uuid:96c928a0-6735-11e3-8561-005056827e52?page=uuid:d0d62ef0-8119-11e3-8cd6-005056825209>
- HAVRÁNEK, Bohuslav. *Vývoj českého spisovného jazyka*. Praha: UK, 1980: <https://www.ndk.cz/view/uuid:72213580-0a4f-11e3-beb8-005056827e51?page=uuid:3556a1eb-ed0b-43bf-a73c-183fc482836c>

JELÍNEK, Jaroslav; BEČKA, Josef V.; TĚŠITELOVÁ, Marie. *Frekvence slov, slovních druhů a tvarů v českém jazyce*. Praha: SPN, 1961: <https://ujc.avcr.cz/miranda2/export/sitesavcr/ujc/infoz/Frekvence-slov-1961/Frekvence-slov-1961.pdf>

KYAS, Vladimír. *Česká bible v dějinách národního písemnictví*. Řím: Vyšehrad, 1997: <https://www.ndk.cz/view/uuid:e243efa0-f0a5-11e3-b72e-005056827e52?page=uuid:af70db30-ff12-11e3-a680-5ef3fc9bb22f>

NĚMEC, Igor; HORÁLEK, Jan. *Dědictví řeči*. Praha: Panorama, 1986. Dostupné z <https://www.ndk.cz/view/uuid:3439b950-19da-11e3-a5bb-005056827e52?page=uuid:450fa700-2090-11e3-b62e-005056825209>

OPELÍK, Jiří; FORST, Vladimír; MERHAUT, Luboš et al. *Lexikon české literatury*. Praha: Academia, 1985–2008;⁵⁵² <https://service.ucl.cas.cz/edicee/lexikon/lexikon?fbclid=IwAR2xMg3OF4iUV2tDJ-Etu6GkOOhIev1bCQnWRX1T-CYiE83USrKRuhBEPVU>

ŠLOSAR, Dušan; VEČERKA, Radoslav. *Spisovný jazyk v dějinách české společnosti*. Praha: SPN, 1979: <https://www.ndk.cz/view/uuid:81234ae0-c89b-11e8-bc37-005056827e51?page=uuid:1fa85950-02ba-11e9-95ba-5ef3fc9bb22f> (novější vydání z roku 2009)

7. další literatura (výběr):

CUŘÍN, František et al. *Vývoj českého jazyka a dialektologie*. Praha: SPN, 1964.

KOMÁREK, Miroslav. *Dějiny českého jazyka*. Brno: Host, 2012.

KOUBA, Jan. *Slovník staročeských hymnografů (13.–18. století)*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v.v.i., Kabinet hudební historie, 2017.

KOUPIL, Ondřej. *Grammatykáři. Gramatografická a kulturní reflexe češtiny 1533–1672*. Praha: Karolinum, 2017.

MARVAN, Jiří. *Jazyk: jeho český příběh. Prvních tisíc let 800–1800. Malý průvodce cestami české lingvoekologie*. Praha: Karolinum, 2015.

PLESKALOVÁ, Jana. *Stará čeština pro nefilology*. Brno: MU, 2001.

REJZEK, Jiří. *Zrození češtiny. Jazyková situace a jazykový vývoj v českých zemích mezi 6. a 11. stoletím*. Praha: NLN, 2021.

⁵⁵² Dostupný též na Krameriovi.

Popularizační práce (výběr):

ŠLOSAR, Dušan. *Jazyčnick*. Praha: Dokořán, 2004.

ŠLOSAR, Dušan. *Otisky*. Praha: Dokořán, 2006.

ŠLOSAR, Dušan. *Tisíciletá*. Praha: Horizont, 1990. Dostupné z
<https://www.ndk.cz/view/uuid:a2f2b3b0-1eb7-11e3-a5bb-005056827e52?page=uuid:eb7c8100-26dd-11e3-b62e-005056825209>

8. jiné

- výstava zaměřená na dílo Jana Husa: <https://ucl.cas.cz/vystavy/tyto-sem-kniezky-napsal-putovani-dila-jana-husa-z-15-do-21-stoleti/>

5. Výzkum mezi učiteli českého jazyka na gymnáziu

Analýza ŠVP přinesla určité poznatky o místu vývoje češtiny na jednotlivých školách, nelze z nich z nich však jednoznačně rozhodnout, nakolik popisují ideální, předpokládaný stav, a nakolik popisují realitu. Proto jsme se rozhodli také pro výzkum mezi učiteli, a to pomocí dotazníku.

V této kapitole budou představeny výsledky dotazníkového výzkumu mezi učiteli českého jazyka na gymnáziu. Předvýzkum probíhal pomocí polostrukturovaných rozhovorů⁵⁵³ mezi učiteli českého jazyka na Malostranském gymnáziu v Praze ve školním roce 2019–2020 a 2020–2021, zúčastnilo se ho 9 z nich. Na základě předvýzkumu jsme formulovali otázky do dotazníku.

Dotazník byl vytvořen pomocí Google formuláře. Odkaz na dotazník,⁵⁵⁴ jehož výsledky jsou zde prezentovány, byl zaslán ve školním roce 2021–2022 na e-mailové adresy učitelů českého jazyka na gymnáziích v 5 krajích. Jednalo se o Prahu (327 učitelů), Jihomoravský kraj (186 učitelů), Moravskoslezský kraj (242 učitelů), Olomoucký (152 učitelů) a Zlínský kraj (65 učitelů). Tyto kraje byly vybrány tak, aby byly územně zastoupeny jak oblasti, kde jsou regionální nářečí stále poměrně dobře dochována, tak oblast, kde je v každodenní komunikaci nahradila obecná čeština. Domnívali jsme se, že učivo vývoje jazyka by se mohlo spojovat s poučením o nářečích, proto jsme chtěli zahrnout obě tyto skupiny, díky čemuž bychom mohli porovnat rozdíly mezi nimi. V případě, že na internetových stránkách školy nebyly uvedeny aprobace nebo e-maily učitelů, byla zaslána řediteli školy prosba o předání dotazníku učitelům českého jazyka (17 škol v Praze, 15 škol v Jihomoravském kraji, 9 škol v Moravskoslezském kraji, 2 školy v Olomouckém kraji, 8 škol ve Zlínském kraji). Do výzkumu se zapojilo 51 učitelů z 5 krajů z měst s různým počtem obyvatel. Domníváme se, že i přes menší návratnost dotazníku, a tedy velikost vzorku, odpovědi učitelů přinášejí zajímavá a relevantní zjištění.

⁵⁵³ MIŠOVIČ, Ján. *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2019. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2016, s. 170, 173–175. MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2006, s. 159–162. GAVORA, Peter. Úvod do pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2000, s. 202–203. O rozhovoru v pedagogickém výzkumu také např. CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu. Základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2011, s. 182–184. ŠVARÍČEK, Roman; ŠEĐOVÁ, Klára et al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2014, s. 159–183. SKUTIL, Martin et al. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011, s. 89–95. COE, Robert J. et al. *Research Methods & Methodologies in Education*. Los Angeles – London – New Delhi – Singapore – Washington DC – Melbourne: SAGE, 2017, s. 183–189. Polostrukturovaný rozhovor použila např. M. Cihlářová. CIHLÁŘOVÁ, Marcela. *Zapojení průřezového tématu mediální výchova do výuky českého jazyka na SŠ*. Praha: FF UK, 2019.

⁵⁵⁴

<https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSedPp8ZodTHAN0WaqJA4fjSEuJN71n4zqUQNUNpBUe56yv8-A/viewform>

5.1. Dotazníkový výzkum: metodologie

Dotazník⁵⁵⁵ je písemný způsob kladení otázek a získávání odpovědí. Je nejčastějším způsobem zjišťování údajů. Jeho výhodou je, že je možné díky němu oslovit rychle mnoho respondentů a získat mnoho informací při investování relativně menšího množství času a peněz. Respondenti mohou dotazník vyplnit v době, kdy se jim to hodí, a nejsou pod tlakem požadavku na okamžitou odpověď. Při použití dotazníku je zachována anonymita. Je zaručeno, že otázky jsou pro všechny respondenty identické. Odpadá možná předpojatost tazatele. Dotazník je zvláště výhodný, pokud je možné vhodně formulovat uzavřené otázky s nabídnutými odpověďmi, neboť odpovědi na ně je často možné kvantifikovat.

Dotazník má také svá negativa. Neměl by být příliš rozsáhlý, aby se k jeho vyplnění respondenti postavili odpovědně. Je potřeba v něm používat krátké a relativně jednoduché otázky. Protože lidé hovoří snáze, než píšou, mělo by v dotazníku být méně otevřených otázek, které by se měly využívat pro spíše vzdělané a odborné respondenty. Odpovídání na otevřené otázky také zabírá víc času a stojí víc úsilí, může tedy respondenty od vyplňování odradit. Dotazník zjišťuje informace „jen“ pomocí tázání a předpokládá, že respondenti již mají na otázky v něm odpovědi. Formulace otázek může ovlivnit odpovědi, protože již drobné změny v jejich formulaci mohou způsobit odlišné odpovědi. Takovým nežádoucím posunům je možné se vyhnout díky pilotáži nebo při použití ověřovacích otázek. U dotazníku není možné otázku blíže dovysvětlit, v důsledku nepochopení otázky může docházet ke zkreslení odpovědí, které nejde opravit.

Při použití dotazníku nemá výzkumník kontrolu nad pořadím a kontextem odpovídání na otázky, protože respondent při odpovídání nemusí postupovat podle jejich uspořádání v dotazníku a zároveň se může ptát jiných osob na jejich názor nebo s nimi o otázkách diskutovat, což může ovlivnit jeho odpovědi. Respondenti také nemusí na otázku odpovědět nebo jim nemusí vyhovovat daná forma dotazování.

Při hromadném rozesílání dotazníků, kdy jejich vyplňování není přítomen výzkumník, je nevýhodou jejich nízká návratnost; toto negativum odpadá při jiném způsobu distribuce

⁵⁵⁵ Např. GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000, s. 99–109. PRŮCHA, Jan. *Pedagogický výzkum. Uvedení do teorie a praxe*. Praha: Karolinum, 1995, s. 43–50. SKUTIL, Martin et al. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011, s. 80–88. CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu. Základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2011, s. 163–182. CHRÁSKA, Miroslav; KOČVALOVÁ, Ilona. *Kvantitativní design v pedagogických výzkumech začínajících pedagogických pracovníků*. Zlín: UTB, 2014, s. 24–27. CRESWELL, John W.; GUETTERMANN, Timothy C. *Educational Research*. Saddle River, New Jersey: Pearson, 2019, s. 392–408. REMENYI, Dan. *Field Methods for Academic Research – Interviews, Focus Groups & Questionnaires in Business and Management Studies*. Reading: Academic Conferences and Publishing International Limited, 2013, s. 92–141. GILLHAM, Bill. *Developing a Questionnaire*. London – New York: Continuum International Publishing Group, 2010.

dotazníků, tedy osobním předání a bezprostředním vyplnění a vybrání (např. zkoumání názorů žáků prováděné v hodině, distribuce dotazníku během vykonávání jiné činnosti). Je důležité, aby tazatel na začátku dotazníku vysvětlil, proč chce získat informace od respondentů a jak budou použity, protože tato informace má vliv na vyplnění a nevyplnění dotazníku. návratnost dotazníků souvisí také s tím, jestli respondenti znají tazatele osobně, jestli je dotazník pro ně zajímavý a má podle nich smysl věnovat čas jeho vyplnění, jestli jim jeho vyplnění přinese pocit spokojenosti. Negativem může být i nízká motivace respondentů k vyplnění dotazníku, pokud se jim nezdá, že dotazník je pro ně osobně relevantní. Respondenti mohou být nejistí v tom, co se stane s daty, poskytují totiž informaci o sobě, která bude někde uložena a zpracována, a přestože informace je anonymní, mohou mít pocit, že je stále o nich a mohla by být s nimi spojena.

Může být také problém s kvalitou dat, jejich kompletností a přesností. Dotazníky totiž mohou být vyplňovány v rychlosti a bez pečlivosti, nelze předpokládat přesnost u odpovědí týkajících se faktů. Zároveň vzorek respondentů nemusí být reprezentativní, protože dotazníky např. obvykle vyplňují lidé, kteří jsou více odpovědní. Protože je dotazník anonymní a neosobní, většinou nelze ověřit pravdivost a vážnost odpovědí. Pravdivost a poctivost při odpovídání nemusí tedy být pro respondenty prioritou. Je také možná subjektivita odpovědí, protože respondenti nemusí uvést odpověď podle reality, ale podle toho, jak sami sebe vidí nebo jak se chtějí vidět.⁵⁵⁶

Délka dotazníku by měla být taková, aby se získaly všechny potřebné údaje, zároveň by ale neměl být příliš dlouhý, aby jeho vyplňování respondenty neunavilo či neodradilo. Délka vyplňování by měla být asi 15–30 minut.

Dotazník se typicky skládá ze tří částí: kromě vlastních otázek, které začínají identifikačními otázkami, má ještě úvodní a závěrečnou část. V úvodní části jsou vysvětleny cíle dotazníku, obvykle je zdůrazněn i význam odpovědí respondenta pro řešení daného tématu, bývají zde uvedeny pokyny k vyplňování dotazníku. Kromě toho se zde výzkumník představí a explicitně zmíní, že výzkum je anonymní a odpovědi budou použity jen pro účely daného výzkumu a nebudou poskytnuty dále. V závěrečné části se nachází poděkování.

Dotazník zjišťuje informace o respondentovi, ale i jeho názory a postoje k problému, které výzkumníka zajímají. Tvorba dotazníku a otázek v něm by se měla řídit určitými pravidly. Dotazník by měl zjišťovat jen nezbytné informace, které nelze zjistit jiným způsobem. Aby byl dotazník úspěšný, je třeba, aby jeho respondenti byli namotivováni k jeho

⁵⁵⁶ GILLHAM, Bill. *Developing a Questionnaire*. London – New York: Continuum International Publishing Group, 2010, s. 5–14.

vyplnění. Součástí dotazníku by měly být jasné pokyny k tomu, jak ho mají respondenti vyplňovat. Při tvorbě dotazníku je třeba myslet na to, aby získané údaje bylo možné snadno zpracovávat. Je třeba promyslet pořadí otázek, které by na sebe měly logicky navazovat, díky čemuž bude respondent snáze procházet dotazníkem. Toto logické pořadí podporuje soustředění na jednotlivé otázky a pro respondenta bude takový dotazník smysluplnější. Oproti logickému pořadí otázek je možné využít i pořadí vhodné z psychologického hlediska, kdy jsou důležité položky umístěny uprostřed dotazníku. Klíčovými vlastnostmi dotazníku by měly být validita a reliabilita. Validita znamená, že dotazník zkoumá to, co chce zjišťovat, a ne něco jiného. Reliabilita dotazníku znamená, že jevy, které se zkoumají, dotazník zachytí přesně a spolehlivě.⁵⁵⁷

Otázky by měly být formulovány jasně, stručně, jednoznačně, srozumitelně, neměly by být formulovány příliš široce. Je vhodné nepoužívat výrazy jako „několik“, „obyčejně“ a „někdy“, kterým by mohli respondenti rozumět různě. Otázka se má týkat jedné věci, je třeba se vyvarovat dvojíých otázek. Je třeba se ptát jen na věci, na které respondenti umí odpovědět. Otázky by měly být pro respondenty smysluplné, měli by mít k nim vztah. Otázky by měly být krátké a jednoduché, neměly by se v nich používat záporné výrazy. Neměly by být předpojaté a sugestivní. Je třeba být opatrný při tvoření otázek, které začínají „proč“, protože se obvykle nemůžeme přímo ptát na příčiny jednání, neboť je respondenti např. neznají nebo si je neuvědomují. Jiným případem jsou však otázky, kdy zjišťujeme názor respondenta na příčiny nějakého jevu. Nabízené odpovědi by se neměly překrývat, jejich nabídka by měla být vyvážená, měly by odpovídat otázce. Otázky je vhodné předem vyzkoušet v předvýzkumu, zvláště pomocí polostrukturovaného rozhovoru, polostrukturovaného dotazníku nebo ohniskové skupiny (focus group), což je skupina, v níž probíhá diskuse na výzkumníkem vymezené téma či zaměření (ohnisko).⁵⁵⁸ Tvorba některých otázek je snadná, například těch, které zjišťují faktografické údaje (např. věk, bydliště, vzdělání). Jiné otázky se tvoří obtížněji, zejména otázky zaměřené na zjišťování postojů, názorů, osobnostních rysů nebo chování. Je potřeba je formulovat tak, aby respondent byl ochotný na ně odpovídat a aby neodpovídal zkresleně. Např. kdyby nás

⁵⁵⁷ CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu. Základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2011, s. 163–182, s. 37–39, 171–172. GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000, s. 105–106.

⁵⁵⁸ MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2006, s. 174–187.

zajímal věk, můžeme se zeptat spíše nepřímo na rok ukončení studia nebo počet let pedagogické praxe.⁵⁵⁹

V dotaznících se objevují různé druhy otázek. Můžeme je rozdělit na otázky uzavřené, polouzavřené a otevřené. Uzavřené otázky nabízejí připravené alternativní odpovědi, z nichž respondent vybírá jednu nebo více možností. Vyhodnocení těchto položek je proto jednodušší. Respondenti jsou obvykle ochotnější vyplňovat dotazník s připravenými odpověďmi. Uzavřené otázky mohou být dichotomické, kdy se vybírá ze dvou navzájem se vylučujících variant, nebo polytomické, kdy je na výběr možností více.

Uzavřené otázky můžeme dále rozdělit na výběrové, výčtové a stupnicové. Ve výběrových položkách respondenti vybírají z nabídnutých variant jednu. Jejich nabídka by měla být vyčerpávající, ale ne příliš obecná. Měla by také být seřazena podle určitého kritéria (např. od „vždy“ k „nikdy“, podle velikosti, významu, frekvence apod.). Ve výčtových otázkách respondent může vybrat více odpovědí. Jejich počet je určený instrukcí nebo není limitovaný. U stupnicových otázek respondent řadí položky podle daného kritéria (např. oblíbenost, význam).⁵⁶⁰

Jedním z druhů výběrových uzavřených otázek jsou škálovací otázky. Respondenti vybírají stupeň hodnocení jevu nebo jeho intenzitu coby bod na škále. Škály mívají lichý počet stupňů – 3, 5, 7 nebo 9, díky čemuž jsou symetrické. Mohou také obsahovat možnost N s významem „neumím se vyjádřit“ nebo „nehodí se“, čímž se zabrání vnucování hodnocení, pokud respondent nemá vyhraněné stanovisko nebo jev podle něj nejde hodnotit. Škála může být pořadová, kdy jevy řadíme do určitého pořadí. Likertovy škály měří postoje a názory lidí a skládají se z výroku a stupnice, na níž respondent vyjadřuje stupeň souhlasu nebo nesouhlasu. Škály mohou být bipolární, kdy jejich krajní body tvoří opozitní vlastnosti. Další škálu můžeme nazvat intervalová, která předpokládá, že nabízené varianty tvoří kontinuum (např. „stále – velmi často – často – občas – nikdy“). Používají se také sebesposuzovací škály.⁵⁶¹

U uzavřených otázek je vhodné zařazovat i variantu „neumím se vyjádřit“ pro případ, že by respondent nechtěl využít žádnou z nabízených možností, nebo použít formulaci „jiné, prosím, popište“, čím by se otázka ale stala polouzavřenou.

⁵⁵⁹ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000, s. 101–102.

⁵⁶⁰ CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu. Základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2011, s. 166–167.

⁵⁶¹ GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000, s. 88–98. SKUTIL, Martin et al. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011, s. 84–85. CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu. Základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2011, s. 167–168.

Polouzavřené otázky jsou otázky, které buď nabízejí nejdříve uzavřenou dichotomickou odpověď a ještě chtějí vysvětlení coby otevřenou otázku, nebo se může jednat o variantu „jiné“, kdy svou variantu respondenti doplňují.

Otevřené otázky poskytují respondentovi volnost v odpovědi, nenabízejí předem alternativní odpovědi. Jejich výhodou je, že nelimitují respondenta a nedávají mu na vybranou z předem daných možností. Většinou se z nich tazatel dozvídá nové nebo neznámé údaje, které by uzavřenými otázkami nezjistil. Pro respondenta je však odpověď na otevřené odpovědi obtížnější, protože ji musí vymyslet a naformulovat. Nevýhodou těchto odpovědí je jejich obtížnější a časově náročnější zpracování, neboť je třeba je kategorizovat a vyhodnotit. Otevřené otázky je výhodné využít v předvýzkumu, nejfrekventovanější typy odpovědí pak je možné využít pro tvorbu nabídek uzavřených otázek.

V dotaznících se mohou objevovat různé druhy otázek. Jsou jimi otázky, které zjišťují fakta, mezi něž patří i otázky na demografické údaje. Dále se v dotazníku mohou objevit otázky, které zjišťují znalosti nebo vědomosti. Takové otázky je třeba v dotazníku formulovat opatrně, aby respondentovi v případě neznalosti nezpůsobily diskomfort. Jiné otázky mohou zjišťovat názory, postoje a motivy. Při jejich formulaci by neměly být zřejmé názory, postoje a hodnocení výzkumníka a je vhodné naznačit, že různé názory jsou zcela v pořádku. U těchto otázek se u problémů, o kterých respondenti neradi mluví, často používají tzv. nepřímé (projektivní) otázky, kdy se dotazujeme na názor skupiny nebo lidí, a ne na mínění konkrétního respondenta. Předpokládá se, že se respondent s danou skupinou ztotožní.

V dotazníku nemusí být použitý pouze jeden druh otázek, naopak je vhodné, když se v něm objevuje více druhů otázek, neboť to zlepšuje pozornost a respondent neupadne do stereotypu.

5.2. Dotazník k výuce vývoje českého jazyka na gymnáziu

Dotazník, který jsme poslali učitelům, obsahoval 43 tematicky seřazených položek. Byly využity otázky uzavřené, polouzavřené i otevřené.

Nejprve byly zařazeny obecné otázky (5), které charakterizují respondenta. Jednalo o lokalizaci školy – kraj a okres nebo obvod, v němž se škola nachází. Zjišťovali jsme také zřizovatele školy, aprobaci učitelů a délku jejich praxe. Vzhledem k počtu odpovědí z důvodu anonymizace dále s okresem nebo obvodem nepracujeme. Otázky na aprobaci a délku praxe byly zařazeny proto, abychom ověřili hypotézu, že učitelé s různou aprobací a učitelé s různou délkou praxe mohou mít odlišný vztah k výuce vývoje češtiny.

Následovala otázka na názor učitelů na důležitost vývoje češtiny ve výuce českého jazyka. Další otázky již byly zaměřeny přímo na výuku vývoje češtiny na gymnáziu (6). Zjišťovali jsme počet vyučovacích hodin, který tomuto tématu učitelé během čtyř let věnují. Zajímala nás témata, v rámci nichž vývoj češtiny probírají, svou odpověď na tuto otázku mohli učitelé ještě v další položce rozvést. Učitelé uváděli v otevřené otázce svůj způsob výuky daného tématu a to, co se podle nich má k tématu žák dozvědět. Také uváděli, jakým způsobem vzbuzují zájem žáků o téma vývoje češtiny. V další otázce se učitelé zamýšleli nad tím, jak mohou využít toto téma i učitelé jiných předmětů.

Následující otázky se týkaly výukových materiálů (8). Nejprve učitelé uváděli používanou učebnici pro toto téma a hodnotili, jak jim vyhovuje zpracování tohoto tématu v ní. Zmiňovali další zdroje, které používají pro svou přípravu a pro výuku vývoje češtiny. Uváděli, jestli a jak používají *Vokabulář webový* a jestli vytvořili vlastní materiály pro výuku.

Zjišťovali jsme také, zda při výuce pracují se středověkými texty, texty raného novověku a texty od roku 1775 a které texty to jsou (6). Potenciální rozsah děl pro třetí skupinu se však ukázal poměrně velký, protože tato doba je časově blíž a známe víc děl a autorů.

Dále jsme zjišťovali informace, zda někdy organizovali exkurzi k tématu vývoje češtiny, jaký byl její obsah a spokojenost s ní, případně jaký by byl obsah potenciální exkurze (4). Zajímala nás očekávání na prezentaci odborníka ve výuce k tomuto tématu, jestli takovou prezentaci absolvovali, co bylo jejím obsahem a jak ji hodnotí (4).

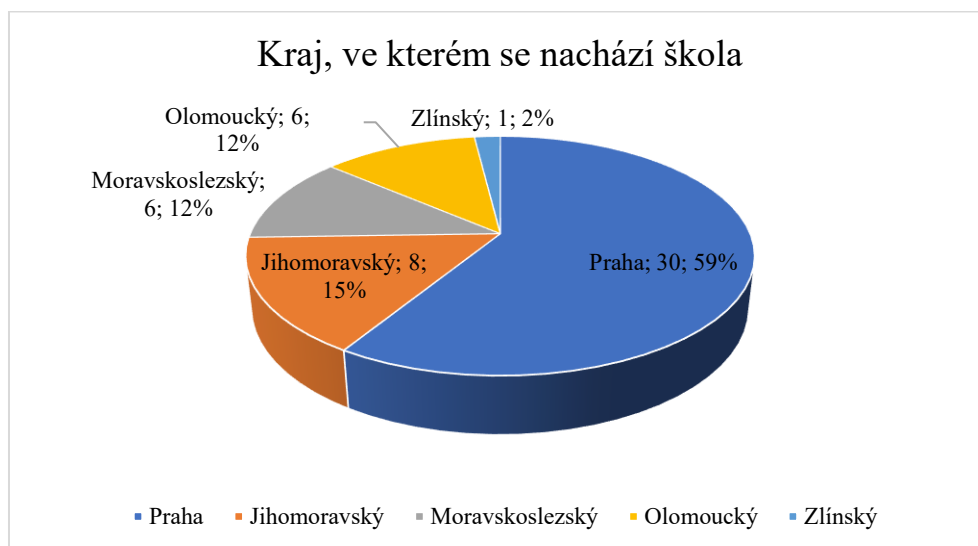
Nakonec jsme se dotazovali také na případný kurz zaměřený na téma vývoje češtiny (7). Zajímalo nás, jestli by učitelé měli o takový kurz zájem, jaká by měla být jeho délka, kdy by se měl konat, jaká by měla být jeho forma, kdo by ho měl organizovat. Ptali jsme se také na očekávaný obsah kurzu a jeho cenu.

Učitelé nakonec mohli uvést jakýkoliv jiný komentář k tomuto tématu.

5.2.1. Charakteristika učitelů

Dotazník zaměřený na výuku vývoje češtiny na gymnáziu vyplnilo celkem 51 učitelů z 5 krajů. 30 učitelů pracovalo ve školách v Praze, 8 v Jihomoravském kraji, po šesti učitelích v Moravskoslezském a Olomouckém kraji a 1 ve Zlínském kraji. Původně jsme chtěli získat vyvážený počet respondentů z Prahy a z Moravy, což se úplně nepovedlo, ale rozdíl není natolik velký, aby to znemožňovalo s výsledky dále pracovat.

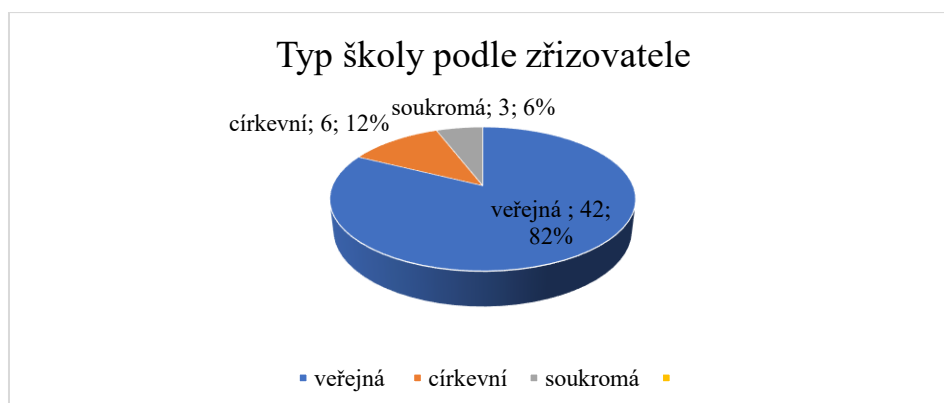
Graf 1: Kraj školy

Města, ve kterých učitelé působí, můžeme rozdělit také podle jejich počtu obyvatel. 30 učitelů bylo z města nad 1 000 000 obyvatel, tedy z Prahy, 5 učitelů působí ve městech s 100 000–1 000 000 obyvatel a 16 učitelů je ze škol, které se nacházejí v městech s méně než 100 000 obyvatel. V tomto směru je tedy vzorek nevyvážený a porovnání na základě velikosti města neprovádíme. Provádíme však porovnání na základě regionu, ve kterém se škola nachází – srovnáváme Prahu jakožto zástupce Čech s městy nacházejícími se v oblastech moravských nářečí.

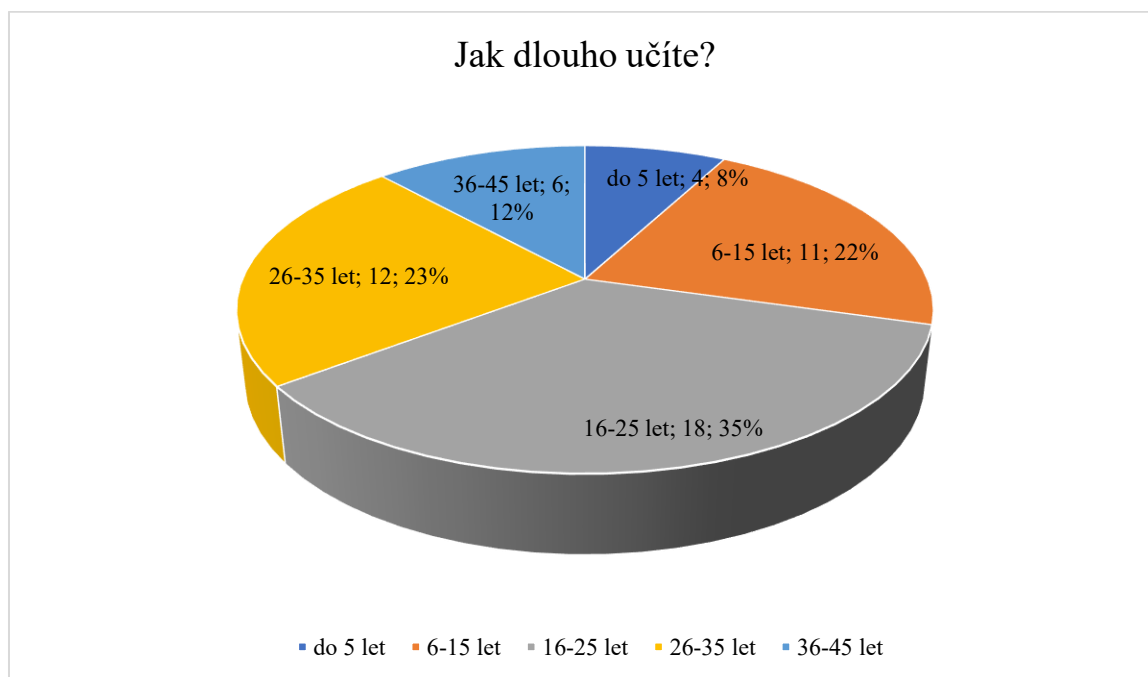
Dozvídáme se o zřizovateli školy, na níž daní učitelé působí, zjistíme, že 42 z nich působí na veřejné škole, 6 na církevní a 3 na soukromé. Původně jsme chtěli srovnávat typy škol mezi sebou, ale z církevních a soukromých škol je málo respondentů, proto to dělat nebudeme.

Graf 2: Typ školy podle zřizovatele

Co se týče délky pedagogické praxe, u 18 respondentů je 16–25 let, u 12 z nich 26–35 let, u 11 z nich 6–15 let, 6 jich vyučuje 36–45 let a 4 z nich učí do 5 let. Výzkumu se tedy zúčastnili jak začínající, tak zkušení učitelé. Abychom získali početně vyrovnanější skupiny, budeme dále používat v porovnáních rozdělení učitelů podle délky praxe na ty, kteří učí do 15 let (15), 16–25 let (18) a 26 a více let (18).

Graf 3: Délka pedagogické praxe

Dozvěděli jsme se také aprobaci učitelů. Většina učitelů (44) měla dvě aprobace, 2 učitelé měli jednooborovou češtinu⁵⁶² a 5 učitelů mělo k češtině alespoň dvě aprobace (dějepis, dramatická výchova, OSV; dějepis, německý jazyk; dějepis, pedagogika; anglický jazyk, ruský jazyk; výtvarná výchova, dějiny umění). Většina učitelů měla k českému jazyku dějepis (16),⁵⁶³ 7 učitelů mělo jako další obor základy společenských věd nebo občanskou výchovu,⁵⁶⁴ 5 německý jazyk,⁵⁶⁵ 4 latinský jazyk,⁵⁶⁶ 4 anglický jazyk,⁵⁶⁷ 3 francouzský jazyk,⁵⁶⁸ 1 ruský jazyk,⁵⁶⁹ 1 zeměpis,⁵⁷⁰ 3 hudebního výchovu,⁵⁷¹ 3 tělesnou výchovu,⁵⁷²

⁵⁶² U15, U43.

⁵⁶³ U2, U6, U7, U16, U20, U23, U24, U31, U34, U35, U36, U38, U39, U40, U46, U49.

⁵⁶⁴ U10, U17, U25, U30, U47, U48, U51.

⁵⁶⁵ U1, U4, U29, U37, U49.

⁵⁶⁶ U14, U27, U44, U45.

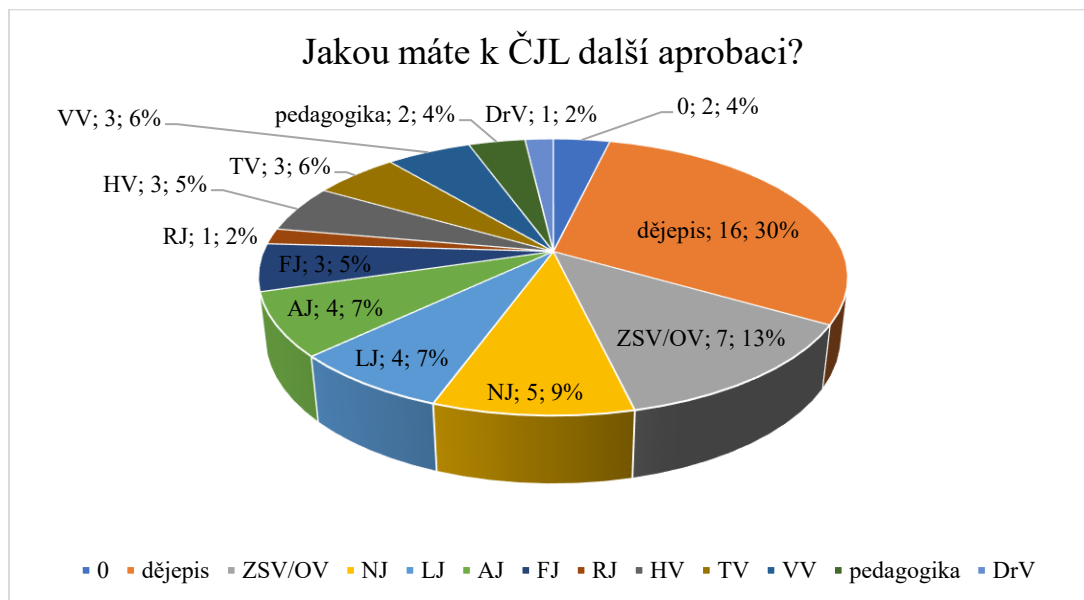
⁵⁶⁷ U8, U13, U18, U33.

⁵⁶⁸ U5, U12, U19.

⁵⁶⁹ U18.

3 výtvarnou výchovu nebo dějiny umění,⁵⁷³ 2 pedagogiku⁵⁷⁴ a 1 dramatickou výchovu a OSV.⁵⁷⁵ Pro potřeby porovnání jsme je rozdělili do tří větších skupin: učitelé, kteří mají jako další aprobaci dějepis (16), jazykáři a jednooboroví češtináři (17) a učitelé, kteří mají k češtině jiný předmět než dějepis nebo cizí jazyk (18).

Graf 4: Aprobace učitelů

Složení vzorku zapojených učitelů podle kraje, počtu obyvatel obce, v níž se nachází škola, délky praxe a aprobace přehledně představuje následující tabulka.

⁵⁷⁰ U42.

⁵⁷¹ U26, U28, U41.

⁵⁷² U3, U22, U50.

⁵⁷³ U9, U21, U32.

⁵⁷⁴ U11, U40.

⁵⁷⁵ U16.

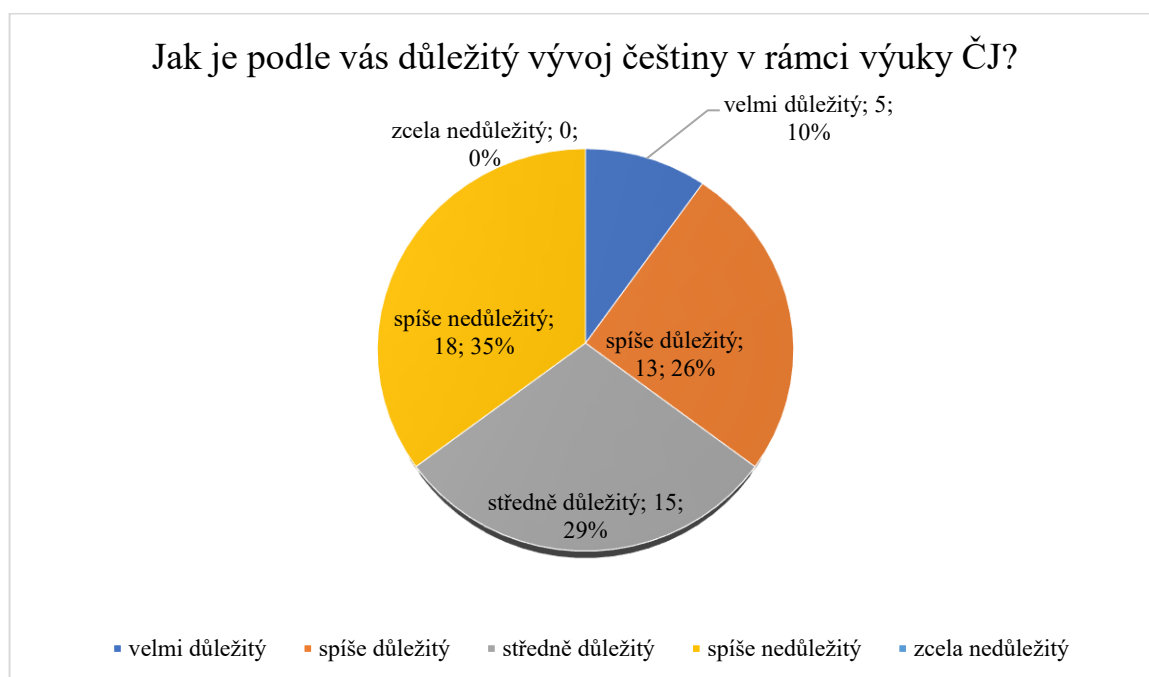
Tabulka 1: Přehled zapojených učitelů

učitel	kraj	počet obyvatel města	škola podle zřizovatele	délka praxe	aprobace: ČJL +
U1	Olomoucký	do 100 000	veřejná	6–15 let	NJ
U2	Moravskoslezský	100 000–1 000 000	veřejná	36–45 let	DĚ
U3	Moravskoslezský	do 100 000	veřejná	do 5 let	TV
U4	Praha	nad 1 000 000	veřejná	do 5 let	NJ
U5	Praha	nad 1 000 000	veřejná	16–25 let	FJ
U6	Praha	nad 1 000 000	církevní	16–25 let	DĚ
U7	Praha	nad 1 000 000	veřejná	16–25 let	DĚ
U8	Jihomoravský	100 000–1 000 000	veřejná	6–15 let	AJ
U9	Jihomoravský	do 100 000	veřejná	26–35 let	VV, dě. umění
U10	Praha	nad 1 000 000	církevní	6–15 let	ZSV/OV
U11	Praha	nad 1 000 000	církevní	26–35 let	pedagogika
U12	Moravskoslezský	100 000–1 000 000	veřejná	26–35 let	FJ
U13	Praha	nad 1 000 000	veřejná	26–35 let	AJ
U14	Praha	nad 1 000 000	veřejná	16–25 let	LJ
U15	Praha	nad 1 000 000	veřejná	6–15 let	0
U16	Jihomoravský	do 100 000	veřejná	26–35 let	DĚ, DrV, OSV
U17	Olomoucký	do 100 000	veřejná	16–25 let	ZSV/OV
U18	Jihomoravský	do 100 000	veřejná	16–25 let	AJ, RJ
U19	Zlínský	do 100 000	veřejná	6–15 let	FJ
U20	Jihomoravský	100 000–1 000 000	veřejná	16–25 let	DĚ
U21	Praha	nad 1 000 000	veřejná	16–25 let	VV
U22	Jihomoravský	do 100 000	veřejná	6–15 let	TV
U23	Olomoucký	do 100 000	veřejná	26–35 let	DĚ
U24	Praha	nad 1 000 000	veřejná	6–15 let	DĚ
U25	Praha	nad 1 000 000	veřejná	16–25 let	ZSV/OV
U26	Jihomoravský	do 100 000	veřejná	6–15 let	HV
U27	Olomoucký	do 100 000	veřejná	36–45 let	LJ
U28	Olomoucký	do 100 000	veřejná	6–15 let	HV
U29	Praha	nad 1 000 000	soukromá	6–15 let	NJ
U30	Praha	nad 1 000 000	veřejná	26–35 let	ZSV/OV
U31	Moravskoslezský	do 100 000	veřejná	16–25 let	DĚ
U32	Praha	nad 1 000 000	veřejná	36–45 let	VV
U33	Praha	nad 1 000 000	veřejná	36–45 let	AJ
U34	Olomoucký	do 100 000	veřejná	26–35 let	DĚ
U35	Praha	nad 1 000 000	soukromá	16–25 let	DĚ
U36	Praha	nad 1 000 000	veřejná	16–25 let	DĚ
U37	Praha	nad 1 000 000	veřejná	36–45 let	NJ
U38	Moravskoslezský	do 100 000	veřejná	16–25 let	DĚ
U39	Praha	nad 1 000 000	církevní	26–35 let	DĚ
U40	Praha	nad 1 000 000	veřejná	16–25 let	DĚ, pedagogika
U41	Praha	nad 1 000 000	církevní	16–25 let	HV
U42	Praha	nad 1 000 000	veřejná	26–35 let	ZE
U43	Praha	nad 1 000 000	veřejná	36–45 let	0
U44	Praha	nad 1 000 000	veřejná	16–25 let	LJ
U45	Praha	nad 1 000 000	veřejná	26–35 let	LJ
U46	Praha	nad 1 000 000	soukromá	do 5 let	DĚ
U47	Praha	nad 1 000 000	veřejná	do 5 let	ZSV/OV
U48	Praha	nad 1 000 000	veřejná	16–25 let	ZSV/OV
U49	Jihomoravský	100 000–1 000 000	veřejná	16–25 let	DĚ, NJ
U50	Praha	nad 1 000 000	církevní	26–35 let	TV
U51	Moravskoslezský	do 100 000	veřejná	6–15 let	ZSV/OV

5.2.2. Důležitost vývoje češtiny ve výuce českého jazyka

Názor učitelů na důležitost vývoje češtiny v rámci výuky českého jazyka na gymnáziu jsme zjišťovali nejprve pomocí škály. Pět učitelů⁵⁷⁶ uvedlo, že vývoj češtiny je velmi důležitý, pro 13 učitelů⁵⁷⁷ je spíše důležitý, 15⁵⁷⁸ vybralo prostřední možnost, 18⁵⁷⁹ uvedlo, že je spíše nedůležitý, nikdo nenapsal, že je zcela nedůležitý. Z odpovědí učitelů se nedá říci, že by vývoj češtiny byl ve výuce tím nejnezbytnějším, ale ani že by nebyl vůbec potřeba, přestože jen 5 z nich uvedlo, že je velmi důležitý. Pokud porovnáme odpovědi, že je velmi a spíše důležitý s odpověďmi, že je spíše nedůležitý, dostaneme totiž v obou případech stejný počet učitelů. Nezdá se, že by kladné hodnocení důležitosti tohoto tématu v rámci výuky českého jazyka souviselo s druhou aprobací dějepisem. V porovnání s učiteli, kteří měli jednooborovou češtinu a k češtině jako další aprobaci jazyk, a s učiteli, kteří měli k češtině jinou aprobaci, považovalo v našem vzorku vývoj češtiny za důležitý nejméně učitelů dějepisu. Zdá se, že vývoj češtiny je významný pro učitele s praxí delší 26 let nebo delší, neboť tvoří polovinu učitelů, pro něž je vývoj češtiny důležitý.

Graf 5: Důležitost vývoje češtiny v rámci výuky ČJ

⁵⁷⁶ U9, U14, U28, U39, U42.

⁵⁷⁷ U3, U4, U6, U10, U11, U12, U13, U34, U41, U43, U44, U45, U47.

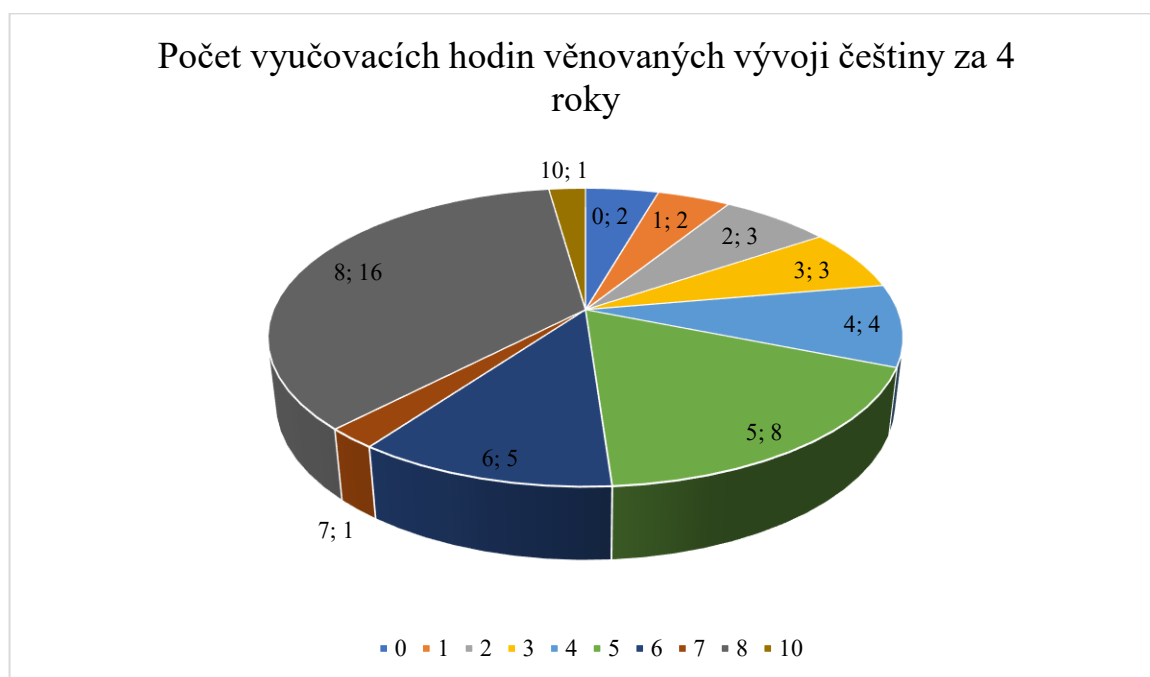
⁵⁷⁸ U2, U8, U16, U20, U26, U27, U30, U32, U33, U36, U37, U40, U46, U50, U51.

⁵⁷⁹ U1, U5, U7, U15, U17, U18, U19, U21, U22, U23, U24, U25, U29, U31, U35, U38, U48, U49.

5.2.3. Počet vyučovacích hodin

Další zkoumanou položkou byl počet vyučovacích hodin, které učitelé věnují během čtyř let studia vývoji češtiny. Respondenti uváděli nejčastěji 8 hodin, a to v 16 případech,⁵⁸⁰ 5 hodin v 8 případech,⁵⁸¹ 6 hodin v 5 případech,⁵⁸² 4 učitelé⁵⁸³ 4 hodiny, 2⁵⁸⁴ a 3 hodiny⁵⁸⁵ věnuje tomuto tématu po 3 učitelích, 2 učitelé se tomuto tématu věnují 1 vyučovací hodinu⁵⁸⁶ a stejný počet se vývoji češtiny nevěnuje vůbec.⁵⁸⁷ Jeden učitel se věnuje danému tématu 7 hodin⁵⁸⁸ a jeden 10 hodin.⁵⁸⁹ Nezdá se, že by učitelé dějepisu nebo jazyků věnovali ve výuce více prostoru vývoji češtiny než učitelé jiných předmětů. Mezi učiteli, kteří spíše věnují více prostoru vývoji češtiny (více než 5 hodin), jsou ti, jejichž délka praxe je 26 a více let.⁵⁹⁰

Graf 6: Počet vyučovacích hodin věnovaných vývoji češtiny za 4 roky

Je možné, že kvantifikovat prostor pro vývoj češtiny ve výuce za čtyři roky bylo pro učitele těžší, protože do toho vstupují odkazy v rámci jiných témat při vhodných

⁵⁸⁰ U3, U6, U7, U9, U14, U20, U21, U26, U32, U33, U35, U37, U43, U44, U50, U51.

⁵⁸¹ U5, U15, U25, U27, U28, U34, U41, U48.

⁵⁸² U16, U24, U45, U46, U47.

⁵⁸³ U2, U13, U18, U38.

⁵⁸⁴ U17, U19, U36.

⁵⁸⁵ U22, U30, U31.

⁵⁸⁶ U4, U23.

⁵⁸⁷ U1, U49.

⁵⁸⁸ U12.

⁵⁸⁹ U10.

⁵⁹⁰ 7 učitelů s praxí do 15 let, 7 učitelů s praxí 16–25 let, 11 učitelů s délkou praxe 26 a více let.

příležitostech. To naznačují i následující odpovědi učitelů. Někteří napsali delší odpověď týkající se rozsahu výuky tohoto tématu, tyto odpovědi nejsou zahrnuty ve výše prezentovaném grafu. U39 se vývoji jazyka věnuje 8 hodin a U11 víc než 8, oba však zároveň dodávají, že uvádí průběžně zmínky. U29 sděluje, že se vývoji češtiny nevěnuje samostatně, ale dělá odkazy v rámci jiných témat. U42 uvádí, že se tématu věnuje více hodin, např. čtou staré texty a pracují se slovníkem. U40 také uvádí, že dělá odkazy průběžně v literatuře. U8 uvádí, že rozsah není možné posoudit, neboť se vývoji češtiny věnuje, když narazí na nějaký jev, a myslí si, že dohromady to může být celkem hodně času.

5.2.4. Vývoj češtiny v jiném tématu

Učitelé odpovídali na otázku, v rámci kterých témat v českém jazyce a literatuře využívají vývoj češtiny; mohli při tom označit více možností. Ve 43 případech ho využívají v rámci vyučování morfologických výjimek, ve 41 případech v rámci hláskosloví, ve 36 v souvislosti se starší českou literaturou, ve 35 v rámci lexikologie, ve 33 v souvislosti se slovanskými jazyky, ve 31 v rámci nářečí, ve 20 případech v tématu kodifikace a stejný počet při práci se slovníky, v 8 v rámci syntaxe a v 1 (U21) v souvislosti s rétorikou.

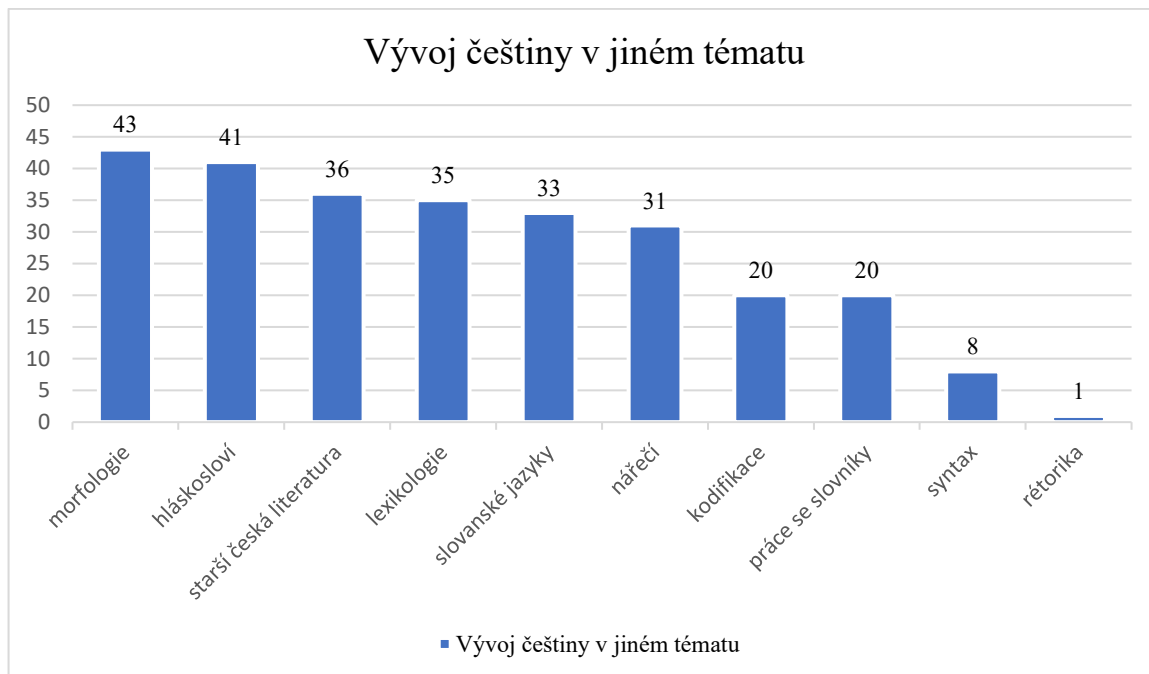
Čtyři učitelé (U26, U27, U32, U43) se shodli na 6 tématech, byly jimi hláskosloví (např. střídání souhlásek), lexikologie (např. změna významu slova), morfologické výjimky (např. duálové tvary), nářečí, práce se slovníky a starší česká literatura. Jiní 4 učitelé (U8, U10, U18, U40) se shodli na obdobných tématech, pouze místo práce se slovníky tyto učitelé uvedli slovanské jazyky. U39 využívá vývoj češtiny ve všech nabídnutých oblastech (hláskosloví, kodifikace, lexikologie, např. změna významu slova, morfologické výjimky, např. duálové tvary, nářečí, práce se slovníky, rétorika, slovanské jazyky, starší česká literatura, syntax). U15 uvádí i přechodníky a slovtvorbu. Dva explicitně zmiňují, že vývoj češtiny probírají jako samostatné téma (U31, U35).

Přestože U1 a U49 uvedli jako počet vyučovacích hodin věnovaných vývoji češtiny 0, promítají se zmínky o vývoji češtiny v souvislosti s jinými tématy i do jejich výuky, u U1 to jsou kodifikace, lexikologie, morfologické výjimky, nářečí a slovanské jazyky, u U49 hláskosloví, kodifikace, lexikologie, slovanské jazyky a starší česká literatura.

Když se podíváme na odpovědi učitelů, nejvíce odkazují podle svých sdělení na vývoj češtiny v rámci morfologie a hláskosloví. Často – v nadpolovičních počtech případů – se zmínky a souvislosti promítají ve výuce těchto učitelů i do starší české literatury, lexikologie, slovanských jazyků a nářečí. Co se týče propojování s nářečím, není při porovnání specifický rozdíl mezi Prahou (19 ze 30), kde většina žáků nemá s nářečím osobní zkušenost,

a moravskými kraji (13 z 21), kde jsou nářečí dosud živá. Odpovědi učitelů prezentuje následující graf.

Graf 7: Vývoj češtiny v jiném tématu

Svou odpověď na tuto otázku mohli učitelé rozvést, této možnosti využilo 27 z nich. Jejich sdělení shrnuje následující tabulka:

Tabulka 2: Vývoj češtiny v jiném tématu – rozvedení

vývoj češtiny v jiném tématu: okruh	vývoj češtiny v jiném tématu: konkretizace
význam slov	<p>a. snazší porozumění slovům a jejich používání ve vhodném kontextu (U10)</p> <p>b. pro učitele je vývoj češtiny aktuální v souvislosti se slovní zásobou, vývoj češtiny jako forma „gramotnosti a významu slov“ – práce s významem slov je studenty oblíbená (U21)</p>
literární hodiny a písemné památky	<p>a. např. při četbě starší literatury odkazy na vývoj a druhy pravopisu – spřežkový, diakritický (U8, U25)</p> <p>b. změny v jazyce v rámci vývoje literatury na konkrétních ukázkách (U25, U34, U40)</p> <p>c. téma v rámci starší české literatury (U31)</p> <p>d. četba a rozbor textů po jazykové stránce</p>

	<p>(U42)</p> <p>e. práce s literárními texty (U4)</p> <p>f. v tématech, když jsou odkazy funkční, např. při rozborech literárních textů (U11)⁵⁹¹</p>
vysvětlení dopadu na současnou češtinu	<p>a. ukázání změn a jejich dopadu na současnou češtinu – průběžně ve všech částech mluvnice (U13)</p> <p>b. povídání o důvodech odchylky, kterou sami žáci vnímají jako odchylku (U38)</p> <p>c. pomocí odkazu na historii vysvětlení toho, co nejde dát do systému (U16)</p> <p>d. ukázání souvislostí, zdůvodnění jevů (U49)</p> <p>e. užitečnost odkazů na vývoj češtiny pro studenty > vědí, jak k jevu došlo > snáze si jev zapamatují (např. složené slovesné tvary, přechodníky a z nich odvozená přídavná jména) (U10)</p>
vhodné příležitosti / odkazy v rámci témat, připomínka informací	<p>a. při vhodných příležitostech (jazykové rozbory uměleckých textů, vývoj významu slova, práce s etymologickým slovníkem, starší česká literatura, kodifikace pravopisu) (U30)</p> <p>b. zmínky v rámci jednotlivých témat (hláskosloví, kodifikace, morfologické výjimky, nářečí, slovanské jazyky, starší česká literatura, národní obrození) (U51)</p> <p>c. minutové odkazy pro vysvětlení problému, na který narazí (U2)</p> <p>d. odkazy v rámci témat hláskosloví, kodifikace, morfologické výjimky, práce se slovníky, slovanské jazyky, starší česká literatura (U29)</p> <p>e. průběžné zmínky v tématech hláskosloví, kodifikace, lexikologie, morfologické výjimky, slovanské jazyky, starší česká literatura (U33)</p> <p>f. lexikologie, tvarosloví, starší česká literatura (U43)</p> <p>g. upozorňuje na souvislosti (hláskosloví, kodifikace, lexikologie, slovanské jazyky, starší česká literatura) a vysvětluje jazykové</p>

⁵⁹¹ Kromě nich u předchozí otázky vybral i hláskosloví, kodifikaci, lexikologii, morfologické výjimky a nářečí.

	<p>jevy (U49)</p> <p>h. zmínění historického vývoje jen na vysvětlení (vývoj by měl dle něj směřovat k obecné češtině) (U5)</p> <p>i. stručné základní informace související s daným tématem (U31)</p> <p>j. jazykové hodiny – např. morfologické výjimky (duálové tvary) (U8)</p> <p>k. u příslušného tématu informace, že to dříve bylo jinak (U37)</p> <p>l. hláskosloví, lexikologie, morfologické výjimky, nářečí, slovanské jazyky, starší česká literatura (U18)</p> <p>m. hláskosloví, morfologické výjimky, slovanské jazyky (U28)</p>
vývoj češtiny samostatně	<p>a. v 1. ročníku: menší prostor (U21)</p> <p>b. v 1. ročníku: 1–2 VH hláskový vývoj češtiny, 1 hodina praslovanština a vývoj slovanských jazyků (U30)</p> <p>c. kapitola v 1. ročníku (U51, U28)</p> <p>d. 1–2 hodiny (U29)</p> <p>e. v rámci učiva mluvnice (U18)</p> <p>f. 2 hodiny (U33)</p> <p>g. samostatné téma + raději jako součást literatury a interpretace textů (U40)</p> <p>h. viz výše (U31, U35)</p>
Jiné – výčty témat, kde učitelé uplatňují ve výuce vývoj češtiny:	<p>U12: asimilace hlásek, Havlíkovo pravidlo, palatalizace a aoristy</p> <p>U46: indoevropské jazyky, vývoj českého jazyka, vývoj českého pravopisu, starší česká literatura – zejména při četbě a rozboru ukázek ze starší české literatury, fonetika a fonologie, hlásky v češtině, správná artikulace apod.</p> <p>U48: vývoj kodifikace, příbuznost jazyků</p>
použití ČNK	U4

Někteří učitelé u této nebo předchozí položky uváděli, že vývoj češtiny vyučují i samostatně, např. v 1. ročníku během 2 hodin. Zmínky v jiných tématech slouží studentům k připomenutí toho, co se dozvěděli v rámci samostatného celku vývoje češtiny, nebo (i bez vyčlenění samostatného času pro vývoj češtiny) k vysvětlení jevů, na které v jiných

tématech při výuce narazili a žádaly si vysvětlení, ať už z potřeby učitele, nebo z žakovského dotazu.

Z odpovědí u této položky se dozvídáme, že někteří učitelé se věnují vývoji češtiny nebo odkazům na něj (také) v rámci výuky literatury a rozboru literárních památek: a to jako samostatnému tématu, nebo při práci s texty, kdy si všímají pravopisu a jazykových jevů, které se daných památek týkají. Učitelé uvedli také souvislost s významem slov, jemuž je možné se pomocí odkazů věnovat průběžně. Pak učitelé převážně zmiňovali obecně oblasti, v nichž nějak na vývoj češtiny odkazují, nebo uváděli vybrané jevy.

5.2.5. Způsob výuky vývoje češtiny

Dále učitelé odpovídali na otázku, jakým způsobem vyučují vývoj češtiny. Z jejich odpovědí vychází několik možností pojmání tohoto tématu a zároveň se dozvídáme i o jeho postavení ve škole. O svém způsobu výuky napsalo 49 učitelů, a to různě obsáhle – od dvou slov po 9 řádků.

Tabulka 3: Způsob výuky vývoje češtiny

způsob výuky vývoje češtiny: obecně	způsob výuky vývoje češtiny: konkrétně
vývoj češtiny samostatně v jazykové části předmětu (17)	<ul style="list-style-type: none"> a. srovnání slovanských jazyků, seřazení vývojových etap češtiny, hádání významů slov (U4) b. hlubší objasnění některých souvislostí a konkrétních hláskových a tvaroslovných změn (U10) c. průběžné informace o tématu a shrnutí v posledním ročníku (U11) d. výběr zajímavých příkladů, bez důrazu na přesnou dobu změny (U13) e. 8 vyučovacích hodin v posledním ročníku (U14) f. minilekce týkající se vývoje češtiny (U16) g. nejprve představení etap vývoje češtiny, poté práce s texty (U24) h. seznámení s jednotlivými obdobími a změnami (hláskosloví, gramatika), které v té době proběhly (U28) i. základní informace o hláskoslovných a gramatických změnách, vybrané kulturně historické souvislosti (Slované, praslovanština, staroslovenština apod.)

	<p>(U31)</p> <ul style="list-style-type: none"> j. přehledové seznámení s vývojem češtiny a zmínky podle situace (U32) k. hláskosloví, tvarosloví, lexikologie (U35) l. vývoj češtiny dvakrát: stručný přehled vývoje do konce 20. století v 1. ročníku a podrobněji v rámci tématu jazyková kultura v posledním ročníku (U39) m. v posledním ročníku je obsahem hodin hláskový vývoj, morfologie a syntax; kromě toho odkazuje i v souvislosti s nářečím a příbuzností jazyků (U40) n. v posledním ročníku základní osa vývoje a základní vhlad do indoeuropeistiky (U44) o. seznámení s vývojem češtiny a druhy pravopisu (U45) p. seznámení se základními lingvistickými pojmy, rozdělením jazykových skupin s důrazem na slovanské jazyky a jejich větve; historický vývoj a hláskové změny: praslovanština (velmi okrajově, důraz na společné znaky slovanských jazyků a jejich rozdíly), staroslověnština (základní jevy – jery, nosovky) a její vliv do češtiny, hláskové změny ve 2. polovině 14. století s příklady, kdy studenti sami hledají změny a porovnávají je se současnou češtinou. (U46) q. nejprve seznámení se hláskovými změnami, poté souvislosti se slovanskými jazyky a aplikace na literaturu (U51)
<p>v rámci práce s literárními texty (13)</p>	<ul style="list-style-type: none"> a. výuka v souvislosti s literaturou nebo literárními texty, bez další větší specifikace (U4, U7, U22) b. téma zpracované v rámci vývoje literatury na území Čech a Moravy (U10) c. rozbor starých textů (U12) d. vyjití z textu, studenti z něho porovnáváním zjišťují vývojové změny a poté odvozují obecnější tendence ve vývoji jazyka (U25) e. práce s texty, porovnávání odlišností, porovnávání textů (U30) f. práce s konkrétními ukázkami textů (U34) g. v současnosti vycházení z úryvků literárních

	<p>památek,⁵⁹² způsob výuky ovlivněn požadavky maturitní zkoušky (U37)⁵⁹³</p> <p>h. četba a analýza připravených textů, diskuse (U42)</p> <p>i. propojení se starší českou literaturou v 1. ročníku a s národním obrozením ve 2. ročníku (U44)</p> <p>j. srovnávání textů (U50)</p> <p>k. po probrání hláskových změn četba ukázek z literatury, využití znalostí o probraných jevech (U51)</p>
průběžné krátké zmínky, odbočky od jiných témat (10)	<p>a. U11; U14 (dělá odkazy, kdykoliv to je možné); U32; U39</p> <p>b. neučí samostatně: U1, U2, U8 (téma „občas „vypluje na povrch“ v rámci jiných témat“), U15, U27, U49 (z časových důvodů neprobírá samostatně)</p>
zaměření na lexikum (6)	<p>U6 baví změny významu, včetně etymologie; U10; U16 již realizoval i projekt týkající se slovní zásoby (obvykle dělá minilekci týkající se vývoje jazyka – viz výše); U21 uvádí hledání významu slov s pomocí etymologického slovníku a průběžné připomínání významu slov, že může hrát roli i v rámci slovtvorby, např. kořeny slov apod., zmiňuje i přejímání slov z cizích jazyků; U42 pracuje se slovníky; U27</p>
souvislost se slovanskými jazyky (6)	U4, U10, U40, U44 (1. ročník), U46, U51
konkrétní/zajímavé příklady nebo praktické ukázky (6)	U3, U13, U17, ⁵⁹⁴ U26, U29, U33
souvislost s nářečími (4)	U7, U27, U40, U44 (1. ročník)
vysvětlení současných výjimek (2)	U6, U38
archaismy v textech od 19. století (1)	U7
souvislost se všemi jazykovými disciplínami (1)	U10
historie jako zajímavost (1)	U23 (např. duálové tvary, interpunkční znaménka)

⁵⁹² Uvádí, že na základní jazykové jevy je v učebnicích nebo čítankách zpravidla upozorněno.

⁵⁹³ Vyučující udává, že dříve („před 20 lety“) byl smysluplný přístup Kostečkovy učebnice, která obsahovala kapitolu z vnějších dějin odpovídající literárnímu učivu v příslušném ročníku. Uvádí, že aby poučení o vývoji češtiny nebo jen „plácnutím do vody“, bylo by třeba elementární povědomí o jazykovém systému.

⁵⁹⁴ U17 provádí výklad a uvádí konkrétní příklady.

Některé odpovědi byly méně konkrétní (U43: „práce s textem, výklad;“ U33 „na příkladech,“ U36 „z prezentací, ukázky;“ U48 „orientační přehled;“ U50 „srovnáním textů;“ U41 „prakticky;“ U9 „dle osnov“).

Několik učitelů také uvedlo ročník, ve kterém se vývoji jazyka věnují. V souvislosti s literaturou to byl 1. a 2. ročník (U44: 1. ročník – propojení se starou literaturou, 2. ročník – rané obrození). V souvislosti s jazykovou částí u zapojených učitelů dostává prostor vývoj češtiny v 1. ročníku (samotný vývoj češtiny u U39; slovanské jazyky/příbuznost jazyků u U44 a U40, nářečí u U44) nebo ve 4. ročníku (samostatné téma – U10, U39 v tématu jazyková kultura, U40, U14; U11; U44) nebo průběžně ve všech ročnících (U11).

Kromě toho zazněly i názory, že „současná spisová čeština je věda sama o sobě“ (U5) nebo že historická mluvnice je komplikovaná.

Někteří zmiňují i metody (práce s textem / odvození z textu – U25, U43, diskuse – U42, výklad – U17, U43) nebo používané materiály (prezentace: U3, U4, U20, U24, vlastní pracovní list, s nímž společně pracují a jež vyplňují: U18, U20).

Zapojení učitelé pojmají vývoj češtiny ve výuce několika způsoby, pravděpodobně v návaznosti na ŠVP dané školy. Jak je z jejich odpovědí zřejmé, existuje několik možností, jak jej probírat. Mírně převažuje samostatný jazykový blok v jazykové části (17) nad vývojem češtiny v rámci literatury (14). Většina učitelů, jejichž výuku jsme mohli na základě jejich odpovědí zařadit do jazykové části (13 ze 17, tj. 76,5 %) nebo do výuky v souvislosti s literaturou (9 ze 13, tj. 69,2 %), byla z Prahy. Mezi učiteli, kteří vyučují vývoj češtiny samostatně v jazykové části, se nejčastěji vyskytují ti, kteří mají jako druhou aprobaci dějepis (7), mezi těmi, kteří se věnují vývoji češtiny v kontextu literatury, je nejvíc těch, kteří mají jakou další aprobaci tělesnou výchovu, základy společenských věd a zeměpis (7). Nezdá se, že by délka praxe ovlivňovala to, zda se vývoji češtiny učitelé věnují samostatně v jazykové části předmětu.⁵⁹⁵ Některí učitelé (v našem vzorku 4) se věnují vývoji češtiny jak v rámci jazykové části předmětu, tak v rámci literatury. Z odpovědí učitelů jsme zjistili, že někde se studenti setkají v rámci jazykových hodin s tematikou samotného vývoje jazyka dvakrát, a to podruhé jako opakování nebo prohloubení (zde konkrétně v posledním ročníku). Některí učitelé na vývoj češtiny odkazují pomocí odboček od jiných témat a samostatně se mu nevěnují (6). V souvislosti s vývojem češtiny je oblíbená práce se slovní zásobou (6) a vývoj češtiny je využíván i v rámci tématu slovanské jazyky (6). Některí se mu věnují v souvislosti s nářečím (4). Některí učitelé využívají jen jednu z uvedených možností, jiní více.

⁵⁹⁵ 6 učitelů majících praxi do 15 let, 6 učitelů s praxí 16–25 let, 5 učitelů s praxí 26 a více let.

5.2.6. Co se má žák o vývoji českého jazyka dozvědět

Nyní uvedeme názory jednotlivých zapojených učitelů na to, co se má gymnazista o vývoji českého jazyka dozvědět, a poté je zobecníme.

Tabulka 4: Co se má žák o vývoji českého jazyka dozvědět

co se má žák o vývoji českého jazyka dozvědět: obecně	co se má žák o vývoji českého jazyka dozvědět: konkrétně
A. poznání, že jazyk je systém, který se vyvíjí (17)	chápat jazyk jako systém, který se vyvíjel a vyvíjí (U2, U8, U10, U11, U14, U15, U16, U20, U24, U28, U29, U30, U31, U33, U42, U46), že vývoj jazyka ovlivňujeme všichni (U11, U14), že je „živý organismus“ (U11, U29, U42), že současný stav je důsledkem dlouhodobého vývoje (U40)
B. synchronní dovednost: vrstvy jazyka, porozumění „výjimkám“ díky poznatkům o vývoji jazyka (16)	díky znalosti vývoje češtiny získat jazykový cit a umět rozlišovat vrstvy jazyka (př. <i>píšu – píši</i>) (U30), znát vztah mezi mluvenou a psanou podobou jazyka (U45), znát původ češtiny a změny, které utváří její současnou podobu (U13, U43), souvislosti týkající se současného jazyka (U26); rozumět synchronním „výjimkám“ a nepravidelnostem ve vztahu k diachronnímu vývoji (U14, U15, U18, U35, U40, U44, U45) – to, co se zdá jako výjimka, je součástí vývoje jazyka (U40), pochopit příčiny vybraných jevů (U49), např. znát funkci původních duálových tvarů (U1, U35) a dnešní pozůstatky duálového skloňování (U5, U6), proč máme přechodníky (U35), jak vzniklo ř (U18, U35), vědět, jaké pravopisné jevy vycházejí z vývoje (U22)
C. znalosti historického vývoje češtiny – celkově; znalost „důležitých bodů“ (13)	vědět, jak se jazyk vyvíjel (U3, U10, U37), umět poznat / znát stádia vývoje češtiny (U7, 32, U48), vědět, v jakém období se jazyk vyvíjel nejvíce (U4), vědět, jak vypadala morfologie, lexikum, ale i pravopis („grafický zápis“) (U51), znát některé/zásadní změny (U17) – z hláskosloví, morfologie, lexikologie

	(U32), znát druhy minulých časů v minulosti (U6), dokázat odůvodnit změny, proč k nim došlo a jaký je jejich dopad (U36); znát reformu češtiny v 15. století, veleslavínskou češtinu a češtinu v národním obrození (U23); znát původ jednotlivých změn (U28)
D. vývoj ve slovní zásobě (7)	vývoj zvláště ve slovní zásobě (U30), zvláště ve slovní zásobě (U30), znát např. změnu významu (U21, U45), a to kupř. u slova <i>pivo</i> (U21), vědět, že ke změnám dochází rozšiřováním slovní zásoby (U6), znát některá slova, která se v současnosti nepoužívají (U4); archaismy – rozeznat v textu archaické tvary (U1), orientovat se v archaismech, historismech a neologismech (U3)
E. souvislost s nářečími (7) – akcent na vývoj češtiny (3) x akcent na nářečí (4)	a. akcent na vývoj češtiny: základní přehled o vývoji češtiny s přesahem do dialektologie – Čechy, Morava (U43, U44, U47) b. akcent na nářečí: znát průběh vývoje nářečí (U1), umět nářeční rozdíly vysvětlit jako důsledky vývoje jazyka (U45), vědět, proč máme nářečí (U35), rozumět nářečním bariérám (U7)
F. porozumění starším textům (5)	uvědomovat si rozdíly kódu mezi starou, střední a novou češtinou a být schopen alespoň rámcově starším textům porozumět (U7, U44), rozumět starým tvarům a lexiku, aby byl schopen číst texty starší literatury (U24), porozumět starším textům a umět s nimi pracovat (U41, U50)
G. vývoj češtiny v souvislosti se slovanskými jazyky (5)	znát místo češtiny mezi indoevropskými a slovanskými jazyky, chápat vývoj češtiny v souvislosti s příbuznými jazyky (U1, U35, U45), např. jak vznikly odlišnosti v hláskách od jiných slovanských jazyků (U35), vědět, do jakých jazykových skupin čeština patří (U22)
H. vnější dějiny, historický a literární kontext (3)	vědět, jak vývoj jazyka souvisí s historií a literaturou, historický kontext (U10, U37),

Následující odpovědi jsme do tabulky nezahrnuli, protože byly buď značně obecné, nebo je nebylo možno jednoznačně zařadit do žádné z výše uvedených kategorií a objevily se jen jednou. Podle některých učitelů by žáci měli znát základní informace (U25, U31) a není potřeba umět všechny změny, které nastaly ve vývoji jazyka (U30). Podle U44 by studenti měli znát i informační zdroje k tématu. Pro U9 slouží jako opora učebnice, studenti by podle něj měli znát učivo, které je v učebnici. Pro U38 je důležitá znalost toho, co je praktické, např. duál, jehož pozůstatky jsou v současné češtině, a to, co z informací o jazyce pomůže při četbě literárních textů. Podle některých učitelů by se studenti měli naučit přemýšlet o změnách v jazyce (U46) – měli by si uvědomit, že jazyk směřuje k jednoduchosti a praktičnosti (U12), měli by chápat, co se v jazyce mění rychleji a co pomaleji, jakým způsobem probíhají změny a co má na ně vliv (např. i společenský a politický vývoj) (U34). Podle U46 by měli být schopni poznatky analogicky využít v souvislosti s dalšími jazyky. Podle U7 by neměli soudit emotivně o vývojových stádiích v jazyce. Dle U1 by měli vědět, co je kodifikace a jaký je její význam. Podle U27 by si měli uvědomovat, že čeština je tvárná, živá a zajímavá. U39 uvádí, že se studenti mají dozvědět, co bude pro ně motivující.

Shrnující nejobecnější ideou, kterou by si měli studenti podle zapojených učitelů odnést, je, že se jazyk mění a tato skutečnost je standardní. Pro učitele je důležité vztažení vývoje češtiny k současnému českému jazyku, zvláště schopnost vysvětlení synchronních výjimek, což bude zřejmě pro studenty praktické či smysluplné, v menší míře i ozřejmění situace v nářečích. O trochu méně důležité se zdají pro učitele celkové znalosti z historického vývoje češtiny nebo určitý výběr z nich. Domnívají se, že vývoj jazyka lze dobře ukázat v oblasti slovní zásoby. Méně (5) by od studentů chtělo znalosti vývoj češtiny v souvislosti se slovanskými jazyky nebo schopnost porozumět starším textům díky znalostem z vývoje češtiny.

Podle několika učitelů by se žáci měli orientovat i v kulturním kontextu nebo informačních zdrojích k tématu. Z odpovědi bylo také vidět, že pro učitele bývá oporou v tom, co se probírá a mají studenti znát, i učebnice.

5.2.7. Motivování studentů

Zjišťovali jsme, jakým způsobem učitelé motivují žáky pro téma vývoje češtiny. Několik učitelů (9)⁵⁹⁶ uvedlo, že nemotivují. U8 uvádí, že pokud žáky samotné něco zaujme, zeptají se, jak se mu stalo jednou u jedné studentky, která se ptala na literaturu k tomuto tématu, a domnívá se, „že pokud si studenti chtějí o tématu něco zjistit, je to dáno tím, že jde v rámci hodiny o zajímavost navíc“. U15 speciálně nemotivuje, ale pokud studenti mají otázky, poctivě na ně odpovídá, a pokud je potřeba udělat pro odpověď větší exkurz, místo si pro něj najde. U38 nemotivuje, protože je podle něj třeba motivovat studenty k jiným věcem, u nichž jim bude patrné, že je využijí v současné praxi, domnívá se, že vývoj jazyka moc nevyužijí. U29 speciálně pro toto téma nemotivuje, ale předpokládá, že žáky (ale ne všechny) zajímají důvody pro vznik nějakých jevů. U2 speciálně pro toto téma nemotivuje, protože ho učí v souvislosti s jiným tématem. U5 nemotivuje, ale omlouvá komplikovanou spisovnou češtinu.

Následující tabulka prezentuje způsoby motivování studentů pro toto konkrétní téma podle zapojených učitelů:

Tabulka 5: Motivace pro vývoj českého jazyka

způsob motivace žáků: obecně	způsob motivace žáků: konkrétně
historický jev vysvětluje současnou češtinu (7)	<ul style="list-style-type: none"> a. vysvětlení současných jevů (2 – U1, U18) b. rozbor úryvku z Dalimilovy kroniky o setkání knížete Oldřicha s Boženou a vyhledávání tvarů jednoduchých minulých časů aoristu a imperfekta (žáci mají tabulky s paradigmaty sloves), odkaz na dnešní podmiňovací způsob a pozůstatky aoristu slovesa <i>být</i> a upozornění na nespisovné tvary <i>by jsme, by jste</i> (1 – U11) c. výjimky nejsou výjimkami, ale důsledkem změny, pochopení domnělých odchylek od systému (4 – (U10, U18, U35, U45)
porozumění starším textům – četba starších textů, převod starších textů do současného jazyka a porovnání se současným jazykem,	U17, U23, U40, U42, U43, U50

⁵⁹⁶ U2, U3, U5, U8, U15, U19, U29, U31, U38.

komparace textů (6)	
výběr textu, který vzbudí zájem, zvědavost nebo pobaví (6)	U7, U20, U25, U32, U42, U51
zajímavosti a zvláštnosti v jazyce z hlediska vývoje jazyka nebo etymologie (5)	U1, U6, U14, U25, U32; z konkrétních příkladů např. význam lexému <i>štěně</i>
zajímavosti z lexika, souvislosti s lexikem a práce s ním (5)	<ul style="list-style-type: none"> a. práce se slovníky – zjišťování významu slov (2), moment překvapení, lepší porozumění (U21, U24) b. (puristické) novotvary, např. <i>klapkobřinkostroj</i> (U4) c. emoce v souvislosti se změnami lexika (vznik nových slov) – jazyk se studentů týká (U47)
metody a formy výuky, např. aktivizující, badatelské úkoly (5), např. odvozování změn pomocí srovnání	U4, U22, U24, U26, U28, U32
souvislost se slovanskými jazyky (3)	obecně souvislost se slovanskými jazyky (U33), využití rodilých mluvčích (hledání a ověřování podobností v lexiku v češtině, ruštině a ukrajinštině) (U46); snazší porozumění slovanským jazykům
souvislost s nářečími (3)	<ul style="list-style-type: none"> a. hláskové a tvarové odlišnosti v nářečích na základě vlastní zkušenosti s příbuznými, např. ze severní, východní Moravy (U46), používání nářečí ve škole (U12) b. poukázání na obecnou češtinu, např. <i>y > ej</i> (<i>dobrý – dobrej; být – bejt</i>) (U30)
lepší poznání historie, jazyk reaguje na vývoj společnosti (3)	U36, U33, U44
vhodně zvolené příklady (2)	U13, U39

Některé způsoby motivace uváděl vždy jeden učitel. Byla to například práce s hláskovými změnami „hravou formou“ (např. vznik písmena *ů* ve slovech *kůň, dům, bůh*) (U46). Pro starší studenty je možno využít práci s odbornými texty (U10). Motivující je také nadšení a přístup učitele (U4). Někdo motivuje cílem, který bude užitečný i pro žáky – že lépe pochopí jazyk, jeho systém a jeho proměnlivost (U36). Jiný využívá odkazu na Šlosarovu knihu a uvádí, jak je „nyní již více než *Tisíciletá* (Dušan Šlosar) čeština tvárná, zajímavá,

živá“ (U27). Další učitel zmiňuje obecně, že „chceme porozumět“ (U43). Jiný učitel uvádí vlastenectví (U9). Někdo motivuje využitím ČT Edu (U43). Jiný učitel pomáhá motivaci průběžnými odkazy při vhodných příležitostech (U34), jiný motivuje podle situace (U16). Někdo používá stejnou motivaci jako pro jiné učivo (U48). Jiný motivuje vtípkem, že „je to stejně pozoruhodné jako dinosauři nebo parní lokomotiva“ (U37). Jeden učitel také navštěvuje moderní divadelní hry (U12).

Na základě odpovědí učitelů zjišťujeme momenty, které podle nich působí motivačně. Můžeme sem zařadit obsah, způsob práce studentů i třeba přístup učitele k tématu.

Podle zapojených učitelů je zvláště motivující, že díky jevům z vývoje češtiny si mohou studenti vysvětlit to, jak vypadá současný jazyk. Dále studenty baví převádět text psaný starší češtinou do současného jazyka a porovnávat odlišnosti. Zdá se, že výběr tohoto textu je důležitý, protože by jeho obsah měl studenty nějak zaujmout nebo pobavit. Výuku ožíví i zajímavosti a studenty bude bavit práce se slovní zásobou. Je vhodné, aby byly zvoleny takové metody a formy výuky, při nichž budou studenti aktivní, aby výuka byla aktivizující.

5.2.8. Vývoj češtiny v jiných předmětech

Zjišťovali jsme od učitelů češtiny i to, jakým způsobem je možné tuto tematiku zapojit i v rámci jiných předmětů. Někteří odpovídali i na základě své druhé aprobační nebo na základě informací od kolegů (U8). Odpovědi učitelů shrnuje následující tabulka:

Tabulka 6: Vývoj češtiny v jiných předmětech

související předmět	Konkretizace
dějepis (27)	U4, U6, U7, U8, U10, U13, U14, U15, U20, U22, U23, U24, U25, U30, U32, U33, U34, U35, U36, U37, U39, U40, U 41, U 45, U 46, U49, U51; konkrétně zvl. rozbory děl a porozumění pramenům z různých období (7); kulturní dějiny a souvislosti s jazykem (4), zvláštnosti ve vlastních jménech, obrozenecká přírodovědná terminologie, Hus, vliv na společenské třídy, změny jazykového úzu za Protektorátu
cizí jazyky – obecně (14)	U4, U10, U12, U15, U16, U17, U21, U33, U39, U41, U44, U45, U47, U48, kromě obecných souvislostí např. porovnání slov, změn ve slovech vzniklých vývojem, hledání původního slova; porovnání shod

	a odlišností; cizí jazyky, které obsahují jevy, které v češtině zanikly nebo se vyvíjely jinak; výpůjčky do slovní zásoby
cizí jazyky – konkrétně	a. latina (3): U14, U27, U39 b. němčina (2): U29, U46 – vliv historicky, slangové výrazy, snazší popsání vývoje hláskosloví c. angličtina (2): U43, U46 – jde o synchronní spojitosti (srovnání s angličtinou, novotvary) d. ruština (1): U18
zeměpis (3)	U13, U14, U20; konkrétně vlastní jména a regionální odlišnosti v jazyce
literatura (2)	U22, U35; konkrétně rozbory děl z různých historických období a proměny hlásek, tvarů i významů slov
chemie (2)	vývoj chemického názvosloví během národního obrození (U8, U11)
fyzika (1)	U11
hudební výchova (1)	práce s ukázkami děl (U51)
Jiné	praktické užívání jazykových prostředků (U9)

Některé odpovědi se mezipředmětových vztahů netýkaly (U5, U50). Někdo si také nemyslel, že by učitelé jiných předmětů chtěli do nich zapojit vývoj češtiny (U1, U2, U19, U38), a někteří se přemýšlením o tom nezabývají (U42) nebo to nejsou schopni posoudit (U3, U26, U28, U31).

Největší možnosti pro mezipředmětové vztahy poskytuje dějepis, a to zvláště v rámci kulturních dějin nebo práce s dobovými prameny (četba pramenů, překlad slov do dnešní češtiny apod.). Uváděli ho nejčastěji učitelé, kteří mají jako druhou aprobaci právě dějepis. Obecné jazykové souvislosti nacházíme s cizími jazyky, to uváděli nejen učitelé jazyků. Někteří učitelé uváděli i konkrétní jazyky, nacházeli souvislost zvláště v latině, němčině, případně ruštině. V rámci dějepisu nebo zeměpisu učitelé uváděli také vlastní názvy. V chemii nebo fyzice mohou vyučující zmiňovat starší (obrozené) názvosloví.

5.2.9. Zdroje pro výuku vývoje češtiny

Dále se věnujeme zdrojům, které učitelé využívají pro výuku vývoje češtiny.

V následující tabulce jsou uvedeny učebnice pro výuku vývoje češtiny zapojených učitelů. Učitelé vybírali z nabídnutých možností, ale mohli napsat i jinou odpověď.

Tabulka 7: Používané učebnice

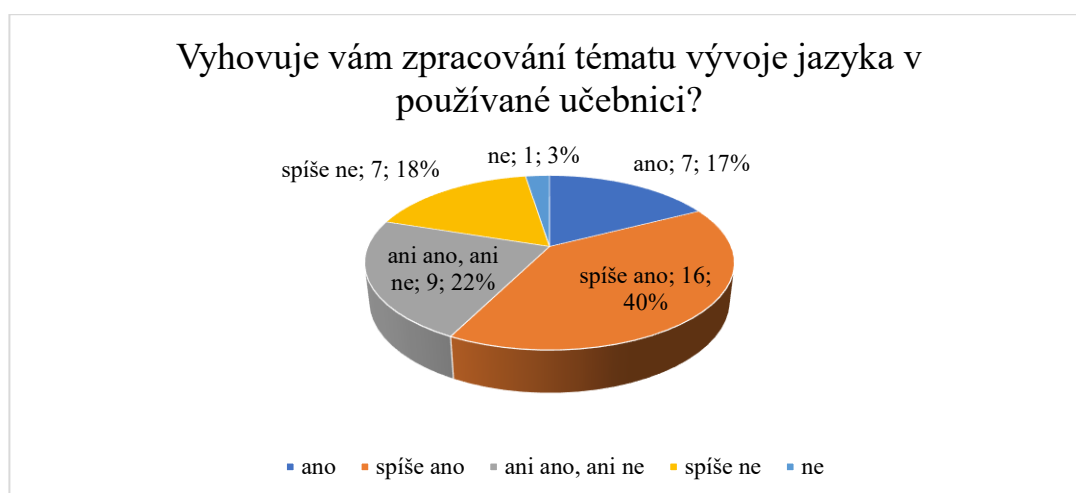
Učebnice	Učitelé
<p>Učebnici pro toto téma nepoužívá, vytváří vlastní materiály nebo kombinuje více zdrojů (16)</p>	<p>U15, U38, U42, U47. U6 si dohledává informace sám. U8 uvádí, že důvodem není, že by mu učebnice nevyhovovaly, ale že má dost vlastních materiálů, učebnice ostatně žákům doporučuje, ale žádnou z nich nemají jako povinnou. Přímou ve výuce ji v současné době nepoužívají i někteří další nebo pro sebe kombinují více materiálů či používají své materiály ze studia, např. U27.</p> <p>U4 uvádí, že učebnici nepoužívá a vytváří vlastní materiály, které občas srovnává s Kostečkovou učebnicí. Jeho učebnice mu slouží pro kontrolu či srovnání, aby věděl, jak má být látka náročná, zároveň zohledňuje i úroveň studentů.</p> <p>Žáci učitele U10 nemají jednu doporučenou učebnici na jazyk. Vybírá jim informace z více publikací, používá učebnice od nakladatelství Fraus a od Kostečky a používá taky publikaci <i>Čtení o českém jazyku</i> od Jelínka a Styblíka.</p> <p>U18 také kombinuje více učebnic, používá také <i>Historickou mluvnici češtiny</i> od autorů Šlosar – Lamprecht – Bauer a <i>Staroslověnštinu</i> od Večerky.</p> <p>U21 uvádí, že mají učebnici od nakladatelství Didaktis, ale již ji moc nepoužívá.</p> <p>U24 píše, že má vlastní prezentaci a texty.</p> <p>U25 používá učebnici <i>Komunikace v českém jazyce pro SŠ</i> od Didaktisu a svá vysokoškolská skripta.</p> <p>U30 si vyhledává materiály a texty, vytváří vlastní pracovní listy a kombinuje úkoly různých učebnic, které byly uvedeny v dotazníku.</p> <p>U44 sděluje, že kombinuje výklady z několika učebnic a používá také vlastní materiály a poznámky.</p> <p>U49 používá při výuce českého jazyka Kostečkovu učebnici, ale nevyužívá ji</p>

	pro toto téma, neboť ho neprobírá samostatně. U50 používá nejrůznější texty.
Didaktis – <i>Komunikace v českém jazyce pro SŠ</i> (9)	U1, U2, U16, U17, U22, U29, U31, U32, U34
SPN – pedagogické nakladatelství (Kostečka) (7)	U9, U13, U35, U37, U39, U41, U45
Fraus – <i>Český jazyk pro SŠ</i> (6)	U3, U5, U12, U40, U43, U51
Didaktis – <i>Český jazyk a komunikace pro SŠ</i> : 1., 2., 3.-4. díl (5)	U7, U20, U26, U28, U33
Taktik – <i>Český jazyk pro SŠ</i> (3)	U19, U23, U36
Fragment – <i>Český jazyk v kostce</i> (Sochrová) (2)	U11, U46
VYUKA.cz – <i>Český jazyk – přehled středoškolského učiva</i> (Mašková) (2)	U14, U48

Na základě odpovědí učitelů zjišťujeme, že většina z nich používá některou učebnici (34 z 50, 68 %). Někteří učitelé učebnici nepoužívají (16 z 50, 32 %). Je to dané tím, že učebnici nevyužívají vůbec, téma neprobírají samostatně v jazykové části, tvoří vlastní materiály nebo čerpají z více zdrojů nebo učebnici použijí jen pro inspiraci či porovnání. Pokud pro téma vývoje češtiny využívají jednu učebnici, je to nejčastěji *Komunikace v českém jazyce pro SŠ* od nakladatelství Didaktis, dále pak Kostečkova učebnice, učebnice českého jazyka nakladatelství Fraus a původní vydání učebnice Didaktisu a učebnice nakladatelství Taktik.

Na otázku týkající se spokojenosti se zpracováním tématu vývoje češtiny v používané učebnici odpovědělo 40 učitelů. 7 z nich bylo spokojeno, 16 bylo spíše spokojeno, 9 odpovědí se nacházelo při výběru na škále uprostřed, 7 učitelů bylo se zpracováním nespokojeno a 1 byl spíše nespokojen. Lze říci, že celkově byli učitelé s tím, jak bylo toto téma v učebnicích zpracováno, spíše spokojeni. Jejich odpovědi jsou představeny v následujícím grafu.

Graf 8: Spokojenost se zpracováním tématu vývoje jazyka v používané učebnici

Podívejme se v následující tabulce ještě na jednotlivé hodnocené učebnice.

Tabulka 8: Spokojenost se zpracováním vývoje jazyka v jednotlivých učebnicích

Učebnice	hodnocení učitelů
Didaktis – <i>Komunikace v českém jazyce pro SŠ</i> ⁵⁹⁷	spokojen (U2, U17), spíše spokojen (U22, U31, U32), uprostřed (U16, U34), nespokojen (U1) U2 učebnici hodnotí dobře. Pro U17 je zpracování dostačující. Podle U31 to je dobře zpracované a někdy příliš stručné. Podle U32 je kniha stručná a přehledná. Podle U16 je zpracování přiměřené. U34 uvádí, že mu zpracování učebnice stačí, používá vlastní texty. Podle U1 to je téměř nepoužitelné.
SPN – pedagogické nakladatelství (Kostečka)	spokojen (U13, U37, U39), spíše spokojen (U4, U9, U41, U45), spíše nespokojen (U35) Podle U13 je zde téma zpracováno dostatečně. U39 považuje Kostečkovu učebnici za velmi dobrou, postačující pro střední školu. Podle U9 je zpracování dostačující. Pro U41 je zpracování tématu OK. U45 uvádí, že učebnice je příliš podrobná. Podobně pro U35 je učebnice příliš rozsáhlá, navíc graficky nepřehledná a málo strukturovaná.
Fraus – <i>Český jazyk pro SŠ</i>	spíše spokojen (U5, U12, U40, U51),

⁵⁹⁷ U29 učebnici nehodnotil, protože používá pro výuku vývoje češtiny vlastní materiály.

	<p>uprostřed (U43), nespokojen (U3)</p> <p>Po U5 je zpracování zcela dostatečné. Pro U12 je učebnice přehledná. Pro U40 je zpracování v podstatě dostačující. Podobně jako U5 učebnici hodnotí i U51 jako dostatečnou. U43 si vybírá texty, cvičení a nosí do výuky ukázky podle svého výběru. U14 považuje učebnici od Frause za velmi dobrou.</p>
Didaktis – <i>Český jazyk a komunikace pro SŠ</i> : 1., 2., 3.-4. díl	<p>spokojen (U26), spíše spokojen (U20, U28, U33), uprostřed (U7), nespokojen (U21)</p> <p>Podle U28 je pro základní vhlad dostačující. Pro U33 je zpracování tématu OK.</p>
Taktik – <i>Český jazyk pro SŠ</i>	<p>spíše spokojen (U36), uprostřed (U19, U23)</p> <p>Podle U36 je pro studenty dostačující.</p>
Fragment – <i>Český jazyk v kostce</i> (Sochrová)	<p>spíše spokojen (U46), nespokojen (U11, U24)</p> <p>Pro U46 to je přehledné a dostačující, ale konstatuje, že by bylo třeba více příkladů. Podle U11 je <i>Český jazyk v kostce</i> přehledný, ale potřebuje rozvedení učitelem. U24 uvádí, že studenti mají <i>Český jazyk v kostce</i>, ale sám ho pro toto téma nepoužívá.</p>
VYUKA.cz – <i>Český jazyk – přehled středoškolského učiva</i> (Mašková)	<p>spokojen (U48), uprostřed (U14)</p> <p>U48 hodnotí učebnici kladně, U14 naopak jako „nic moc“.</p>
Jiné – kombinace zdrojů, vlastní materiály	<p>uprostřed (U18, U44 – kombinace zdrojů), nespokojen (U6, U30)</p> <p>Pro U18 není v žádné učebnici všechno, co chce ukázat žákům. Pro U44 je zpracování tématu v učebnicích dostačující. U30 nepoužívá jednu učebnici, ani U6 učebnici nepoužívá.</p>
Jiné poznámky	<p>Pro U23 není podstatné, jestli je v učebnici vývoj češtiny, protože jsou v předmětu český jazyk důležitější a aktuálnější témata, neprobírá ho jako samostatné téma.</p>

Odpovědí je poměrně málo na to, aby umožňovaly větší zobecnění, zdá se ale, že jako nejlépe hodnocená vychází Kostečkova učebnice, která získala sedm kladných hodnocení a jen jedno záporné. Naopak nejmenší spokojenost panuje se Sochorové *Českým jazykem v kostce*, s nímž není nikdo z učitelů zcela spokojen, zato dva jsou nespokojeni.

Se zpracováním tématu v učebnicích jsou dále zcela nespokojeni spíše ti učitelé, kteří učebnice při výuce nepoužívají.

5.2.10. Materiály pro přípravu

Na otázku, která zjišťovala informace o zdrojích a materiálech, jež učitelé používají pro svou přípravu na výuku tohoto tématu, odpovědělo 35 z nich. Uváděli následující zdroje:

Tabulka 9: Materiály pro přípravu

materiály pro přípravu: obecně	materiály pro přípravu: konkretizace
učebnice a pracovní sešity (10)	<ul style="list-style-type: none"> a. učebnice a pracovní sešity uvedené v dotazníku (3): U23, U30, U32 b. Sochrová, Marie. <i>Český jazyk v kostce</i> (2): U28, U43 c. Kostečka, Jiří. <i>Český jazyk pro x. ročník gymnázií</i> (2): U10, U40 d. <i>Hravá čeština</i> (Taktik) (1): U3 e. <i>Český jazyk pro střední školy</i> (Taktik) (1): U46 f. Mašková, Drahúše. <i>Český jazyk – přehled středoškolského učiva</i> (1): U28 g. Martinec, Ivo et al. <i>Český jazyk pro střední školy</i> (1): U10 h. starší učebnice (1): U51
slovníky (7)	<ul style="list-style-type: none"> a. etymologické slovníky (4): obecně (U2, U5, U21); Holub, Josef; Lyer, Stanislav. <i>Stručný etymologický slovník</i> (výklad vývoje češtiny) (U6) b. slovníky – obecně (2): U12, U17 c. Němec, Igor et al. <i>Staročeský slovník</i> (1): U42 d. <i>Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost</i> (1): U2
materiály z vysokoškolského studia (6)	<ul style="list-style-type: none"> a. poznámky z vysokoškolského studia (5): U1, U4, U14, U27, U40 b. skripta (2): U1, U25
texty/vnější dějiny (6)	<ul style="list-style-type: none"> a. edice Mastičkáře a jeho předmluva (U6) b. primární zdroje (U21) c. umělecké texty (U30) d. antologie textů (U25) e. Petřů, Eduard. <i>Panorama české literatury</i> (U17)

	f. Tichá, Zdeňka. <i>Cesta starší české literatury</i> (U42)
příručky k vývoji češtiny (5)	a. Lamprecht, Arnošt; Šlosar, Dušan; Bauer, Jaroslav. <i>Historická mluvnice češtiny</i> (4): U8, U18, U35, U39 b. Cuřín, František. <i>Vývoj spisovné češtiny</i> (2): U8, U39 c. Havránek, Bohuslav. <i>Vývoj spisovného jazyka českého</i> (1): U29
obecné jazykové příručky (4)	a. Černý, Jiří. <i>Úvod do studia jazyka</i> (U13) b. Hubáček, Jaroslav. <i>Čeština pro učitele</i> (U21) c. <i>Pravidla českého pravopisu, Internetová jazyková příručka</i> (U2) d. Karlík, Petr et al. <i>Příruční mluvnice češtiny</i> (U17) e. Čechová, Marie et al. <i>Čeština – řeč a jazyk</i> (U17)
popularizační práce (2)	a. Styblík, Vlastimil; Jelínek, Jaroslav. <i>Čtení o českém jazyku</i> (U21) b. Šlosar, Dušan. <i>Jazyčnick</i> (U16)
internet (2)	U33, U34
jiné materiály nevyužívá (2)	U31, U37
schémata indoevropských jazyků a vývoje češtiny (1)	U44
Večerka, Radoslav. <i>Staroslověnština</i> (1)	U18
všechny vhodné – existující (1)	U11
vlastní pozorování (1)	U21

Podle odpovědí zapojených učitelů se zdá, že vycházejí při své přípravě nejčastěji z učebnic a pracovních sešitů nebo svých materiálů ze studia na vysoké škole, a to bez ohledu na délku praxe. Využívají také edice, jejich předmluvy a publikace týkající se literatury i příručky k vývoji češtiny.

5.2.11. Další materiály a zdroje ve výuce

Dále jsme zjišťovali, jaké další materiály a zdroje učitelé používají při výuce tohoto tématu mimo učebnic. Učitelé vybírali z nabídnutých možností, zároveň mohli přidat další nenabídnuté materiály. Nejvíce z nich (35) používá úryvky z nářečí. 31 využívá pracovní listy a podobný počet (28) powerpointové prezentace. Velký počet učitelů (27) pracuje s texty z čítanky, 17 z nich při výuce používá dobové rukopisy, 15 pracuje s výkladovým slovníkem,

14 využívá korpusy Českého národního korpusu, 12 z nich pouští nahrávky starších českých textů, 11 z nich pracuje se starým tiskem. Učitelé (22) používají také pracovní sešity, které doplňují učebnicové řady – 9 z nich využívá ve výuce pracovní sešit nakladatelství Taktik k učebnici *Český jazyk pro SŠ*, stejný počet uvádí používání pracovního sešitu k učebnici *Komunikace v českém jazyce pro SŠ*, 8 z nich používá pracovní sešit k učebnici *Český jazyk a komunikace pro SŠ* od Didaktisu.

Učitelé využívají i další materiály. Jsou jimi: čtenářské edice starších textů, např. ty, které vycházejí v *České knižnici* (U7); *Vokabulář webový* (U8), *Youtube*, odkud pouští např. zpracování Dalimilovy kroniky od Hradišťanu (U8), *Český jazykový atlas* (U8), aplikaci *Mapka* (U8); texty z časopisů a internetu (U11); nahrávky starých písní (U15); jejich vlastní materiál, který je kompilací z více zdrojů (U18); etymologický slovník (U27, U35), slovník staroslověnštiny (*Slovník jazyka staroslověnského*) (U27) nebo beletrii (U41).

Ověřovali jsme ještě zvlášť, zda učitelé při své výuce využili *Vokabulář webový*, neboť jeho obsahem jsou i položky zmíněné v předchozí otázce, jako výkladové slovníky, nahrávky nebo tisky. Zjistili jsme, že většina (72,5 %) ze zapojených učitelů ho nevyužívá, více než čtvrtina (14; 27,5 %) ho ale již využila, polovina z nich byli učitelé jazyků.

Jedenáct učitelů dále přiblížilo, jakým způsobem *Vokabulář webový* využili.

Obvykle pracují s částí *Slovníky staré češtiny*. Někteří učitelé používají slovníkovou část *Vokabuláře webového* pro vyhledání významu slov při četbě textu ze starší české literatury (U4, U12,⁵⁹⁸ U29, U46). Učitelé také ukazují, jak vypadá heslo slovníku staré češtiny (U1, U29, U39, U44) nebo používají slovníky k porovnání významu (U39). Ve spojení s webem *Čeština 2.0* studenti učitele U8 spojují stará slova s neologismy, vytvářejí věty tak, aby se ty dva světy slovní zásoby potkaly, mluví pak spolu zvláště o tom, jak se tvoří slovní zásoba.

Někteří využívají i část *Edice*. U35 totiž používá *Vokabulář webový* k ukázání a porovnání starších textů v souvislosti s hláskoslovnými změnami a tím, v jakém století k nim asi došlo. U41 a U44 taky pracují s texty.

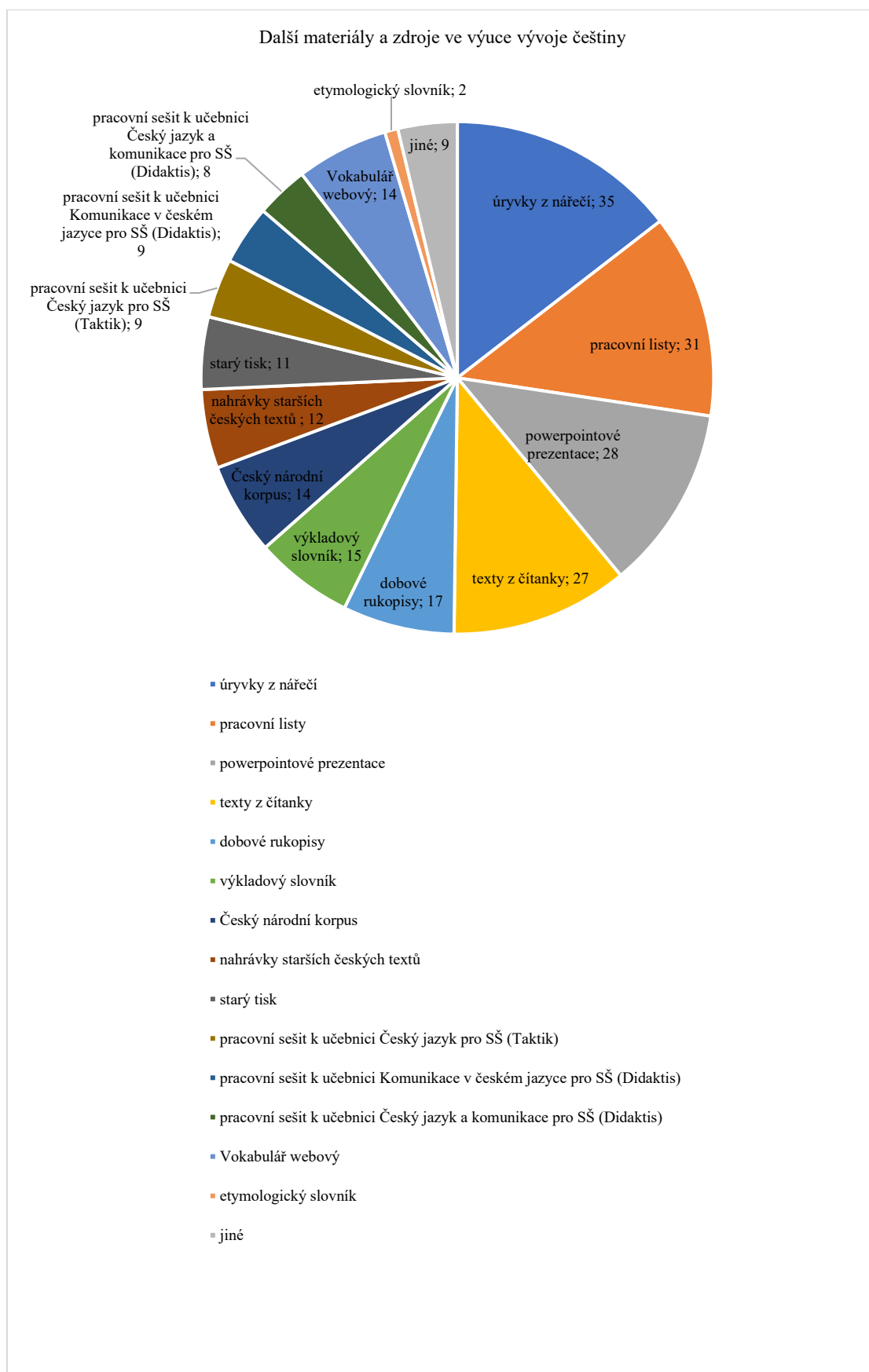
Jeden učitel ve výuce používá i audioknihy (U39). U11 nevyužívá *Vokabulář webový* přímo při výuce, ale rozšiřuje si práci s ním své vědomosti, které pak předá žákům.

Vyučující, kteří při své výuce využívají *Vokabulář webový*, z něj tedy používají zvláště části obsahující slovníky a edice.

⁵⁹⁸ Používá *Vokabulář webový* „pro překlad starých textů.“

Zjišťovali jsme, jestli učitelé vytvářejí k tématu vývoje češtiny vlastní materiál. Podle jejich odpovědí většina z nich vlastní materiál k tématu vývoj češtiny nevytváří, vytvořilo ho jen 8 učitelů. Na základě předchozích odpovědí se však domnívám, že oproti tomuto sdělení bude nějaký materiál vytvářet nebo adaptovat pro svou potřebu více z nich, už jen z toho důvodu, že 31 učitelů uvedlo, že používají pracovní listy.

Graf 9: Další materiály a zdroje ve výuce vývoje češtiny

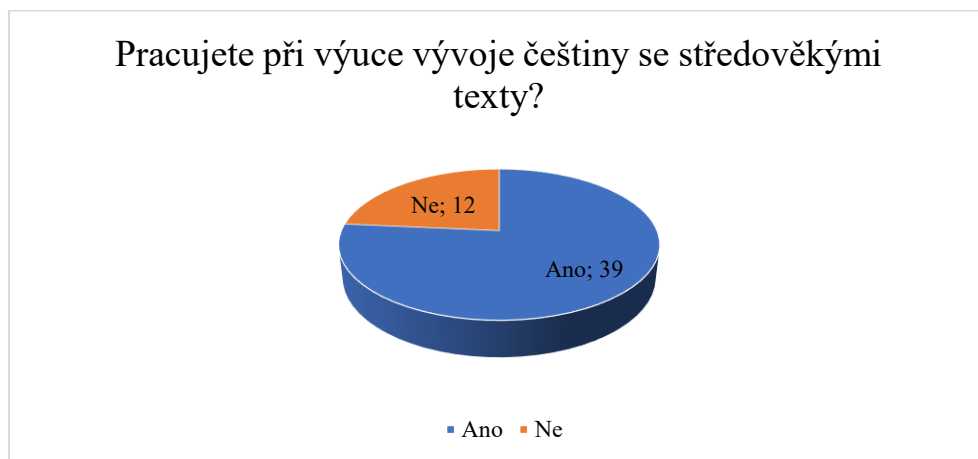

5.2.12. Texty ve výuce vývoje češtiny

Zajímalo nás, zda učitelé využívají středověké, raněnovověké a novočeské texty, když se při výuce věnují tématu vývoje češtiny, a se kterými texty případně pracují.

Se středověkými texty (do konce 15. století) pracuje 39 (76,5 %) ze zapojených učitelů, 12 z nich (23,5 %) s nimi nepracuje. 38 z nich přiblížilo používané texty.

Graf 10: Práce se středověkými texty ve výuce

V následujícím přehledu představíme odpovědi učitelů, jaké středověké texty používají při výuce. Řadíme je podle četnosti.⁵⁹⁹

Tabulka 10: Středověké texty používané ve výuce

obecnější označení	bližší charakteristika
kroniky (U36)	Dalimilova kronika – 12 (U11, U17, U18, U24, U31, U35, U38, U39, U42, U44, U45, U46)
texty z čítanek	U2, U18, U27, U30, U34 (čítanka od V. Martínkové), U37 („čítanková klasika“), U38, U40 (čítanka k <i>Literatuře I – přehled SŠ učiva</i>), U51
písně (U33, U42, U51), lyrika (U39)	Hospodine, pomiluj ny – 5 (U3, U15, U23, U29, U46), Svatý Václave (U15, U44, U46), Dřěvo se listem odívá (U10), Jistebnický kancionál (U35), Ktož jsou boží bojovníci – 5 (U3, U10, U15, U44, U46)
drama	Mastičkář – 5 (U4, U6, U44, U46, U51)

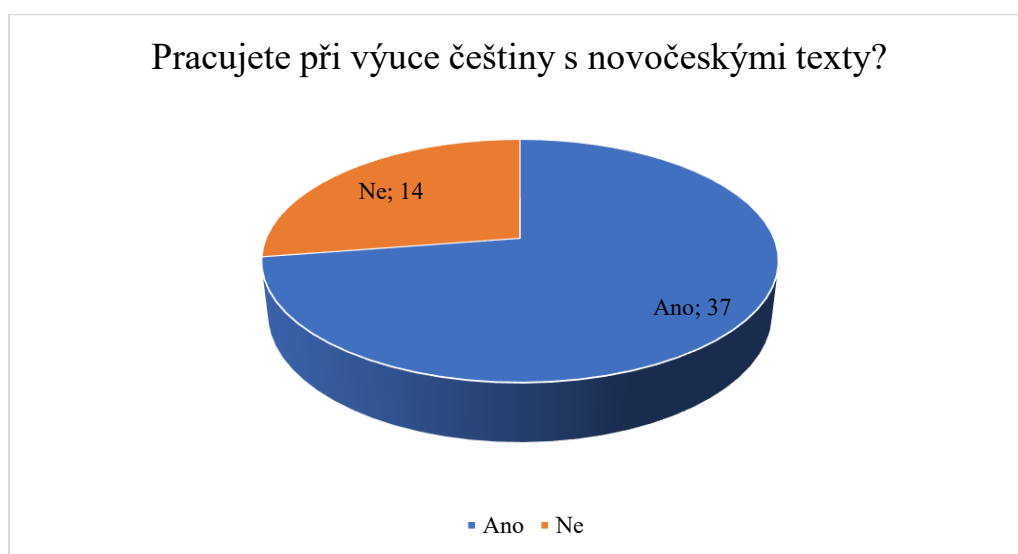
⁵⁹⁹ Do přehledu jsme nezahrnuli staroslověnský *Proglas*, moravsko-panonské legendy a *Pražské hlaholské zlomky* a latinskou *Kosmovu kroniku*, které někteří učitelé také zmínili.

legandy (U17, U29, U51)	sv. Kateřina – 5 (U8, U15, U39, U42, U44)
	sv. Vojtěch (U42)
	sv. Prokop (U42)
	sv. Václav (U42)
česká věta ze zakládací listiny litoměřické kapituly	4 (U3, U35, U45, U51)
satira (U39)	satira Podkoní a žák (U45, U46, U51)
Hradecký rukopis (U46)	bajka O lišce a džbánu (U6, U42), Satiry o řemeslnících a konšelích (U11)
Husovy spisy (U16, U42)	Dcerka (U8, U44); dopisy (U6), Postila (U4)
epos (U12)	Alexandreis (U15, U44)
Smil Flaška z Pardubic	Nová rada (U6, U44)
úryvky z učebnic českého jazyka	U9, U48
literatura doby husitské (U23)	
texty z Bible (U42)	
vagantská poesie (U42)	
Tomáš Štítný ze Štítného	Siet' viery pravé (U35), Knížky o šašiech (U8)
korespondence	U36
podle četby v 1. ročníku	U44
skripta J. Davida <i>Textová opora k vývoji českého jazyka</i>	U25
méně konkrétní odpovědi	U14 (kritické ukázky, ilustrativně), U43 (pravidelná práce s texty), U49 (různé texty 14.–15. stol.), U41 (mnoho)

Pokud bychom se podívali na převažující odpovědi učitelů, z děl se shodují nejčastěji na používání úryvků *Dalimilovy kroniky* (12). Práci se středověkými texty mají učitelé zřejmě spojenou s literární složkou předmětu, protože ve velké míře uváděli čítankové texty (9), případně že vycházejí z četby pro daný ročník. Dále jsou z konkrétních děl často používané texty *Mastičkáře*, *Legandy o sv. Kateřině*, písně *Hospodine, pomiluj ny* nebo *Ktož jsú boží bojovníci* (5). Pracují také s českou větou v zakládací listině litoměřické kapituly (4). Uváděli také skladby *Hradeckého rukopisu* nebo satiru *Podkoní a žák*, epos *Alexandreis*, *Novou radu* Smila Flašky z Pardubic, Husovu *Dcerku* a jiné jeho spisy, dílo Tomáše Štítného ze Štítného.

S raněnovověkými texty (16.–18. století) pracuje podle odpovědí 37 (72,5 %) ze zapojených učitelů, 14 z nich (27,5 %) s nimi nepracuje, 33 z nich pak přiblížilo používané texty.

Graf 11: Práce s texty raného novověku ve výuce

Následující přehled představuje odpovědi učitelů, jaké texty raného novověku používají při výuce. Uvádíme je podle četnosti.

Tabulka 11: Texty raného novověku používané ve výuce

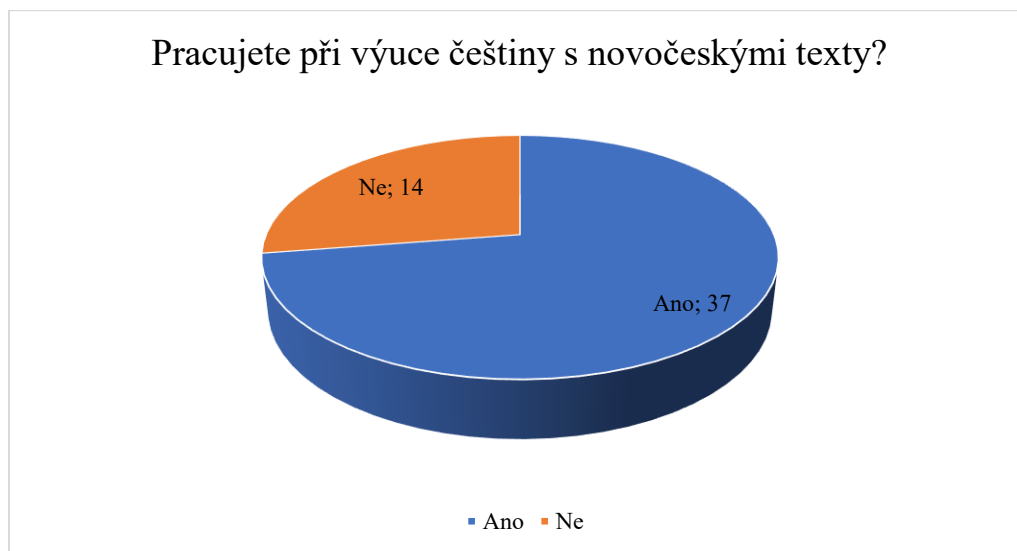
obecnější označení	bližší charakteristika
Jan Amos Komenský (U11, U16, U18, U29, U38, U39)	Labyrint světa a ráj srdce – 6 (U8, U10, U15, U17, U42, U46)
	Didaktika česká (U35)
čítanka	7 (U2, U27, U30, U34, U37, U40, U41)
Bible kralická	4 (U23, U24, U35, U45)
Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic	Putování aneb Cesta z království českého... – 3 (U24, U42, U46)
Adam Michna z Otradovic	U8, U15
Daniel Adam z Veleslavína	U11, U23
Jan Blahoslav	Filipka proti misomusům (U46)
Hynek z Poděbrad	Májový sen (U42)
Mikuláš Dačický z Heslova	Prostopravda (U42)
Matěj Václav Štajer	Žáček (U35)
Fridrich Bridel	U39
texty písmáků	U42
Rakovnická vánoční hra	U42
Obnovené zřízení zemské	U35
Melantrichova bible	U35
korespondence	U36
kroniky	U36
listiny	U36

rukopisy	U12
ukázka starého tisku	U18 (v rámci literatury)
podle četby	U44
ukázky z učebnice	U9
podklady z vysokoškolského studia	U20
skripta J. Davida <i>Textová opora k vývoji českého jazyka</i>	U25
méně konkrétní odpovědi	různé texty (U49), výjimečně (U5), kritické ukázky, ilustrativně (U14)

Zdá se, že kánon konkrétních raněnovověkých děl je mezi učiteli méně ustálený. Z literatury tohoto období zapojení učitelé nejčastěji pracují s ukázkami děl Jana Amose Komenského, zvláště s *Labyrintem světa a rájem srdce*, *Biblií kralickou* a s cestopisem Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdruzic. Jedná se o nekatolická díla, souvisí to se starším přístupem, který katolická díla opomíjel. Pravděpodobně ve spojení s literaturou používají často různé čítanky.

S novočeskými texty (cca od roku 1775) pracuje stejný počet zapojených učitelů jako s raněnovověkými texty, a to 37 (72,5 %), 14 z nich (27,5 %) s nimi nepracuje, 22 učitelů svou práci přiblížilo.

Graf 12: Práce s novočeskými texty ve výuce

Někteří učitelé uvedli konkrétní příklady textů, s nimiž pracují po jazykové stránce, nebo svůj způsob práce s nimi.

Tabulka 12: Novočeské texty používané ve výuce

obecnější označení	bližší charakteristika
čítanka	U2, U20, U30, U34, U37, U38, U41, U51
Karel Hynek Mácha (U5): <i>Máj</i>	U8 (ukázání pravopisu), U10, U42
Josef Jungmann: <i>Slovník česko-německý</i>	U4, U45, U46
Thámovy almanachy, anakreontika	U8 (ceska-poezie.cz), U46
Josef Dobrovský: <i>Deutsch-böhmisches Wörterbuch</i>	U4, U46
ukázky textů národního obrození	U17, U23
Rukopis královédvorský a zelenohorský	U8
Puchmajerovy almanachy	U8 (ceska-poezie.cz)
Josef Jungmann: <i>Slovesnost</i>	U29
Václav Thám: dramata	U46
Magdalena Dobromila Rettigová	U39
Ján Kolár: <i>Slávy dcera</i>	U10
Karel Jaromír Erben: <i>Kytice</i>	U10
státní listiny, nařízení, vyhlášky	U36
obrozenské texty	U33
skripta J. Davida <i>Textová opora k vývoji českého jazyka</i>	U25
podle četby	U44
texty z učebnice	U16
méně konkrétní odpovědi	práce s texty (U12, U43), mnoho textů (U11, U35), různé texty (U49), ilustrativně (U14)

S novočeskými texty se studenti setkávají spíše v literární části předmětu, učitelé bez zvláštních preferencí využívají čítanky. Pokud učitelé uváděli konkrétní památky, používají Máchův *Máj* pro ukázání odlišností v pravopisu a Jungmannův *Slovník česko-německý*. Toto období je nám také časově blíže a je na výběr větší počet děl.

Pokud bychom se podívali ještě na používání textů jednotlivých období ve výuce vývoje češtiny souhrnně, zjistíme, že 21 učitelů (41,2 %) nepoužívá ve výuce texty z některého z těchto tří období. 7 učitelů (13,7 %) uvedlo, že nepracuje s texty žádného z těchto tří období. 5 učitelů nevyužívá novočeské texty. 3 učitelé nevyužívají zároveň raněnovověké a novočeské texty. 2 učitelé nepracují s raněnovověkými texty. 2 učitelé nepoužívají texty středověku a raného novověku, stejný počet nevyužívá středověké texty.

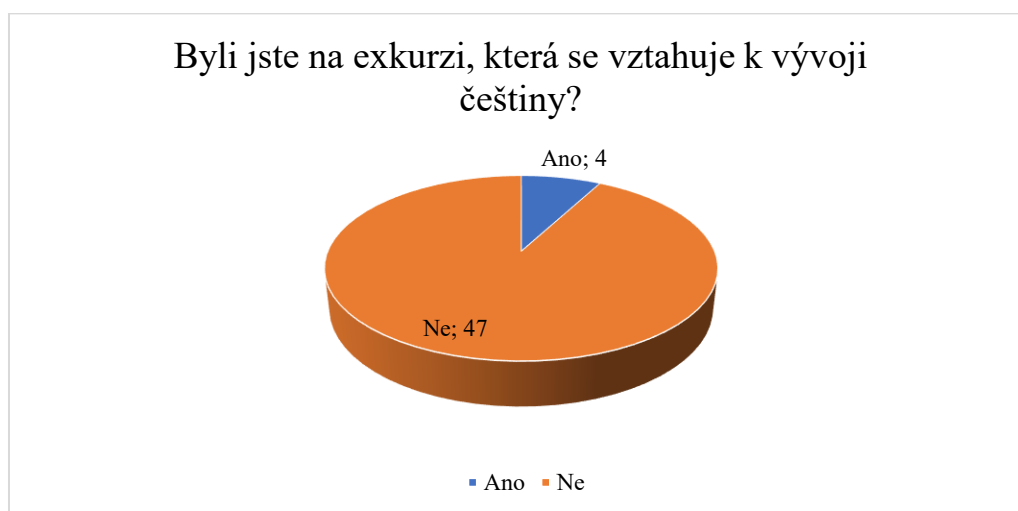
5.2.13. Školní akce k vývoji češtiny

Zjišťovali jsme, zda učitelé byli se svými studenty na exkurzi vztahující se k vývoji češtiny, případně jak ji hodnotí, a jakou exkurzi k tématu vývoje jazyka by zorganizovali, kdyby měli možnost. Zároveň jsme se jich ptali na jejich zkušenosti se zapojením pozvaného odborníka do výuky a na jejich čekávání od takové návštěvy ve škole.

5.2.13.1. Exkurze k vývoji češtiny

Většina ze zapojených učitelů češtiny (47, tj. 92, 2 %) nebyla se studenty na exkurzi vztahující se k vývoji češtiny, 4 (7,8 %) organizovali exkurzi týkající se tohoto tématu.

Graf 13: Realizace exkurze k vývoji češtiny

Tématem exkurze organizované vyučujícím U10 byla Bible kralická a jazykové souvislosti bratrského pravopisu, s touto exkurzí byli studenti zcela spokojeni. U47 navštívil se studenty expozici Sázavského kláštera, studenti ji hodnotili neutrálně. U30 byl na nějaké interaktivní expozici, s níž byli studenti spíše spokojeni. U22 svůj program se studenty nepřiblížil.

Zjišťovali jsme, jaký by měla mít obsah exkurze k danému tématu, kdyby ji zapojení učitelé organizovali. Někteří učitelé uvedli, že by exkurzi k tomuto tématu neorganizovali (11). Důvodem pro toto rozhodnutí by bylo pro některé to, že se jedná o marginální nebo úzké téma (U22) nebo že si nemyslí, že by o exkurzi s tímto tématem měli studenti zájem (U36). Někteří učitelé nevědí, zda nebo pro koho by ji organizovali (8), aby to nebylo jen „pro únik ze školy“ (U37).

Jiní pedagogové uváděli místa, případně instituce, kam by se se studenty vypravili, nebo témata, která by měla být v exkurzi obsažena. U některých z učitelů místo souviselo i s krajem (např. Jihomoravský kraj), ve kterém se jejich škola nacházela, případně s druhou aprobací (němčina).

Zmiňovali následující možnosti cílů a témat pro exkurzi:

Tabulka 13: Možnosti exkurze k vývoji češtiny

A. obsah	
obecně seznámení s tématem vývoje češtiny (8)	U36 shrnutí hlavních bodů vývoje, analýza praktických ukázek studenty, internetové zdroje a možnost ukázání autentických textů (U44, U49) přesah do dialektologie (U3, U12, U44) vývoj pravopisu a grafického záznamu (U45) slovníky (U3, U39)
práce s konkrétními texty (8)	práce s konkrétními texty (U2, U5, U6, U20, U33, U42, U47), např. dopisy (U5), názorné materiály (U2) nebo praktické ukázky (U26)
vysvětlení výjimek a usouvztažnění současného jazyka s jeho vývojem (3)	U10, U14, U44
vývoj češtiny v době národního obrození, kodifikace (3)	U3, U4, U39
slovní zásoba a její proměny (2)	U21, např. expresivní slovní zásoba a její vývoj (U4)
zajímavosti (1)	U32
B. metoda	
součástí aktivní zapojení studentů (3)	U20, U43, U47 (konkrétně např. práce s pracovními listy nebo skupinová práce)
poutavá prezentace – zajímavý výklad (2)	U20, U33
C. navštívená místa	
knihovna nebo muzeum obsahující rukopisy a tisky (8)	U17, U30, U49, U51; např. Památník národního písemnictví v Praze (U22, U25, U27, U30, U43)
interaktivní výstava (1)	U30
Sázavský klášter (1)	U46
tiskárna (1)	U51
Památník písemnictví na Moravě v Rajhradě (1)	U8
Památník Bible kralické v Kralicích nad	U49

Oslavou (1)	
Muzeum knihy ve Žďáru nad Sázavou (nyní uzavřeno) (1)	U18
Oybin a jeho souvislost s českým jazykem (1)	U29

Co se týče exkurzí, jejich obsah by měl být naučný (seznámení s tématem vývoje češtiny), smysluplný, ale i zajímavý pro studenty (např. interaktivní a názorný) a studenti by měli být nějak aktivně zapojeni.

Zdá se, že by učitelé měli největší zájem o seznámení s takovým tématem vývoje češtiny, které by mohlo mít různé akcenty, např. práce s elektronickými zdroji, texty, přesah do nářečí nebo práci s informačními zdroji a slovní zásobou. Je pro ně důležitá práce s ukázkami nebo návštěva institucí, v nichž studenti mohou vidět rukopisy nebo staré tisky.

Nabízí se návštěvy různých památníků věnovaných dějinám písemnictví. Mohou navštívit Památník národního písemnictví v Praze nebo Památník písemnictví na Moravě v Rajhradě. Učitelé doporučovali také Památník Bible kralické nebo Muzeum knihy, které je ale nyní uzavřeno (stav v roce 2023).

Z dalších konkrétních míst, kde byli se studenty nebo kam by je vzali, uvedli Sázavský klášter nebo Oybin v Horní Lužici.

Co se týče knihoven a muzeí, kde je možné vidět staré tisky, případně rukopisy, mohli bychom doporučit návštěvu i neuvedených institucí, a to knihoven s historickými fondy (např. Strahovská knihovna, Národní knihovna, Moravská zemská knihovna, Vědecká knihovna v Olomouci) nebo muzeí (Národní muzeum i regionální muzea) či archivů (např. Národní archiv). Podrobněji se o tom zmiňujeme v kapitole věnované možnostem exkurzí k tématu vývoje češtiny.

5.2.13.2. Odborník ve výuce

Nyní budou představeny odpovědi týkající se toho, co by učitelé očekávali od zapojení pozvaného odborníka na vývoj češtiny do jejich výuky. Někteří učitelé u této otázky také uvádějí, že by odborníka k tématu vývoj češtiny nikdy nepozvali nebo že nemají v tomto ohledu žádná očekávání.

Tabulka 14: Očekávání od odborníka ve výuce v souvislosti s vývojem češtiny

A. témata prezentace	
celkové shrnutí informací o vývoji češtiny v souvislostech (10)	shrnutí jazykových, kulturních a politických souvislostí (U10), širší souvislosti (U25); celkové shrnutí informací týkajících se vývoje češtiny v souvislostech (U8, U15, U17, U28, U32), shrnutí/vysvětlení vývoje češtiny v souvislostech se současným jazykem (U18, U40), shrnutí základních směrů vývoje (U49)
podrobnější práce s ukázkami (8)	ukázky textů (U17, U24, U34, U36, U41, U45, U48), zvukové ukázky (U25)
zajímavosti z vývoje češtiny (7)	U1, U25, U30, U32, U43, U48, U50
onomastika (2)	U12, U38; např. rozbor příjmení
problémy a novinky související s bádáním (2)	konkrétní otázky, problémy, příklady související s bádáním (U32) a novinky (U43),
představení významných historických mezníků (1)	U51
proměny slovní zásoby (1)	U1
doplnění výuky (1)	U42
B. způsob prezentace	
zábavnost, poutavost, schopnost zaujmout (6)	zábavná forma (U10), poutavost prezentace (U14, U20, U29), schopnost zaujmout (U2, U26)
didaktická transformace (4)	didaktická transformace – přístupnost pro studenty vzhledem k jejich věku, srozumitelnost (U4, U29, U46), didaktické zpracování (U4), jasnost a pochopitelnost (U49)
aktivizace studentů, interaktivita (3)	aktivizace, aktivní zapojení studentů (U24, U46), interaktivita (U4)
konkrétní příklady práce s jazykem (3)	U13, U33, U39
vhodné příklady (2)	U29, U39
detailní vysvětlení problému (1)	U3
inovativní/zajímavý pohled na téma (1)	U44
práce se zajímavým, běžně nedostupným materiálem (1)	U28
workshop na vybrané téma (1)	např. kodifikace (U6)
praktičnost (1)	U26
výklad (1)	U34

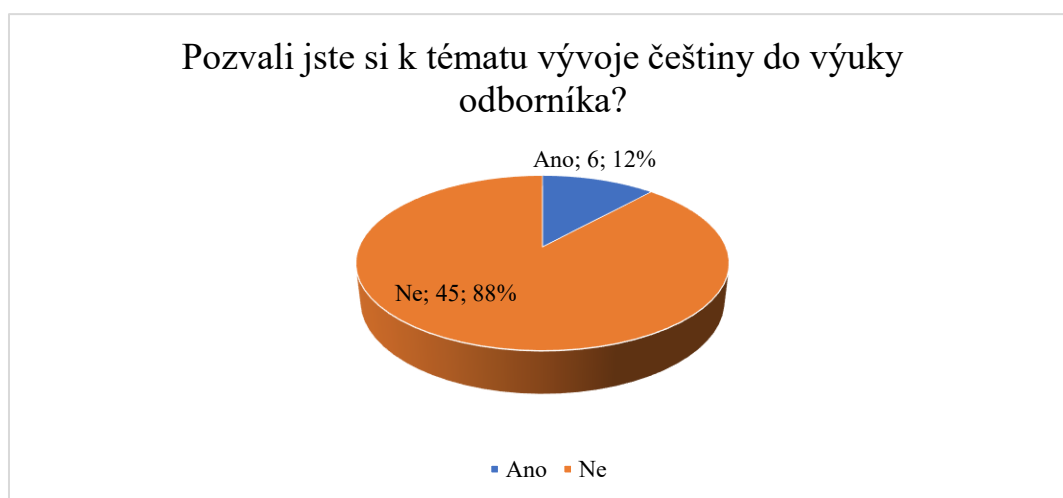
C. osobnost odborníka	
erudovanost, odbornost, kvalita (6)	U2, U11, U20, U21, U26, U46
motivování studentů (3)	U9, U11, U39
nadšení pro téma (1)	U46

Na odborníka zapojeného ve výuce bychom mohli klást podle názorů těchto učitelů několik požadavků: odborná erudice, hlubší znalost tématu, motivovanost, zápal a zaujetí pro prezentované téma či práci, schopnost prezentovat vše hutně, stručně, jasně, ale i zajímavě a zábavně, nově, vidět jevy v souvislostech, vztazích a díky tomu se umět dívat na problematiku jako na celek, umět téma prezentovat neotřele, umět ukázat smysl prezentovaného tématu, mít pedagogické schopnosti pro předání informací konkrétnímu publiku, aby byl vhodně zvolen obsah a forma, tedy mít dovednost didaktické transformace, zaujmout studenty projevem, motivovat a aktivizovat studenty, nabídnout činnosti nebo podněty, jimiž je aktivně zapojí.

Učitelé uváděli také obsah prezentace, který by byl pro ně užitečný. Líbilo by se jim prezentování souhrnu vývoje češtiny. Ocenili by práci s dobře zvolenými příklady nebo ukázkami. Také by podle nich bylo přínosné, kdyby se prezentace věnovala zajímavostem z vývoje češtiny nebo konkrétním problémům badatele či aktualitám z výzkumu nebo zajímavostem. Prezentace odborníka měla být smysluplným doplňkem výuky a vycházet z potřeb učitele.

Šest učitelů uvedlo, že již měli ve výuce odborníka k tématu.

Graf 14: Realizovaná výuka s odborníkem k tématu vývoje češtiny

Tři z učitelů, kteří si pozvali do výuky odborníka, byli s jeho prezentací zcela spokojeni a dva byli spíše spokojeni, šestý učitel prezentaci nehodnotil.

Čtyři učitelé přiblížili zaměření prezentace, kterou si odborník pro studenty připravil. Jednalo se jednak o přednášku o Boženě Němcové, Milanu Kunderovi, Karlu Čapkovi, J. K. Tylovi (U43), která byla pravděpodobně zaměřena spíše literárně, jednak o další tři přednášky, které byly z oblasti jazyka. Dvě z nich se vývoje češtiny týkaly volněji – jedna byla z tématu lexikologie a měl ji připravenou pracovník ÚJČ AV ČR (U39), druhá přednáška byla z oblasti dialektologie (U2). Třetí prezentace byla zaměřená na vývoj češtiny a měl ji též připravenou pracovník ÚJČ AV ČR, který dal studentům pracovní list (U46).

5.2.13.3. Souhrn možností pro exkurze k vývoji češtiny

V této kapitole budou přehledově uvedeny možnosti exkurzí k vývoji češtiny,⁶⁰⁰ instituce s odborníky, jež by bylo možné oslovit.

Možnosti exkurzí k vývoji češtiny:

1. muzea

a. Národní muzeum, Praha (oddělení rukopisů a starých tisků):
<https://www.nm.cz/knihovna-narodniho-muzea/oddeleni-rukopisu-a-starych-tisku#sbirky>

b. Lze si např. všimnout starých tisků nebo rukopisů a věcí týkajících se vývoje češtiny při návštěvě regionálních muzeí v jejich expozicích, tyto instituce též obvykle disponují knihovnami s historickými fondy. Informace o dalších muzeích lze zjistit z internetových stránek Asociace muzeí a galerií České republiky:⁶⁰¹ <https://www.cz-museums.cz/adresar/>. Informace o muzejních sbírkách učitelé zjistí z Centrální evidence sbírek muzejní povahy: <https://www.cesonline.cz/ar1-ces/cs/index/>.

2. archivy:

a. Národní archiv v Praze: <https://www.nacr.cz/>

b. státní oblastní archivy a státní okresní archivy:

Státní oblastní archiv v Praze: <http://www.soapraha.cz/>

Státní oblastní archiv v Třeboni: <https://www.ceskearchivy.cz/>

Státní oblastní archiv v Plzni: <https://www.soaplzen.cz/>

⁶⁰⁰ Památkové edukaci pro žáky základních a středních škol se věnovala např. publikace HAVLŮJOVÁ, Hana, CHARVÁTOVÁ, Kateřina, INDROVÁ, Martina aj. *Památky nás baví 2. Předáváme péči o kulturní dědictví žákům 2. stupně základních škol a středoškolákům*. Praha: NPÚ, 2015.

⁶⁰¹ Turisticky zaměřené informace o muzeích lze zjistit i z portálu Museum.cz.

Státní oblastní archiv v Litoměřicích: <https://www.soalitomeric.cz/>

Státní oblastní archiv v Hradci Králové: <https://vychodoceskearchivy.cz/>

Moravský zemský archiv v Brně: <https://www.mza.cz/>

c. Archiv hlavního města Prahy: <http://www.ahmp.cz/>

3. knihovny s historickými fondy

a. Národní knihovna České republiky, Praha (oddělení rukopisů a starých tisků):
<https://www.nkp.cz/o-knihovne/odborne-cinnosti/oddeleni-rukopisu-a-starych-tisku>

b. Knihovna Akademie věd ČR, Praha: <https://www.lib.cas.cz/o-knihovne/>

c. Moravská zemská knihovna, Brno: <https://www.mzk.cz/studovny/studovna-rukopisu-starych-tisku>

d. Vědecká knihovna v Olomouci: <https://www.vkol.cz/historicke-fondy>

e. Jihočeská vědecká knihovna, České Budějovice:
<https://www.cbvk.cz/pobocky.html?pg=zkoruna>

f. Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje, Plzeň: <https://svkpk.cz/pro-verejnost/prezencni-sluzby/badatelska-studovna/#pracoviste-historicky-fondu>

g. Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové: <https://svkhk.cz/O-knihovne/Odborne-cinnosti/Stare-tisky.aspx>

h. Strahovská knihovna (Strahovský klášter), Praha:⁶⁰²
<https://www.strahovskyclaster.cz/sbirky>

4. památníky, památky, muzea⁶⁰³ se specifickým zaměřením

a. Sázavský klášter, Sázava:⁶⁰⁴ <https://klaster-sazava.cz/cs>

b. Památník písemnictví na Moravě, Rajhrad: <https://rajhrad.muzeumbrnenska.cz/cz/>

c. Muzeum Jana Amose Komenského, Uherský Brod:⁶⁰⁵ <https://www.mjakub.cz/>

⁶⁰² Existují také další církevní knihovny, např. klášter augustiniánů (Praha), klášter benediktinů (Praha – Břevnov), klášter dominikánů (Praha), klášter františkánů (Praha), knihovna Královské kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla (Praha), Knihovna Metropolitní kapituly u sv. Víta (Praha), knihovna Biskupství brněnského, klášter kapucínů (Brno), klášter minoritů (Brno), klášter premonstrátů (Teplá), klášter cisterciáků (Vyšší Brod), klášter benediktinů (Broumov).

⁶⁰³ Tématům souvisejícím s vývojem češtiny byly věnovány i krátkodobé výstavy, zde záleží na konkrétní nabídce jednotlivých institucí. Mohli bychom mezi ně zařadit např. GRAMMATYKA ČESKA: mluvnice češtiny v 16. až 19. století v Národním muzeu v Praze (říjen 2015–leden 2016). Doplnkové materiály k výstavě (pexeso, katalog výstavy, nahrávka na youtube) jsou dostupné z internetových stránek nakladatele: <https://akropolis.info/kniha/grammatyka-czeska-mluvnice-cestiny-v-16-az-19-stoleti-katalog-vystavy/>.

⁶⁰⁴ NPÚ v Sázavském klášteře nabízí kromě tradičních prohlídek i interaktivní programy pro základní školy.

⁶⁰⁵ Existují památníky i dalších osobností, které se obvykle nacházejí v obcích, kde tyto osobnosti pobývaly. Např. Centrum mistra Jana Husa v Husinci, expozice k J. Dobrovskému a národnímu obrození v Chudenicích, Památník J. A. Komenského v Horní Branné. Informace o muzeích, památnících a expozicích věnovaných

d. Památník Bible kralické, Kralice nad Oslavou: <https://www.mzm.cz/umeni-knihtisku-a-bratraska-tiskarna-v-kralicich>

e. Památník národního písemnictví, Praha:⁶⁰⁶
<https://pamatniknarodnihopisemnictvi.cz/o-literarnim-archivu/>

5. akademická pracoviště:

a. Ústav pro jazyk český AV ČR:

oddělení vývoje jazyka (Praha): <https://ujc.avcr.cz/o-ustavu/oddeleni/oddeleni-vyvoje-jazyka/index.html>

oddělení onomastiky (Praha): <https://ujc.avcr.cz/o-ustavu/oddeleni/oddeleni-onomastiky/>

etymologické oddělení (Brno): <https://ujc.avcr.cz/o-ustavu/oddeleni/etymologicke-oddeleni/>

dialektologické oddělení (Brno):⁶⁰⁷ <https://ujc.avcr.cz/o-ustavu/oddeleni/dialektologicke-oddeleni/>

b. Filozofický ústav AV ČR

Centrum medievistických studií: <http://cms.flu.cas.cz/cz.html>

oddělení pro kmenologii a intelektuální dějiny raného novověku:
<https://www.flu.cas.cz/cz/pracovnici/vedecke-utvary/75-oddeleni-pro-komeniologii-a-intelektualni-dejiny-raneho-novoveku>

kabinet pro klasická studia: <https://www.ics.cas.cz/>

c. Ústav pro českou literaturu AV ČR

oddělení starší literatury: <https://ucl.cas.cz/oddeleni/oddeleni-starsi-literatury/>

d. Historický ústav AV ČR

oddělení dějin středověku: <https://www.hiu.cas.cz/vedecka-oddeleni/oddeleni-dejin-stredoveku>

oddělení děj raného novověku: <https://www.hiu.cas.cz/vedecka-oddeleni/oddeleni-dejin-raneho-novoveku>

literárním osobnostem přináší *Portál literárních muzeí* (<https://www.literarnimuzea.cz/>). Některé novější expozice tam ale uvedeny nejsou, např. Svět Komenského ve Fulneku (Na prahu vichřice. Jan Amos Komenský a Fulnek 1618–1621), který nabízí i program pro střední školy.

⁶⁰⁶ V současnosti mají zpřístupněnou expozici Muzeum literatury.

⁶⁰⁷ V souvislosti s nářečími učitelé využijí výstavu Kriticky ohrožené jevy našich nářečí, kterou vytvořilo dialektologické oddělení ÚJČ AV ČR. Již byla realizována v Olomouci, Brně a Uherském Hradišti. V roce 2024 bude uspořádána v Národopisném muzeu Plzeňska v Plzni a v Muzeu a galerii v Prostějově.

oddělení bibliografických studií a knihovna: <https://www.hiu.cas.cz/vedecka-oddeleni/oddeleni-biobibliografickych-studii-a-knihovna>

Instituce s odborníky k tématu:

- a. výše uvedená pracoviště Akademie věd ČR a archivy či knihovny
- b. univerzitní pracoviště: pracovníci jednotlivých vysokých škol se zaměřením na vývoj češtiny, případně onomastiku, lexikologii nebo starší českou literaturu⁶⁰⁸

A. Praha:

Ústav českého národního korpusu FF UK (sekce diachronních korpusů):
<https://ucnk.ff.cuni.cz/cs/ustav/lide/>

Ústav českého jazyka a teorie komunikace FF UK: <https://ucjtk.ff.cuni.cz/>

Ústav české literatury a komparatistiky FF UK: <https://uclk.ff.cuni.cz/>

katedra českého jazyka PedF UK: <https://kcj.pedf.cuni.cz/PEDFKCJ-1.html>

katedra české literatury Pedf UK: <https://pages.pedf.cuni.cz/kcl/>

B. Brno:

Ústav českého jazyka FF MU: <https://cestina.phil.muni.cz/>

katedra českého jazyka a literatury Pedf MU: <https://kcjl.ped.muni.cz/>

C. Olomouc:

katedra bohemistiky FF UP: <https://kb.upol.cz/>

katedra českého jazyka a literatury Pedf UP: <http://kcjl.upol.cz/>

D. Hradec Králové:

katedra českého jazyka a literatury PedF UHK: <https://www.uhk.cz/cs/pedagogicka-fakulta/pdf/pracoviste-fakulty/katedra-ceskeho-jazyka-a-literatury>

E. České Budějovice:

Ústav bohemistiky FF JČU: <https://www.ff.jcu.cz/cz/fakulta/ustavy/ustav-bohemistiky>

F. Liberec:

katedra českého jazyka a literatury TUL: <https://kcl.fp.tul.cz/>

G. Ústí nad Labem:

katedra bohemistiky PedF UJEP: <https://www.pf.ujep.cz/cs/katedra-bohemistiky>

H. Ostrava:

katedra českého jazyka FF OU: <https://ff.osu.cz/kcj/>

katedra české literatury a literární vědy FF OU: <https://ff.osu.cz/kcl/>

⁶⁰⁸ Kromě pracovišť zaměřených na český jazyk lze také případně oslovit pracovníky zabývající se historií, kulturní historií nebo pomocnými vědami historickými, kteří působí na vysokých školách nebo v muzeích.

katedra českého jazyka a literatury s didaktikou PedF OU: <https://pdf.osu.cz/kcd/>

I. Opava:

Ústav bohemistiky a knihovnictví Filozoficko-přírodovědecká fakulta Slezská univerzita: <https://www.slu.cz/fpf/cz/ubkoustavu>

J. Plzeň:

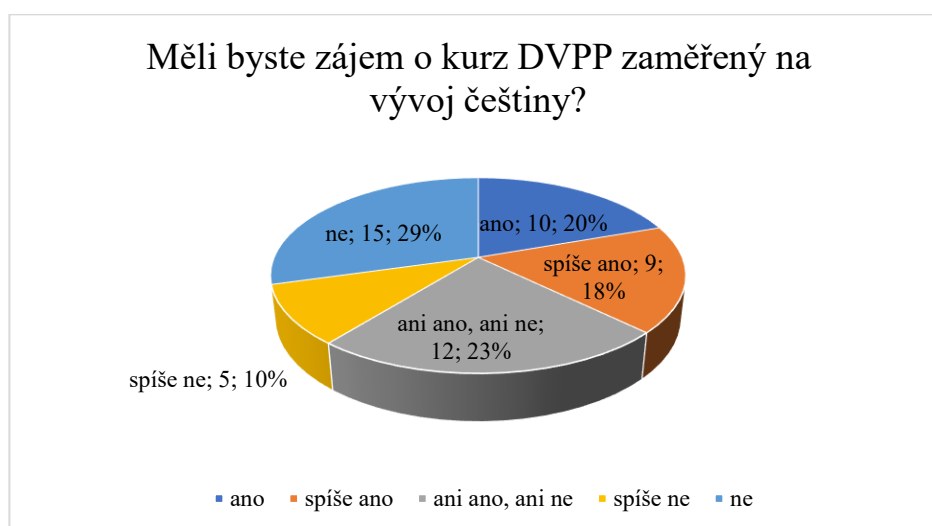
katedra českého jazyka a literatury PedF ZČU: <https://old.fpe.zcu.cz/kcj>

5.2.14. Kurz pro učitele

Nyní budou prezentovány názory učitelů ohledně jejich zájmu o kurz dalšího vzdělávání zaměřený na vývoj češtiny a jeho další specifikace podle jejich názoru. Tato zjištění mohou být užitečná pro případného organizátora takto zaměřeného kurzu.

Když se podíváme na počty potenciálních zájemců o kurz, největší skupinu tvoří učitelé, kteří by o takto zaměřený kurz zájem neměli (15; 29,4 %), je také poměrně velký počet nerozhodných, kteří vybrali prostřední variantu (12; 23,5 %), je jich více než těch, kteří by byli rozhodnuti se jistě kurzu účastnit (10; 19,6 %). Pokud bychom spojili dohromady učitele, kteří by měli zájem o kurz a kteří by se o něj spíše zajímali (9; 17,6 %), a ty, které neoslovil nebo spíše neoslovil (5; 9,8 %), získáme podobné počty odpovědí: 37,2 % pro zájemce a 39,2 % pro ty, kteří by zájem neměli nebo spíše neměli.

Graf 15: Zájem o kurz DVPP zaměřený na vývoj češtiny

Na otázku zjišťující ideální hodinovou dotaci takto zaměřeného kurzu odpovědělo 36 učitelů. Ideální hodinová dotace pro takový kurz by byla podle největší shody zapojených

učitelů 4 hodiny (12 odpovědí).⁶⁰⁹ Velké množství (8) dále preferovalo 3 hodiny. Stejně množství učitelů (3) by uvítalo kurz, který by trval 5, 6, 8 nebo 16 hodin. Jeden učitel (U44) by chtěl 12hodinový kurz. Jeden učitel, který na položku odpověděl, napsal 0 (U47), jiný rozsah neodhaduje (U31). Další učitel uvádí, že je takto těžké odpovědět, neboť záleží na schopnostech lektora, který kurz vede, neboť některý odborník dokáže předat během krátké doby mnoho informací, zároveň jsou i jiní, „kterým to z různých důvodů trvá déle“ (U10).

Na položku zjišťující ideální dobu konání kurzu odpovědělo bez negativních odpovědí 37 učitelů. Pro učitele by bylo nejlepší, kdyby se takový kurz konal v rozmezí pondělí–čtvrtek, a o něco raději by byli, kdyby byl spíše odpoledne (22) než dopoledne (21). Další možnosti již nebyly tolik preferované. Pátek dopoledne pro kurz vybralo 5 učitelů a pátek odpoledne 4. Z víkendových dnů by byli někteří ochotni k účasti v sobotu spíše dopoledne (3) než odpoledne (1). O kurz o hlavních prázdninách by měl zájem stejný počet jako v sobotu odpoledne (1).

Graf 16: Doba konání kurzu

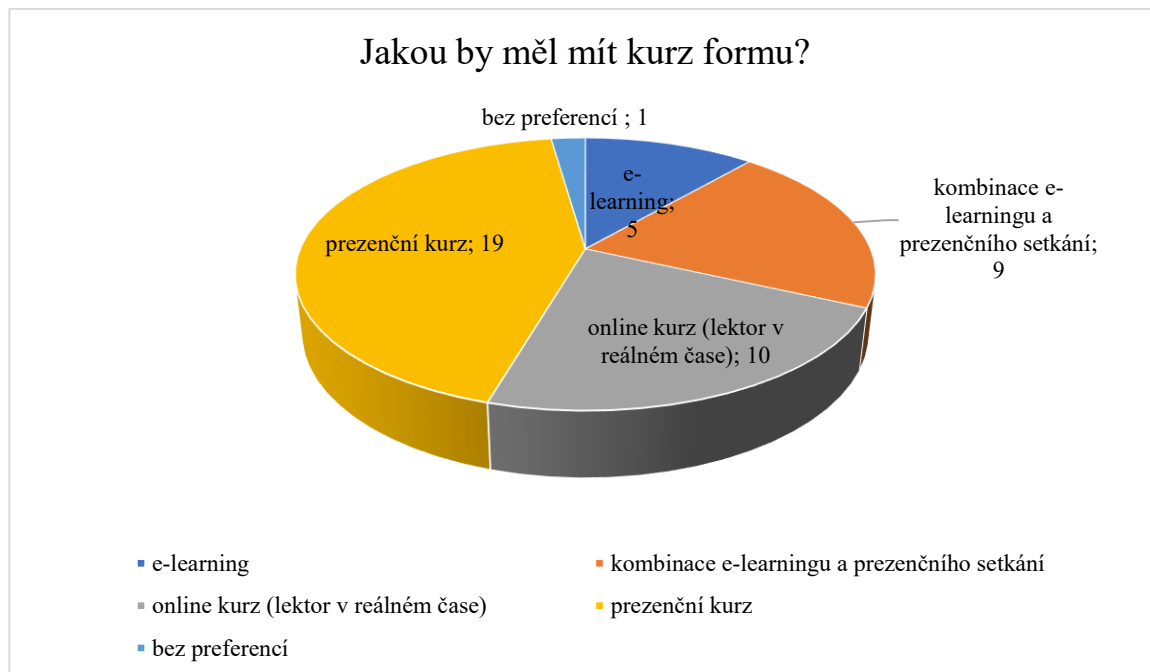

Na otázku týkající se formy kurzu odpovědělo 39 učitelů. Nejvíce z nich by preferovalo prezenční kurz (19; 48,7 %). Online kurz s lektorem v reálném čase (10; 25,6 %) a kurz, který by kombinoval e-learning a prezenční setkání (9; 23,1 %), by ocenil podobný

⁶⁰⁹ U39 uvádí formát 2 + 2 hodiny.

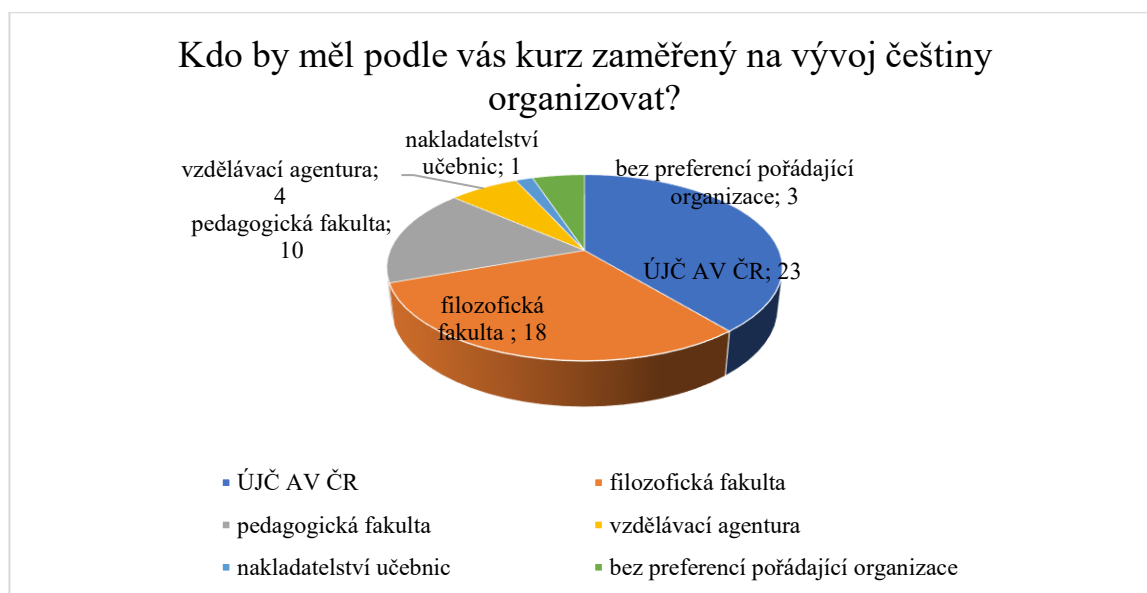
počet zapojených učitelů. Nejméně učitelů by mělo zájem o e-learning (5; 12, 8 %) a jednomu učiteli nezáleží na formě kurzu.

Graf 17: Preferovaná forma kurzu

Na otázku zjišťující možného organizátora kurzu odpovědělo 38 učitelů. Nejvíc učitelů by uvítalo, kdyby takový kurz organizoval ÚJČ AV ČR např. v rámci Školy českého jazyka a literatury (23; 60,5 %). Dalším organizátorem by mohla být filozofická (18; 47,4 %) nebo pedagogická fakulta (10; 26,3 %), zdá se, že po odborné stránce učitelé preferují spíše filozofickou fakultu před pedagogickou, která se již podle svého názvu zaměřuje spíše na pedagogiku a didaktiku. Někteří učitelé jako organizátora vybrali i vzdělávací agenturu (4; 10,5 %) nebo nakladatelství učebnic (1; 2,6 %). Pro 7,8 % učitelů, kteří odpověděli na tuto otázku, nezáleží na pořádající organizaci, ale je pro ně důležité, aby to byl někdo odborně vzdělaný nebo to udělal pořádně.

Graf 18: Organizátor kurzu

Uvedeme, jaká očekávání by měli učitelé od kurzu zaměřeného na vývoj češtiny. Svou představu zmínilo 25 z nich.

Tabulka 15: Očekávání učitelů od kurzu zaměřeného na vývoj češtiny

obecný obsah	konkretizace
tipy/materiály do výuky, práce s texty (18)	práce s konkrétními ukázkami a jejich rozbor + metodika (individuální, skupinová práce) (U25, U39, U46), zajímavosti z průběhu vývoje ukázané na ukázkách (U27), didaktizace učiva (U4, U9, U30, U33) / tipy do výuky využitelné na SŠ (U10, U17, U18, U44), materiály použitelné ve výuce (U14, U28, U30) – jednotlivá témata a lekce (U15), jak v současnosti vyučovat vývoj češtiny (U37), jak téma přiblížit studentům (U28)
základní seznámení s tématem a zopakování znalostí (13)	základní seznámení s tématem (U4, U43, U46) a zopakování vysokoškolských znalostí (U18, U44) – základy historické mluvnice (U12), teoretické znalosti (U10, U14), historické souvislosti (U10), nejvýznamnější období vývoje češtiny (U11), vývojové tendence (U2), vývoj

	češtiny s příklady v textech (U36), totéž, čemu se věnují ve škole (U35), podrobněji – prohloubení znalostí a dovednosti práce s textem (U42)
aktuality z výzkumu vývoje češtiny (3)	představení aktualit ve výzkumu (U40, U44) a nových přístupů ke zkoumání vývoje češtiny (U32)
zajímavosti z vývoje češtiny (2)	U4, U10
zajímavá forma (1)	U43
práce s Vokabulářem webovým (1)	U39

Na základě odpovědí zapojených učitelů by tedy bylo nejlepší, kdyby kurz byl prezenční, neboť tato forma je podle jejich názoru zřejmě nejefektivnější, a konal se ve školním roce ve všední den, který nepředchází víkendu, v odpoledních hodinách.

Učitelé by uvítali to, co je pro ně smysluplné a praktické, tedy co využijí ve školní praxi – tipy, nápady do výuky, jak toto téma učit. Zároveň by ocenili obecně připomenutí informací o tématu, které již někdy slyšeli, četli nebo o nichž se učili na vysoké škole. Někteří by měli zájem o představení aktualit výzkumu nebo zmínění zajímavostí. Někdo by měl zájem i o práci s elektronickými zdroji, konkrétně s *Vokabulářem webovým*. Prezentace lektora by měla být pojata zajímavě a poutavě.

Cenu za potenciální kurz věnovaný vývoji češtiny je pro mnohé učitele těžké určit, neboť by záleželo také na jeho formě a obsahu (U29). Zároveň se ceny kurzů v současnosti zvýšily (U11). Cena by měla být srovnatelná s jinými kurzy (U39). V ideálním případě by mělo být možné ho financovat z nějakého projektu, aby byl zdarma (U17). Pro některé učitele je také důležité, aby kurz měl akreditaci MŠMT (U39).

Konkrétnější názor na cenu kurzu zaměřeného na vývoj češtiny uvedlo 13 učitelů. Cenu, kterou uvedli, uvádíme přepočítanou na hodinu. Čtyři učitelé se shodli na ceně 333 Kč (U9, U27, U32, U40), dva na ceně 250 Kč (U2, U6), ostatní částky a jejich rozsahy se objevily vždy jednou – 500 Kč (U12), 200–400 Kč (U49), 200 Kč (U28), 150–200 Kč (U35), 167 Kč (U18), 94 Kč (U42). U10 uvedl cenu 2500 Kč za kurz s tím, že záleží na přednášejícím. Pokud se podíváme na celkovou částku za kurz, nejvíce učitelů se shodlo na ceně 1000 Kč (U2, U9, U18, U27, U32). Další částky byly uvedeny vždy jednou: 600–800 Kč (U35), do 1000 Kč (U40), 1200 (U28), 1500 (U42), 1000–2000 (U49), do 2500 (U10), 3000 (U12), 4000 (U6).

5.2.15. Shrnutí

Dotazníkem zasláným učitelům českého jazyka jsme chtěli zjistit postavení a konkrétnější způsob výuky našeho tématu na gymnáziu i bližší informace o potenciálním kurzu pro učitele zaměřeném na toto téma.

Podle odpovědí učitelů, kteří se výzkumu zúčastnili, není vývoj češtiny v současnosti ve výuce téma stěžejní, ale ani zcela nepotřebné. To ostatně může souviset i s tím, že se nenachází explicitně v *Katalogu požadavků zkoušek společné části maturitní zkoušky* nebo v *RVP G*.

Všichni učitelé se tomuto tématu nějakým způsobem věnují, ať již samostatně nebo v rámci odboček v jiných tématech. Většina zapojených učitelů sice uvedla, že mu během čtyř let věnuje při různých příležitostech osm vyučovacích hodin, domníváme se však, že pro učitele mohlo být těžší kvantifikovat počtem vyučovacích hodin prostor, který věnují ve výuce tomuto tématu. Někteří učitelé mohli jejich počet nadsazovat, ať už nezáměrně, nebo záměrně, aby to nevypadalo, že se něčemu nevěnují. Zároveň učitelé, kteří uvedli, že mu žádný prostor nevěnují, sdělili, že dělají odbočky v rámci jiných témat. V případě samostatné výuky by se skutečné počty daly zjistit spíše z interních zápisů do třídní knihy, případně přibližné počty z tematických plánů, pokud v nich ve škole uvádějí plánované počty vyučovacích hodiny pro dané téma. Témata, s nimiž má vývoj češtiny největší souvislosti, nás tolik nepřekvapí. Lze na něj dobře odkazovat v rámci morfologie a hláskosloví. Je přirozenou součástí práce se starší českou literaturou. Učitelé jej uplatňují i v oblasti lexikologie při práci se slovní zásobou a slovníky. Na souvislosti s vývojem češtiny odkazují i v tématu slovanských jazyků, jak naznačovaly některé didaktiky a ŠVP, a téma souvisí i s nářečími. Tyto oblasti související s vývojem češtiny jsou reflektovány i v učebnicích a pracovních sešitech. Méně souvislostí učitelé nacházeli s tématem kodifikace, což by v některých školách mohlo mít i vztah k tématu jazyková kultura, a syntaxe.

Z odpovědí učitelů vychází několik možných způsobů výuky vývoje češtiny. Následující tři způsoby jsou základními. Jak doložily odpovědi učitelů, mohou se při výuce prolínat. Zaprvé vývoji češtiny může být věnována samostatná pozornost v jazykové části předmětu, což odpovídá tradičně zaměřeným didaktikám. Zadruhé vývoj češtiny může být součástí práce s literárními texty, což nabízí využití integrované výuky. Zatřetí je možné dělat ve výuce zmínky o vývoji češtiny při vhodných situacích u jednotlivých témat, což by mohlo být vhodné i pro komunikační pojetí výuky. V odpovědích učitelů mírně převažovalo zapojení v jazykové části, jejich odpovědi napovídaly, že se téma objevuje obvykle v 1. nebo

ve 4. ročníku. Tomu odpovídá i umístění tématu v učebnicích, pokud jsou rozděleny do více dílů. Je to nejzřetelnější v učebnici *Český jazyk pro střední školy* od nakladatelství Taktik – v 1. díle se zde objevuje stručnější informace k tématu vývoje češtiny a ve 4. díle rozsáhlejší kapitola. V rámci literatury se učitelé tématu věnují obvykle podle chronologie literární historie v 1. (starší česká literatura) nebo 2. ročníku (literatura 19. století).

Podle učitelů by si žáci měli hlavně odnést nejobecnější povědomí o tom, že se jazyk vyvíjí a proměňuje, a nepřekvapivě to, co souvisí se současným českým jazykem – vývoj jazyka by jim měl pomáhat chápat současný jazyk, např. jeho vrstvy a synchronní nepravidelnosti. Pro to by mohlo být užitečné mít i samostatně znalosti z historického vývoje češtiny. Vývoj češtiny a znalost významu starších slov studentům také pomůže při porozumění starším textům, díky čemuž s nimi mohou pracovat. Zvláště se mají dozvědět o změnách ve slovní zásobě. Podle některých učitelů by žáci měli znát souvislosti slovanských jazyků a vývoje češtiny. V menší míře by měli mít znalosti vnějších dějin nebo informačních zdrojů k tématu. Co by žáci měli znát, v podstatě odpovídá tradičním didaktikám.

Základní, „akademictější“ motivace pro téma vývoje češtiny souvisí s tím, co by si měli studenti z výuky vzít a co je pro ně praktické: díky vývoji češtiny lépe porozumí současnému jazyku včetně nářečí a starším textům. Na druhou stranu motivaci studentů zvýší dobře zvolený materiál, s nímž budou pracovat, který studenty nějak upoutá, zaujme či pobaví a obecně jakkoliv zaktivizuje. Sem zařadíme výběr vhodného úryvku textu nebo jakékoliv zajímavosti, např. vhodné příklady, zajímavá proměna významu slova, ale i aktivizující metody nebo přístup učitele. Lze motivovat i tím, že díky znalostem vývoje češtiny studenti poznají historii. Vývoj češtiny má ostatně jak podle odpovědí učitelů, tak podle informací ze ŠVP z dalších předmětů největší souvislosti s dějepisem.

Pokud jde o materiály, které zapojení učitelé využívají pro téma vývoje češtiny, při přípravě na výuku jsou mezi nimi učebnice, pracovní sešity, slovníky, edice, příručky týkající se vývoje češtiny a bez ohledu na délku praxe materiály z vysokoškolského studia. Učitelé různé učebnice používají pro dané téma ve výuce nebo s nimi konzultují rozsah i obsah učiva, ale také vytvářejí vlastní materiály nebo kombinují více zdrojů, např. učebnice, vlastní materiály ze studia a jiné vlastní zdroje, aby materiály odpovídaly potřebám jejich výuky a vyhovovaly jim zpracováním. Kromě vlastních materiálů (pracovní list, prezentace) je doplňují i pracovními sešity. Pracují i s úryvky textů, vývoj češtiny propojují s prací s nářečnickými texty, využívají texty z čítanek. Někteří učitelé na gymnáziu dokonce používají rukopisy, méně pak staré tisky, což je překvapivé. Do výuky zapojují i práci se slovníky nebo

v podobné míře využívají Český národní korpus a *Vokabulář webový*, a to zvláště jeho slovníkovou část.

Pokud jde o texty používané při výuce, lze využít texty z jakékoliv čítanky. Existují ale i díla nebo autoři, kterým učitelé patrně přikládají větší význam, a proto je jmenují samostatně. Takovým dílem je pro středověk *Dalimilova kronika*, jejíž ukázky se objevují i v učebnicích a pracovních sešitech a je i součástí *Katalogu požadavků zkoušek společné části maturitní zkoušky*. Do něho patří i další zmíněná díla – píseň *Hospodine, pomiluj ny*, drama *Mastičkář* a Husovy spisy. Kromě těchto děl učitelé obvykle pracují s písní *Ktož jsú boží bojovníci* či *legendou o sv. Kateřině*, která bývá zastoupena v maturitních kánonech, satirami *Hradeckého rukopisu* a českou větou v zakládací listině litoměřické kapituly, která se obvykle nachází v učebnicích a pracovních sešitech. Z textů raného novověku dominují texty od Komenského, konkrétně *Labyrint světa a ráj srdce*, který má i privilegované místo v maturitních kánonech. Z konkrétních děl učitelé uváděli dále *Bibli kralickou* a cestopis Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdržic. Pro období nové češtiny využívají např. Jungmannův *Slovník česko-německý* nebo Máchův *Máj*.

Vzhledem k současnému postavení tématu vývoje češtiny ve výuce českého jazyka na gymnáziu učitelé obvykle exkurze k němu neorganizují ani nezvou odborníka k tomuto tématu do výuky. Co se týče tématu prezentace odborníka, bylo by pro některé zajímavější sepětí se současným jazykem, a tedy onomastikou či dialektologií. U možné exkurze nebo zapojení odborníka v souvislosti s vývojem češtiny by očekávali celkové seznámení s vývojem češtiny nebo práci s konkrétními texty či zajímavými příklady nebo představení toho, čím se odborník zabývá. Předpokládaný obsah těchto školních akcí souvisí s tím, co by se podle učitelů měli o tématu vývoje češtiny studenti dozvědět a jak by je pro téma motivovali. Program by měl být pro studenty zajímavý, měl by je zaujmout a měl by být interaktivní. Od pozvaného odborníka předpokládají nejen odbornou erudici a dobrou přípravu, ale také schopnost přizpůsobit svou výuku či přednášku studentům gymnázia, aby jim byla srozumitelná, a aktivizovat je. Učitelé by v rámci exkurze nejspíše navštívili muzeum nebo knihovnu vlastní rukopisy nebo staré tisky, např. Památník národního písemnictví v Praze. Z dalších konkrétních míst by se vypravili např. do Sázavského kláštera nebo Památníku písemnictví na Moravě v Rajhradě.

Přestože téma vývoje češtiny není v současnosti podle centrálních kurikulárních dokumentů na gymnáziu explicitně tématem centrálním, na což ukazuje i vcelku neutrální postoj učitelů k jeho důležitosti, je vidět, že je stále součástí ŠVP, vlastní výuky učitelů, a to v různém rozsahu, i pracovních sešitů a učebnic, jež sice učitelé používají, ale ne všichni jsou

s nimi spokojeni. Bylo by proto vhodné, kdyby se nabízel kurz dalšího vzdělávání pro učitele zaměřený na vývoj češtiny, který by byl prezenční a trval čtyři vyučovací hodiny. Obsahem by mohlo být přehledné shrnutí základních informací z vývoje češtiny, praktické tipy do výuky, práce s elektronickými zdroji, zajímavosti nebo představení výzkumu. Bez ohledu na pořádající instituci, jíž by mohl být např. ÚJČ AV ČR nebo filozofická fakulta, by obsah kurzu měl být kvalitní, užitečný a přínosný.

Na závěr je třeba stručně zhodnotit validitu získaných výsledků. Jsme si vědomi toho, že dotazník jako výzkumný nástroj má svá negativa a oproti reálnému stavu mohlo dojít k určitým zkreslením. Např. do výzkumu se mohli zapojit spíše zodpovědnější učitelé s kladným vztahem ke zkoumanému tématu, a proto může být míra pozornosti věnovaná vývoji češtiny v realitě nižší než ta, kterou ukázal dotazník. S tím souvisí i to, že se učitelé mohli chtít prezentovat oproti realitě v lepším světle a mohli např. uvést větší počet vyučovacích hodin. Na druhou stranu se mohla projevit menší ochota odpovídat na otevřené otázky nebo učitelé mohli vyplňovat dotazník v rychlosti, a v důsledku toho byly některé odpovědi méně konkrétní, poměrně stručné nebo dokonce žádné, a tedy mohly ukázat výuku tématu jako méně obsáhlou a méně kvalitní, než jaká ve skutečnosti je.

ZÁVĚR

Diachronnímu přístupu k jazyku ve středoškolské výuce se ve své práci z roku 2013 věnovala už A. Königsmarková, která však k tématu přistupovala jiným způsobem než my, a to se zaměřením na komunikační dovednosti. Vycházela ze sekundární literatury a pramenů, z vlastních zkušeností s výukou na gymnáziu, které využívala pro didaktizaci témat, z pozorování (vlastní výuka a hospitace v hodinách v Plzeňském kraji v letech 2006–2008) a z dotazníků, které zadala svým žákům. Oproti nám záměrně nepracovala s kurikulárními dokumenty a nevyužívala dotazník pro učitele. Nevěnovala se podrobněji zpracování tématu v různých učebnicích, až na kladné hodnocení učebnice českého jazyka od Frause, u níž oceňuje, že poukazuje na vztahy a souvislosti v jazykových etapách vývoje.⁶¹⁰ Nezabývala se podrobněji možnostmi elektronických zdrojů, uvedla jen, že některé zdroje jsou bezplatně přístupné na internetu (digitalizované rukopisy a tisky na stránkách Bavorské státní knihovny v Mnichově, *Manuscriptorium*, *Vokabulář webový*).⁶¹¹ Nezmiňovala se o možnostech exkurzí nebo zapojení odborníka do výuky.

V naší práci jsme tedy navázali na její výzkum a věnovali se dalším aspektům výuky tématu vývoj češtiny na gymnáziu v současnosti. Zjistili jsme, že přestože se podle *RVP* mají s vývojem češtiny coby s učivem setkat všichni žáci v rámci výuky na základní škole, zdá se, že na gymnáziu nemusí být v současné době jako učivo obligatorní. Vývoj češtiny však může být probírán v rámci jiných témat, zejména obecněji formulovaného tématu základní vývojové tendence českého jazyka, čeština a slovanské jazyky, písmo, principy českého pravopisu, slovní zásoba a její rozšiřování. S tématem vývoje češtiny může také souviset schopnost využívat různé informační zdroje a práce s texty. *RVP G* dává školám prostor pracovat volněji s konkrétním obsahem souvisejícím s naším tématem, což se odrazí ve školních vzdělávacích programech. Každý učitel může mít také jiný styl výuky.

Zkoumané školní vzdělávací programy gymnázií však dokládají, že většina škol se vývoji češtiny věnuje (cca 70 %), ale cca 30 % škol se mu nevěnuje nebo tato informace není z ŠVP zřejmá. Obvykle je vývoj češtiny zařazován do 1. ročníku, kdy bývají nadřazeným tématem obecné výklady o jazyce, nebo do 4. ročníku, cca ve 20 % škol se tedy s vývojem češtiny žáci během svého studia setkávají víckrát. Z dotazníkového šetření mezi učiteli vyplynulo, že toto téma pro učitele není v současnosti zásadní, ale ani není zcela nedůležité. Tento poněkud vlažný vztah k tématu v současnosti podporuje zřejmě i to, že není explicitně

⁶¹⁰ KÖNIGSMARKOVÁ, Andrea. *Metody rozvoje učitelské a žákovské kreativity ve vyučování českému jazyku na gymnáziu – se zaměřením na komunikativní dovednosti. Tvůrčí aplikace diachronního přístupu k jazyku*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2013, s. 47.

⁶¹¹ O. c., s. 8.

zmíněno v *Katalogu požadavků zkoušek společné části maturitní zkoušky*. Máme však potvrzeno, že vývoji češtiny se přesto většina učitelů věnuje, a to častěji samostatně v jazykové složce předmětu než v literární. Toto téma se také nadále samostatně v nějaké podobě nachází ve všech zkoumaných učebnicích českého jazyka.

Všichni učitelé dělají odbočky při vhodných příležitostech a tímto způsobem se téma do výuky dostane, i kdyby se mu speciálně nevěnovali, nekladli na něj důraz nebo byl pro ně důležitý spíše vývoj jazyka v současnosti. Někteří učitelé vývoj češtiny probírají i přímo v souvislosti se slovanskými jazyky, což umožňují i některé ŠVP. Souvislosti s tématem vývoje češtiny jsou i v rámci tématu lexikologie, jak napovídají odpovědi učitelů a používané učebnice – jsou v nich obvykle zmiňovány historické slovníky a odkazuje se na proměny ve slovní zásobě a významu slov. Nacházíme také vztahy vývoje češtiny s morfologií (např. v učebnicích se odkazuje na duál, původ kondicionálního morfému, změny ve skloňování) nebo hláskoslovím. Další souvislosti učitelé uvádějí s nářečními, kodifikací a dokonce rétorikou. V některých školách se podle ŠVP věnují i samostatně vývoji jazykovědy. K tomu mohou být užitečné Kostečkovy rozšiřující kapitoly *Z historie české jazykovědy* nebo vývoj spisovné češtiny v souvislosti s vývojem společnosti v *Českém jazyce v kostce*.

Domníváme se, že z didaktických přístupů jsou pro naše téma podnětné integrovaná výuka nebo obecně diachronní přístup, které podporují ve svých pracích Franta a Königsmarková, neboť díky nim se do výuky při vhodných příležitostech nenásilnou formou dostanou vývojová témata v souvislostech s jinými jazykovými tématy a literaturou. Pro tento přístup je charakteristická práce s texty a jejich rozbory.

Z dotazníkového šetření vyplynulo, že vývoj češtiny by měl podle učitelů ve shodě s motivací v Kostečkově učebnici především napomoci porozumět současnému jazyku a literárním textům. Dále pro něj učitelé motivují své žáky pomocí úryvků, které zaujmou, nebo zajímavými jednotlivostmi, zvláště v souvislosti s lexikem. Motivující jsou také zvolené metody: je vhodné, aby byli studenti aktivně zapojeni, což se shoduje i s tvrzením Königsmarkové o diachronním přístupu k výuce. Motivaci zvýší také poukázání na slovanské jazyky nebo nářečí. Učitelé také odkazují na to, že studenti díky těmto znalostem lépe poznají historii. Kromě toho je motivující přístup učitele k tématu nebo průběžné odkazy. Toto podporuje i tvrzení Königsmarkové, podle níž je důležitá i dlouhodobá motivace, která by podle nás souvisela nejen s pojetím výuky, ale také s přístupem učitele k danému tématu.

Pokud vyučující má časové možnosti, zdá se být přínosné věnovat se vývoji češtiny alespoň stručně i samostatně v rámci jazykové nebo literární části předmětu, jak nadále

v současnosti někteří učitelé dělají a jak se objevuje i v učebnicích českého jazyka, protože si díky tomu studenti informace týkající se tohoto tématu snáze osvojí a získají přehlednější pohled na téma. Ostatně podle učitelů jsou cílem výuky vývoje češtiny kromě toho, že studenti zjistí, že proměna jazyka je běžným jevem, a snáze porozumí současnému jazyku, i obecné znalosti vývoje češtiny. Přestože se podle Königsmarkové často jedná spíše o zaměření na stav jazyka v určitém období než o diachronní přístup, nemusíme to tedy chápat oproti ní negativně. I při tomto zaměření se nacházejí alespoň minimální odkazy na současný jazyk a také se žáci seznamují s úryvky z děl. Vývoj češtiny i probíraný samostatně v jazykové části předmětu může být propojen s literaturou při práci s texty, jak dokládají i odpovědi učitelů, piktogramy v učebnici českého jazyka nakladatelství Taktik, mezipředmětové vztahy v ŠVP škol, které mají český jazyk a literaturu jako dva samostatné předměty, nebo to, že se v učebnicích nebo pracovních sešitech českého jazyka nacházejí úryvky starších textů.

Téma vývoje češtiny je těsně spojené s literární složkou předmětu, s literární historií, staršími díly a jejich úryvky v učebnicích literatury a čítankách. I kdyby učitelé na vývoj češtiny nekladli v rámci své výuky důraz v jazykové části nebo ho neučili samostatně, obvykle se více či méně objeví v souvislosti s literaturou a prací s texty. Učitelé obecně využívají čítanky obsahující i texty starší literatury, z konkrétních textů je ze středověkých textů nejčastěji používaná *Dalimilova kronika*, z textů doby střední Komenského *Labyrint světa a ráj srdce*. Ve školách je ještě poměrně oblíbený *Život sv. Kateřiny* a Bridelova skladba *Co Bůh? Člověk?*, které se též dostávají do maturitních kánonů, a studenti se setkávají i s první českou větou. Integrace vývoje češtiny do literární části předmětu je tedy tomuto tématu vlastní.

Vývoj češtiny má souvislosti i s jinými předměty. Jak doložily ŠVP, odpovědi učitelů nebo piktogramy v učebnicích nakladatelství Taktik, jedná se zvláště o dějepis, jehož obsahem jsou i např. kulturní dějiny, a jazyky. Jak naše zdroje, tak práce Königsmarkové doložily možné vztahy i s dalšími předměty (např. přírodní vědy, estetická výchova, společenské vědy). Učitelé při výuce využívají pro naše téma i elektronické zdroje. Propojení s jinými předměty jistě může zvýšit pozitivní vztah k danému tématu a motivaci, jak zmiňuje i Königsmarková. Vývoj češtiny je možné využít i v rámci různých školních projektů, např. na Arcibiskupském gymnáziu v Praze realizovali projekt *Dvěře jazyků odevřené* vycházející z Komenského díla, Königsmarková se účastnila projektu týkajícího se textu Harantova cestopisu apod.

Jaké by znalosti studentů v souvislosti s naším tématem měly být, nám kromě názorů učitelů a případných konkrétnějších formulací v ŠVP může napovědět konkrétněji i obsah učebnic, protože většina učitelů je při výuce nebo přípravě na ni používá a někteří s nimi konzultují rozsah probíraného obsahu. Jsou to zejména rozdělení etap vývoje češtiny a jejich charakteristika, praslovanské změny s možným odkazem ke slovanským jazykům, vývoj v hláskosloví s možným odkazem do nářečí nebo slovenštiny, typické jevy v morfologii, syntaxi, lexikum – význam slov, historické slovníky, elektronické zdroje, vývoj pravopisu, vybrané kulturně-historické souvislosti.

Někteří učitelé však učebnice pro toto téma ve výuce nevyužívají, protože vycházejí z vlastních zdrojů nebo nejsou spokojeni se zpracováním tématu v dostupných učebnicích. Je pravda, že v učebnicích se většinou opravdu dají najít menší či větší nepřesnosti, tato nespokojenost tedy není zcela neopodstatněná. Při přípravách dále učitelé vycházejí i z materiálů ze svého studia, edic textů a příruček k vývoji češtiny.

Exkurze k tématu vývoje češtiny a zapojení odborníka do výuky učitelé zatím ve větší míře nevyužívají, protože se podle nich zřejmě nejedná o centrální učivo. Během případné exkurze či prezentace odborníka by ale ocenili shrnutí vývoje češtiny, práci s texty, zajímavé příklady nebo přiblížení metod vědecké práce. Zároveň předpokládají, že to bude pro studenty přínosné nejen po odborné stránce, ale také je to zaujme a budou aktivně zapojeni. Vypravili by se do muzea nebo knihovny s rukopisy a starými tisky.

Naše zjištění by mohla být využitelná i pro potenciálního organizátora kurzu dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků. Vzhledem k tomu, že toto téma není pro učitele v současnosti zcela zásadní, odpovídá tomu i jejich zájem o takový případný kurz. Jeho ideální délka by měla být čtyři vyučovací hodiny. Pro učitele je nejdůležitější využitelnost poznatků získaných na kurzu ve výuce, a tedy jeho praktičnost. Kromě toho se zdá užitečné i připomenutí základních informací týkajících se tématu. Bylo by vhodné, kdyby kurz mohl být financován z některého projektu.

Naše práce se věnovala tématu výuky vývoje češtiny na gymnáziu obecně a konkrétně pak na gymnáziích v pěti krajích, které byly vybrány na základě příslušnosti k různým nářečním oblastem. Výzkumný vzorek v této části představovaly školy a jejich kurikulární materiály, jejich učitelé a učebnice, jež tyto učitelé používají. Zjistili jsme důležité informace ohledně výuky vývoje češtiny na gymnáziu, jsme si však vědomi také některých limitů našeho přístupu. ŠVP neobsahují vždy všechny relevantní informace, které bychom pro svůj výzkum potřebovali. Specifičtější bývají tematické plány, ty ale nejsou běžně veřejně přístupné, nemohli jsme s nimi tedy ve větší míře pracovat. I výsledky dotazníkového šetření mezi

učitelé mohou být zatíženi některými zkresleními, vyplývajícími jednak z počtu získaných odpovědí – při větším počtu respondentů bychom získali komplexnější obraz o praxi učitelů – a jednak z faktu, že dotazník vyplnili pouze ti učitelé, kteří se pro to dobrovolně rozhodli, což jsou zároveň s větší pravděpodobností ti, kteří se o toto téma alespoň okrajově zajímají. Je tedy možné, že ve skutečnosti je podíl učitelů, kteří se tématu ve výuce věnují, nižší, než jak vyplývá z výsledků dotazníku. Výsledky této práce by dále bylo možné prohloubit např. pomocí hospitací ve vyučovacích hodinách, zapojením studentů do výzkumu a ověřováním jejich znalostí tématu, analýzou čítanek a příruček k literatuře, případně tematických plánů nebo zápisů do třídní knihy, pokud by byly k dispozici. Bylo by dále možné se podrobně věnovat situaci výuky vývoje češtiny a starší literatury na vybraných školách, případně se zaměřit na další typy škol, tedy základní školy nebo střední odborné školy. Pro tyto a podobné návazné výzkumy může být naše práce, domníváme se, dobrým základem a odrazovým můstkem.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

PRAMENY

ADÁMKOVÁ, Petra et al. *Český jazyk a komunikace pro střední školy 1. díl. Pracovní sešit*. Brno: Didaktis, 2010.

ADÁMKOVÁ, Petra et al. *Český jazyk a komunikace pro střední školy 1. díl. Učebnice*. Brno: Didaktis, 2010.

ADÁMKOVÁ, Petra et al. *Český jazyk a komunikace pro střední školy 3.–4. díl. Pracovní sešit*. Brno: Didaktis, 2012.

ADÁMKOVÁ, Petra et al. *Český jazyk a komunikace pro střední školy 3.–4. díl. Učebnice*. Brno: Didaktis, 2012.

ADÁMKOVÁ, Petra et al. *Komunikace v českém jazyce pro střední školy. Pracovní sešit*. Brno: Didaktis, 2018.

ADÁMKOVÁ, Petra et al. *Komunikace v českém jazyce pro střední školy. Učebnice*. Brno: Didaktis, 2018.

ANDRLE, David. *Gymnázium – všeobecné 4L*. Brno: Gymnázium Brno, Videňská, 2017.

BALHAR, Jan et al. *Český jazykový atlas. 1, 2, 3, 4, 5, Dodatky*. Praha, Academia, 1992, 1997, 1999, 2002, 2005, 2011. Dostupné z <https://cja.ujc.cas.cz/> (online 1. 11. 2022)

BARTKOVÁ, Libuše. *Školní vzdělávací program Globe*. Brno: Gymnázium Globe, 2020. Dostupné z <https://gymglobe.cz/svp-globe> (online 30. 3. 2023)

BAUER, Vilém. *Prima až oktáva denního osmiletého studia*. Praha: Gymnázium Jaroslava Heyrovského, 2022. Dostupné z <https://www.gymjh.cz/wp/wp-content/uploads/2022/09/SVP-1.9.2022.pdf> (online 27. 3. 2023).

BEDNÁŘ, Karel. *Vzděláním ke schopnosti porozumět druhým*. Praha: Gymnázium Elišky Krásnohorské, 2019. Dostupné z <https://www.gekom.cz/files/14216MDF.pdf> (online 13. 8. 2022).

BEZPALCOVÁ, Vladimíra et al. *Mluvnice. Komunikace a sloh. Cvičebnice českého jazyka pro střední školy*. Plzeň: Fraus, 2011.

BIALOŇ, Miroslav. *Školní vzdělávací program pro čtyřleté gymnázium*. Bohumín: Gymnázium Bohumín, 2021.

BOČANOVÁ, Tereza. *Vzdělání pro 3. tisíciletí*. Praha: Pražské humanitní gymnázium, 2022. Dostupné z https://phgymnazium.cz/media/filer_public/61/96/6196f386-6750-4614-ab72-d71f8fd76d46/phg_svp_001.pdf (online 27. 3. 2023)

- BOTEK, Zdeněk. *LABYRINT SVĚTA II (zpracovaný podle RVP G)*. Uherské Hradiště: Gymnázium Uherské Hradiště, 2018. Dostupné z https://www.guh.cz/dokumenty/svp_vg_GUH_18_19.pdf (online 20. 8. 2022)
- BOZDĚCHOVÁ, Ivana et al. *Český jazyk a komunikace pro střední školy 2. díl. Pracovní sešit*. Brno: Didaktis, 2011.
- BOZDĚCHOVÁ, Ivana et al. *Český jazyk a komunikace pro střední školy 2. díl. Učebnice*. Brno: Didaktis, 2011.
- BUČÁNEK, Miroslav. *Školní vzdělávací program pro čtyřleté gymnázium*. Vítkov: Základní škola a gymnázium Vítkov, 2022. Dostupné z <https://www.zsgvitkov.cz/files/svp-pro-ctyrlete-gymnazium-od-01-09-2022-z.pdf> (online 19. 8. 2022)
- BUČÁNEK, Miroslav. *Školní vzdělávací program pro vyšší stupeň osmiletého gymnázia*. Vítkov: Základní škola a gymnázium Vítkov, 2022. Dostupné z <https://www.zsgvitkov.cz/files/svp-pro-vyssi-stupen-osmiletého-gymnazia-od-01-09-2022-w.pdf> (online 19. 8. 2022)
- BULKA, Antonín. *Gymnázium*. Praha: Pražská taneční konzervatoř a střední odborná škola, 2021. Dostupné z <https://gym.ptksos.cz/index.php?type=Post&id=531> (online 28. 3. 2023)
- CIESLAROVÁ, Romana. *Školní vzdělávací program pro čtyřleté studium*. Třinec: Gymnázium Třinec, 2022. Dostupné z <https://www.gymtri.cz/?s=%C5%A1koln%C3%AD+vzd%C4%9BI%C3%A1vac%C3%AD+p> rogram (online 19. 8. 2022)
- ČERMÁKOVÁ, Ivana. *Školní vzdělávací program. Čtyřleté všeobecné studium*. Ivančice: Gymnázium Jana Blahoslava, 2022. Dostupné z https://www.gjbi.cz/wp-content/uploads/2022/09/SVP_GJBI_G4_1.9.2022pocinaje-1-rocnikem.pdf (online 30. 3. 2023)
- ČERMÁKOVÁ, Ivana. *Školní vzdělávací program. Osmileté všeobecné studium*. Ivančice: Gymnázium Jana Blahoslava, 2022. Dostupné z https://www.gjbi.cz/wp-content/uploads/2022/09/SVP_GJBI_G8_1.9.2022-pocinaje-1.-2.-a-5.-rocnikem.pdf (online 30. 3. 2023)
- ČÍŽOVÁ, Hana. *Z Havířova do Evropy – čtyřleté vzdělávání*. Havířov: Gymnázium, Havířov-Podlesí, 2020. Dostupné z <https://gsh.cz/files/ctyrlete-vzdelavani-od-r2015-v.pdf> (online 2. 4. 2023)
- ČÍŽOVÁ, Hana. *Z Havířova do Evropy – osmileté vzdělávání*. Havířov: Gymnázium, Havířov-Podlesí, 2020. Dostupné z <https://gsh.cz/files/osmileté-vzdelavani-od-r-2014-r.pdf> (online 2. 4. 2023)

- DRAKE, Jana. *Školní vzdělávací program Vzdělání – cesta ke svobodě*. Praha: Gymnázium prof. Jana Patočky, 2009. Dostupné z <https://www.gpjp.cz/wp-content/uploads/2020/03/%c5%a0VP-VG.pdf> (online 13. 8. 2022)
- DRTINA, Pavel. *Gymnázium – esteticko výchovné předměty*. Praha: Vyšší odborná škola pedagogická a sociální, Střední odborná škola pedagogická a Gymnázium, 2017.
- FALTÝN, Jaroslav et al. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: MŠMT, 2021.
- GALLOVÁ, Alena. „*Společnou cestou k poznání*“. Rožnov pod Radhoštěm: Gymnázium Rožnov pod Radhoštěm, 2018. Dostupné z <http://www.gymroznov.cz/webdl/svp/SVP-Gymnazia-Roznov-pod-Radhostem---G-verze-2018.pdf> (online 21. 8. 2022)
- GOŠ, Karel. *ŠVP šestiletého dvojjazyčného gymnázia*. Olomouc: Gymnázium Olomouc – Hejčín, 2016. Dostupné z <https://www.gytool.cz/soubory/SVP/2017-01-02%20SVP%20Dvojjazycne%20gymnazium.pdf> (online 21. 8. 2022)
- GREVAROVÁ, Charlotta. *Čtyřleté všeobecné gymnázium*. Hlučín: Gymnázium Josefa Kainara Hlučín, 2013. Dostupné z https://ghlucin.cz/wp-content/uploads/2017/04/%C5%A0VP_4_let%C3%A9__05_04_17.pdf (online 19. 8. 2022)
- HALEŠ, Isabella. *Školní vzdělávací program pro dvojjazyčné gymnázium. Šestileté vzdělávání – bilingvní*. Praha: Rakouské gymnázium v Praze, 2019. Dostupné z <https://www.oegp.cz/wp-content/uploads/2019/03/SVP2018CZ.pdf> (online 24. 8. 2022)
- HANDLÍŘ, Petr. *Školní vzdělávací program EKO GYMNÁZIA BRNO pro čtyřleté všeobecné studium*. Brno: EKO GYMNÁZIUM BRNO, 2018. Dostupné z https://www.eko-g.cz/content/1-o-skole/8-dokumenty-a-formulare/modules/5-core-text-8iovbw/vp_eko_4-let.pdf (online 16. 8. 2022)
- HANDLÍŘ, Petr. *Školní vzdělávací program EKO GYMNÁZIA BRNO pro šestileté všeobecné studium*. Brno: EKO GYMNÁZIUM BRNO, 2018. Dostupné z https://www.eko-g.cz/content/1-o-skole/8-dokumenty-a-formulare/modules/5-core-text-8iovbw/vp_eko_6-let.pdf (online 16. 8. 2022)
- HANDLÍŘ, Petr. *Školní vzdělávací program EKO GYMNÁZIA BRNO pro osmileté všeobecné studium*. Brno: EKO GYMNÁZIUM BRNO, 2018. Dostupné z https://www.eko-g.cz/content/1-o-skole/8-dokumenty-a-formulare/modules/5-core-text-8iovbw/vp_eko_8-let.pdf (online 16. 8. 2022)
- HAVLÍKOVÁ, Dagmar. *Učební osnovy: Český jazyk a literatura*. In HALAŠ, Rostislav. *Přírodní vědy pro 21. století*. Prostějov: Reálné gymnázium a základní škola města

Prostějova, 2022, s. 25–61. Dostupné z https://www.rg.prostejov.cz/dokumenty/rg_svp/osnovy/05_01_cj.pdf (online 13. 4. 2023)

HEGR, Michal. *Velehrad – ke kořenům vzdělanosti*. Velehrad: Stojanovo gymnázium, 2020. Dostupné z <https://sgv.cz/wp-content/uploads/2021/10/SVP-SGV-Velehrad-2019-aktualni-zneni-od-1.9.2021.pdf> (online 20. 8. 2022)

HEJDA, Libor. *Školní vzdělávací program. Čtyřleté všeobecné studium*. Zastávka: Gymnázium T. G. Masaryka Zastávka, 2022. Dostupné z https://gzastavka.cz/wp-content/uploads/2022/10/G_TGM_Zast%C3%A1vka-%C5%A0VP-4let%C3%BD-C1.pdf (online 1. 4. 2023)

HEJDA, Libor. *Školní vzdělávací program. Šestileté všeobecné studium*. Zastávka: Gymnázium T. G. Masaryka Zastávka, 2022. Dostupné z https://gzastavka.cz/wp-content/uploads/2022/10/G_TGM_Zast%C3%A1vka-%C5%A0VP-6let%C3%BD-S1.pdf (online 1. 4. 2023)

HELEBRANT, Ivo. *Školní vzdělávací program pro čtyřleté gymnázium, zpracováno podle RVP G*. Ostrava: 1st International School of Ostrava – mezinárodní gymnázium, 2015. Dostupné z https://www.is-ostava.cz/uploads/files/svp-4lety-obor_f6b35083f.pdf (online 19. 8. 2022)

HELEBRANT, Ivo. *Školní vzdělávací program pro osmileté gymnázium, zpracováno podle RVP ZV a RVP G*. Ostrava: 1st International School of Ostrava – mezinárodní gymnázium, 2015. Dostupné z https://www.is-ostava.cz/uploads/files/svp-8lety-obor_6f3e657b5.pdf (online 19. 8. 2022)

HERMAN, Jiří. *Školní vzdělávací program. Čtyřleté všeobecné studium*. Brno: Gymnázium, třída Kapitána Jaroše, 2022. Dostupné z <https://www.jaroska.cz/files/svp/SVP-4L-vseob-2021.pdf> (online 16. 8. 2022)

HERMAN, Jiří. *Školní vzdělávací program. Osmileté studium s matematickou profilací*. Brno: Gymnázium, třída Kapitána Jaroše, 2022. Dostupné z <https://www.jaroska.cz/files/svp/SVP-8L-matem-2021.pdf> (online 16. 8. 2022)

HERMAN, Jiří. *Školní vzdělávací program. Osmileté všeobecné studium*. Brno: Gymnázium, třída Kapitána Jaroše, 2022. Dostupné z <https://www.jaroska.cz/files/svp/SVP-8L-vseob-2021.pdf> (online 16. 8. 2022)

HOFMANNOVÁ, Jana; JEŽKOVÁ, Jaroslava; VAŇKOVÁ, Jana. *Komunikace a sloh. Učebnice českého jazyka pro střední školy*. Plzeň: Fraus, 2009.

- HOLÁ, Dagmar. *Školní vzdělávací program pro čtyřleté studium*. Moravský Krumlov: Gymnázium Moravský Krumlov, 2010. Dostupné z <https://www.mkgym.cz/skolni-vzdelavaci-programy/> (online 18. 8. 2022)
- HOLÁ, Dagmar. *Školní vzdělávací program pro šestileté studium – vyšší stupeň*. Moravský Krumlov: Gymnázium Moravský Krumlov, 2019. Dostupné z <https://www.mkgym.cz/skolni-vzdelavaci-programy/> (online 18. 8. 2022)
- HOLUBOVÁ, Barbora. *Školní vzdělávací program. Osmileté všeobecné studium*. Tišnov: Gymnázium Tišnov, 2022. Dostupné z https://www.gym-tisnov.cz/files/svp_2022_g8.pdf (online 1. 4. 2023)
- HROCH, Martin. *Školní vzdělávací program Gymnázia P. Křížkovského s uměleckou profilací*. Brno: Gymnázium P. Křížkovského s uměleckou profilací, 2021. Dostupné z https://www.gymum.cz/content/1-o-skole/4-dokumenty-skoly/modules/1-core-text-15gw1hu/svp_2021.pdf (online 6. 4. 2023)
- HUDEEC, Tomáš. *Školní vzdělávací program čtyřletého gymnázia*. Český Těšín: Gymnázium Josefa Božka, 2020. Dostupné z [https://www.gmct.cz/media/files/%C5%A0VP%204.let%C3%A9%20G\(2\).pdf](https://www.gmct.cz/media/files/%C5%A0VP%204.let%C3%A9%20G(2).pdf) (online 19. 8. 2022)
- HUDEEC, Tomáš. *Školní vzdělávací program osmiletého gymnázia*. Český Těšín: Gymnázium Josefa Božka, 2021. Dostupné z [https://www.gmct.cz/media/files/%C5%A0VP%208.%20let%C3%A9%20G%20od%201.9.2021%20pro%201.%20ro%C4%8Dn%C3%ADk%20osmilet%C3%A9ho%20studia\(1\).pdf](https://www.gmct.cz/media/files/%C5%A0VP%208.%20let%C3%A9%20G%20od%201.9.2021%20pro%201.%20ro%C4%8Dn%C3%ADk%20osmilet%C3%A9ho%20studia(1).pdf) (online 2. 4. 2023)
- HRKALOVÁ, Jana. *Školní vzdělávací program Gymnázia Oty Pavla čtyřletý*. Praha: Gymnázium Oty Pavla, 2018. Dostupné z https://gop.cz/wp-content/uploads/2020/08/svp_4g_2018.pdf (online 22. 8. 2022)
- HRKALOVÁ, Jana. *Školní vzdělávací program Gymnázia Oty Pavla šestiletý*. Praha: Gymnázium Oty Pavla, 2018. Dostupné z https://gop.cz/wp-content/uploads/2020/08/svp_6g_2018.pdf (online 22. 8. 2022)
- HUDEEC, Tomáš. *Školní vzdělávací program osmiletého gymnázia*. Český Těšín: Gymnázium Josefa Božka, 2021. Dostupné z [https://www.gmct.cz/media/files/%C5%A0VP%208.%20let%C3%A9%20G%20od%201.9.2021%20pro%201.%20ro%C4%8Dn%C3%ADk%20osmilet%C3%A9ho%20studia\(1\).pdf](https://www.gmct.cz/media/files/%C5%A0VP%208.%20let%C3%A9%20G%20od%201.9.2021%20pro%201.%20ro%C4%8Dn%C3%ADk%20osmilet%C3%A9ho%20studia(1).pdf) (online 19. 8. 2022)

HURTLOVÁ, Šárka. *Školní vzdělávací program (vytvořený podle RVP GV) čtyřleté gymnázium*. Praha: Gymnázium, Postupická, 2022. Dostupné z https://www.postupicka.cz/wp-content/uploads/2022/08/SVP_Postupicka_4_2022-2023.pdf (online 27. 3. 2023).

HURTLOVÁ, Šárka. *Školní vzdělávací program (vytvořený podle RVP GV) šestileté gymnázium*. Praha: Gymnázium, Postupická, 2022. Dostupné z https://www.postupicka.cz/wp-content/uploads/2022/08/SVP_Postupicka_6_2022-2023.pdf (online 27. 3. 2023).

CHLÁDKOVÁ, Darja. *Kompetence, komunikace, konkurenceschopnost*. Brno: AKADEMIA, 2022. Dostupné z <https://www.akademy.cz/download/skolni-vzdelavaci-program-ctyrlete-kompetence-komunikace-konkurenceschopnost/?wpdmdl=25835&refresh=642583494f9ec1680180041> (online 30. 3. 2023)

CHMELA, Jiří. *Non scholae sed vitae discimus*. Ostrava: Gymnázium Ostrava-Zábřeh, 2022. Dostupné z <https://www.gvoz.cz/uchazec/skolni-vzdelavaci-program/> (online 4. 4. 2023)

JENDŘEJAS, Radim. *ŠVP RVP G8 2022*. Praha: Trojské gymnázium, 2022. Dostupné z <https://gymnazium.euroskola.cz/wp-content/uploads/2022/12/SVPRVPG82022-1.pdf> (online 28. 3. 2023)

JEŘÁBEK, Jaroslav; KRČKOVÁ, Stanislava; HUČÍNOVÁ, Lucie. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia RVP G*. Praha: MŠMT, 2021. Dostupné z <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-programy-pro-gymnazia-rvp-g/> (online 13. 8. 2022).

JEŽKOVÁ, Věra. *ŠVP pro osmileté a čtyřleté gymnázium*. Praha: Gymnázium Českolipská, 2022. Dostupné z <https://drive.google.com/file/d/1cZ0tLEiYsOTSkG3JGPc4oTxmpFAiG77M/view> (online 29. 3. 2023)

KAŇÁKOVÁ, Tamara. *ECCE HOMO II – Školní vzdělávací program pro gymnázia*. Šternberk: Gymnázium Šternberk, 2021. Dostupné z <https://cloud-3.edupage.org/cloud/?z%3AU6lnSXpO3kp4iI6H5BClp%2FkGRtK7EFjz0UEq8ZD3aZKP3YVqbCIRvKra7ffzm0r6> (online 4. 4. 2023)

KALUŽÍK, Jaroslav; SOBOLOVÁ, Zdeňka; PECHOVÁ, Jiřina; JEDLIČKOVÁ, Lenka; BRIXOVÁ Jana. *Český jazyk pro střední školy. Pracovní sešit pro 1. ročník*. Praha: Taktik, 2019.

KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; SOBOLOVÁ, Zdeňka. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 1. ročník*. Praha: Taktik, 2019.

KALUŽÍK, Jaroslav; SOBOLOVÁ, Zdeňka; PECHOVÁ, Jiřina; JEDLIČKOVÁ, Lenka; BRIXOVÁ, Jana. *Český jazyk pro střední školy. Pracovní sešit pro 2. ročník*. Praha: Taktik, 2020.

KALUŽÍK, Jaroslav; JIŘIČKOVÁ, Eva; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; SOBOLOVÁ, Zdeňka; BINKOVÁ, Adriena. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 2. ročník*. Praha: Taktik, 2019.

KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; PECHOVÁ, Jiřina; JEDLIČKOVÁ, Lenka. *Český jazyk pro střední školy. Pracovní sešit pro 3. ročník*. Praha: Taktik, 2020.

KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; PECHOVÁ, Jiřina; JEDLIČKOVÁ, Lenka. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 3. ročník*. Praha: Taktik, 2020.

KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; JEDLIČKOVÁ, Lenka. *Český jazyk pro střední školy. Pracovní sešit pro 4. ročník*. Praha: Taktik, 2020.

KALUŽÍK, Jaroslav; ŠTRPKOVÁ, Kateřina; JEDLIČKOVÁ, Lenka; BLAUDEOVÁ, Hana; PILÁTOVÁ, Jaroslava. *Český jazyk pro střední školy. Učebnice pro 4. ročník*. Praha: Taktik, 2020.

KARAS, Petr. *LE – CHAJIM MASKILIM. Školní vzdělávací program pro osmileté gymnázium*. Praha: Lauderova mateřská škola, základní škola a gymnázium při Židovské obci v Praze, 2015. Dostupné z https://www.lauder.cz/docs/svp_g8_2018_1517765217.pdf (online 13. 8. 2022).

KAŠIČKA, Daniel. *Školní vzdělávací program. Dvojazyčné česko-španělské studium*. Ostrava: Gymnázium Hladnov a Jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky Ostrava, 2016. Dostupné z https://www.hladnov.cz/images/dokumenty/gymnazium/SVP/SVP_DG_2017.pdf (online 20. 8. 2022)

KAŠIČKA, Daniel. *Školní vzdělávací program. Gymnázium čtyřleté všeobecné/jazykové*. Ostrava: Gymnázium Hladnov a Jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky Ostrava, 2022. Dostupné z <https://drive.google.com/file/d/1goZP4wpRNNd3ChfiaMvnONh544VT3Mcyj/view> (online 3. 4. 2022)

KAŠPAR, Martin. *Školní vzdělávací program Gymnázia Na Pražačce*. Praha: Gymnázium Na Pražačce, 2022. Dostupné z https://www.gymnazium-prazacka.cz/sites/default/files/pdf/dokumenty/svp_22.pdf (online 26. 3. 2023).

- KEREKEŠ, Pavel. *Školní vzdělávací program pro vyšší gymnázium. Školní vzdělávací program pro čtyřleté gymnázium*. Příbor: Masarykovo gymnázium, 2020.
- KINDLOVÁ, Magda. *Vzdělávací program Mensa gymnázia*. Praha: Mensa gymnázium, 2022. Dostupné z <https://www.mensagymnazium.cz/pdf/SVP-nizsi-a-vyssi-stupen-platnost-od-2022-2023.pdf> (online 28. 3. 2023)
- KLAPKOVÁ, Monika. *Tvořím, tvoříš, tvoříme...* Opava: Mendelovo gymnázium, 2022. Dostupné z https://www.mgopava.cz/wp-content/uploads/2022/09/SVP_vyssi_1_4_4LG_a_5_8_8LG_1_09_22_finale2.pdf (online 3. 4. 2023)
- KLIMEŠ, Radek. *Školní vzdělávací program. Čtyřleté studium*. Brno: Sportovní gymnázium Ludvíka Daňka, 2020. Dostupné z https://www.sglbbrno.cz/sites/default/files/dokumenty-ke-stazeni/svp-4lete_1.pdf (online 16. 8. 2022)
- KLIMEŠ, Radek. *Školní vzdělávací program. Šestileté studium*. Brno: Sportovní gymnázium Ludvíka Daňka, 2020. Dostupné z https://www.sglbbrno.cz/sites/default/files/dokumenty-ke-stazeni/svp-6lete_1.pdf (online 16. 8. 2022)
- KMENTOVÁ, Jitka. *Objevovat a rozvíjet*. Praha: Gymnázium Na Zatlance, 2010. Dostupné z <https://drive.google.com/file/d/0BzcgjwDoG4SSVjViSU5JQWdtNms/view?resourcekey=0-cNMCg035VKB8cvEa0vputA> (online 14. 8. 2022)
- KOCHÁŇOVÁ, Monika. *Jazykové gymnázium čtyřleté*. Ostrava: Jazykové gymnázium Pavla Tigrida, 2019. Dostupné z [https://www.jazgym.cz/userfiles/files/Tiskopisy/SVP_ctyrylety_1_9_2019%20\(1\).pdf](https://www.jazgym.cz/userfiles/files/Tiskopisy/SVP_ctyrylety_1_9_2019%20(1).pdf) (online 20. 8. 2022)
- KOCHÁŇOVÁ, Monika. *Jazykové gymnázium šestileté*. Ostrava: Jazykové gymnázium Pavla Tigrida, 2019. Dostupné z https://www.jazgym.cz/userfiles/files/Tiskopisy/SVP_sestilet_1_9_2019.pdf (online 20. 8. 2022)
- KOKEŠOVÁ, Gabriela. *ŠKOLA ŽIJE DO VEČERA*. Šlapanice: Gymnázium a Základní umělecká škola Šlapanice, 2022. Dostupné z <https://drive.google.com/file/d/149x1Uqcz3MxkjSuOlt2ejlxCUYazzZwd/view> (online 30. 3. 2023)
- KOLÍN, Julius. *Školní vzdělávací program dle RVP (pro čtyřleté studium a vyšší stupeň osmiletého studia)*. Praha: Gymnázium Písnická, 2020. Dostupné z <https://www.gpisnicka.cz/docs/texty/0/43/skolni-vzdelavaci-program-vyssiho-a-ctyryleteho-gymnazia.pdf> (online 13. 8. 2022).

- KOPECKÁ, Ilona. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání. Čtyřletý vzdělávací program. Multikulturální anglické gymnázium*. Brno: Gymnázium Slovanské náměstí, 2016. Dostupné z <http://www.gymnaslo.cz/files/users/vozak/2020/svpX.pdf> (online 16. 8. 2022)
- KOPECKÁ, Ilona. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání. Čtyřletý vzdělávací program. Multikulturální jazykové gymnázium*. Brno: Gymnázium Slovanské náměstí, 2016. Dostupné z <http://www.gymnaslo.cz/files/users/vozak/2020/svpA.pdf> (online 16. 8. 2022)
- KOPECKÁ, Ilona. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání. Čtyřletý vzdělávací program. Multikulturální všeobecné gymnázium*. Brno: Gymnázium Slovanské náměstí, 2016. Dostupné z <http://www.gymnaslo.cz/files/users/vozak/2020/svpB.pdf> (online 16. 8. 2022)
- KOPECKÁ, Ilona. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání. Šestiletý vzdělávací program. Multikulturální jazykové gymnázium*. Brno: Gymnázium Slovanské náměstí, 2016. Dostupné z <http://www.gymnaslo.cz/files/users/vozak/2020/svp6.pdf> (online 16. 8. 2022)
- KOSTEČKA, Jiří. *Český jazyk pro 1. ročník gymnázií*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2003.
- KOSTEČKA, Jiří. *Český jazyk pro 2. ročník gymnázií*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2005.
- KOSTEČKA, Jiří. *Český jazyk pro 3. ročník gymnázií*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2002.
- KOSTEČKA, Jiří. *Český jazyk pro 4. ročník gymnázií*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2007.
- KOSTKA, Karel. *Gymnázium Kostka*. Vsetín: Střední škola Kostka, 2013.
- KOUŘILOVÁ, Kateřina. *Školní vzdělávací program pro 5. až 8. ročník všeobecného osmiletého gymnázia a všeobecné čtyřleté gymnázium*. Hodonín: Gymnázium, obchodní akademie a jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky, 2022. Dostupné z <https://goah.cz/wp-content/uploads/2023/01/SVP-VG-2022-2023.pdf> (online 1. 4. 2023)
- KOVAČ, Petr. *Čtyřletý školní vzdělávací program*. Brno: Gymnázium Matyáše Lercha, 2009. Dostupné z <http://www.gml.cz/svp/4lete> (online 16. 8. 2022)
- KOVAČ, Petr. *Osmiletý školní vzdělávací program – DSD C1*. Brno: Gymnázium Matyáše Lercha, 2007. Dostupné z <http://www.gml.cz/svp/8lete> (online 16. 8. 2022)

KOVAČ, Petr. *Šestiletý školní vzdělávací program (zpracován na základě RVP DG)*. Brno: Gymnázium Matyáše Lercha, 2009. Dostupné z <http://www.gml.cz/svp/6lete> (online 16. 8. 2022)

KOVAŘÍKOVÁ, Zdena. *Školní vzdělávací program pro čtyřleté gymnázium a vyšší stupeň víceletého gymnázia*. Rýmařov: Gymnázium a Střední odborná škola, Rýmařov, 2017. Dostupné z <https://www.gymsosrym.cz/files/documents/183/SVP-GR-ctyrlete-web.pdf> (online 2. 4. 2023)

KROPÁČ, Vlastimil. *Škola pro život*. Velké Pavlovice: Gymnázium Velké Pavlovice, 2009.

KRUPKA, Peter. *ŠVP pro osmileté studium*. Brno: Gymnázium Brno – Řečkovice, 2019. Dostupné z <https://www.gyrec.cz/Home/Site/20> (online 16. 8. 2022)

KRUTÁKOVÁ, Eva. *Školní vzdělávací program. Osmileté všeobecné studium – vyšší stupeň. Čtyřleté všeobecné studium*. Břeclav: Gymnázium a Jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky Břeclav, 2020. Dostupné z https://www.gbv.cz/images/SVP/S%CC%8CVP_VG_2021.pdf (online 1. 4. 2023)

KUBIČÍK, Zbyněk. *Čtyřletý vzdělávací program*. Nový Jičín: Gymnázium Nový Jičín, 2019. Dostupné z <https://docs.google.com/document/d/1DIXhymos25PL0t6JLXUox982hJOIk4r7S0Oo-w16yRk/edit> (online 19. 8. 2022)

KUBIČÍK, Zbyněk. *Šestiletý vzdělávací program*. Nový Jičín: Gymnázium Nový Jičín, 2019. Dostupné z <https://docs.google.com/document/d/1lsyOK5-eglz5AzuvkGWX72-aK1cuaNPiPDEBN8CKtjE/edit> (online 19. 8. 2022)

KUBÍNEK, Karel. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání*. Orlová: Gymnázium a Obchodní akademie Orlová, 2020. Dostupné z https://old.goa-orlova.cz/wp-content/uploads/2020/12/SVP-GYM4-od-1_10_2020-final-verze.pdf (online 19. 8. 2022)

KUČERA, Miloš. *Školní vzdělávací program pro čtyřleté gymnázium*. Karviná: Gymnázium Karviná, 2018. Dostupné z https://www.gym-karvina.cz/userfiles/10/file/2023/svp_4_23.pdf (online 2. 4. 2023)

KUČERA, Miloš. *Školní vzdělávací program pro osmileté gymnázium*. Karviná: Gymnázium Karviná, 2018. Dostupné z https://www.gym-karvina.cz/userfiles/10/file/2023/svp_8_23.pdf (online 2. 4. 2023)

NAJNAROVÁ, Jaroslava. *Naše škola v Evropě*. Praha: Gymnázium Litoměřická, 2022. Dostupné z https://www.gymplit.cz/wp-content/uploads/2023/01/2019_DUPL.pdf (online 29. 3. 2023)

- LAŠTŮVKA, Stanislav. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání (4leté studium)*. Rájec-Jestřebí: Gymnázium Rájec-Jestřebí, 2020. Dostupné z <https://www.gymnaziumrajec.cz/userFiles/svp-4lete-verze-7.pdf> (online 16. 8. 2022)
- LAŠTŮVKA, Stanislav. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání (6leté studium)*. Rájec-Jestřebí: Gymnázium Rájec-Jestřebí, 2020. Dostupné z <https://www.gymnaziumrajec.cz/userFiles/svp-6lete-verze-7.pdf> (online 16. 8. 2022)
- LEDVINKA, Tomáš. *Školní vzdělávací program pro gymnázia, vyšší stupeň víceletého gymnázia*. Praha: Malostranské gymnázium, 2022. Dostupné z <https://malostranskeskoly.cz/sites/malostranskeskoly.cz/files/docs/stranka/field/pageattachments/svp-vg-2022-2023.pdf> (online 25. 3. 2023).
- LINDNER, Radim. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání – denní forma vzdělávání (pro osmiletý a čtyřletý vzdělávací program)*. Litovel: Gymnázium Jana Opletala, 2018. Dostupné z https://www.gjo.cz/upload/dokumenty/svp_od_1819.pdf (online 21. 8. 2022)
- MACEČEK, Milan. *Čemukoli se učíš, učíš se pro sebe*. Šumperk: Gymnázium Šumperk, 2018. Dostupné z <https://www.gymspk.cz/wp-content/uploads/2020/10/Cemukoli-se-ucis-ucis-se-pro-sebe-2019.pdf> (online 5. 4. 2023)
- MACEČEK, Milan. *Vzdělaný člověk má stále bohatství v sobě*. Šumperk: Gymnázium Šumperk, 2018. Dostupné z <https://www.gymspk.cz/wp-content/uploads/2020/10/Vzdelany-clovek-ma-stale-bohatstvi-v-sobe-2019.pdf> (online 5. 4. 2023)
- MAREK, Miroslav. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání II. Čtyřleté studium*. Brno: Gymnázium Křenová, 2017. Dostupné z <https://www.gymkren.cz/wp-content/uploads/A03-%C5%A0VP3-4let%C3%A9-G.pdf> (online 16. 8. 2022)
- MAREK, Miroslav. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání II. Šestileté studium*. Brno: Gymnázium Křenová, 2017. Dostupné z <https://www.gymkren.cz/wp-content/uploads/A05-%C5%A0VP3-6let%C3%A9-VG.pdf> (online 16. 8. 2022)
- MARTINEC, Ivo; TUŠKOVÁ, Jana Marie; ZIMOVÁ, Ludmila. *Mluvnice. Učebnice českého jazyka pro střední školy*. Plzeň: Fraus, 2009.
- MARYÁŠ, Josef. *Školní vzdělávací program pro vyšší stupeň osmiletého gymnázia a čtyřleté gymnázium*. Slavičín: Gymnázium Jana Pivečky Slavičín, 2009. Dostupné z <https://www.gjpsosslavicin.cz/wp-content/uploads/2020/07/gymnazium-4-lete-1.pdf> (online 21. 8. 2022)
- MAŠKOVÁ, Drahuse. *Český jazyk – přehled středoškolského učiva*. Třebíč: Ing. Petra Mráková – VYUKA.cz, 2018.

MAYER, Evžen. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání*. Olomouc: Gymnázium Olomouc – Hejčín, 2009. Dostupné z <https://www.gytool.cz/soubory/SVP/2016-08-18%20SVP%202009.pdf> (online 21. 8. 2022)

METELKA, Martin. *Školní vzdělávací program pro čtyřleté gymnaziální vzdělávání*. Vsetín: Masarykovo gymnázium, Střední zdravotnická škola a Vyšší odborná škola zdravotnická Vsetín, 2021. Dostupné z https://www.mgvsetin.cz/download/%C5%A0VP_G4_2021_22_final.pdf (online 5. 4. 2023)

METELKA, Martin. *Školní vzdělávací program pro osmileté gymnaziální vzdělávání*. Vsetín: Masarykovo gymnázium, Střední zdravotnická škola a Vyšší odborná škola zdravotnická Vsetín, 2021. Dostupné z https://www.mgvsetin.cz/download/%C5%A0VP_G8_2021_22_final.pdf (online 5. 4. 2023)

MERVÍNSKÝ, Jaroslav. *Školní vzdělávací program. Gymnázium Na Vítězné pláni. Čtyřletý program*. Praha: Gymnázium Na Vítězné pláni, 2020. Dostupné z <https://www.gvp.cz/studium/svp/ctyrlete2020.pdf> (online 27. 3. 2023).

MERVÍNSKÝ, Jaroslav. *Školní vzdělávací program. Gymnázium Na Vítězné pláni. Šestiletý program*. Praha: Gymnázium Na Vítězné pláni, 2020. Dostupné z <https://www.gvp.cz/studium/svp/sestilete2020.pdf> (online 27. 3. 2023).

MIKULA, Karel. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání (čtyřleté studium – zaměření všeobecné, humanitní, všeobecné)*. Brno: Biskupské gymnázium Brno, 2022. Dostupné z <https://www.bigy.cz/studium/skolni-vzdelavaci-program> (online 31. 3. 2023)

MIKULA, Karel. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání (pátý až osmý ročník osmiletého všeobecného studia)*. Brno: Biskupské gymnázium Brno, 2022. Dostupné z <https://www.bigy.cz/studium/skolni-vzdelavaci-program> (online 31. 3. 2023)

MRVA, Pavel. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání*. Bílovec: Gymnázium Mikuláše Koperníka, Bílovec, 2020.

MUSIL, Michal. *Školní vzdělávací program GJP*. Praha: Gymnázium Jana Palacha, 2017. Dostupné z https://www.gjp1.cz/new/svp/SVP_GJP_2017_web.pdf (online 13. 8. 2022).

NÁPRAVNÍK, Miloslav. *Škola života a pro život. Školní vzdělávací program pro čtyřleté vzdělávání zpracovaný podle RVP GV*. Praha: Gymnázium Omská, 2013. Dostupné z http://www.omska.cz/Soubory/SVP/SVP_GO_4_2013.pdf (online 15. 8. 2022)

NÁPRAVNÍK, Miloslav. *Škola života a pro život. Školní vzdělávací program pro osmileté vzdělávání zpracovaný podle RVP ZV a RVP GV*. Praha: Gymnázium Omská, 2013. Dostupné z http://www.omska.cz/Soubory/SVP/SVP_GO_8_2013.pdf (online 15. 8. 2022)

NETOLIČKA, Jan. *Školní vzdělávací program Wichterlova gymnázia*. Ostrava: Wichterlovo gymnázium, 2022. Dostupné z https://wigym.cz/wp-content/uploads/2022/09/SVP-Wigym_2011_1CD_5AB_aktualizace_01_09_2022_IVT_nove.pdf (online 4. 4. 2023)

NOSKOVÁ, Iva. *Dveře ke vzdělání otevřené – čtyřleté studium*. Praha: Gymnázium Čakovice, 2022. Dostupné z <https://gymcak.cz/dokumenty-skoly/> (online 29. 3. 2023)

NOSKOVÁ, Iva. *Dveře ke vzdělání otevřené – šestileté studium*. Praha: Gymnázium Čakovice, 2022. Dostupné z <https://gymcak.cz/dokumenty-skoly/> (online 29. 3. 2023)

NOVÁKOVÁ, Radka. *Humanitní gymnázium Bubeneč*. Praha: Obchodní akademie a gymnázium Bubeneč, 2023. Dostupné z <https://www.oabubenec.cz/file.php?nid=19433&oid=9490574> (online 28. 3. 2023)

OBRUSNÍKOVÁ, Eva. *Školní vzdělávací program vyššího gymnázia jako součásti Základní školy a gymnázia města Konice, příspěvkové organizace*. Konice: Základní škola a gymnázium města Konice, 2018. Dostupné z <https://gymnazium-konice.cz/dokumenty/> (online 5. 4. 2023)

ONDERKOVÁ, Olga. *Školní vzdělávací program „Vzděláním k moudrosti“*. Frýdek-Místek: Gymnázium Petra Bezruče, 2015. Dostupné z https://www.gpbfm.cz/wp-content/uploads/2021/01/SVP_GPBFM_III-uplne-zneni.pdf (online 19. 8. 2022)

ONDRÁKOVÁ, Alena. *Studia humaniora*. Praha: Gymnázium bratří Čapků a První české soukromé střední odborné učiliště, 2008. Dostupné z <https://www.gbc-pcssou.cz/a/gbc?eqa=dGV4dD10ZXh0L3RleHQzJnN1YnBhZ2U9OA%3D%3D> (online 29. 3. 2023)

PACLÍK, Martin. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání*. Zábřeh: Gymnázium Zábřeh, 2019. Dostupné z https://gyza.cz/storage/dokumenty/svp_gyza_2019_Final.pdf (online 22. 8. 2022)

PAVLAČKA, Roman. *Gymnázium čtyřleté*. Mikulov: Gymnázium a střední odborná škola Mikulov, 2018. Dostupné z <https://drive.google.com/file/d/1d09IsZF89ptQWbAjguaX3u9X1biR9tXL/view> (online 1. 4. 2023)

PAVLAČKA, Roman. *Gymnázium osmileté*. Mikulov: Gymnázium a střední odborná škola Mikulov, 2018. Dostupné z <https://drive.google.com/file/d/1BQ5Iod-4PbEwUCrj8LFO42U7h73kTLLG/view> (online 1. 4. 2023)

PAZDERNÍKOVÁ, Milada. *„V čase a prostoru se neztratíme“*. Opava: Slezské gymnázium Opava, 2019. Dostupné z <https://www.sgopava.cz/wp-content/uploads/2020/10/SVP-od-zari-2019.pdf> (online 19. 8. 2022)

PEROUTKA, Jiří. *Školní vzdělávací program pro čtyřleté gymnázium (zpracovaný podle RVP G)*. Znojmo: Gymnázium Dr. Karla Polesného, Znojmo, 2019. Dostupné z <https://www.gymzn.cz/dokumenty/svp4.pdf> (online 1. 4. 2023)

PEROUTKA, Jiří. *Školní vzdělávací program pro dvojjazyčné gymnázium (zpracovaný podle RVP DG)*. Znojmo: Gymnázium Dr. Karla Polesného, Znojmo, 2019. Dostupné z <https://www.gymzn.cz/dokumenty/svp6.pdf> (online 1. 4. 2023)

PEROUTKA, Jiří. *Školní vzdělávací program pro osmileté gymnázium (zpracovaný podle RVP ZV a RVP G)*. Znojmo: Gymnázium Dr. Karla Polesného, Znojmo, 2019. Dostupné z <https://www.gymzn.cz/dokumenty/svp8.pdf> (online 1. 4. 2023)

PEŘINA, Jan. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání – denní forma vzdělávání*. Praha: Gymnázium Opatov, 2020. Dostupné z <https://drive.google.com/file/d/1WnX6kD5RovL3BSpCCtE6vC5xceepfTtD/view> (online 13. 8. 2022).

POKORNÁ, Danuta. *Školní vzdělávací program Gymnázia BESKYDY MOUNTAIN ACADEMY*. Frýdlant nad Ostravicí: Beskydy Mountain Academy, 2022. Dostupné z <https://cloud-5.edupage.org/cloud/?z%3AFwriEeio87CEGs4tBej7%2FKxMjig%2BN0e3o6bNO5qKhdANZPMZX5v5nM4LGD7wqT0j> (online 2. 4. 2023)

POKORNÝ, Přemysl. *Školní vzdělávací program Svět poznání*. Klobouky u Brna: Městské víceleté gymnázium Klobouky u Brna, 2009. Dostupné z <http://www.gymklob.info/dokumenty> (online 17. 8. 2022)

PROVECHO, Juan. „*Všemi smysly, rozumem a srdcem*“. Praha: Škola sv. Augustina, 2019. Dostupné z <https://www.skolasvatehoaugustina.cz/2019/03/16/skolni-vzdelavaci-program/> (online 25. 8. 2022)

RAŠKA, Jan. *Školní vzdělávací program Gymnázia Jakuba Škody*. Přerov: Gymnázium Jakuba Škody, 2022. Dostupné z <https://www.gjs.cz/files/dokumenty/svp/23-3-svp-gjs.pdf> (online 5. 4. 2023)

RIEDL, Roman. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání*. Uničov: Gymnázium Uničov, 2022. Dostupné z <https://www.gymun.cz/informace-o-skole/svp/21-skolni-vzdelavaci-program-pro-ctyrylete-gymnazium-a-vyssi-stupen-osmiletého-gymnazia> (online 4. 4. 2023)

SÁBLÍK, Radko. *Gymnaziální třída*. Praha: Smíchovská střední průmyslová škola, 2020. Dostupné z <https://www.ssps.cz/wp-content/uploads/2020/12/svp-gy.pdf> (online 27. 3. 2023)

SHORNÁ, Ivana. *Školní vzdělávací program pro osmileté vyšší gymnázium*. Brno: Klasické a španělské gymnázium Brno-Bystřec, 2016. Dostupné z <https://www.gyby.cz/wp-content/uploads/2017/11/%C5%A0VP-8let-VG-2016-web.pdf> (online 13. 4. 2023)

SCHEJBALOVÁ, Renata. *Školní vzdělávací program „Klíč ke vzdělání“*. Praha: Gymnázium Nad Štolou, 2022. Dostupné z <https://www.gymstola.cz/images/docs/svp/nove-svp-2022.pdf> (online 28. 3. 2023)

SCHREIER, Vladimír. *Školní vzdělávací program pro čtyřleté gymnázium*. Krnov: Gymnázium Krnov, 2017. Dostupné z https://7c464e9047.clvaw-cdnwnd.com/c12dae7ecf44700ca32d899564015812/200000262-1b7061b709/2017_svp_vg.pdf?ph=7c464e9047 (online 19. 8. 2022)

SCHREIER, Vladimír. *Školní vzdělávací program pro vyšší stupeň osmiletého gymnázia*. Krnov: Gymnázium Krnov, 2017. Dostupné z https://7c464e9047.clvaw-cdnwnd.com/c12dae7ecf44700ca32d899564015812/200000263-7984079842/2017_svp_ctyrlete.pdf?ph=7c464e9047 (online 19. 8. 2022)

SCHWARZOVÁ, Petra. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání*. Frýdlant nad Ostravicí: Gymnázium Frýdlant nad Ostravicí, 2016. Dostupné z <https://www.gymfrydl.cz/o-skole/dokumenty-skoly> (online 19. 8. 2022)

Sine. *Časové rozvržení učiva. GY1*. Dostupné z https://drive.google.com/drive/folders/1XQtmkekUclG_D1llO8rQtIUSNX6kP79j (online 19. 8. 2022)

Sine. *Časové rozvržení učiva. GY4*. Dostupné z https://drive.google.com/drive/folders/1UzQ9cp7338nN9NvzgmU_zRVMbJWN4hW (online 19. 8. 2022)

Sine. *Český jazyk a komunikace*. In HONZA, Jaroslav. *Školní vzdělávací program. Gymnázium Bučovice – vyšší stupeň*. Bučovice: Gymnázium a Obchodní akademie Bučovice, 2022. Dostupné z <https://goabuc.edupage.org/a/skolni-vzdelavaci-program> (online 1. 4. 2023)

Sine. *Český jazyk a literatura*. In LUŇÁK, Stanislav. *Školní vzdělávací program pro gymnázium*. Praha: Gymnázium Botičská, 2017. Dostupné z <https://www.gybot.cz/wp-content/uploads/2022/12/01-Cestina.pdf> (online 26. 3. 2023).

Sine. *Český jazyk a literatura*. Praha: Gymnázium Budějovická, 2021. Dostupné z <https://www.gybu.cz/svp> (online 22. 8. 2022)

Sine. *Český jazyk a literatura*. In HAMHALTEROVÁ, Zdeňka. *Velký cíl dává životu velký smysl*. Praha: Gymnázium Arabská, 2021. Dostupné z <https://www.gyarab.cz/media/svp/Cesky%20jazyk.pdf> (online 14. 8. 2022)

Sine. *Český jazyk a literatura*. In KLEMENT, Václav. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání. Čtyřleté gymnázium. Svazek 2*. Vyškov: Gymnázium a Střední odborná škola zdravotnická a ekonomická Vyškov, 2020. Dostupné z <https://www.gykovy.cz/svp-gymnazia-2/svp-gv-verze-6-0-kvinta-az-oktava-1-4-rocnik-platny-od-1-9-2016/> (online 1. 4. 2023)

Sine. *Český jazyk a literatura*. In RŮŽIČKA, Jiří. *Per aspera ad astra*. Praha: Gymnázium Jana Keplera, 2014. Dostupné z <https://sites.google.com/a/gjk.cz/svp/5-osnovy/osnovy-4leteho-gymnazia/cesky-jazyk-a-literatura> (online 14. 8. 2022)

Sine. *Český jazyk a literatura*. In SLEZÁK, Vladimír. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání*. Hranice: Gymnázium Hranice, 2022. Dostupné z <https://gymnaziumhranice.cz/skolni-vzdelavaci-program/> (online 22. 8. 2022)

Sine. *Český jazyk a literatura 1. ročník*. In VYLOBOVÁ, Jana. *Po jejich ovoci je poznáte ...* Ostrava: Biskupské gymnázium v Ostravě, 2021.

Sine. *Český jazyk a literatura 2. ročník*. In VYLOBOVÁ, Jana. *Po jejich ovoci je poznáte ...* Ostrava: Biskupské gymnázium v Ostravě, 2021.

Sine. *Český jazyk a literatura 3. ročník*. In VYLOBOVÁ, Jana. *Po jejich ovoci je poznáte ...* Ostrava: Biskupské gymnázium v Ostravě, 2021.

Sine. *Český jazyk a literatura 4. ročník*. In VYLOBOVÁ, Jana. *Po jejich ovoci je poznáte ...* Ostrava: Biskupské gymnázium v Ostravě, 2021.

Sine. *Český jazyk a literatura kvinta*. In VYLOBOVÁ, Jana. *Po jejich ovoci je poznáte ...* Ostrava: Biskupské gymnázium v Ostravě, 2021.

Sine. *Český jazyk a literatura – kvinta, 1. ročník*. In JAVŮREK, Antonín. *Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání a gymnázium*. Jeseník: Gymnázium Jeseník, 2019. Dostupné z https://www.gymjes.cz/files/svp/SVP_2015_G/N_03_cj_5_.pdf (online 21. 8. 2022)

Sine. *Český jazyk a literatura oktáva*. In VYLOBOVÁ, Jana. *Po jejich ovoci je poznáte ...* Ostrava: Biskupské gymnázium v Ostravě, 2021.

Sine. *Český jazyk a literatura septima*. In VYLOBOVÁ, Jana. *Po jejich ovoci je poznáte ...* Ostrava: Biskupské gymnázium v Ostravě, 2021.

Sine. *Český jazyk a literatura – sexta, 2. ročník*. In JAVŮREK, Antonín. *Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání a gymnázium*. Jeseník: Gymnázium Jeseník, 2019. Dostupné z https://www.gymjes.cz/files/svp/SVP_2015_G/N_03_cj_6_.pdf (online 21. 8. 2022)

Sine. *Český jazyk a literatura sexta*. In VYLOBOVÁ, Jana. *Po jejich ovoci je poznáte ...* Ostrava: Biskupské gymnázium v Ostravě, 2021.

Sine. *Český jazyk G*. In POLICER, Štěpán. *Lux in tenebris*. Brno: Cyrilometodějské gymnázium a střední odborná škola pedagogická Brno, 2022. Dostupné z <https://www.cmgp.cz/wp-content/uploads/Osnovy-CJ-vG-19.pdf> (online 31. 3. 2023)

Sine. *ČJ GV*. Gymnázium Kroměříž: Kroměříž, sine.

Sine. *Katalog požadavků zkoušek společné části maturitní zkoušky platný od školního roku 2017/2018. Český jazyk a literatura*. Praha: CZVV, 2016. Dostupné z <https://maturita.ceremat.cz/files/files/katalog-pozadavku/katalog-pozadavku-2018-CJL.pdf> (online 31. 8. 2022)

Sine. *Český jazyk a literatura – Vyšší stupeň osmiletého gymnázia a gymnázium čtyřleté*. In PAVELKA, Tomáš. *Kdo nic neví, musí všemu věřit 4*. Bruntál: Všeobecné a sportovní gymnázium, Bruntál, 2017. Dostupné z <https://gymbru.cz/wp-content/uploads/2022/09/6-01-Cesky-jazyk-VG.pdf> (online 2. 4. 2023)

Sine. *Charakteristika předmětu Český jazyk a literatura*. In BŮHMOVÁ, Božena. *Škola jako cesta – ne cíl*. Praha: Křesťanské gymnázium, 2020. Dostupné z https://www.krestanskegymnazium.cz/data/files/SVP2020VG/5.1.1_%C4%8CJ_char.pdf (online 6. 4. 2023)

Sine. *Osnovy vzdělávacího předmětu: „Český jazyk a tvůrčí psaní“, část „Český jazyk“*. In FIDRMUC, Jaroslav. *Školní vzdělávací program Cyrilometodějského gymnázia v Prostějově, fakultní školy Přírodovědecké fakulty UP v Olomouci*. Prostějov: Cyrilometodějské gymnázium v Prostějově, 2022. Dostupné z <http://cmg.prostějov.cz/cmgpv/stahnout.php?soubor=skolni-vzdelavaci-program/svp-cmg-g--2022-10.zip> (online 4. 4. 2023)

Sine. *Polské gymnázium – Polskie Gimnazjum im. Juliusza Słowackiego*. Český Těšín: Polské gymnázium – Polskie Gimnazjum im. Juliusza Słowackiego, 2016. Dostupné z https://www.gympol.cz/content/other/file/doc/1465_SVP_202223__najnowsza_wersja.pdf (online 2. 4. 2023)

Sine. *Přílohy*. In FIŠEROVÁ, Jitka. *Cesta k celoživotnímu vzdělávání*. Praha: Gymnázium Voděradská, 2009. Dostupné z <https://www.gymvod.cz/soubor/3860> (online 29. 3. 2023)

Sine. *ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM GYMNAZIÁLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ OBORU 7941K/41 GYMNAZIUM*. Ostrava: Sportovní gymnázium Dany a Emila Zátokových, 2014. Dostupné z <https://www.sportgym-ostrava.cz/skolni-vzdelavaci-programy/> (online 20. 8. 2022)

Sine. *ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM GYMNAZIÁLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ OBORU 7942K/41 GYMNAZIUM SE SPORTOVNÍ PŘÍPRAVOU*. Ostrava: Sportovní gymnázium

Dany a Emila Zátopkových, 2014. Dostupné z <https://www.sportgym-ostrava.cz/skolni-vzdelavaci-programy/> (online 20. 8. 2022)

Sine. *ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM GYMNAZIÁLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ OBORU 7941K/81 GYMNAZIUM*. Ostrava: Sportovní gymnázium Dany a Emila Zátopkových, 2014. Dostupné z <https://www.sportgym-ostrava.cz/skolni-vzdelavaci-programy/> (online 20. 8. 2022)

Sine. *ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM GYMNAZIÁLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ OBORU 7942K/81 GYMNAZIUM SE SPORTOVNÍ PŘÍPRAVOU*. Ostrava: Sportovní gymnázium Dany a Emila Zátopkových, 2014. Dostupné z <https://www.sportgym-ostrava.cz/skolni-vzdelavaci-programy/> (online 20. 8. 2022)

Sine. *Školní vzdělávací program, vyšší gymnázium, obsahy*. Blansko: Gymnázium Blansko, 2019. Dostupné z https://www.gymbk.cz/dokumenty/Dokumenty_ke_zverejneni/SVP_VG_obsahy.pdf (online 30. 3. 2023)

Sine. *Tabulace učebního plánu Český jazyk a literatura*. In BŮHMOVÁ, Božena. *Škola jako cesta – ne cíl*. Praha: Křesťanské gymnázium, 2020. Dostupné z http://www.krestanskegymnazium.cz/data/files/SVP2020VG/5.1.1_%C4%8CJ_tab.pdf (online 29. 3. 2022)

Sine. *Učební osnovy*. Praha: Arcibiskupské gymnázium, 2022. Dostupné z https://www.arcig.cz/sites/default/files/2022_osnovy_svp.pdf (online 26. 3. 2023).

Sine. *Učební osnovy pro vyšší stupeň osmiletého gymnázia (kvinta–oktáva). Jazyk a jazyková komunikace – Český jazyk a literatura*. In Sine. *Pomoz mi, abych to dokázal sám*. Praha: Gymnázium Duhovka, Sine.

Sine. *Učební plán*. In HONZA, Jaroslav. *Školní vzdělávací program. Gymnázium Bučovice – vyšší stupeň*. Bučovice: Gymnázium a Obchodní akademie Bučovice, 2022. Dostupné z <https://goabuc.edupage.org/a/skolni-vzdelavaci-program> (online 1. 4. 2023)

Sine. *Výňatky ze ŠVP. Český jazyk a literatura*. Ostrava: Gymnázium Olgy Havlové, sine.
SLOUKA, Radim. *Školní vzdělávací program Slovanského gymnázia Olomouc*. Olomouc: Slovanské gymnázium, 2018. Dostupné z https://www.sgo.cz/uploads/page/20/doc/%C5%A0VP_vy%C5%A1%C5%A1%C3%AD_gymn%C3%A1zium.pdf (online 21. 8. 2022)

SOCHROVÁ, Marie. *Cvičení z českého jazyka v kostce*. Praha: Fragment, 2021.

SOCHROVÁ, Marie. *Český jazyk v kostce*. Praha: Fragment, 2021.

SOUKALOVÁ, Renáta. *ŠVP – G4*. Kyjov: Klvaňovo gymnázium a střední zdravotnická škola Kyjov, 2018. Dostupné z <https://www.gymkyjov.cz/soubory/skola/svp-gymnazium-ctyrlete-studium.pdf> (online 1. 4. 2023)

SOUKALOVÁ, Renáta. *ŠVP – G8*. Kyjov: Klvaňovo gymnázium a střední zdravotnická škola Kyjov, 2017. Dostupné z <https://www.gymkyjov.cz/soubory/skola/svp-gymnazium-osmilet-studium.pdf> (online 1. 4. 2023)

STANÍČKOVÁ, Šárka. *Školní vzdělávací program pro čtyřleté gymnázium a vyšší stupeň osmiletého gymnázia*. Ostrava-Hrabůvka: Gymnázium, Ostrava – Hrabůvka, 2022. Dostupné z <https://www.ghrabuvka.cz/uploads/docs/886.pdf> (online 3. 4. 2023)

STROUHALOVÁ, Jana. *Český jazyk. 5. ročník osmiletého a 1. ročník čtyřletého studia*. In KROPÁČ, Vlastimil. *Škola pro život*. Velké Pavlovice: Gymnázium Velké Pavlovice, 2009.

STROUHALOVÁ, Jana. *Český jazyk. 7. ročník osmiletého a 3. ročník čtyřletého studia*. In KROPÁČ, Vlastimil. *Škola pro život*. Velké Pavlovice: Gymnázium Velké Pavlovice, 2009.

SUCHOMELOVÁ, Zuzana. *Chléb a hry*. Praha: Gymnázium Chodovická, 2020. Dostupné z https://gymnchod.cz/wp-content/uploads/2020/07/%C5%A0VP_G2_aktualizace_2020-21_1-Oprava-02-07-2020.pdf (online 15. 8. 2022).

SVOBODOVÁ, Zuzana. *Školní vzdělávací program pro čtyřleté gymnázium NEU nadšení – empatie – uvědomění*. Praha: Základní škola německo-českého porozumění a Gymnázium Thomase Manna, 2022. Dostupné z <https://gymnaziumtm.cz/wp-content/uploads/2022/08/SVP-1N.pdf> (online 28. 3. 2023)

SVOBODOVÁ, Zuzana. *Školní vzdělávací program pro osmileté gymnázium „Komunikace – dorozumění – porozumění“*. Praha: Základní škola německo-českého porozumění a Gymnázium Thomase Manna, 2022. Dostupné z https://gymnaziumtm.cz/wp-content/uploads/2022/09/SVP-2022_23.pdf (online 28. 3. 2023)

ŠEBESTA, Radim. *Školní vzdělávací program. Osmileté všeobecné studium – vyšší stupeň a čtyřleté všeobecné studium*. Hustopeče: Gymnázium T. G. Masaryka Hustopeče, 2021.

ŠIMEK, Petr. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání*. Havířov: Gymnázium, Havířov-Město, 2016. Dostupné z <https://gkh.cz/wp-content/uploads/2022/10/SVP-vyssi-stupen-osmilet-a-ctyrlete-01-09-2016.pdf> (online 2. 4. 2023)

ŠMUCR, Michal. *English for the Future*. Prostějov: Gymnázium Jiřího Wolker, 2019. Dostupné z <https://www.gjwprostejov.cz/?id=4116&blank=1&cast=Soubor> (online 4. 4. 2023)

ŠMUCR, Michal. *Gymnázium se sportovní přípravou*. Prostějov: Gymnázium Jiřího Wolker, 2015. Dostupné z <https://www.gjwprostejov.cz/?id=4118&blank=1&cast=Soubor> (online 4. 4. 2023)

ŠMUCR, Michal. *Gymnázium všeobecné*. Prostějov: Gymnázium Jiřího Wolкера, 2012. Dostupné z <https://www.gjwprostějov.cz/?id=4115&blank=1&cast=Soubor> (online 4. 4. 2023)

ŠPERKOVÁ, Petra. *Školní vzdělávací program GE – ŠVP 2021*. Brno: Gymnázium Elgartova, 2021. Dostupné z https://www.gymelg.cz/sites/default/files/inline-files/GE%20-%20%C5%A0VP%202021_1.pdf (online 16. 8. 2022)

ŠTACHOVÁ, Alena. *Školní vzdělávací program pro čtyřleté gymnázium*. Zlín: Gymnázium a Jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky Zlín, 2018. Dostupné z <http://www.gjszlin.cz/gztgm/dokumenty/svp/SVP-skola-s-dobrym-vyhledem-2020-v2.pdf> (online 21. 8. 2022)

ŠTACHOVÁ, Alena. *Školní vzdělávací program pro gymnázium se sportovní přípravou*. Zlín: Gymnázium a Jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky Zlín, 2018. Dostupné z <http://www.gjszlin.cz/gztgm/dokumenty/svp/SVP-skola-s-dobrym-startem-2020-v2.pdf> (online 21. 8. 2022)

ŠTACHOVÁ, Alena. *Školní vzdělávací program pro vyšší stupeň osmiletého gymnázia*. Zlín: Gymnázium a Jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky Zlín, 2018. Dostupné z <http://www.gjszlin.cz/gztgm/dokumenty/svp/SVP-otvorena-skola-II-2020-v2.pdf> (online 21. 8. 2022)

ŠTĚPÁN, Richard. *ŠVP čtyřleté gymnázium*. Frenštát pod Radhoštěm: Gymnázium a Střední průmyslová škola elektrotechniky a informatiky Frenštát pod Radhoštěm, 2017. Dostupné z <https://www.frengp.cz/source/svp/svp-1b-2b-3b-4b.pdf> (online 19. 8. 2022)

ŠTĚPÁN, Richard. *ŠVP osmileté gymnázium verze B*. Frenštát pod Radhoštěm: Gymnázium a Střední průmyslová škola elektrotechniky a informatiky Frenštát pod Radhoštěm, 2022. Dostupné z <https://www.frengp.cz/source/svp/svp-1a-2a.pdf> (online 2. 4. 2023)

ŠTĚRBA, Milan. *Školní vzdělávací program*. Praha: Akademické gymnázium, 2009. Dostupné z https://www.agstepanska.cz/cs/site/n_skola/zakl_udaje/svp_ag.pdf (online 13. 8. 2022).

ŠTĚRBOVÁ, Helena. *ŠVP G Ústavní*. Praha: Gymnázium Ústavní, 2009. Dostupné z <https://www.ggg.cz/files/soubory/svp/svp-g.pdf> (online 15. 8. 2022).

ŠTĚRBOVÁ, Helena. *ŠVP DG Ústavní Praha 8*. Praha: Gymnázium Ústavní, 2016. Dostupné z <https://www.ggg.cz/files/soubory/svp/svp-dg2-v3.pdf> (online 15. 8. 2022).

TIEFENBACH, Miroslav. *Český jazyk. 8. ročník osmiletého a 4. ročník čtyřletého studia*. In KROPÁČ, Vlastimil. *Škola pro život*. Velké Pavlovice: Gymnázium Velké Pavlovice, 2009.

TICHÝ, František. *Školní vzdělávací program pro vyšší stupeň osmiletého gymnázia*. Praha: Gymnázium Přírodní škola, 2021. Dostupné z

<https://drive.google.com/file/d/1XZazMblCu5FLhhJ-rg4nMsmO5SGZyN0X/view> (online 14. 8. 2022)

TRČKA, Jan. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání*. Valašské Meziříčí: Gymnázium Františka Palackého Valašské Meziříčí, 2012. Dostupné z <https://www.gfpvm.cz/files/svp.pdf> (online 5. 4. 2023)

TŘEBICKÁ, Hana. *Školní vzdělávací program čtyřletého gymnázia zpracovaný pro 1.–4. ročník gymnázia (podle RVP G) Umění komunikovat II*. Praha: Gymnázium mezinárodních a veřejných vztahů, 2020. Dostupné z <https://www.gmvv.cz/pro-uchazece/ctyrylety-obor/skolni-vzdelavaci-program> (online 13. 8. 2022).

VALOUŠKOVÁ, Jana. *Český jazyk. 6. ročník osmiletého a 2. ročník čtyřletého studia*. In KROPÁČ, Vlastimil. *Škola pro život*. Velké Pavlovice: Gymnázium Velké Pavlovice, 2009.

VASEVIČ, Ladislav. *ŠVP G, Tradice, kvalita, budoucnost pro 21. století*. Ostrava: Matiční gymnázium, 2013. Dostupné z <https://mgo.cz/data/svpg2.pdf> (online 20. 8. 2022)

VAVŘÍKOVÁ, Martina. *Čtyřleté všeobecné studium*. Strážnice: Purkyňovo gymnázium, 2021. Dostupné z <http://www.gys.cz/skola/svp/svp-ctyrylete-studium-platne-od-1-9-2021/view> (online 18. 8. 2022)

VAVŘÍKOVÁ, Martina. *Osmileté všeobecné studium*. Strážnice: Purkyňovo gymnázium, 2021. Dostupné z <http://www.gys.cz/skola/svp/svp-osmilet-studium-platne-od-1-9-2021/view> (online 18. 8. 2022)

VITÁK, Petr. *Naše škola*. Praha: Karlínské gymnázium, 2017. Dostupné z https://www.gyperner.cz/files/soubory/VP_uebni_osnovy_JL_upraveno_od_roku_2017.pdf (online 14. 8. 2022)

VYBÍRAL, Jan. *ŠVP GŽ 2020*. Židlochovice: Gymnázium Židlochovice, 2020. Dostupné z <https://gymnzidlo.cz/wp-content/uploads/2020/08/svpgz2020-1.pdf> (online 17. 8. 2022)

WEINEROVÁ, Zuzana. *GJN – všeobecné studium*. Praha: Gymnázium Jana Nerudy, 2017. Dostupné z https://www.gjn.cz/wp-content/uploads/2018/12/%C5%A0VP_GJN-v%C5%A1eobecn%C3%A9-studium_platn%C3%BD-od-1.9.2017.pdf (online 13. 8. 2022).

ZAJÍC, Antonín. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání ve čtyřletém oboru gymnázia a vyšším stupni víceletého oboru gymnázia*. Praha: Gymnázium Špitálská, 2022. Dostupné z https://www.gymspit.cz/uploads/Gym_Spit_SVP_G_nove_22_23_2e01522052.pdf (online 29. 3. 2023)

ZAJÍČKOVÁ, Renáta. *Školní vzdělávací program Projektovou výukou k všestrannosti I*. Praha: Gymnázium mezinárodních a veřejných vztahů, 2016. Dostupné z

<https://www.gmvv.cz/pro-uchazece/sestiletý-obor/skolni-vzdelavaci-program> (online 13. 8. 2022).

ZAJÍČKOVÁ, Renáta. *Školní vzdělávací program Projektovou výukou k všestrannosti II*. Praha: Gymnázium mezinárodních a veřejných vztahů, 2017. Dostupné z <https://www.gmvv.cz/pro-uchazece/ctyrilety-obor/skolni-vzdelavaci-program> (online 13. 8. 2022).

ZAJÍČKOVÁ, Renáta. *Školní vzdělávací program Umění komunikovat*. Praha: Gymnázium mezinárodních a veřejných vztahů, 2018. Dostupné z <https://www.gmvv.cz/pro-uchazece/osmiletý-obor/skolni-vzdelavaci-program> (online 13. 8. 2022).

LITERATURA

ADAM, Robert et al. *Starší české texty s přehledem morfolgie staré češtiny a cvičeními*. Praha: UK, 2000. Dostupné z <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:f08e85f0-27cd-11e6-ae84-005056827e51?page=uuid:1efff530-6b77-11e6-89c2-005056825209> (online 3. 8. 2023)

ADAM, Robert. *V karanténě s Novou školou aneb říkej věty v množném čísle, slepče!* Český jazyk a literatura 70, 2019/2020, 5, s. 235–239.

BALHAR, Jan et al. *Český jazykový atlas*. Praha: Academia, 1992, 1997, 1999, 2002, 2005.

BĚLIČ, Jaromír. *Nástin české dialektologie*. Praha: SPN, 1972. Dostupné z <https://www.ndk.cz/view/uuid:daa34ac0-3d86-11ed-b06c-005056827e52?page=uuid:dcd0fa67-512e-48fa-99b0-df3d4ae8f5f0> (online 3. 8. 2023)

BENEŠ, Zdeněk. *Historický text a historická kultura*. Praha: Karolinum, 1995.

BOČKOVÁ, Hana. *Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic: Putování aneb Cesta z království českého do města Benátek, odtud po moři do země Svaté, země júdské a dále do Egypta a velikého města Kairu (1608)*. Praha: ÚČL AV ČR, 2019. Dostupné z <https://www.kniznice.cz/component/k2/110> (online 9. 8. 2023)

BOLDAN, Kamil. *Záhada Kroniky trojanské. Počátek českého knihtisku*. Praha: Národní knihovna ČR, 2010.

BRATEKOVÁ, Jitka. *Uplatnění Českého národního korpusu ve výuce českého jazyka*. Brno: MU, 2011. Dostupné z https://is.muni.cz/th/eqvjz/diplomova_prace.pdf (online 31. 10. 2022)

CIHLÁŘOVÁ, Marcela. *Zapojení průřezového tématu mediální výchova do výuky českého jazyka na SŠ*. Praha: FF UK, 2019.

COE, Robert J. et al. *Research Methods & Methodologies in Education*. Los Angeles – London – New Delhi – Singapore – Washington DC – Melbourne: SAGE, 2017.

- CRESWELL, John W.; GUETTERMANN, Timothy C. *Educational Research*. Saddle River, New Jersey: Pearson, 2019.
- CUŘÍN, František et al. *Vývoj českého jazyka a dialektologie*. Praha: SPN, 1964.
- CUŘÍN, František. *Vývoj spisovné češtiny*. Praha: SPN, 1985. Dostupné z <https://www.ndk.cz/view/uuid:8fad1e90-6133-11e2-9d9f-005056827e52?page=uuid:fc898444d69fad08b1c1441d7075e5c5> (online 3. 8. 2023)
- ČANĚK, David; KUČERA, Rudolf. *Národ, národnost, menšiny a rasismus*. Praha: ISE, 1996.
- ČECHOVÁ, Marie. *Teorie a praxe vyučování českému jazyku na gymnáziu*. Praha: UK, 1982.
- ČECHOVÁ, Marie; STYBLÍK, Vlastimil. *Čeština a její vyučování*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1998.
- ČECHOVÁ, Marie; STYBLÍK, Vlastimil. *Didaktika češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989.
- ČAPEK, Vratislav. *Tvorba a výzkum učebnic dějepisu*. Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice, ÚJHS, serie C, 1995, s. 37–54.
- ČERMÁK, František. *Korpus a korpusová lingvistika*. Praha: Karolinum, 2017.
- ČERMÁK, František; BLATNÁ, Renata (eds.). *Jak využívat Český národní korpus*. Praha: NLN, 2005.
- ČERMÁK, František; SCHMIEDTOVÁ, Věra. *Český národní korpus – základní charakteristika a širší souvislosti*. *Knihovnická revue* 15, 2004, 3, s. 152–168. Dostupné z <https://full.nkp.cz/nkkr/pdf/0403/0403152.pdf> (online 31. 10. 2022)
- ČERNÁ, Alena; LEHEČKA; Boris. *Elektronická příprava a publikace starších českých textů*. In ČMEJRKOVÁ, Světlá; HOFFMANOVÁ, Jana; KLÍMOVÁ, Jana. (eds.). *Čeština v pohledu synchronním a diachronním. Stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český*. Praha: Karolinum, 2012, s. 265–269.
- ČERNÁ, Alena. *Elektronické edice starší české literatury*. In POŘÍZKOVÁ, Lenka; NAVRÁTILOVÁ, Martina. (eds.). *Literární a knižní kultura v digitálním věku*. Univerzita Palackého v Olomouci: Olomouc, 2015, s. 121–128.
- ČERNÁ, Alena; LEHEČKA; Boris. *Elektronický slovník staré češtiny a jeho webová prezentace*. *Slavica Wratislaviensia* 147, 2008, s. 79–84.
- ČERNÁ, Alena. *Půlstoletí edičních aktivit v oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR*. *Česká literatura* 57, 2008, 2, s. 302–305.
- ČERNÁ, Alena. *Slovo se špatnou pověstí*. In MITTER, Patrik (ed.). *Minulost, přítomnost a budoucnost v jazyce a v literatuře. Část 1 – jazykovědná*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2011, s. 200–206.

- ČERNÁ, Alena et al. *Veřejně přístupné elektronické zdroje ke studiu historické češtiny oddělení vývoje jazyka ÚJČ AV ČR, v.v.i.* In Hlaváčová, Jaroslava. Sborník Semináře o digitálních zdrojích a službách ve společenských a humanitních vědách (WDH 2015). Praha: UK, 2015, s. 52–59.
- ČERNÁ, Alena. *Vokabulář webový – internetová platforma ESSČ (jeho současnost a budoucnost)*. Jazykovědné aktuality 48, 2011, 1/2, s. 40–43.
- ČERNÁ, Alena. *Vokabulář webový – webové hnízdo pramenů k poznání historické češtiny*. In PIORECKÝ, Karel. *Ostrovny spolehlivého poznání: Elektronické informační zdroje Akademie věd ČR o společnosti a kultuře*. Praha: Středisko společných činností AV ČR, v.v.i., pro kancelář Akademie věd ČR, 2016, s. 21–24.
- ČERNÁ, Alena. *Zpráva o internetové aplikaci Vokabulář webový*. Naše řeč 90, 2007, 3, s. 164.
- ČERVENKOVÁ, Iva. *Žák a učebnice: užívání učebnic na 2. stupni základních škol*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2010.
- DITTMANN, Robert; ULÍČNÝ, Oldřich. (eds.). *Čeština a dějiny*. Olomouc: UP, 2013. Dostupné z <https://sites.ff.cuni.cz/ucjtk/wp-content/uploads/sites/57/2015/11/Cestina-a-dejiny.pdf> (online 3. 8. 2023)
- DITTMANN, Robert (ed.). *Historická mluvnice a historická lexikologie*. Praha: UK, sine. Dostupné z <https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?do=predmet&kod=ABO100654> (online 3. 8. 2023)
- DOLEŽALOVÁ, Olga et al. *Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů na gymnáziích*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007. Dostupné z <https://www.edu.cz/methodology/manual-pro-tvorbu-svp-na-gymnaziich/> (online 20. 6. 2023)
- DUFEK, Ondřej. *Mediální výchova v současných učebnicích českého jazyka*. Praha: FF UK, 2011. Dostupné z https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/37635/BPTX_2010_1_0_144441_0_78118.pdf?sequence=1&isAllowed=y (online 26. 7. 2023)
- DUFEK, Ondřej. *Možnosti mediální výchovy v současných učebnicích českého jazyka*. Český jazyk a literatura 62, 2011/2012, 5, s. 209–217.
- DUŠEK, Jan. *Diachronní tematika v učebnicích českého jazyka pro střední školy*. Usta ad Albim Bohemica 16, 2016, 1, s. 19–27.
- DUŠEK, Jan. *K diachronní lexikologii v učebnicích českého jazyka*. In JANOVEC, Ladislav (ed.). *Propria a apelativa — aktuální otázky; Propria and Appelatives — Current Issues*. Praha: Pedagogická fakulta UK, Ústav pro jazyk český, v. v. i., 2019, s. 309–317.

DUŠEK, Jan. *Vokabulář webový a škola*. JAZYK – LITERATURA – KOMUNIKACE 6, 2017, 2, s. 27–35.

DVOŘÁK, Dominik; DVOŘÁKOVÁ, Michaela; STARÁ, Jana. *Design based research – výzkum učebnic prováděný jejich tvůrci*. In KNECHT, Petr; JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 81–89.

FIDLEROVÁ A., Alena; DITTMANNA, Robert; MARTÍNEK, František; VOLEKOVÁ, Kateřina. *Dějiny češtiny*. Praha: FF UK, 2013. Dostupné z <https://ucjtk.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/sites/57/2015/11/D%C4%9Bjiny-%C4%8De%C5%A1tiny.pdf> (online 3. 8. 2023)

FIDLEROVÁ A., Alena; KUČERA, Karel; ZIKÁNOVÁ, Šárka. *Úvod do studia historického vývoje češtiny*. Praha: FF UK, 2008.

FRIESNEROVÁ, Eva. *Analýza učebnic českého jazyka na 2. stupni základní školy se zaměřením na vybrané komponenty*. Olomouc: UP, 2019. Dostupné z https://theses.cz/id/0hjj3b/Analza_uebnic_eskho_jazyka_na_2._stupni_zkladn_koly_se_za.pdf (online 26. 7. 2023)

FRANTA, David. *Integrovaná výuka českého jazyka, slohu a literatury na gymnáziu. Návrh koncepce*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2021. Dostupné z https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/47346/1/franta_disertacni_prace.pdf (online 8. 11. 2022)

FRANTA, David. *Kněz Oldřich o Postoloprtech loviše... aneb (a)historická gramatika v učebnicích českého jazyka a literatury pro střední školy*. Sine: sine, 2018.

FRANTA, David. *Model integrované výuky předmětu český jazyk a literatura: Praxe z klatovského gymnázia*. In ČECHOVÁ, Marie; SPĚVÁČKOVÁ, Martina (eds.). *Od praxe k teorii a zpět II*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2021, s. 296–313. Dostupné z <https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/43105/1/1.%20d%C3%ADl.pdf> (online 8. 11. 2022)

FRANTA, David. *Modelování integrované výuky předmětu český jazyk a literatura (přednosti a limity)*. In ČECHOVÁ, Marie; SPĚVÁČKOVÁ, Martina (eds.). *Od praxe k teorii a zpět ve vyučování češtině I*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2019, s. 112–129. Dostupné z <https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/43105/1/1.%20d%C3%ADl.pdf> (online 8. 11. 2022)

FUKOVÁ, Irena; NEJEDLÝ, Petr; ŠIMEK, Štěpán. *K připravovanému Slovníku raněnovověké češtiny*. *Naše řeč* 102, 2019, 1–2, s. 76–87.

GILLHAM, Bill. *Developing a Questionnaire*. London – New York: Continuum International Publishing Group, 2010.

- GREGER, David. *Přehled výzkumů učebnic v zahraničí*. In MAŇÁK, Josef; KLAPKO, Dušan (eds). *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006, s. 23–32.
- HÁJKOVÁ, Eva. *Učebnice jako komunikátor*. In LIPERTOVIÁ, Pavla (ed.). *Dovednostní model učitelovy profese*. Praha: Ústřední knihovna – Oborové informační středisko Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy, 1986, s. 139–161.
- HANZOVIÁ, Barbora. *Tvorba elektronických edic v oddělení vývoje jazyka ÚJČ AV ČR*. In ČMEJRKOVÁ, Světlá; HOFFMANOVÁ, Jana; KLÍMOVÁ, Jana. (eds.). *Čeština v pohledu synchronním a diachronním. Stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český*. Praha: Karolinum, 2012, s. 259–263.
- HAVLŮJOVÁ, Hana, CHARVÁTOVÁ, Kateřina, INDROVÁ, Martina aj. *Památky nás baví 2. Předáváme péči o kulturní dědictví žákům 2. stupně základních škol a středoškolákům*. Praha: NPÚ, 2015.
- GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000.
- GREGER, David. *Přehled výzkumů učebnic v zahraničí*. In MAŇÁK, Josef; KLAPKO, Dušan (eds). *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006, s. 23–32.
- HAUSENBLAS, Ondřej. *Vrátíme smysl hodinám češtiny? Úvaha a praktický návrh, jak učinit náš vyučovací předmět hodným žákova zájmu*. Praha: UK, 1997.
- HAUSER, Přemysl et. al. *Didaktika českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ*. Brno: MU, 2007.
- HAUSER, Přemysl et. al. *Didaktika českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ. Díl I. Část obecná*. Brno: MU, 1994.
- HAUSER, Přemysl et. al. *Didaktika českého jazyka pro 2. stupeň ZŠ. Díl II. Jazyková výchova*. Brno: MU, 1994.
- HAVELKA, Tomáš. *Jan Amos Komenský: Labyrint světa a ráj srdce*. Praha: ÚČL AV ČR, 2018. Dostupné z <https://www.kniznice.cz/component/k2/335> (online 9. 8. 2023)
- HAVRÁNEK, Bohuslav. *Nářečí česká*. In *Československá vlastivěda*. Díl III, Jazyk. Praha: Sfinx, 1934, s. 84–218. Dostupné z <https://www.ndk.cz/view/uuid:96c928a0-6735-11e3-8561-005056827e52?page=uuid:d0d62ef0-8119-11e3-8cd6-005056825209> (online 3. 8. 2023)
- HAVRÁNEK, Bohuslav. (ed.). *Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu*. Praha: ČSAV, 1957. Dostupné z <https://service.ucl.cas.cz/edicee/antologie/vybor-z-ceske-literatury/72-vybor-z-ceske-literatury-od-pocatku-po-dobu-husovu> (online 3. 8. 2023)
- HAVRÁNEK, Bohuslav. (ed.): *Výbor z české literatury husitské doby I, II*. Praha ČSAV, 1963, 1964. Dostupné z <https://service.ucl.cas.cz/edicee/antologie/vybor-z-ceske-literatury/73-vybor-z-ceske-literatury-doby-husitske-sv-1>; <https://service.ucl.cas.cz/edicee/antologie/vybor-z-ceske-literatury/74-vybor-z-ceske-literatury-doby-husitske-sv-2> (online 3. 8. 2023)

- HAVRÁNEK, Bohuslav. *Vývoj českého spisovného jazyka*. Praha: UK, 1980. Dostupné z <https://www.ndk.cz/view/uuid:72213580-0a4f-11e3-beb8-005056827e51?page=uuid:3556a1eb-ed0b-43bf-a73c-183fc482836c> (online 3. 8. 2023)
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2016.
- HORÁKOVÁ, Kristýna. *Analýza školních seznamů literárních děl k ústní části maturitní zkoušky z českého jazyka a literatury*. Praha: UK, 2021. Dostupné z <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/148007/120397879.pdf?sequence=1> (online 4. 8. 2023)
- HOŘEJŠÍ, Michal. *Audiokniha Výbor ze staročeské prózy*. Český jazyk a literatura 65, 2014/2015, 5, s. 222–226.
- HRABÍ, Libuše. *K problematice obtížnosti učebnic*. In KNECHT, Petr; JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 177–187.
- CHRÁSKA, Miroslav; KOČVALOVÁ, Ilona. *Kvantitativní design v pedagogických výzkumech začínajících pedagogických pracovníků*. Zlín: UTB, 2014.
- CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu. Základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2011.
- CHYBOVÁ, Barbora; ZÁHOŘOVÁ, Eva. *Lexikální databáze MADLA a možnosti jejího využití*. In ČMEJRKOVÁ, Světlá; HOFFMANOVÁ, Jana; KLÍMOVÁ, Jana. (eds.). *Čeština v pohledu synchronním a diachronním. Stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český*. Praha: Karolinum, 2012, s. 279–283.
- IARTEM. Dostupné z <https://iartem.org/> (online 25. 7. 2023)
- IARTEM e-journal. Dostupné z <https://ojs.bibsys.no/index.php/IARTEM/> (online 31. 7. 2020)
- JALUŠKA, Matouš. *Jan Hus: České listy (1415)*. Praha: ÚČL AV ČR, 2020. Dostupné z <https://www.kniznice.cz/component/k2/461> (online 9. 8. 2023)
- JALUŠKA, Matouš. *Život Ezopův (1557)*. Praha: ÚČL AV ČR, 2018. Dostupné z <https://www.kniznice.cz/component/k2/202> (online 9. 8. 2023)
- JANÍK, Tomáš. *Teorie konceptuální změny a učebnice*. In MAŇÁK, Josef; KLAPKO, Dušan (eds.). *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006, s. 33–44.
- JANÍK, Tomáš; KNECHT, Petr. *Transformace, artikulace a reprezentace vzdělávacího obsahu v učebnicích: k roli didaktických znalostí obsahu autora učebnice*. In KNECHT, Petr; JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 91–105.
- JANOSIK-BIELSKI, Marek. *Vokabulář webový – webové hnízdo pramenů k poznání historické češtiny*. In ČMEJRKOVÁ, Světlá; HOFFMANOVÁ, Jana; KLÍMOVÁ, Jana.

(eds.). *Čeština v pohledu synchronním a diachronním. Stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český*. Praha: Karolinum, 2012, s. 271–273.

JELEMENSKÁ, Patricia. *Môžu žiaci napredovať pri učení sa pojmu ekosystém? Obsahová analýza výkladového textu učebníc na rôznom stupni škôl*. In KNECHT, Petr; JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 165–175.

JELÍNEK, Jaroslav. *Nástin dějin vyučování českému jazyku v letech 1774–1918*. Praha: SPN, 1972.

JELÍNEK, Jaroslav. *Úvod do teorie vyučování českému jazyku*. Praha: SPN, 1979.

JELÍNEK, Milan. *Purismus*. In PLESKALOVÁ, Jana et al. (eds.). *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Praha: Academia, 2007, s. 540–572.

JELÍNEK, Milan; KRČMOVÁ, Marie. *Purismus*. In KARLÍK, Petr et al. (eds.). *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, 2016. Dostupné z <https://www.czechency.org/slovník/PURISMUS> (online 9. 1. 2024)

JEŽKOVÁ, Tereza. *Srozumitelnost příkladových lexikálních jednotek ve vybraných pracovních sešitech českého jazyka pro 8. a 9. třídu ZŠ a odpovídající ročníky gymnázií*. Brno: MU, 2023. Dostupné z https://is.muni.cz/th/eylkk/Srozumitelnost_prikladovych_lexikalnich_jednotek_ve_vybranych_pracovnich_sesitech_ceskeho_jazyka_pro_8._a_9._tridu_ZS_a_odpovidajici_rocniky_gymn_azii.pdf (online 26. 7. 2023)

JEŽKOVÁ, Věra. *Výzkum souboru učebnic němčiny pro základní školy*. In KNECHT, Petr; JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 137–145.

KALISTA, Zdeněk. *České baroko*. Praha: Evropský literární klub, 1941. Dostupné z <https://www.ndk.cz/view/uuid:da5eb3a0-9c47-11e7-920d-005056827e51?page=uuid:d011e510-c8bc-11e7-b059-5ef3fc9ae867> (online 3. 8. 2023)

KARLÍK, Petr et al. (eds.). *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, 2016. Dostupné z <https://www.czechency.org/> (online 3. 8. 2023)

KLAPKO, Dušan. *Evaluační učebnic jako cesta k optimalizaci výchovně-vzdělávacího procesu*. In MAŇÁK, Josef; KLAPKO, Dušan (eds.). *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006, s. 45–51.

KNECHT, Petr. *Hodnocení učebnic zeměpisu z pohledu žáků 2. stupně ZŠ*. In MAŇÁK, Josef; KLAPKO, Dušan (eds.). *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006, s. 85–96.

KNECHT, Petr; JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. In KNECHT, Petr; JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008.

KNECHT, Petr; NAJMANOVÁ, Veronika. *Jak žáci hodnotí učebnice? Podněty pro tvorbu a výzkum učebnic*. In KNECHT, Petr; JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 107–120.

KOCEK, Jan; KOPŘIVOVÁ, Marie; KUČERA, Karel (eds). *Český národní korpus. Úvod a příručka uživatele*. Praha: FF UK, 2000.

KOŘOUSKOVÁ, Gabriela. *Porovnání učebnic českého jazyka v primární škole (se zaměřením na vyjmenovaná slova)*. Ústí nad Labem: UJEP, 2021. Dostupné z <https://portal.ujep.cz/portal/studium/prohlizeni.html> (online 26. 7. 2023)

KOMÁREK, Miroslav. *Dějiny českého jazyka*. Brno: Host, 2012.

KÖNIGSMARKOVÁ, Andrea. *Metody rozvoje učitelské a žákovské kreativity ve vyučování českému jazyku na gymnáziu – se zaměřením na komunikativní dovednosti. Tvůrčí aplikace diachronního přístupu k jazyku*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2013. Dostupné z <https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/10785/1/konigsmarkova.pdf> (online 29. 1. 2024)

KOSEK, Pavel. *Historická mluvnice češtiny – překlenovací seminář*. Brno: MU, 2014. Dostupné z https://digilib.phil.muni.cz/_flysystem/fedora/monography/131101-monography.pdf (online 3. 8. 2023)

KOSEK, Pavel. *Historická mluvnice češtiny I*. Brno: MU, 2014. Dostupné z https://digilib.phil.muni.cz/_flysystem/fedora/monography/130625-monography.pdf (online 3. 8. 2023)

KOSEK, Pavel. *Periodizace vývoje češtiny*. In KARLÍK, Petr et al. (eds.). *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, 2016. Dostupné z <https://www.czechency.org/slovník/PERIODIZACE%20V%C3%9DVOJE%20%C4%8CE%C5%A0TINY> (online 2. 1. 2024)

KOSTEČKA, Jiří. *Do světa češtiny jinak (Didaktika českého jazyka a slohu pro vyučovací praxi)*. Jinočany: H & H, 1993.

KOTULKOVÁ, Beáta. *Analýza učebnic českého jazyka pro 7. třídu ZŠ a jejich didaktické využití se zaměřením na problematiku skladby*. Ostrava: OU, 2023. Dostupné z https://portal.osu.cz/wps/portal!/ut/p/z1/1ZBPC4JAEMU_jVdnWEGkm5aIXrRo0eYSGpsK_mN369CnTyqiILaa2wy_9x5vgKAAGspzW5e6HYeym_cduXsXoxhZiqr5a4DhOeMHcbRCFCfgPwbXwMNixwEKOUAf2vf3X6TW8AyGyfAaxkiEp45D8BU8VtIAIR3Y3X_pz9UjlcDSXEUUkj7JOdzo_WkFhZaqBuhhLIPFws_0c2oNBRPCKae8wLbrM89dQVqfRD2/dz/d5/L01DU0IKSWdrbUNTUS9JUFJBQUlpQ2dBek15cXpHWUEhIS80SkNpam9NTHRCamRSUFlWREc5eC9aN182MEDJMDJPME84RU0zMFFVjRTVUdKMjAxMS8wL3NhLnNwZ19BY3Rpb25MaXN0ZW5lcmg!!/?PC_Z7_60GI02O0O8EM30QEV4SUGJ2011000000_spf_strutsA

ction=!2fthesisDetailDownloadFile.do!3fdiplid%3D58441#Z7_60GI02O0O8EM30QEV4SU
GJ2011 (online 26. 7. 2023)

KOUPIL, Ondřej. *Grammatykáři. Gramatografická a kulturní reflexe češtiny 1533–1672*. Praha: Karolinum, 2017.

KRATOCHVÍLOVÁ, Lada. *Využití korpusové lingvistiky na středních školách*. Brno: MU, 2007. Dostupné z https://is.muni.cz/th/q9g66/diplomova_prace.pdf (online 1. 11. 2022)

KUBRICKÁ, Jana. *Trend genderové korektnosti v učebnicích cizích jazyků*. In MAŇÁK, Josef; KLAPKO, Dušan (eds). *Učebnice pod lupou*. Brno: Paido, 2006, s. 107–110.

KUČERA, Karel. *Diachronní složka Českého národního korpusu a hranice možnosti korpusového výzkumu vývoje češtiny*. *Naše řeč* 97, 2014, 4–5, s. 208–215.

KUČERA, Karel. *Diachronní složka Českého národního korpusu: obecné zásady, kontext a současný stav*. *Listy filologické* 121, 1998, 3–4, s. 303–313.

KUČERA, Karel; STLUKA, Martin; ŘEHOŘKOVÁ, Anna. *Korpus Diakorp*. Sine: Sine. Dostupné z <https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:diakorp> (online 26. 10. 2022).

KUČERA, Karel. *Kvantitativní charakteristika průběhu a uplatnění změn ý > ej, ú > ou a aj > ej v češtině od 14. století do současnosti*. In ČERMÁK, František; BLATNÁ, Renata (eds). *Korpusová lingvistika: Stav a modelové postupy*. Praha: NLN, 2006, s. 210–225.

KULDANOVÁ, Pavlína. *Český jazyk v minulosti*. Ostrava: OU, 2013. Dostupné z <https://projekty.osu.cz/svp/opory/pdf-25-Kuldanova-SO.pdf> (online 3. 8. 2023)

KYAS, Vladimír. *Česká bible v dějinách národního písemnictví*. Řím: Vyšehrad, 1997. Dostupné z <https://www.ndk.cz/view/uuid:e243efa0-f0a5-11e3-b72e-005056827e52?page=uuid:af70db30-ff12-11e3-a680-5ef3fc9bb22f> (online 3. 8. 2023)

LAMPRECHT, Arnošt. *České nářeční texty*. Praha: SPN, 1976. Dostupné z <https://www.ndk.cz/view/uuid:e0783fc0-693f-11e3-8561-005056827e52?page=uuid:3ba6ca20-7a47-11e3-989f-5ef3fc9bb22f> (online 3. 8. 2023)

LAMPRECHT, Arnošt; ŠLOSAR, Dušan; BAUER, Jaroslav. *Historická mluvnice češtiny*. Praha: SPN, 1986. Dostupné z <https://www.ndk.cz/view/uuid:b6ffe200-63a6-11e2-9d9f-005056827e52?page=uuid:9d3e797e47d21b923c05e74629b88fc8> (online 3. 8. 2023)

LEBEDOVÁ, Jana. *Využití práce s Českým národním korpusem ve výuce českého jazyka na střední škole*. Brno: MU, 2021. Dostupné z https://is.muni.cz/th/jg9qk/Lebedova_zaverecna_prace_2021.pdf (online 1. 11. 2022)

LEHÁR, Jan; STICH, Alexandr. *Knih textů I (9. století až 1. třetina 19. století)*. Praha: NLN, 2000. Dostupné z <https://www.ndk.cz/view/uuid:c87400a0-0375-11e4-9789-005056827e52?page=uuid:52a0b1a0-2c7b-11e4-8413-5ef3fc9ae867> (online 3. 8. 2023)

LEHEČKA, Boris. *Obsah a značkování diachronního korpusu češtiny*. Časopis pro moderní filologii 97, 2015, 1, s. 70–77.

LEHEČKA, Boris; MARTÍNEK, František; VAJDLOVÁ, Miloslava. *Příspěvek k poznání české slovní zásoby doby střední*. In KAMPER-WAREJKO, Joanna (ed.). *Studia nad słownictwem dawnym i współczesnym języków słowiańskich*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2007, s. 97–102.

MACOUNOVÁ, Petra. *Soukromý dopis v učebnicích českého jazyka 20. století*. Brno: MU, 2014. Dostupné z https://is.muni.cz/th/i5xpV/Diplomova_prace_O_konecna_verze.pdf (online 26. 7. 2023)

MAŇÁK, Josef. *Funkce učebnice v moderní škole*. In KNECHT, Petr; JANÍK, Tomáš. *Učebnice z pohledu pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2008, s. 19–26.

MAREŠ, Jiří. *Učení z obrazového materiálu*. Pedagogika 45, 1995, 4, s. 318–327.

MAREŠOVÁ, Hana. *Základy historické mluvnice češtiny s texty k rozboru*. Olomouc: UP, 2008. Dostupné z http://kcjl.upol.cz/kombcj/studijni_opory/zaklady_historicke_mluvnice.pdf (online 3. 8. 2023)

MARTÍNEK, František; VAJDLOVÁ, Miloslava. *Elektronické zpracování lexikální excerpce doby střední*. In MISLOVIČOVÁ, Sibyla (ed.). *Jazyk a jazykoveda v pohybe: Zborník štúdií vychádza na počesť Slavomíra Ondrejoviča pri príležitosti jeho životného jubilea*. Bratislava: Veda, 2008, s. 443–449.

MATUROVÁ, Markéta. *Využití nástroje SyD ve výuce češtiny*. Český jazyk a literatura. 67, 2016/2017, 4, s. 183–187.

MARVAN, Jiří. *Jazyk: jeho český příběh. Prvních tisíc let 800–1800. Malý průvodce cestami české lingvoekologie*. Praha: Karolinum, 2015.

MAZÁČOVÁ, Nataša. *Didaktické zamyšlení nad současnými učebnicemi se zvláštním zřetelem k jazykovým učebnicím*. In VALIŠOVÁ, Alena et al. *Historie a perspektivy didaktického myšlení*. Praha: Karolinum, 2004, s. 289–297.

MIKK, Jaan. *Textbook: research and writing*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2000.

MILČÁKOVÁ, Jitka. *Analýza učiva v učebnici českého jazyka pro 8. ročník základní školy z hlediska kognitivních nároků na žáka*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 2011. Dostupné z https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/38567/BPTX_2008_2__0_196178_0_70076.pdf?sequence=1&isAllowed=y (online 26. 7. 2023)

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2006.

SIKOROVÁ, Zuzana; ČERVENKOVÁ, Iva. *Styles of Textbook Use*. New educational review 2014, 1, 112–122.

SIKOROVÁ, Zuzana; VÁCLAVÍK, Marek; ČERVENKOVÁ, Iva. *Užívání tištěných a digitálních zdrojů v práci učitelů 2. stupně ZŠ: hybridizace a remixování*. Studia paedagogica: časopis Ústavu pedagogických věd FF MU Brno. 24, 2019, 3, s. 111–129.

SIKOROVÁ, Zuzana. *Výběr učebnic na základních a středních školách*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2004.

Sine. *Historické středoškolské učebnice českého jazyka*. Praha: UK, sine. Dostupné z http://knihovna.pdf.cuni.cz/docasne/uceb_ces_jazyka.pdf (online 26. 7. 2023)

SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. Praha: Grada, 2007.

SKUTIL, Martin et al. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011.

SLÁDEK, Miloš. *Vítr jest život člověka, aneb Život a smrt v české barokní próze*. Jinočany: H & H, 2000. Dostupné z <https://www.ndk.cz/view/uuid:0585ee60-2d04-11e4-8f64-005056827e52?page=uuid:a21b4930-4b33-11e4-af1d-001018b5eb5c> (online 3. 8. 2023)

SLAVÍK, Jan; JANÍK, Tomáš; NAJVAR, Petr; KNECHT, Petr. *Transdisciplinární didaktika: o učitelském sdílení znalostí a zvyšování kvality výuky napříč obory*. Brno: MU, 2017.

SOLAROVÁ, Hana. *Obohacování slovní zásoby jako součást výuky českého jazyka na SŠ (se zaměřením na přejímání slov z cizích jazyků)*. Hradec Králové: UHK, 2020. Dostupné z <https://theses.cz/id/zog2ny/STAG92146.pdf?zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Du%C4%8Debnice%20%C4%8Desk%C3%A9ho%20jazyka%26start%3D3> (online 26. 7. 2023)

STARÁ, Jana. *Práce učitelů s učebnicemi*. Praha: Univerzita Karlova, 2019.

STARÁ, Marie. *Využití korpusu při výuce českého jazyka na druhém stupni českých základních škol v Chorvatské republice*. Brno: MU, 2020. Dostupné z <https://is.muni.cz/th/i0fo8/pajdiplomka.pdf> (online 1. 11. 2022)

STLUKA, Martin. *Diachronní složka ČNK: využití DČNK ve výzkumu vývoje konkrétních jazykových jevů*. In ČERMÁK, František. *Korpusová lingvistika Praha 2011. 2 Výzkum a výstavba korpusů*. Praha, NLN, 2011, s. 196–219.

SVOBODA, Karel. *Didaktika českého jazyka a slohu*. Praha: SPN, 1977.

SVOBODOVÁ, Andrea; ŠIMEK, Štěpán (eds.). *Elektronický slovník staré češtiny. Soupis pramenů a zkratk*. Praha: ÚJČ AV ČR, 2022. Dostupné z <https://vokabular.ujc.cas.cz/soubory/essc/essc-soupis-pramenu-a-zkratek.pdf> (online 15. 8. 2023)

- SVOBODOVÁ, Jana et al. *Čeština v edukaci: lingvistika a didaktika*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2021.
- SVOBODOVÁ, Jana et al. *Principy a cesty školní výuky českého jazyka*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2017.
- SVOBODOVÁ, Diana. *K pojetí učiva o útvarech národního jazyka ve výuce na 2. stupni ZŠ*. In SVOBODOVÁ, Jana et al. *Principy a cesty školní výuky českého jazyka*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2017, s. 9–39.
- SVOBODOVÁ, Sandra. *Interaktivní učebnice českého jazyka pro 2. stupeň základní školy*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2016. Dostupné z <https://portal.zcu.cz/portal/studium/prohlizeni.html> (online 26. 7. 2023)
- ŠEBESTA, Karel. *Od jazyka ke komunikaci. Didaktika českého jazyka a komunikační výchova*. Praha: Karolinum, 2005.
- ŠLOSAR, Dušan. *Jazyčník*. Praha: Dokořán, 2004.
- ŠLOSAR, Dušan. *Otisky*. Praha: Dokořán, 2006.
- ŠLOSAR, Dušan; VEČERKA, Radoslav. *Spisovný jazyk v dějinách české společnosti*. Praha: SPN, 1979. Dostupné z <https://www.ndk.cz/view/uuid:81234ae0-c89b-11e8-bc37-005056827e51?page=uuid:1fa85950-02ba-11e9-95ba-5ef3fc9bb22f> (online 3. 8. 2023)
- ŠLOSAR, Dušan; VEČERKA, Radoslav; DVOŘÁK, Jan; MALČÍK, Petr. *Spisovný jazyk v dějinách české společnosti*. Brno: Host, 2009.
- ŠLOSAR, Dušan. *Tisíciletá*. Praha: Horizont, 1990. Dostupné z <https://www.ndk.cz/view/uuid:a2f2b3b0-1eb7-11e3-a5bb-005056827e52?page=uuid:eb7c8100-26dd-11e3-b62e-005056825209> (online 17. 8. 2023)
- ŠMEJKALOVÁ, Martina. *Čeština a škola – úryvky skrytých dějin: český jazyk a jeho vyučování na středních školách 1918–1989*. Praha: Karolinum, 2010.
- ŠMEJKALOVÁ, Martina; KOPŘIVOVÁ Marie. *Jazykové korpusy a elektronické zdroje ve výuce českého jazyka*. Praha: Univerzita Karlova, 2019. Dostupné z <https://cuni.futurebooks.cz/book/jazykove-korpusy-elektronicke-zdroje-ve-vyuce-ceskeho-jazyka/?/obalka/> (online 1. 1. 2022)
- ŠMEJKALOVÁ, Martina. *Vyučování českému jazyku na středních školách v letech 1918–1939*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 2005.
- ŠMEJKALOVÁ, Martina. *Vývojová problematika ve vyučování českému jazyku na středních školách v letech 1918–1939*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 2003.
- ŠORMOVÁ, Kateřina; ŠEBESTA, Karel. (eds.). *Korpusy v jazykovém vyučování II*. Praha: FF UK, 2019.

- ŠTĚPÁNÍK, Stanislav. *Výuka češtiny mezi tradicí a inovací*. Praha: Academia, 2020.
- ŠTĚPÁNÍK, Stanislav et al. *Školní výpravy do krajiny češtiny. Didaktika českého jazyka pro základní školy*. Plzeň: Fraus, 2020.
- ŠTĚPÁNÍK, Stanislav; KRČMÁŘOVÁ, Markéta; POLČÁKOVÁ, Jana. *Metodická příručka Český jazyk a literatura. Možnosti integrace ve výuce českého jazyka*. Praha: Národní pedagogický institut ČR, 2020. Dostupné z https://www.projektsypo.cz/dokumenty/Methodicka_prirucka_SYPO_CJL.pdf (online 10. 11. 2022)
- ŠTĚPÁNÍK, Stanislav; ŠMEJKALOVÁ, Martina. *Průvodce začínajícího češtináře*. Praha: Univerzita Karlova, 2016.
- ŠVARŤÍČEK, Roman; ŠEĐOVÁ, Klára et al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2014.
- TROJANOVÁ, Anna. *Uplatnění mezipředmětových přesahů v učebnicích českého jazyka na 2. stupni ZŠ*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2020. Dostupné z <https://portal.zcu.cz/portal/studium/prohlizeni.html> (online 26. 7. 2023)
- UHLÍŘ, Zdeněk. *Manuscriptorium školám*. Dostupné z <http://skolam.manuscriptorium.com/xwiki/wiki/mnsproskoly/view/O%20Manuscriptoriu%20pro%20%C5%A1koly/> (online 26. 10. 2022)
- VAJDLOVÁ, Miloslava. *Elektronický slovník staré češtiny – nový způsob zveřejnění staročeské slovní zásoby*. In MÚCSKOVÁ, Gabriela (ed.). *Varia. XVI. Zborník príspevkov zo XVI. kolokvia mladých jazykovedcov. (Častá - Papiernička 8.–10. 11. 2006)*. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2009, s. 521–526.
- VAJDLOVÁ, Miloslava. *Elektronický slovník staré češtiny v kontextu slavistickém*. In NIŠEVA, Božana; BLAŽEK, David; KREJČÍŘOVÁ, Iveta; SKWARSKA, Karolína; ŠLAUFOVÁ, Eva; VAŠÍČEK, Michal (eds.). *Slovanská lexikografie počátkem 21. století. Sborník příspěvků z mezinárodní konference Praha, 20.–22. 4. 2016*. Praha: Slovanský ústav, 2018, s. 523–530.
- VAJDLOVÁ, Miloslava. *Klady a zápory elektronického zpracování a zveřejnění slovníku (na příkladu Elektronického slovníku staré češtiny)*. *Naše řeč* 102, 2019, 1–2, s. 88–101.
- VAJDLOVÁ, Miloslava. *Minulost a budoucnost Elektronického slovníku staré češtiny*. *Jazykovědné aktuality* 48, 2011, s. 29–34.
- VAŘEKOVÁ, Terezie. *Humanistická perioda u česky píšících autorů*. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity* 49, A 48, Řada jazykovedná, 2000, s. 101–115.

- VEČERKA, Radoslav. *Praslovanština*. In KARLÍK, Petr et al. (eds.). *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, 2016. Dostupné z <https://www.czechency.org/slovník/PRASLOVAN%C5%A0TINA> (online 28. 2. 2024)
- VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*, Praha: Libri, 2006. Dostupné z https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Kategorie:Ti%C5%A1t%C4%9Bn%C3%A1_kniha (online 3. 1. 2024)
- VOIT, Petr. *Fraktura*. In VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*, Praha: Libri, 2006. Dostupné z <https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Fraktura> (online 3. 1. 2024)
- VOIT, Petr. *Švabach*. In VOIT, Petr. *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*, Praha: Libri, 2006. Dostupné z <https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php?title=%C5%A0vabach> (online 3. 1. 2024)
- VOLEKOVÁ, Kateřina. Elektronický slovník staré češtiny. In ČMEJRKOVÁ, Světlá; HOFFMANOVÁ, Jana; KLÍMOVÁ, Jana. (eds.). *Čeština v pohledu synchronním a diachronním. Stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český*. Praha: Karolinum, 2012, s. 275–278.
- Vyhláška č. 177/2009 Sb., o bližších podmínkách ukončování vzdělávání ve středních školách maturitní zkouškou, ve znění účinném od 1. 1. 2022*. Dostupné z https://maturita.ceremat.cz/files/files/zakon-vyhlaska/2021-2022/vyhlaska_177-20091-1-2022_vyzn_zmeny.pdf (online 4. 8. 2023)
- VOJTÍŠEK, Ondřej. *Analýza seznamů děl k maturitě*. Sine: Praha, 2022. Dostupné z <https://uclk.ff.cuni.cz/wp-content/uploads/sites/56/2022/05/Analyza-seznamu-literarnich-del-k-maturite.pdf> (online 13. 1. 2024)
- VOJTÍŠEK, Ondřej. *Literární kánon z maturitní perspektivy*. Český jazyk a literatura 72, 2021/2022, 5, s. 226–231.
- VORLÍČEK, Chrudoš. *Budeme mít novou učebnici pedagogiky?* Pedagogická orientace 4, 1994, 12–13, s. 156–160.
- WACLAWIČOVÁ Martina; GOLÁŇOVÁ, Hana. *Mapka: A map application for working with corpora of spoken Czech*. Jazykovedný časopis 72, 2021, 2, s. 502–509.
- WACLAWIČOVÁ Martina; GOLÁŇOVÁ, Hana. *Nářeční korpus DIALEKT a jeho použití ve výuce češtiny*. Český jazyk a literatura 69, 2018/2019, 3, s. 127–133.
- WACLAWIČOVÁ Martina; GOLÁŇOVÁ, Hana. *The DIALEKT corpus and its possibilities*. Jazykovedný časopis 70, 2019, 2, s. 336–344.
- WAHLA, Arnošt. *Strukturní složky učebnic geografie*. Praha: SPN, 1983.

ZÁBRANSKÝ, Lukáš. *Stará čeština*. Hradec Králové: UHK, 2014. Dostupné z https://inpdf.uhk.cz/wp-content/uploads/2014/03/Stara_cestina-Zabransky.pdf (online)

ZÁCHOVÁ, Kristina. *Korpusy a jejich využití ve výuce českého jazyka na ZŠ A SŠ*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. Dostupné z https://theses.cz/id/jimzw1/KBH-Zachova-BP-korpusy_a_jejich_vyuziti.pdf (online 1. 11. 2022)

ZEMÁNKOVÁ, Zlata. *Využití počítačových nástrojů ve výuce českého jazyka na střední škole*. Brno: FF MU, 2021. Dostupné z https://is.muni.cz/th/x25zc/Vyuziti_pocitacovych_nastroju_ve_vyuce_ceskeho_jazyka_na_SS.pdf (online 31. 10. 2022)

ZEMANOVÁ, Žaneta. *K problematice Českého národního korpusu*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2019. Dostupné z <https://www.korpus.cz/files/biblio/2768/BP%20%C5%BDaneta%20Zemanov%C3%A1%20K%20problematice%20%C4%8Cesk%C3%A9ho%20n%C3%A1rodn%C3%ADho%20korpusu.pdf?v=1562597294> (online 31. 10. 2022)

ZEMANOVÁ, Žaneta. *Využití Českého národního korpusu ve výuce českého jazyka*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2021. Dostupné z https://theses.cz/id/8gw1qq/DP_Bc_Zaneta_Zemanova_Vyuziti_Ceskeho_narodniho_korpusu_v.pdf (online 31. 10. 2022)

ZOUHAROVÁ, Pavlína. *Využití reklamy v učivu českého jazyka na druhém stupni základní školy*. Brno: MU, 2019. Dostupné z https://is.muni.cz/th/pvilp/Zouharova_Pavlina__397211__diplomova_prace.pdf (online 26. 7. 2023)

ZUJEV, Dmitrij Dmitrijevič. *Ako tvoríť učebnice*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1986.

Internetové zdroje:

Akademický slovník současné češtiny (2017–2024). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupné z <https://slovníkcestiny.cz> (online 3. 1. 2023).

Czech medieval sources FONTES. Praha: FLÚ AV ČR, sine. Dostupné z <https://sources.cms.flu.cas.cz/src/index.php> (online 16. 6. 2023)

Česká nářečí. Dostupné z <https://www.ceskanareci.cz/> (online 10. 8. 2023)

GOLÁŇOVÁ, Hana; KUPKA, Karel. *Mapa nářečí českého jazyka*. Verze ze dne 4. 1. 2022. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK, 2022. Dostupné z <http://www.korpus.cz> (online 1. 11. 2022)

Internetová jazyková příručka. Dostupné z <https://prirucka.ujc.cas.cz/> (online 4. 1. 2024)

Knihopis. Praha: NK ČR, sine. Dostupné z <http://www.knihopis.cz/> (online 1. 11. 2022)

Komenský k tabuli! Dostupné z https://www.muzeumznojmo.cz/Vystavy-Komensk%C3%BD-k-tabuli!-...-PRODLOU%C5%BDENO!_250 (online 10. 8. 2023)

Manuscriptorium: Digital Library of Written Cultural Heritage. Dostupné z <https://www.manuscriptorium.com/cs> (online 26. 10. 2022)

NEJEDLÝ, Petr et al. *Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny*. Praha: ÚJČ AV ČR, 2012. Verze aplikace: 1.0.0.0. Dostupné z <https://madla.ujc.cas.cz/> (online 26. 10. 2022)

Portál literárních muzeí. Dostupné z <http://www.literarnimuzea.cz/> (online 10. 8. 2023)

Příruční slovník jazyka českého, Kartotéka lexikálního archivu (1911–1991). Dostupné z <https://bara.ujc.cas.cz/psjc/> (online 4. 1. 2024)

Slovník nářečí českého jazyka. Dostupné z <https://sncj.ujc.cas.cz/> (online 3. 8. 2023)

Svět Komenského Fulnek. Dostupné z <https://www.muzeumnj.cz/fulnek> (online 10. 8. 2023)

Stáže pro středoškoláky. Přehled stáží Akademie věd ČR pro středoškolské studenty v roce 2024. Dostupné z <https://www.otevrenaveda.cz/cs/staze-pro-studenty/Prehled-stazi/?cPage=0&a01zac=&a12=&a07=34&a16=> (online 6. 2. 2024)

SyD. Korpusový výzkum variant. Dostupné z <https://syd.korpus.cz/> (online 1. 11. 2022)

Vokabulář webový. Verze 1.1.21 vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupné z <http://vokabular.ujc.cas.cz> (online 19. 10. 2022)

Výstava Grammatyka Česka. Dostupné z <https://www.kudyznudy.cz/akce/vystava-grammatyka-czeska-1> (online 10. 8. 2023)

PŘÍLOHA

PŘÍLOHA: A. Seznam škol z vybraných krajů s informacemi vztahujícími se k vývoji češtiny v jejich ŠVP

číslo	Škola	1. ročník	2. a 3. ročník	4. ročník	Učebnice, poznámky
1	Gymnázium Jana Nerudy (6, státní, Praha 1) ⁶¹²	Žáci získají poučení o vzniku a vývoji jazyka obecně i češtiny.	3. ročník: Orientace v přehledu české jazykovědy (19. století)	Žáci se seznamují s historickým vývojem češtiny a jeho kořeny. Věnují se hláskosloví, tvarosloví a skladbě a přitom interpretují staročeské umělecké texty.	Učebnice se schvalovací doložkou MŠMT a různé typy textů. Vzdělávací obsah tohoto oboru má komplexní charakter, ale pro přehlednost je rozdělen do tří složek: komunikační a slohové výchovy, jazykové výchovy a literární výchovy. Ve výuce se ale vzdělávací obsah jednotlivých složek vzájemně prolíná.
2	Akademické gymnázium (4, státní, Praha 1) ⁶¹³	Původ a vývoj českého jazyka.	2. ročník: Práce se slovníky, s ohledem na etymologii.	Opakování vývoje českého jazyka.	Výuka je rozdělena do tří vzájemně propojených složek – literární výchovy, jazykové výchovy a komunikační a slohové výchovy.
3	Gymnázium Jiřího Gutha-Jarkovského (8, státní, Praha 1)	X	x	X	x
4	Gymnázium profesora Jana Patočky (4, 8, státní, Praha 1) ⁶¹⁴	Základy vývoje českého jazyka: Žáci identifikují důležité mezníky vývoje češtiny.			Předmět je rozdělen na tři disciplíny – literární výchovu, jazykovou výchovu a komunikační a slohovou výchovu, které tvoří svébytné celky, ale zároveň jsou ve výuce často propojovány.
5	Malostranské gymnázium (8, státní, Praha 1) ⁶¹⁵	? Na vybraných textech popíše základní rysy češtiny a vysvětlí vývojové tendence.			Předmět se skládá ze složky jazyk a jazyková komunikace, literární komunikace. Ve výuce se obě složky vzájemně prolínají.
6	Gymnázium Jana Palacha (4, soukromé, Praha 1) ⁶¹⁶	Žáci analyzují historický vývoj jazyka (hláskosloví, tvarosloví, syntax) a pravopisu (druhy pravopisu) na našem území v období středověku, konkrétně v písních středověku Hospodine,		Žáci postihnou rozdíly ve vývoji češtiny a slovenštiny (hláskosloví, tvarosloví, slovní zásoba, syntax)	Cíle vyučovacího předmětu český jazyk a literatura lze dosáhnout při těsném propojení jeho jazykové a literární složky.

⁶¹² WEINEROVÁ, Zuzana. *GJN – všeobecné studium*. Praha: Gymnázium Jana Nerudy, 2017, s. 59, 77–78, 94, 99.

⁶¹³ ŠTĚRBA, Milan. *Školní vzdělávací program*. Praha: Akademické gymnázium, 2009, s. 49, 50, 52, 55.

⁶¹⁴ DRAKE, Jana. *Školní vzdělávací program Vzdělání – cesta ke svobodě*. Praha: Gymnázium prof. Jana Patočky, 2009, s. 20, 25.

⁶¹⁵ LEDVINKA, Tomáš. *Školní vzdělávací program pro gymnázia, vyšší stupeň víceletého gymnázia*. Praha: Malostranské gymnázium, 2022, s. 20, 22.

⁶¹⁶ MUSIL, Michal. *Školní vzdělávací program GJP*. Praha: Gymnázium Jana Palacha, 2017, s. 43, 45–47, 56.

		pomiluj ny, Svatý Václave, Kdož jsú boží bojovníci a Legendě o svaté Kateřině. Kromě toho se seznamují i s praslovanštinou a staroslověňštinou Žáci objasní vztah češtiny a dalších slovanských jazyků.			
7	1. Slovanské gymnázium a jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky (8, soukromé, Praha 1)	x	x	x	x
8	Gymnázium ARTION (4, soukromé, Praha 1)	x	x	x	x
9	Gymnázium Paměti národa (4, soukromé, Praha 1)	x	x	x	X
10	Vyšší odborná škola ekonomických studií, Gymnázium, Střední průmyslová škola potravinářských technologií a Střední odborná škola přírodovědná a veterinární, Praha 2, Podskalská 10 (4, státní, Praha 2)	x	x	x	x
11	Arcibiskupské gymnázium (8, církevní, Praha 2) ⁶¹⁷	Žáci se učí o vývoji českého jazyka. Seznamují se s dějinami české jazykovědy od počátku do Josefa Dobrovského (osobnosti, díla, témata, dobové souvislosti).	2. ročník: Žáci se seznamují s dějinami české jazykovědy 19 a počátku 20. století.	Historický vývoj češtiny je přímo tématem. Studenti pracují i s texty.	Předmět ČJL má komplexní charakter, v průběhu výuky se v něm však prolínají tři složky: jazyková výchova, komunikační a slohová výchova, literární výchova Učebnice: Kostečka
12	Gymnázium Evolution (4, 6, 8, soukromé, Praha 2, Praha 4)	x	x	x	x
13	Gymnázium, Praha 2, Botičská 1 (4. státní, Praha 2) ⁶¹⁸	Žáci se učí o vývojových etapách a tendencích českého jazyka.		Žáci se učí o historickém vývoji češtiny.	Vzdělávací obsah předmětu má komplexní charakter, ale pro lepší přehlednost je rozdělen do dvou složek: jazyk a jazyková komunikace a literární komunikace. Ve výuce se jednotlivé složky prolínají.
14	Lauderova mateřská škola, základní škola a gymnázium	Žáci stručně zasadí vznik písma do dobového kontextu, uvedou	2. ročník Žáci uvedou hlavní		V jazykové části žáci prohlubují své znalosti z

⁶¹⁷ Sine. *Učební osnovy*. Praha: Arcibiskupské gymnázium, 2022, s. 1, 12–15.

⁶¹⁸ Sine. *Český jazyk a literatura*. In LUŇÁK, Stanislav. *Školní vzdělávací program pro gymnázium*. Praha: Gymnázium Botičská, 2017, s. 1, 4, 5, 15.

	při Židovské obci v Praze (8, církevní, Praha 2) ⁶¹⁹	základní druhy písma. Žáci uvedou hlavní znaky staré češtiny, na konkrétních textech najdou znaky středověkého pravopisu. Souvisí s tím učivo staroslověnské písemnictví a česká středověká literatura.	znaky humanistické češtiny, najdou shody a rozdíly mezi humanistickou češtinou, pobělohorskou češtinou, češtinou 18. a 19. století. předchozích ročníků		nižšího stupně, osvojují si odbornou terminologii, seznamují se s dějinami jazykovědy. Cílem výuky je žák, který chápe jazyk jako živoucí a funkční organizmus.
15	Gymnázium a Hudební škola hlavního města Prahy (8, státní, Praha 3)	x	x	x	x
16	Gymnázium Karla Sladkovského (4, 8, státní, Praha 3)	x	x	x	x
17	Gymnázium Na Pražačce (6, státní, Praha 3) ⁶²⁰	Žáci se věnují české jazykovědě do počátku 19. století (od počátků do 17. století: Bartoloměj z Chlumce, Jan Hus, Viktorin Kornel, Jan Blahoslav, Daniel Adam z Veleslavína, Jan Amos Komenský; období 17. a 18. století, Josef Dobrovský).	x	Žáci chápou roli lingvistického bádání ve vztahu k proměně češtiny a znají přední osobnosti domácí a světové lingvistiky. Žáci vnímají diachronní proměnu češtiny a znají nejvýznamnější historické rysy mateřského jazyka (historický vývoj češtiny – hláskosloví, tvarosloví, skladba).	Vzdělávací obsah předmětu je rozdělen do složky jazykové výchovy, komunikační a slohové výchovy a literární výchovy.
18	Škola mezinárodních a veřejných vztahů Praha, Střední odborná škola, Gymnázium, s. r. o. (4, soukromé, Praha 4)	x	x	x	x
19	EDUCAnet – gymnázium, střední odborná škola a základní škola Praha (4, soukromé, Praha 4)	x	x	x	x
20	Gymnázium Elišky Krásnohorské (4, 8, státní, Praha 4) ⁶²¹	Žáci se seznamují s písmem, jeho vznikem a druhy. Žáci se seznamují s dějinami zkoumání jazyka u nás a objasní myšlenky českých jazykovědců do národního obrození (počátky české jazykovědy, Josef Dobrovský, Josef Jungmann).	2. ročník: Žáci se věnují jazykovědě 19. století.		Předmět ČJL se skládá ze tří vzájemně propojených tematických okruhů: komunikační a slohové dovednosti, jazykové a také literární vzdělávání.
21	Gymnázium Milady Horákové (4, státní, Praha 4)	x	x	x	x

⁶¹⁹ KARAS, Petr. *LE – CHAJIM MASKILIM. Školní vzdělávací program pro osmileté gymnázium*. Praha: Lauderova mateřská škola, základní škola a gymnázium při Židovské obci v Praze, 2015, s. 29, 61, 64, 65.

⁶²⁰ KAŠPAR, Martin. *Školní vzdělávací program Gymnázia Na Pražačce*. Praha: Gymnázium Na Pražačce, 2022, s. 62, 72, 74, 79.

⁶²¹ BEDNÁŘ, Karel. *Vzděláním ke schopnosti porozumět druhým*. Praha: Gymnázium Elišky Krásnohorské, 2019, s. 56, 57, 59, 61, 70, 71, 75, 77.

22	Gymnázium Opatov (4, 8, státní, Praha 4) ⁶²²	Žáci vyvodí důvody vzniku písma a identifikují jeho různé funkce, porovnají různé druhy písma v textech.			Obsah ČJL je rozdělen do dvou vzájemně se prostupujících složek jazyk a jazyková komunikace, literární komunikace.
23	Gymnázium, Praha 4, Budějovická 680 (6, 8, státní, Praha 4) ⁶²³	Žáci se věnují písmu, jeho vývoji a druhům.		Žáci se věnují vývoji slovanských jazyků a nástinu historického vývoje češtiny	Ve stanovené týdenní hodinové dotaci se zpravidla zvlášť vyčleňují hodiny literatury a českého jazyka včetně slohového výcviku (1. ročník: 1J/S + 3L, 2. ročník: 1J/S + 3L, 3. ročník: 1J/S + 3L, 4. ročník: 1J/S + 3L). Tuto diferenciaci je potřeba chápat především jako stanovení poměru v zastoupení jednotlivých základních oblastí výuky předmětu. Nevylučuje se tím vyučování v blocích (např. blok literatury, blok slohu) ani zastoupení všech tří základních oblastí výuky předmětu v každé hodině. Způsob realizace jazykové, slohové a literární výchovy v předmětu si volí vyučující.
24	Gymnázium, Praha 4, Na Vítězné pláni 1160 (4, 6, státní, Praha 4) ⁶²⁴	V rámci výuky literatury ⁶²⁵ žáci dovedou identifikovat staroslověnský, staročeský text, vysvětlí jejich funkci a vyloží jejich postavení v kontextu středověké literatury, jsou schopni vnímat souvislosti mezi historickou událostí, literárním dílem a jeho autorem. Učivem je nejstarší česká literatura od staroslověnských počátků po husitství (legendistika,		Žáci chápou vývojové tendence současné spisovné češtiny v kontextu historického vývoje jazyka. Učivem je vývoj jazyka. Také se seznamují s hlavními představiteli české jazykovědy minulosti i současnosti. ⁶²⁷	Ve výuce ČJL se obsah jednotlivých složek (jazyková výchova, komunikační a slohová výchova, literární výchova) vzájemně prolíná a doplňuje.

⁶²² PEŘINA, Jan. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání – denní forma vzdělávání*. Praha: Gymnázium Opatov, 2020, s. 144, 147–148.

⁶²³ Sine. *Český jazyk a literatura*. Praha: Gymnázium Budějovická, 2021, s. 187, 190, 192, 204, 208.

⁶²⁴ MERVÍNSKÝ, Jaroslav. *Školní vzdělávací program. Gymnázium Na Vítězné pláni. Čtyřletý program*. Praha: Gymnázium Na Vítězné pláni, 2020, s. 22, 24, 26, 33. Podobně i v MERVÍNSKÝ, Jaroslav. *Školní vzdělávací program. Gymnázium Na Vítězné pláni. Šestiletý program*. Praha: Gymnázium Na Vítězné pláni, 2020, s. 27,

⁶²⁵ V 6letém studiu je výuka literatury podrobnější a starší česká literatura je zařazena již do 2. ročníku. Je zde jiná formulace než ve 4letém ŠVP, přestože se budou věnovat literatuře nejspíš podrobněji. Srov. MERVÍNSKÝ, Jaroslav. *Školní vzdělávací program. Gymnázium Na Vítězné pláni. Šestiletý program*. Praha: Gymnázium Na Vítězné pláni, 2020, s. 31.

		kroniky, duchovní písně, satira a drama). Žáci se věnují písmu, jeho vzniku a druhům. ⁶²⁶			
25	Gymnázium, Praha 4, Písnická 760 (4, 8, státní, Praha 4) ⁶²⁸	Žáci při práci s různými ukázkami textů starší i současné literatury získávají informace o vývoji češtiny.		Žáci dokážou se znalostmi z historické mluvnice vysvětlit leckteré zdánlivě nelogické jazykové jevy, prohloubí si schopnost interpretace staročeských uměleckých textů. Učivem jsou vybrané kapitoly historického vývoje češtiny.	Osnovy čtyřletého studia a osmiletého studia počítají s učebnicovou řadou od J. Kostečky pro jazykovou výuku.
26	Gymnázium, Praha 4, Postupická 3150 ⁶²⁹	V rámci literatury umí volně reprodukovat přečtený nebo slyšený text a charakterizovat jazykovou stránku textu (literatura do přelomu 18. a 19. století). Žáci se seznamují s písmem, jeho vznikem, vývojem a druhy. ⁶³⁰			Předmět je rozdělen do dvou tematických oblastí: literární části a jazykově-slohové části.
27	Klasické gymnázium Modřany a základní škola, s. r. o. (4, 6, 8, soukromé, Praha 4)	x	x	x	2 samostatné předměty.
28	Mateřská škola, základní škola a gymnázium sv. Augustina (4, církevní, Praha 4) ⁶³¹	Žáci objasní vztah češtiny a jiných slovanských jazyků, zvláště slovenštiny.		Žáci charakterizují základní etapy vývoje literárního jazyka. Věnují se vývoji českého jazyka a pravopisu a přehledu vývoje naší jazykovědy,	Výuka je rozdělena na literární výchovu a jazykovou a komunikační výchovu. V každém ročníku připadá jedna (příp. dvě) hodiny z přidělené dotace na jazykovou část a dvě (příp. tři) hodiny na část literární. Ve všech složkách předmětu se žák postupně učí pracovat s náročnějšími texty odbornými i uměleckými, poznává bohatství mateřského jazyka a předmět se stává i prostředkem esteticko-výchovného působení.

⁶²⁷ Oba výstupy a učivo jsou obdobné i v MERVÍNSKÝ, Jaroslav. *Školní vzdělávací program. Gymnázium Na Vítězné pláni. Šestiletý program*. Praha: Gymnázium Na Vítězné pláni, 2020, s. 44.

⁶²⁶ MERVÍNSKÝ, Jaroslav. *Školní vzdělávací program. Gymnázium Na Vítězné pláni. Šestiletý program*. Praha: Gymnázium Na Vítězné pláni, 2020, s. 36.

⁶²⁸ KOLÍN, Julius. *Školní vzdělávací program dle RVP (pro čtyřleté studium a vyšší stupeň osmiletého studia)*. Praha: Gymnázium Písnická, 2020, s. 13, 14, 20.

⁶²⁹ HURTLOVÁ, Šárka. *Školní vzdělávací program (vytvořený podle RVP GV) čtyřleté gymnázium*. Praha: Gymnázium, Postupická, 2022, s. 34, 36, 37.

⁶³⁰ Srov. i HURTLOVÁ, Šárka. *Školní vzdělávací program (vytvořený podle RVP GV) šestileté gymnázium*. Praha: Gymnázium, Postupická, 2022, s. 71, 72.

⁶³¹ PROVECHO, Juan. „*Všemi smysly, rozumem a srdcem*“. Praha: Škola sv. Augustina, 2019, s. 19, 22, 27.

29	Pražské humanitní gymnázium (4, 8, soukromé, Praha 4) ⁶³²	? Školní výstup: žák odlišuje různé variety národního jazyka a vhodně jich využívá ve svém jazykovém projevu v souladu s komunikační situací. > Učivo: stratifikace českého jazyka, vývoj českého jazyka.			Český jazyk a literatura se skládá ze dvou tematických okruhů: jazyk a jazyková komunikace a literární komunikace.
30	Rakouské gymnázium v Praze (6, soukromé, Praha 4) ⁶³³			Žáci získávají základní vhlad do historického vývoje češtiny.	Vzdělávací obsah předmětu má komplexní charakter, ale pro přehlednost je rozdělen do dvou složek – jazyk a jazyková komunikace a literární komunikace. Ve výuce se vzdělávací obsah jednotlivých složek navzájem prolíná.
31	Smíchovská střední průmyslová škola a gymnázium (4, státní, Praha 5) ⁶³⁴	x	x	x	Učivo nebylo v ŠVP rozepsané do ročníků, je konkretizováno v tematických plánech učitelů.
32	Gymnázium Christiana Dopplera (4, 8, státní, Praha 5)	x	x	x	x
33	Gymnázium Jaroslava Heyrovského (8, státní, Praha 5) ⁶³⁵	? Výstup: žák je schopen při analýze vybraných textů popsat základní rysy češtiny a vysvětlit zákonitosti vývoje i současné vývojové tendence > Učivo: základní vývojové tendence českého jazyka – obecné změny V rámci literatury od staroslověnského písemnictví do husitské doby se dotýkají i jazyka. Žáci se seznamují s písmem, jeho vznikem a druhy.		Žáci se seznamují s historickým vývojem češtiny jako samostatným tématem a významnými osobnostmi české jazykovědy.	Výuka je rozdělena na jazykovou a komunikační výchovu a na literární výchovu. Zároveň je výuka českého jazyka a literatury vedena tak, aby si žáci uvědomili propojenost jazykové, komunikační a literární výchovy.
34A	Gymnázium mezinárodních a veřejných vztahů Praha (4, 6, 8, soukromé, Praha 5) – ŠVP Umění komunikovat ⁶³⁶	Žáci klasifikují a v základních rysech analyzují slovanské jazyky, poznávají je a uvědomují si jejich společné i rozdílné rysy.	2. ročník Žáci znají vývoj české jazykovědy a klíčové osobnosti a historicko-		Učitel zařazuje do výuky návštěvu různých kulturních a vědeckých institucí a zapojuje se do programů dle aktuálních

⁶³² BOČANOVÁ, Tereza. *Vzdělání pro 3. tisíciletí*. Praha: Pražské humanitní gymnázium, 2022, s. 25, 30.

⁶³³ HALEŠ, Isabella. *Školní vzdělávací program pro dvojjazyčné gymnázium. Šestileté vzdělávání – bilingvní*. Praha: Rakouské gymnázium v Praze, 2019, s. 26, 35.

⁶³⁴ SÁBLÍK, Radko. *Gymnaziální třída*. Praha: Smíchovská střední průmyslová škola, 2020, s. 27–34.

⁶³⁵ BAUER, Vilém. *Prima až oktáva denního osmiletého studia*. Praha: Gymnázium Jaroslava Heyrovského, 2022, s. 15, 38, 39, 47.

⁶³⁶ ZAJÍČKOVÁ, Renáta. *Školní vzdělávací program Umění komunikovat*. Praha: Gymnázium mezinárodních a veřejných vztahů, 2018, s. 49, 51, 54. Srov. i TŘEBICKÁ, Hana. *Školní vzdělávací program čtyřletého gymnázia zpracovaný pro 1.–4. ročník gymnázia (podle RVP G) Umění komunikovat II*. Praha: Gymnázium mezinárodních a veřejných vztahů, 2020, s. 61, 63, 64, 66.

		Žáci popíší vývoj české jazykovědy od počátků do 18. století, znají klíčové osobnosti vývoje české jazykovědy, historicko-společenský kontext jejich práce. Žáci klasifikují druhy písma v historickém i současném kontextu, identifikují základní typy světového písma (vznik a druhy písma). Žáci reflektují vývojové tendence jazyka v historickém kontextu i v kontextu současnosti – učivem je pravopis.	společenský kontext jejich práce v 19. a na počátku 20. století.		nabídek knihoven, divadel, literárních besed, ÚJČ AV ČR apod
34B	Gymnázium mezinárodních a veřejných vztahů Praha (4, 6, 8, soukromé, Praha 5) – ŠVP Projektovou výukou k všestrannosti ⁶³⁷	Žáci popíší vývoj české jazykovědy od počátků do 18. století.	2. ročník: Žáci popíší vývoj české jazykovědy v 19. století a na počátku 20. století.	Žáci na konkrétních textech popíší základní rysy češtiny a jejího historického vývoje (hláskosloví, tvarosloví) i současné vývojové tendence.	
35	Gymnázium Oty Pavla (4, 6, státní, Praha 5) ⁶³⁸	Výstup: na vybraných textech objasní základní rysy češtiny a vysvětlí zákonitosti jejího vývoje > Žáci se věnují češtině v souvislosti s příbuznými jazyky.		? Výstup: analyzuje vybraný text, popíše základní rysy češtiny, vysvětlí zákonitosti jejího vývoje i současné tendence > Učivo: Základní vývojové tendence českého jazyka: shrnutí vývoje	Předmět tvoří dvě složky (jazyk a jazyková komunikace, literární komunikace), které se navzájem prolínají.
36	Gymnázium, Praha 5, Na Zatlance 11 (4, státní, Praha 5) – objevovat a rozvíjet ⁶³⁹		2. ročník Žáci se seznamují s metodami vědecké práce (excerpce, práce s korpusem, stránky ÚJČ, slovníky a jejich využití).	? Výstup: vysvětlí zákonitosti vývoje češtiny i její současné vývojové tendence	? Celoroční projekt Konference o jazyku zaměřený na lexikologii završený sestavením sborníku – témata: bulvární tisk, média, jazyk politiků, zájmových skupin, různých generací, čeština jako cizí jazyk atd. Školení pro vyučující ČJ – práce s ČNK.
37	Gymnázium, Praha 5, Nad Kavalírkou 1 (8, státní, Praha 5)	x	x	x	x

⁶³⁷ ZAJÍČKOVÁ, Renáta. *Školní vzdělávací program Projektovou výukou k všestrannosti I*. Praha: Gymnázium mezinárodních a veřejných vztahů, 2016, s. 44, 46, 50. Srov. i ZAJÍČKOVÁ, Renáta. *Školní vzdělávací program Projektovou výukou k všestrannosti II*. Praha: Gymnázium mezinárodních a veřejných vztahů, 2017, s. 26, 29, 32.

⁶³⁸ HRKALOVÁ, Jana. *Školní vzdělávací program Gymnázia Oty Pavla čtyřletý*. Praha: Gymnázium Oty Pavla, 2018, s. 17, 19, 20, 25. 6leté studium má výstupy a učivo ŠVP odpovídající 4letému, ale stejně jako na jiných školách, kde se víceleté a 4leté studium neliší obsahem osnov v ŠVP, je jeho vzdělávací obsah rozšířený. Srov. HRKALOVÁ, Jana. *Školní vzdělávací program Gymnázia Oty Pavla šestiletý*. Praha: Gymnázium Oty Pavla, 2018, s. 32.

⁶³⁹ KMENTOVÁ, Jitka. *Objevovat a rozvíjet*. Praha: Gymnázium Na Zatlance, 2010, s. 48, 49, 53.

38	Hotelová škola a Gymnázium Radlická (4, státní, Praha 5)	x	x	x	x
39	Německá škola v Praze s. r. o. – zahraniční škola a gymnázium (7. soukromé, Praha 5)	x	x	x	x
40	Vyšší odborná škola pedagogická a sociální, Střední odborná škola pedagogická a Gymnázium, Praha 6, Evropská 33 (4, státní, Praha 6) ⁶⁴⁰	Žáci se seznamují se vznikem a vývojem písma.	3. ročník: Žáci se věnují etymologii.		
41	Obchodní akademie Bubeneč (4, státní, Praha 6) ⁶⁴¹	Literatura: V rámci literatury dovedou identifikovat staroslověnský, staročeský text, vysvětlí jejich funkci a vyloží jejich postavení v kontextu středověké literatury. Učivem je nejstarší česká literatura od staroslověnských počátků po husitství (legendy, kroniky, duchovní písně, satira a drama). Žáci se seznamují s písmem, jeho vznikem a druhy.		Žáci chápou vývojové tendence současné spisovné češtiny v kontextu historického vývoje jazyka, učivem je vývoj jazyka. Žáci se seznámí s hlavními představiteli české jazykovědy (učivem je vývoj jazykovědy).	Vzdělávací obsah předmětu tvoří 3 složky (jazyková výchova, komunikační a slohová výchova, literární výchova). Obsah jednotlivých složek se vzájemně prolíná a doplňuje.
42	Gymnázium Jana Keplera (4, 8, státní, Praha 6) ⁶⁴²		2. ročník Žáci se seznamují s písmem, jeho vznikem a druhy. 3. ročník: Žáci se věnují základním vývojovým tendencím českého jazyka s ohledem na národní obrození – problém normy a kodifikace, jazykový nacionalismus (v souvislosti s literaturou). ? Výstup RVP: při analýze vybraných textů popíše základní rysy češtiny a vysvětlí		Osnovy čtyřletého studia se shodují s učivem vyššího stupně osmiletého gymnázia; vyšší náročnost druhého stupně osmiletého gymnázia oproti čtyřletému studiu nebude řešena osnovami, ale volbou náročnějšího učitele, metod či textů, a projeví se tak až v konkrétním tematickém plánu učitele.

⁶⁴⁰ DRTINA, Pavel. *Gymnázium – esteticko výchovné předměty*. Praha: Vyšší odborná škola pedagogická a sociální, Střední odborná škola pedagogická a Gymnázium, 2017, s. 25, 29.

⁶⁴¹ NOVÁKOVÁ, Radka. *Humanitní gymnázium Bubeneč*. Praha: Obchodní akademie a gymnázium Bubeneč, 2023, s. 27, 30, 31, 37.

⁶⁴² Sine. *Český jazyk a literatura*. In RŮŽIČKA, Jiří. *Per aspera ad astra*. Praha: Gymnázium Jana Keplera, 2014, s. 1, 9, 16.

			zákonitosti jejího vývoje i současně vývojové tendence > Učivo ŠVP: komplexní analýza textů v návaznosti na výuku literatury.		
43	Gymnázium, Praha 6, Arabská 14 (4, státní, Praha 6) ⁶⁴³	? Výstup: žák popíše základní rysy češtiny a vysvětlí zákonitosti jejího vývoje i současně vývojové tendence > Učivo: obecné poučení o jazyku a řeči – základní vývojové tendence českého jazyka Žáci se věnují písmu, jeho vzniku a druhům.		Dle sdělení předsedy předmětové komise ČJL ze dne 27. 6. 2022 vývoj češtiny vyučují i samostatně ve 4. ročníku.	Obsahové vymezení je závazné pro všechna zaměření (humanitní, přírodovědné, programování), rozdílná hodinová dotace umožňuje pouze odlišný rozsah.
44	Gymnázium, Praha 6, Nad Alejí 1952 (4, 8, státní, Praha 6)	x	x	x	x
45	Mensa gymnázium (8, soukromé, Praha 6) ⁶⁴⁴	Žáci vyjmenují nejvýznamnější osobnosti daného období (do 17. století, česká jazykověda v 17. a 18. století, Josef Dobrovský), popíší jejich díla, zasadí je do historického kontextu, vysvětlí, v čem spočívá přínos českému jazyku, porovnají díla podobně zaměřená.	2. ročník: ? Rozšiřujícím učivem jsou speciální jazykovědné slovníky. Žáci se věnují podobným způsobem historii české jazykovědy 19. a počátku 20. století.	Žáci se zabývají pravopisem a jeho vývojem. V rámci tématu historický vývoj češtiny žáci charakterizují vnitřní a vnější vývoj českého jazyka, hláskosloví, vybrané mluvnické jevy, genetickou příbuznost jazyků (stálý vývoj jazyků), dokážou vysledovat klíčové fáze vývoje jazyka dle jednotlivých časových období. Základním učivem je podstata a příčiny jazykového vývoje, vnitřní a vnější vývoj jazyka, praslovanština, staroslověnština, vývoj češtiny, národní jazyk český. Rozšiřujícím učivem je historické hláskosloví a mluvnice.	Předměty Český jazyk a Literatura jsou vyučovány samostatně. Český jazyk má nejužší vazby k předmětu Literatura. 1., 2. ročník: Referáty, práce s textem, výklad, diskuse, návštěva tematicky zaměřených výstav. ? 2. ročník (lexikologie): Výklad, referát, samostatná práce, práce se slovníky, projektová činnost, návštěva knihovny, Ústavu pro jazyk český 4. ročník: Učení z textu a e-learning, návštěvy, exkurze, procvičování písemné a ústní, dialogická metoda., vysvětlování, ukazování
46	Pražská taneční konzervatoř a střední odborná škola (4, soukromá, Praha 6) ⁶⁴⁵	Žáci se věnují úvodu do vývoje jazyka.		? Školní výstup: na vybraných textech popíše základní rysy češtiny a vysvětlí zákonitosti	Výuka rozdělena do dvou složek – jazyková a komunikační výchova,

⁶⁴³ Sine. *Český jazyk a literatura*. In HAMHALTEROVÁ, Zdeňka. *Velký cíl dává životu velký smysl*. Praha: Gymnázium Arabská, 2021, s. 1, 2.

⁶⁴⁴ KINDLOVÁ, Magda. *Vzdělávací program Mensa gymnázia*. Praha: Mensa gymnázium, 2022, s. 37, 38, 77, 78, 81, 85.

⁶⁴⁵ BULKA, Antonín. *Gymnázium*. Praha: Pražská taneční konzervatoř a střední odborná škola, 2021, s. 17, 23.

				jejího vývoje a současné vývojové tendence > Učivo: systematizace obecných výkladů o jazyce – základní vývojové tendence současného českého jazyka, jazyková kultura. Žáci dostávají přehled vývoje naší jazykovědy.	literární komunikace.
47	Gymnázium Duhovka (4, 8, soukromé, Praha 7) ⁶⁴⁶	Žáci se věnují nářečím a příčinám jejich vzniku. Seznamují se s písmem, jeho vznikem a druhy.			Výuka je rozdělena do dvou složek jazyk a jazyková komunikace a literární komunikace, jež se vzájemně prolínají.
48	Gymnázium Přírodní škola (8, soukromé, Praha 7) ⁶⁴⁷			Žáci se seznamují s češtinou a příbuznými jazyky z vývojového pohledu (vývoj českého jazykového systému).	Vzdělávací obsah je rozdělen do tří složek: jazyk a jazyková komunikace, literární komunikace, mediální výchova.
49	Gymnázium, Praha 7, Nad Štolou 1 (4, 6, 8, státní, Praha 7) ⁶⁴⁸	Žáci se seznamují s písmem, jeho vznikem a druhy.	? 2. ročník: Žáci pronikají do etymologie slov		Osnovy nepočítají se žádnou konkrétní učebnicí ani pro jazykovou, ani pro literární komunikaci. Učitelé připravují dle vlastního výběru v souladu s osnovami texty sami, žáci pracují s odbornou literaturou a s internetovými zdroji. ? Exkurze v Památníku národního písemnictví a Národní knihovně, aktuálně výstavy.
50	Trojské gymnázium (8, soukromé, Praha 7) ⁶⁴⁹	Žáci na příkladech charakterizují základní etapy vývoje českého jazyka a jeho vývojové tendence. žáci se věnují písmu, jeho vzniku, vývoji a druhům.		Žáci se věnují historickému vývoji češtiny a přehledu vývoje naší jazykovědy.	ČJL se skládá ze tří složek, které se ve výuce vzájemně prolínají. Jde o komunikační a slohovou výchovu, jazykovou výchovu a literární výchovu. Součástí předmětu český jazyk a literatura je rozdělení předmětu v kvintě až oktávě

⁶⁴⁶ Sine. *Učební osnovy pro vyšší stupeň osmiletého gymnázia (kvinta–oktáva). Jazyk a jazyková komunikace – Český jazyk a literatura*. In Sine. *Pomoz mi, abych to dokázal sám*. Praha: Gymnázium Duhovka, Sine, s. 5, 8, 9.

⁶⁴⁷ TICHÝ, František. *Školní vzdělávací program pro vyšší stupeň osmiletého gymnázia*. Praha: Gymnázium Přírodní škola, 2021, s. 32, 33, 44.

⁶⁴⁸ SCHEJBALOVÁ, Renata. *Školní vzdělávací program „Klíč ke vzdělání“*. Praha: Gymnázium Nad Štolou, 2022, s. 54, 58, 59, 60.

⁶⁴⁹ JENDŘEJAS, Radim. *ŠVP RVP G8 2022*. Praha: Trojské gymnázium, 2022, s. 30, 34, 49, 50, 57.

					na český jazyk literaturu a český jazyk komunikaci mezi dvě vyučující.
51	Gymnázium, Praha 8, U Libeňského zámku 1 (4, státní, Praha 8)	x	x	x	x
52A	Gymnázium Thomase Manna (4, 8, soukromé, Praha 8) – 8leté ⁶⁵⁰	Žáci se věnují písmu, jeho vzniku, vývoji a druhům. ? Školní výstup: při analýze vybraných textů popíše základní rysy češtiny a vysvětlí zákonitosti jejího vývoje i současné vývojové tendence		? Učivo: obecné poučení o jazyku a řeči – základní vývojové tendence českého jazyka	
52B	Gymnázium Thomase Manna (4, 8, soukromé, Praha 8) – 4leté ⁶⁵¹				Výstupy a učivo odpovídají RVP G.
53	Gymnázium, Praha 8, Ústavní 400 (6, 8, státní, Praha 8) ⁶⁵²	Žáci na konkrétních příkladech dokážou ilustrovat vývoj spisovné češtiny ve vztahu k vývoji společnosti od 11. do 17. století, získávají také stručný přehled vývoje české jazykovědy. Žáci objasní slovanské kořeny našeho písemnictví v období Velké Moravy a zhodnotí význam prvních staroslověnských textů napsaných pro kulturní potřeby českého prostředí (staroslověnština), seznamují se s původem (praslovanština) a vývojem českého jazyka v kontextu slovanských jazyků a jejich vývoje. Žáci se věnují historii vzniku písma.	2. ročník: Žáci se seznamují s vývojem českého slovníkářství.	Žáci si na základě rozboru starších i současných textů uvědomují, že starší stádia vývoje českého jazyka se velmi často nějakým způsobem odrážejí i v současné češtině, že stará čeština není cizí nebo mrtvý jazyk. Na vybraných textech dokážou vysvětlit vývojové tendence českého jazyka v souvislosti se společenským vývojem a pochopit jeho současný stav. Studiem vývojových tendencí jazyka a dialektologie se lépe orientují v současných jazykových jevech a ve využívání všech forem spisovného jazyka. Na základě rozborů ukázek staršího jazyka jsou vedeni k pochopení toho, že jazyk se vyvíjí i v současnosti a získávají tak schopnost chápat	ČJL se skládá ze tří složek: jazyková výchova, komunikační a slohová výchova a literární výchova.

⁶⁵⁰ SVOBODOVÁ, Zuzana. *Školní vzdělávací program pro osmileté gymnázium „Komunikace – dorozumění – porozumění“*. Praha: Základní škola německo-českého porozumění a Gymnázium Thomase Manna, 2022, s. 247, 282.

⁶⁵¹ SVOBODOVÁ, Zuzana. *Školní vzdělávací program pro čtyřleté gymnázium NEU nadšení – empatie – uvědomění*. Praha: Základní škola německo-českého porozumění a Gymnázium Thomase Manna, 2022, s. 14, 15.

⁶⁵² ŠTĚRBOVÁ, Helena. *ŠVP G Ústavní*. Praha: Gymnázium Ústavní, 2009, s. 23, 43, 44, 50, 63, 64. Šestiletý dvojjazyčný studijní program odpovídá v daných ročnících osmiletému. Srov. ŠTĚRBOVÁ, Helena. *ŠVP DG Ústavní Praha 8*. Praha: Gymnázium Ústavní, 2016.

				<p>diferenciaci některých jazykových prostředků a také změny, k nimž v hodnocení některých jazykových jevů dochází.</p> <p>Učivo historického vývoje češtiny:</p> <p>I. kořeny historického vývoje češtiny</p> <ul style="list-style-type: none"> - místo slovanských jazyků mezi indoevropskými jazyky - pravlast Slovanů - praslovanština a její nářeční rozrůznění - jazyk staroslověnský, staroslověnské památky českého původu <p>II. historický vývoj českého jazyka</p> <ul style="list-style-type: none"> - doba předhistorická (do konce 10. století) - vývoj českého hláskování, tvarosloví a skladby od 11. do 17. století - vývoj českého pravopisu a jeho dnešní rysy - přehled vývoje spisovné češtiny ve vztahu k vývoji společnosti <p>III. nářečí českého jazyka vznik a vývoj nářečí českého jazyka</p>	
54	Heřmáněk Praha, základní škola a gymnázium (4, soukromé, Praha 8)	x	x	x	x
55	Karlínské gymnázium (4, státní, Praha 8) ⁶⁵³	Žáci se věnují písmu, jeho vzniku a druhům.		Žáci se učí o historickém vývoji jazyka.	ČJL tvoří dvě složky jazyk a jazyková komunikace a literární komunikace.
56A	PORG – gymnázium a základní škola, o. p. s. (8, soukromé, Praha 8)	x	x	x	x
56B	Nový PORG Praha	x	x	x	x
57	Střední průmyslová škola zeměměřická a Geografické gymnázium Praha (4, státní,	x	x	x	x

⁶⁵³ VITÁK, Petr. *Naše škola*. Praha: Karlínské gymnázium, 2017, s. 2, 5, 16.

	Praha 9)				
58	The English College in Prague – Anglické gymnázium (6, soukromé, Praha 9)	x	x	x	x
59	1. IT Gymnázium (4, soukromé, Praha 9)	x	x	x	x
60	Gymnázium, Praha 9, Litoměřická 726 ⁶⁵⁴	? Výstup: určuje základní rozdíly mezi češtinou a slovenštinou Žáci se věnují písmu, jeho vzniku a druhům.		Žáci analyzují vybraný text z hlediska hláskosloví, tvarosloví a skladby, popíší vývojové změny spisovného jazyka (historický vývoj češtiny, základní vývojové tendence českého jazyka).	Ve škole jsou hodiny zaměřené na jazyk a sloh, literaturu.
61	Gymnázium Čakovice (4, 6, státní, Praha 9) ⁶⁵⁵	Žáci se učí o písmu, jeho vzniku a druzích.		Žáci se seznamují s vývojem českého jazyka a jazykovědy.	Výuka se dělí na literární výchovu a jazykovou a komunikační výchovu, ty se však ve svém obsahu vzájemně prolínají.
62	Gymnázium J. Seiferta (8, soukromé, Praha 9)	x	x	x	x
63	Gymnázium, Praha 9, Českolipská 373(4, 8, státní, Praha 9) ⁶⁵⁶	Žáci prokážou základní přehled o vývoji českého jazyka a jeho jednotlivých etapách, rozpoznají přínos velkých jazykovědců, zařadí český jazyk do jazykových rodin, identifikují charakteristické rysy českého jazyka.			Obsah předmětu je rozdělen do dvou složek (Jazyk a jazyková komunikace, Literární výchova), které se navzájem prolínají. Metody a postupy: výklad, práce s referáty, skupinová práce, samostatná práce, práce s textem, kritické čtení, dramatizace, výrazné čtení, recitace, vlastní tvorba
64	Gymnázium, Praha 9, Chodovická 2250 (8, státní, Praha 9) ⁶⁵⁷	Žáci se věnují vybraným kapitolám z historie jazykovědy (2. pololetí, 3 hodiny včetně praktického využití poznatků z hláskosloví).		Žáci se učí o historickém vývoji češtiny (2. pololetí, 2 hodiny; kořeny historického vývoje češtiny, historický vývoj češtiny).	Vzdělávací obsah tvoří tři složky (komunikační a slohová výchova, jazyková výchova a literární výchova), které se ve výuce vzájemně prolínají.
65	Gymnázium, Praha 9, Špitálská 2 (4, 8, státní, Praha 9) ⁶⁵⁸	Žáci definují nářečí a vysvětlí příčiny jejich vzniku, objasní vztah češtiny a slovanských jazyků,	3. ročník: Žáci se seznámí s významnými českými	Žáci porozumí podstatě a příčinám jazykového vývoje, seznámí se s ukázkami	Ve výuce se vzdělávací obsah složek jazyk a jazyková komunikace a literární

⁶⁵⁴ NAJNAROVÁ, Jaroslava. *Naše škola v Evropě*. Praha: Gymnázium Litoměřická, 2022, s. 37, 38, 39, 46.

⁶⁵⁵ NOSKOVÁ, Iva. *Dveře ke vzdělání otevřené – čtyřleté studium*. Praha: Gymnázium Čakovice, 2022, s. 19, 23, 24, 35. Srov. i NOSKOVÁ, Iva. *Dveře ke vzdělání otevřené – šestileté studium*. Praha: Gymnázium Čakovice, 2022, s. 21, 33, 39.

⁶⁵⁶ JEŽKOVÁ, Věra. *ŠVP pro osmileté a čtyřleté gymnázium*. Praha: Gymnázium Českolipská, 2022, s. 148, 151.

⁶⁵⁷ SUCHOMELOVÁ, Zuzana. *Chléb a hry*. Praha: Gymnázium Chodovická, 2020, s. 13, 17, 21, 24.

		charakterizují základní etapy vývoje české jazykovědy do doby národního obrození. Žáci se učí o písmu, jeho vzniku a druzích.	jazykovědci 19. stol. a jejich přínosem pro českou jazykovědu.	staroslověnských textů, poznávají základní principy historického vývoje češtiny (vývoj hlásek, tvarosloví a skladby), na základě získaných poznatků analyzují vybrané texty, uvědomují si odlišnosti od současného jazyka.	komunikace vzájemně prolíná.
66	Soukromé gymnázium ARCUS PRAHA 9 (8, soukromé, Praha 9)	x	x	x	x
67	Střední odborná škola – Centrum odborné přípravy a Gymnázium (4, státní, Praha 9)	x	x	x	x
68	Gymnázium, Praha 10, Voděradská 2 (4, 6, 8, státní, Praha 10) ⁶⁵⁹	Žáci se věnují vývoji českého jazyka.			
69	Gymnázium bratří Čapků a První české soukromé střední odborné učiliště (4, soukromé, Praha 10) ⁶⁶⁰	? Výstup: chápe příbuznost slovanských jazyků		Žáci znají hlavní etapy vývoje české jazykovědy a její klíčové představitele od středověku do 20. století.	Český jazyk a stylistika (2 VH), český jazyk a literatura (4 VH) jsou dva samostatné předměty. V závorce je uvedena jejich časová dotace v každém školním roce.
70	Střední průmyslová škola a Gymnázium Na Třebešíně (4, státní, Praha 10)	x	x	x	x
71	Bankovní akademie – Gymnázium a Střední odborná škola (8, soukromé, Praha 10)	x	x	x	x
72	Gymnázium ALTIS (8, soukromé, Praha 10)	x	x	x	x
73	Gymnázium, Praha 10, Omská 1300 (4, 8, státní, Praha 10) ⁶⁶¹	? Očekávaný výstup: při analýze vybraných textů popíše základní rysy češtiny a vysvětlí zákonitosti jejího vývoje i současné vývojové tendence > Učivo: základní vývojové tendence českého jazyka			

⁶⁵⁸ ZAJÍC, Antonín. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání ve čtyřletém oboru gymnázia a vyšším stupni víceletého oboru gymnázia*. Praha: Gymnázium Špitálská, 2022, s. 23, 26, 27, 36, 37, 40.

⁶⁵⁹ Sine. *Přílohy*. In FIŠEROVÁ, Jitka. *Cesta k celoživotnímu vzdělávání*. Praha: Gymnázium Voděradská, 2009, s. 6, 8, 10.

⁶⁶⁰ ONDRÁKOVÁ, Alena. *Studia humaniora*. Praha: Gymnázium bratří Čapků a První české soukromé střední odborné učiliště, 2008, s. 20, 24, 27, 33.

⁶⁶¹ NÁPRAVNÍK, Miloslav. *Škola života a pro život. Školní vzdělávací program pro čtyřleté vzdělávání zpracovaný podle RVP GV*. Praha: Gymnázium Omská, 2013, s. 28, 29, 31. Podobně i NÁPRAVNÍK, Miloslav. *Škola života a pro život. Školní vzdělávací program pro osmileté vzdělávání zpracovaný podle RVP ZV a RVP GV*. Praha: Gymnázium Omská, 2013, s. 312, 313, 315.

		Žáci se seznamují s písmem, jeho vznikem a druhy.			
74	Gymnázium, Praha 10, Přípotoční 1337 (4, státní, Praha 10)	x	x	x	x
75	Křesťanské gymnázium (8, církevní, Praha 10) ⁶⁶²			Žáci se učí o kořenech historického vývoje češtiny a historickém vývoji češtiny.	Předmět se skládá ze dvou složek – jazyková a komunikační výchova, literární výchova.
76	Soukromé osmileté gymnázium DINO-HIGH SCHOOL (8, soukromé, Praha 10)	x	x	x	x
1	Gymnázium Blansko (4, 8, státní, Blansko) ⁶⁶³			Žáci se věnují historickému vývoji češtiny a přehledu vývoje naší jazykovědy od středověku po současnost.	
2	Gymnázium Rájec-Jestřebí (4, 6, soukromé, Blansko) ⁶⁶⁴			Žáci rozebírají a srovnávají texty z hlediska stylistického, mluvnického, literárně-teoretického, literárně-historického. Učivem je obecné poučení o jazyce, vývoj literatury do 18. století, tj. středověk, humanismus a renesance, baroko.	
3	Gymnázium Boskovice (4, 8, státní, Blansko)	X	x	x	x
4	Gymnázium J. G. Mendela a jeho zařízení a Základní umělecká škola (4, 6, 8, soukromé, Brno – město)	X	x	x	1. Německé zemské gymnázium, Gymnázium J. G. Mendela
5	AKADEMIA Gymnázium, Základní škola a Mateřská škola (4, 8, soukromé, Brno – město) ⁶⁶⁵			Žáci uvedou, jak se čeština liší od ostatních slovanských jazyků. Žáci vyjmenují různé druhy písma	

⁶⁶² Sine. *Tabulace učebního plánu Český jazyk a literatura*. In BŮHMOVÁ, Božena. *Škola jako cesta – ne cíl*. Praha: Křesťanské gymnázium, 2020, s. 11.
Sine. *Charakteristika předmětu Český jazyk a literatura*. In BŮHMOVÁ, Božena. *Škola jako cesta – ne cíl*. Praha: Křesťanské gymnázium, 2020, s. 1.

⁶⁶³ Sine. *Školní vzdělávací program, vyšší gymnázium, obsahy*. Blansko: Gymnázium Blansko, 2019, s. 23, 24, 33.

⁶⁶⁴ LAŠTŮVKA, Stanislav. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání (4leté studium)*. Rájec-Jestřebí: Gymnázium Rájec-Jestřebí, 2020, s. 25–26, 27, 33.

LAŠTŮVKA, Stanislav. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání (6leté studium)*. Rájec-Jestřebí: Gymnázium Rájec-Jestřebí, 2020, s. 43, 45, 50–51, 54–55.

⁶⁶⁵ CHLÁDKOVÁ, Darja. *Kompetence, komunikace, konkurenceschopnost*. Brno: AKADEMIA, 2022, s. 31–32.

		(písmo, jeho vznik a druhy). ? Výstup: při analýze vybraných textů popíše základní rysy češtiny a vysvětlí zákonitosti jejího vývoje i současné vývojové tendence > Učivo: vývojové tendence českého jazyka			
6	Gymnázium Globe (4, 6, 8, soukromé, Brno – město) ⁶⁶⁶	Žáci objasní vztah češtiny a slovanských jazyků Žáci se věnují písmu, jeho vzniku a druhům, rozpoznají latinku a azbuku.	3. ročník: Žáci prokáží znalost hlavních českých jazykovědců od 14. století do 19. století a základních vývojových tendencí tohoto období (obecné poučení, jazyková kultura). Seznámí se s vývojem českého jazyka, dokážou podle základních vývojových změn časově text zařadit.		
7	Biskupské gymnázium Brno a mateřská škola (4, 8, církevní, Brno – město) ⁶⁶⁷	Žáci rozlišují v textu základní znaky různých vývojových období českého jazyka, věnují se vývoji českého jazyka.	2. ročník: V rámci literární komunikace se seznámí s důležitými počiny J. Dobrovského a J. Jungmanna, rozliší jejich přístupy k českému jazyku a literatuře. Dokážou vysledovat zdokonalování češtiny jako uměleckého jazyka (romantismus – Karel Hynek Mácha, Karel Jaromír Erben, Josef Kajetán Tyl). Pozorují posun úrovně českého jazyka i vlivy hovorové češtiny na díla těchto autorů (počátky realismu – Karel. Havlíček Borovský, Božena	Žáci mají přehled o vývoji české jazykovědy.	Výuka zahrnuje literární a jazykovou komunikaci, obě složky jsou v těsném propojení.

⁶⁶⁶ BARTKOVÁ, Libuše. *Školní vzdělávací program Globe*. Brno: Gymnázium Globe, 2020, s. s. 150, 152, 154.

⁶⁶⁷ MIKULA, Karel. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání (čtyřleté studium – zaměření všeobecné, humanitní, všeobecné)*. Brno: Biskupské gymnázium Brno, 2022, s. 41, 44, 46, 47, 50, 51, 52, 55. MIKULA, Karel. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání (pátý až osmý ročník osmiletého všeobecného studia)*. Brno: Biskupské gymnázium Brno, 2022, s. 35, 38, 40, 41, 44, 45, 46, 49.

			Němcová). Pozorují posun úrovně českého jazyka (kritický realismus – vesnická a historická próza, drama – Alois Jirásek, Zikmund Winter, Václav Beneš Třebízský, Karel Václav Rais, Alois a Vilém Mrštíkovi, Ladislav Stroupežnický, Gabriela Preissová, Alois a Vilém Mrštíkovi		
8	Cyrilometodějské gymnázium a střední odborná škola pedagogická Brno (8, církevní, Brno – město) ⁶⁶⁸	Žáci objasní vztah češtiny a slovanských jazyků, přitom se dozvídají o základním vývoji. Žáci se seznamují s písmem, jeho vznikem a druhy.		Žáci se věnují historickému vývoji češtiny a přehledu vývoje naší jazykovědy – významným osobnostem.	
9	EKO GYMNÁZIUM BRNO (4, 6, 8, soukromé, Brno – město) ⁶⁶⁹	Žáci se věnují písmu, jeho vzniku a druhům.		Žáci se seznamují s historickým vývojem češtiny a základními vývojovými tendencemi.	1. ročník: Kralice nad Oslavou – Památník Bible kralické, ? Knihovna Jiřího Mahena 4. ročník: ? Moravská zemská knihovna
10	Gymnázium Brno, Elgartova (4, státní, Brno – město) ⁶⁷⁰	? Výstup: při analýze vybraných textů popíše základní rysy češtiny a vysvětlí zákonitosti jejího vývoje i současné vývojové tendence			
11	Gymnázium Brno, Křenová (4, 6, státní, Brno – město) ⁶⁷¹	Žáci rozeznají základní etapy vývoje literárního jazyka, charakterizují vztah češtiny a slovanských jazyků. Seznamují se se vznikem, vývojem, druhy písma.		Žáci se věnují historickému vývoji češtiny (hláskosloví, tvarosloví, pravopis) a přehledu vývoje české jazykovědy (osobnosti). Na vybraných textech vyloží základní vývojové mezníky českého jazyka.	Výuka je rozdělena na výchovu literární, jazykovou a slohovou.
12	Gymnázium Brno, Slovanské náměstí (4, 6, státní, Brno – město) ⁶⁷²	Žáci se věnují vývoji českého jazyka.		Žáci se věnují vývoji slovanských jazyků.	

⁶⁶⁸ Sine. *Český jazyk G*. In POLICER, Štěpán. *Lux in tenebris*. Brno: Cyrilometodějské gymnázium a střední odborná škola pedagogická Brno, 2022, s. 15, 17.

⁶⁶⁹ HANDLÍŘ, Petr. *Školní vzdělávací program EKO GYMNÁZIA BRNO pro čtyřleté všeobecné studium*. Brno: EKO GYMNÁZIUM BRNO, 2018, s. 14, 27. HANDLÍŘ, Petr. *Školní vzdělávací program EKO GYMNÁZIA BRNO pro šestileté všeobecné studium*. Brno: EKO GYMNÁZIUM BRNO, 2018, s. 15, 35, 37. HANDLÍŘ, Petr. *Školní vzdělávací program EKO GYMNÁZIA BRNO pro osmileté všeobecné studium*. Brno: EKO GYMNÁZIUM BRNO, 2018, s. 15, 37, 39.

⁶⁷⁰ ŠPERKOVÁ, Petra. *Školní vzdělávací program GE – ŠVP 2021*. Brno: Gymnázium Elgartova, 2021, s. 39.

⁶⁷¹ MAREK, Miroslav. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání II. Čtyřleté studium*. Brno: Gymnázium Křenová, 2017, s. 13, 14, 19. MAREK, Miroslav. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání II. Šestileté studium*. Brno: Gymnázium Křenová, 2017, s. 13, 14, 19.

13	Gymnázium Brno, třída Kapitána Jaroše (4, 8, státní, Brno – město) ⁶⁷³	Žáci charakterizují základní etapy vývoje literárního jazyka. Žáci se věnují písmu, jeho vzniku, vývoji a druhům.			Výuka je rozdělena na literární výchovu a jazykovou a komunikační výchovu.
14	Gymnázium Brno, Vídeňská (4, 6, státní, Brno – město) ⁶⁷⁴	Žáci charakterizují základní etapy vývoje literárního jazyka, objasní vztah češtiny a slovanských jazyků.	2. ročník: Žáci se věnují písmu a jeho druhům.	Žáci vystihnou podstatné rysy vývoje češtiny, zabývají se změnami v češtině v průběhu vývoje.	Výuka je rozdělena na literární výchovu a jazykovou a komunikační výchovu.
15	Gymnázium Brno-Bystrc (4, 6, 8, státní, Brno – město) ⁶⁷⁵	x	x	x	Nemá na internetových stránkách v ŠVP zveřejněné osnovy.
16	Gymnázium Brno-Řečkovice (8, státní, Brno – město) ⁶⁷⁶			Žáci se věnují původu a vývoji českého jazyka, vývoji české jazykovědy a českého pravopisu a grafické stránce jazyka.	
17	Gymnázium Matyáše Lercha (4, 6, 8, státní, Brno – město) ⁶⁷⁷	Žáci charakterizují základní etapy vývoje literárního jazyka, objasní vztah češtiny a slovanských jazyků. Věnují se písmu, jeho vzniku, vývoji a druhům.		Žáci se věnují historickému vývoji češtiny a přehledu vývoje naší jazykovědy (od středověku po současnost).	Výuka je rozdělena na dvě složky – jazyk a jazyková komunikace a literární komunikace.
18	Gymnázium Mojžírovo náměstí (4, soukromé, Brno – město)	x	x	x	x
19	Gymnázium P. Křížkovského s uměleckou profilací (4, 8, soukromé, Brno – město) ⁶⁷⁸	x	x	x	Nemá na internetových stránkách zveřejněný celý ŠVP (osnovy).
20	LABYRINTH – gymnázium a základní škola (4, soukromé,	x	x	x	Obor bude otevřen od šk. roku 2023/2024.

⁶⁷² KOPECKÁ, Ilona. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání. Čtyřletý vzdělávací program. Multikulturní anglické gymnázium*. Brno: Gymnázium Slovanské náměstí, 2016, s. 19, 24. KOPECKÁ, Ilona. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání. Čtyřletý vzdělávací program. Multikulturní jazykové gymnázium*. Brno: Gymnázium Slovanské náměstí, 2016, s. 19, 24. KOPECKÁ, Ilona. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání. Čtyřletý vzdělávací program. Multikulturní všeobecné gymnázium*. Brno: Gymnázium Slovanské náměstí, 2016, s. 19, 24. KOPECKÁ, Ilona. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání. Šestiletý vzdělávací program. Multikulturní jazykové gymnázium*. Brno: Gymnázium Slovanské náměstí, 2016, s. 23, 28.

⁶⁷³ HERMAN, Jiří. *Školní vzdělávací program. Čtyřleté všeobecné studium*. Brno: Gymnázium, třída Kapitána Jaroše, 2022, s. 22, 23, 27. HERMAN, Jiří. *Školní vzdělávací program. Osmileté všeobecné studium*. Brno: Gymnázium, třída Kapitána Jaroše, 2022, s. 27, 39, 44. HERMAN, Jiří. *Školní vzdělávací program. Osmileté studium s matematickou profilací*. Brno: Gymnázium, třída Kapitána Jaroše, 2022, s. 30, 42, 47.

⁶⁷⁴ ANDRLE, David. *Gymnázium – všeobecné 4L*. Brno: Gymnázium Brno, Vídeňská, 2017, s. 18, 20, 21.

⁶⁷⁵ SHORNÁ, Ivana. *Školní vzdělávací program pro osmileté vyšší gymnázium*. Brno: Klasické a španělské gymnázium Brno-Bystrc, 2016.

⁶⁷⁶ KRUPKA, Peter. *ŠVP pro osmileté studium*. Brno: Gymnázium Brno – Řečkovice, 2019, s. 41.

⁶⁷⁷ KOVAČ, Petr. *Čtyřletý školní vzdělávací program*. Brno: Gymnázium Matyáše Lercha, 2009, s. 34, 36, 39. KOVAČ, Petr. *Šestiletý školní vzdělávací program (zpracován na základě RVP DG)*. Brno: Gymnázium Matyáše Lercha, 2009, s. 38, 49, 52. KOVAČ, Petr. *Osmiletý školní vzdělávací program – DSD C1*. Brno: Gymnázium Matyáše Lercha, 2007, s. 42, 53, 56.

⁶⁷⁸ HROCH, Martin. *Školní vzdělávací program Gymnázia P. Křížkovského s uměleckou profilací*. Brno: Gymnázium P. Křížkovského s uměleckou profilací, 2021.

	Brno – město)				
21	Moravské gymnázium Brno (4, 8, soukromé, Brno – město)	x	x	x	x
22	ScioŠkola Brno – střední škola	x	x	x	x
23	Sportovní gymnázium Ludvíka Daňka (4, 6, státní, Brno – město) ⁶⁷⁹	Literatura: V rámci literatury se žáci seznamují s počátky našeho písemnictví a staroslověnským jazykem a písmem. Žáci charakterizují základní etapy vývoje literárního jazyka, objasní vztah češtiny a slovanských jazyků.	2. ročník: Žáci vyhodnotí funkci českého jazyka v době národního obrození.		Obsah předmětu má komplexní charakter, ale pro přehlednost je rozdělen do tří složek: jazyková výchova, komunikační a slohová výchova, literární výchova. Ve výuce se však vzdělávací obsah jednotlivých složek vzájemně prolíná a v rámci nutného opakování se může konkrétní látka objevovat průběžně, nejen tehdy, kdy je to přesně stanoveno plánem.
24	Gymnázium a základní umělecká škola Šlapanice (8, státní, Brno – venkov) ⁶⁸⁰	Žáci se rámcově orientují v pravopisných vývojových etapách, znají pojmy historická gramatika, etymologie, ve výuce se věnují vývoji českého jazyka.			Vzdělávací obsah oboru ČJL je rozdělen do dvou složek: jazyk a jazyková komunikace a literární komunikace. Ve výuce se však vzdělávací obsah jednotlivých složek vzájemně prolíná.
25	Gymnázium Jana Blahoslava Ivančice (4, 8, státní, Brno – venkov) ⁶⁸¹	? Téma: Obecné poučení o jazyku a řeči > Výstup: Při analýze vybraných textů popíše základní rysy češtiny a vysvětlí zákonitosti jejího vývoje i současné vývojové tendence	2. ročník: Žáci se věnují písmu, jeho vzniku a druhům.	Žáci se věnují vývoji jazyk a významným osobnostem české jazykovědy od středověku po současnost.	
26	Gymnázium T. G. Masaryka Zastávka (4, 6, státní, Brno – venkov) ⁶⁸²	Žáci charakterizují základní etapy vývoje literárního jazyka, objasní vztah češtiny a slovanských jazyků. Věnují se písmu, jeho vzniku, vývoji a druhům.		Žáci se učí o historickém vývoji češtiny a získávají přehled vývoje naší jazykovědy od středověku po současnost.	Výuka je rozdělena na jazykovou výchovu, komunikační a slohovou výchovu a literární výchovu.

⁶⁷⁹ KLIMEŠ, Radek. *Školní vzdělávací program. Čtyřleté studium*. Brno: Sportovní gymnázium Ludvíka Daňka, 2020, s. 19, 22, 23, 25. KLIMEŠ, Radek. *Školní vzdělávací program. Šestileté studium*. Brno: Sportovní gymnázium Ludvíka Daňka, 2020, s. 20, 32, 33, 34.

⁶⁸⁰ KOKEŠOVÁ, Gabriela. *ŠKOLA ŽIJE DO VEČERA*. Šlapanice: Gymnázium a Základní umělecká škola Šlapanice, 2022, s. 49.

⁶⁸¹ ČERMÁKOVÁ, Ivana. *Školní vzdělávací program. Čtyřleté všeobecné studium*. Ivančice: Gymnázium Jana Blahoslava, 2022, s. 32, 34, 38. ČERMÁKOVÁ, Ivana. *Školní vzdělávací program. Osmileté všeobecné studium*. Ivančice: Gymnázium Jana Blahoslava, 2022, s. 64, 66, 70.

⁶⁸² HEJDA, Libor. *Školní vzdělávací program. Čtyřleté všeobecné studium*. Zastávka: Gymnázium T. G. Masaryka Zastávka, 2022, s. 20, 21, 26. HEJDA, Libor. *Školní vzdělávací program. Šestileté všeobecné studium*. Zastávka: Gymnázium T. G. Masaryka Zastávka, 2022, s. 24, 27, 30.

27	Gymnázium Tišnov (4, 8, státní, Brno – venkov) ⁶⁸³	Žáci charakterizují základní etapy vývoje literárního jazyka, věnují se vývoji češtiny, objasní vztah češtiny a slovanských jazyků. Učí se o vzniku a druzích písma.			Vzdělávací obsah vyučovacího předmětu JL má komplexní charakter, ale je rozložen do tří složek: komunikace a slohová výchova, jazyková výchova a literární výchova, ve výuce se však vzdělávací obsah jednotlivých složek prolíná.
28	Gymnázium Židlochovice (8, státní, Brno – venkov) ⁶⁸⁴	?	?	?	Výuka je rozdělena na jazykovou výchovu, komunikační a slohovou výchovu a literární výchovu.
29	Gymnázium a střední odborná škola Mikulov (4, 8, státní, Břeclav) ⁶⁸⁵	Žáci objasní vztah češtiny a slovanských jazyků, učí se také o původu a vývoji českého jazyka. Věnují se vzniku, vývoji a druhům písma.			Výuka je rozdělena na jazyk a jazykovou komunikaci a na literární komunikaci.
30	Gymnázium T. G. Masaryka Hustopeče (4, 8, státní, Břeclav) ⁶⁸⁶	Žáci charakterizují základní etapy vývoje literárního jazyka, objasní vztah češtiny a slovanských jazyků.		Žáci se věnují historickému vývoji češtiny a přehledu vývoje naší jazykovědy od středověku po současnost.	Výuka je rozdělena na jazyk a jazykovou komunikaci a na literární komunikaci.
31	Gymnázium, Velké Pavlovice (4, 8, státní, Břeclav) ⁶⁸⁷	Žáci objasní vztah češtiny a slovanských jazyků, věnují se historii české jazykovědy. Seznamují se s písmem, jeho vznikem a druhy.		? Výstup RVP: základní rysy češtiny vyloží na textech a vysvětlí zákonitosti jejího vývoje, jazykovědy i její současné tendence > Školní výstup: základní rysy češtiny vyloží na textech a vysvětlí zákonitosti jejího vývoje, jazykovědy i její současné tendence > Učivo: vývojové tendence českého jazyka	

⁶⁸³ HOLUBOVÁ, Barbora. *Školní vzdělávací program. Osmileté všeobecné studium*. Tišnov: Gymnázium Tišnov, 2022, s. 38, 55, 56, 59.

⁶⁸⁴ VYBÍRAL, Jan. *ŠVP GŽ 2020*. Židlochovice: Gymnázium Židlochovice, 2020, s. 33.

⁶⁸⁵ PAVLAČKA, Roman. *Gymnázium čtyřleté*. Mikulov: Gymnázium a střední odborná škola Mikulov, 2018, s. 27, 28, 29. PAVLAČKA, Roman. *Gymnázium osmileté*. Mikulov: Gymnázium a střední odborná škola Mikulov, 2018, s. 37, 53, 54.

⁶⁸⁶ ŠEBESTA, Radim. *Školní vzdělávací program. Osmileté všeobecné studium – vyšší stupeň a čtyřleté všeobecné studium*. Hustopeče: Gymnázium T. G. Masaryka Hustopeče, 2021, s. 29, 32, 35.

⁶⁸⁷ KROPÁČ, Vlastimil. *Škola pro život*. Velké Pavlovice: Gymnázium Velké Pavlovice, 2009. STROUHALOVÁ, Jana. *Český jazyk. 5. ročník osmiletého a 1. ročník čtyřletého studia*. In KROPÁČ, Vlastimil. *Škola pro život*. Velké Pavlovice: Gymnázium Velké Pavlovice, 2009, s. 1, 2. TIEFENBACH, Miroslav. *Český jazyk. 8. ročník osmiletého a 4. ročník čtyřletého studia*. In KROPÁČ, Vlastimil. *Škola pro život*. Velké Pavlovice: Gymnázium Velké Pavlovice, 2009, s. 2.

32	Gymnázium a Jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky Břeclav (4, 8, státní, Břeclav) ⁶⁸⁸	Žáci objasní vztah češtiny a slovanských jazyků. Věnují se písmu, jeho vzniku a druhům.	3. ročník Žáci se věnují historickému vývoji češtiny a významným osobnostem české jazykovědy	Žáci se věnují historickému vývoji češtin a získávají, přehled vývoje naší jazykovědy.	Výuka je rozdělena na jazyk a jazykovou komunikaci a na literární komunikaci. Vyšší náročnost druhého stupně osmiletého gymnázia oproti čtyřletému studiu není řešena osnovami, ale volbou náročnějšího učitele, metod či textů, a projeví se tak až v konkrétním tematickém plánu učitele.
33	Městské víceleté gymnázium Klobouky u Brna (8, státní, Břeclav) ⁶⁸⁹	Žáci charakterizují základní etapy vývoje literárního jazyka, objasní vztah češtiny a slovanských jazyků. Věnují se písmu, jeho vzniku a vývoji.	3. ročník: Žáci se věnují historickému vývoji češtiny a přehledu vývoje naší jazykovědy od středověku po současnost.		Český jazyk a literatura na vyšším stupni víceletého gymnázia obsahuje dva tematické okruhy: jazyk a jazyková komunikace a literární komunikace.
36	Gymnázium, obchodní akademie a jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky Hodonín (4, státní, Hodonín) ⁶⁹⁰	Žáci charakterizují základní etapy vývoje literárního jazyka, objasní vztah češtiny a slovanských jazyků. Věnují se písmu, jeho vzniku, vývoji a druhům.	3. ročník: ? Tematický okruh: historie české jazykovědy > Výstup: zná významné osobnosti jazykovědy, rozlišuje podle příkladů rysy českého jazyka ve starších historických obdobích (učivem jazykověda ve 20. stol.)	Žáci se věnují kořenům historického vývoje češtiny a historickému vývoji češtiny	Předmět se dělí na bloky český jazyk a komunikace (1 hodina), literatura (2–3 hodiny)
37	Klvaňovo gymnázium a střední zdravotnická škola Kyjov (4, 8, státní, Hodonín) ⁶⁹¹	Žáci objasní vztah češtiny a ostatních slovanských jazyků Žáci na vybraných textech vyloží základní rysy češtiny v jednotlivých historických obdobích, vysvětlí zákonitosti jejího vývoje i současné vývojové tendence vývoj a současný stav			Učivo je rozděleno do dvou složek – jazyk a jazyková komunikace a literární komunikace.

⁶⁸⁸ KRUTÁKOVÁ, Eva. *Školní vzdělávací program. Osmileté všeobecné studium – vyšší stupeň. Čtyřleté všeobecné studium*. Břeclav: Gymnázium a Jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky Břeclav, 2020, s. 27, 28, 30, 32.

⁶⁸⁹ POKORNÝ, Přemysl. *Školní vzdělávací program Svět poznání*. Klobouky u Brna: Městské víceleté gymnázium Klobouky u Brna, 2009, s. 43, 60, 63, 64, 65, 66.

⁶⁹⁰ KOUŘILOVÁ, Kateřina. *Školní vzdělávací program pro 5. až 8. ročník všeobecného osmiletého gymnázia a všeobecné čtyřleté gymnázium*. Hodonín: Gymnázium, obchodní akademie a jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky, 2022, s. 18, 20, 22.

⁶⁹¹ SOUKALOVÁ, Renáta. *ŠVP – G4*. Kyjov: Klvaňovo gymnázium a střední zdravotnická škola Kyjov, 2018, s. 28. SOUKALOVÁ, Renáta. *ŠVP – G8*. Kyjov: Klvaňovo gymnázium a střední zdravotnická škola Kyjov, 2017, s. 27, 48.

		češtiny).			
38	Purkyňovo gymnázium, Strážnice (4, 8, státní, Hodonín) ⁶⁹²	Žáci objasní vztah češtiny a ostatních slovanských jazyků.		Žáci objasní vztah češtiny a ostatních slovanských jazyků.	ČJL zastupuje jazyk a jazyková komunikace a literární komunikace.
39	Gymnázium a obchodní akademie Bučovice (4, 8, státní, Vyškov) ⁶⁹³	Žáci objasní vztah češtiny k jiným slovanským jazykům. Žáci umí objasnit vznik a vývoj písma. Žáci umí zhodnotit význam a přínos významných osobností naší jazykovědy – česká jazykověda ve středověku, v období humanismu a renesance, v době pobělohorské a v době národního obrození (Jan Hus, Viktorin Kornel ze Všehrd, Jan Blahoslav, Daniel Adam z Veleslavína, Jan Amos Komenský, Josef Dobrovský).		Žáci se věnují historickému vývoji češtiny: vysvětlí základní podobu češtiny v jednotlivých etapách vývoje, rozpoznají jednotlivé historické zvláštnosti češtiny na praktických příkladech textů (etapy vývoje našeho národního jazyka; praslovanština, staroslověnština, pračeština, čeština z hlediska hláskosloví, tvarosloví, skladby).	Samostatný předmět český jazyk a komunikace.
40	Gymnázium a Střední odborná škola zdravotnická a ekonomická Vyškov (4, 8, státní, Vyškov) ⁶⁹⁴	Žáci na vybraných textech vyloží základní rysy češtiny a charakterizuje základní etapy vývoje literárního jazyka. Žáci se věnují vzniku, vývoji, druhům písma.			ČJL se skládá ze složky jazyk a jazyková komunikace a literární komunikace. Ve výuce se obě složky vzájemně prolínají.
41	Gymnázium Moravský Krumlov (4, 6, státní, Znojmo) ⁶⁹⁵	? Učivo: obecné poučení o jazyku a řeči – základní vývojové tendence českého jazyka Žáci se věnují vzniku, vývoji a druhům písma.		? Výstup: při analýze vybraných textů popíše základní rysy češtiny a vysvětlí zákonitosti jejího vývoje i současné vývojové tendence	
42	Gymnázium Dr. Karla Polesného Znojmo (4, 6, 8, státní, Znojmo) ⁶⁹⁶	Žáci charakterizují základní etapy vývoje literárního jazyka, objasní vztah češtiny a slovanských	2. ročník: Žáci znají přední představitele české	Žáci se věnují historickému vývoji češtiny (fonetika, morfologie, syntax) a vývoji	Vzdělávací obsah má komplexní charakter, výuka je rozdělena na literární výchovu

⁶⁹² VAVŘÍKOVÁ, Martina. *Čtyřleté všeobecné studium*. Strážnice: Purkyňovo gymnázium, 2021, s. 20, 22, 27. VAVŘÍKOVÁ, Martina. *Osmileté všeobecné studium*. Strážnice: Purkyňovo gymnázium, 2021, s. 24, 32, 34.

⁶⁹³ Sine. *Český jazyk a komunikace*. In HONZA, Jaroslav. *Školní vzdělávací program. Gymnázium Bučovice – vyšší stupeň*. Bučovice: Gymnázium a Obchodní akademie Bučovice, 2022, s. 5, 9.

⁶⁹⁴ Sine. *Český jazyk a literatura*. In KLEMENT, Václav. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání. Čtyřleté gymnázium. Svazek 2*. Vyškov: Gymnázium a Střední odborná škola zdravotnická a ekonomická Vyškov, 2020, s. 3, 6.

⁶⁹⁵ HOLÁ, Dagmar. *Školní vzdělávací program pro šestileté studium – vyšší stupeň*. Moravský Krumlov: Gymnázium Moravský Krumlov, 2019, s. 22, 29, 48, 59. HOLÁ, Dagmar. *Školní vzdělávací program pro čtyřleté studium*. Moravský Krumlov: Gymnázium Moravský Krumlov, 2010, s. 23, 30, 50, 61.

⁶⁹⁶ PEROUTKA, Jiří. *Školní vzdělávací program pro čtyřleté gymnázium (zpracovaný podle RVP G)*. Znojmo: Gymnázium Dr. Karla Polesného, Znojmo, 2019, s. 16, 19, 22. PEROUTKA, Jiří. *Školní vzdělávací program pro dvojazyčné gymnázium (zpracovaný podle RVP DG)*. Znojmo: Gymnázium Dr. Karla Polesného, Znojmo, 2019, s. 23, 25,

		jazyků. Věnují se vzniku a druhům písma.	jazykovědy v 19. století.	české jazykovědy od středověku po současnost.	a jazykovou a komunikační výchovu.
43	Gymnázium, Střední pedagogická škola, Obchodní akademie a Jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky Znojmo (4, 8 státní, Znojmo)	x	x	x	x
1	Gymnázium, Krnov (4, 8, státní, Bruntál) ⁶⁹⁷	Žáci charakterizují základní etapy vývoje literárního jazyka (historický vývoj českého jazyka a českého pravopisu), objasní vztah češtiny a slovanských jazyků. Žáci se věnují písmu, jeho vzniku, vývoji a druhům.			Výuka je rozdělena na literární výchovu a jazykovou a komunikační výchovu.
2	Všeobecné a sportovní gymnázium, Bruntál (4, 8, státní, Bruntál) ⁶⁹⁸	Žáci charakterizují základní etapy vývoje literárního jazyka, objasní vztah češtiny a slovanských jazyků (obecné poučení o jazyku a řeči: září–říjen). Žáci se věnují písmu, jeho vzniku, vývoji a druhům.		Žáci se věnují historickému vývoji češtiny a seznamují se s významnými osobnostmi české jazykovědy (září–říjen).	
3	Gymnázium a Střední odborná škola, Rýmařov (4, 8, státní Bruntál) ⁶⁹⁹	Žáci charakterizují základní etapy vývoje literárního jazyka, objasní vztah češtiny a slovanských jazyků. Věnují se písmu, jeho vzniku, vývoji a druhům.		Žáci se učí o historickém vývoji češtiny a získávají přehled vývoje naší od středověku po současnost.	Výuka je rozdělena na literární výchovu a jazykovou a komunikační výchovu.
4	Gymnázium Cihelní, Frýdek-Místek (4, 8, státní, Frýdek-Místek)	x	x	x	x
5	Gymnázium BESKYDY MOUNTAIN ACADEMY (4, soukromé, Frýdek-Místek) ⁷⁰⁰	Žáci charakterizují základní etapy vývoje českého jazyka, objasní vztah češtiny a slovanských jazyků.		Žáci se učí o historickém vývoji češtiny, získávají přehled vývoje naší jazykovědy (významné osobnosti české jazykovědy od středověku po současnost).	Výuka je rozdělena na literární výchovu a jazykovou a komunikační výchovu.

28. PEROUTKA, Jiří. *Školní vzdělávací program pro osmileté gymnázium (zpracovaný podle RVP ZV a RVP G)*. Znojmo: Gymnázium Dr. Karla Polesného, Znojmo, 2019, s. 28, 31, 33.

⁶⁹⁷ SCHREIER, Vladimír. *Školní vzdělávací program pro čtyřleté gymnázium*. Krnov: Gymnázium Krnov, 2017, s. 19, 21. SCHREIER, Vladimír. *Školní vzdělávací program pro vyšší stupeň osmiletého gymnázia*. Krnov: Gymnázium Krnov, 2017, s. 19, 21.

⁶⁹⁸ Sine. *Český jazyk a literatura – Vyšší stupeň osmiletého gymnázia a gymnázium čtyřleté*. In PAVELKA, Tomáš. *Kdo nic neví, musí všemu věřit 4*. Bruntál: Všeobecné a sportovní gymnázium, Bruntál, 2017, s. 2, 3.

⁶⁹⁹ KOVAŘÍKOVÁ, Zdena. *Školní vzdělávací program pro čtyřleté gymnázium a vyšší stupeň víceletého gymnázia*. Rýmařov: Gymnázium a Střední odborná škola, Rýmařov, 2017, s. 31, 32, 33, 46.

⁷⁰⁰ POKORNÁ, Danuta. *Školní vzdělávací program Gymnázia BESKYDY MOUNTAIN ACADEMY*. Frýdlant nad Ostravicí: Beskydy Mountain Academy, 2022, s. 23, 25, 28.

6	Gymnázium Petra Bezruče, Frýdek-Místek (6, státní, Frýdek-Místek) ⁷⁰¹	Žáci charakterizují základní etapy vývoje českého jazyka, rozumí vztahům mezi českým jazykem a slovanskými jazyky.			1. ročník: Vývoj jazyka koresponduje v literatuře obdobím středověké literatury. Výuka středověké literatury je propojena v HV s výukou středověké hudby a ve VV s výukou středověkého výtvarného umění. Výuka je rozdělena na jazykovou, slohovou a literární výchovu.
7	Gymnázium, Frýdlant nad Ostravicí (4, 6, státní, Frýdek-Místek) ⁷⁰²	? Výstup: při analýze vybraných textů popíše základní rysy češtiny a vysvětlí zákonitosti jejího vývoje i současné vývojové tendence > Učivo: základní vývojové tendence českého jazyka Žáci se věnují písmu, jeho vzniku a druhům.			Výuka je rozdělena na literární výchovu a komunikační a slohovou výchovu.
8	Gymnázium, Třinec (4, 8, státní Frýdek-Místek) ⁷⁰³	V rámci 2. fáze národního obrození se zaměřují na významné představitelé jazykovědy Dozvídají se o vývoji českého pravopisu		Žáci na základě práce s textem určí některé rysy historického vývoje češtiny (vývoj češtiny). Věnují se také institucím, které se zabývají českým jazykem.	Předmět je rozdělen do dvou složek jazyk a jazyková komunikace, literární komunikace.
9	Gymnázium a Obchodní akademie, Orlová (4, 8, státní, Karviná) ⁷⁰⁴	Žáci se věnují písmu, jeho vzniku a druhům.		Žáci se učí o historickém vývoji češtiny.	Vyučovací předmět je rozdělen do dvou složek – Literární komunikace a Jazyk a jazyková komunikace. Ve výuce se vzdělávací obsah jednotlivých složek vzájemně prolíná.
10	Gymnázium Františka Živného, Bohumín (4, 8, státní Karviná) ⁷⁰⁵	? Učivo: obecné poučení o jazyce – jazyk, jeho vznik, struktura a funkce	2. ročník Žáci se seznamují s písmem, jeho vznikem a druhy.		Vzdělávací obsah předmětu český jazyk a literatura má komplexní charakter, ale pro přehlednost je rozdělen na dvě části: jazyk a jazyková komunikace a literární komunikace. Ve výuce se obě složky prolínají. Části jazyk a jazyková komunikace je věnována zpravidla jedna

⁷⁰¹ ONDERKOVÁ, Olga. *Školní vzdělávací program „Vzděláním k moudrosti“*. Frýdek-Místek: Gymnázium Petra Bezruče, 2015, s. 17, 23.

⁷⁰² SCHWARZOVÁ, Petra. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání*. Frýdlant nad Ostravicí: Gymnázium Frýdlant nad Ostravicí, 2016, s. 18, 19.

⁷⁰³ CIESLAROVÁ, Romana. *Školní vzdělávací program pro čtyřleté studium*. Třinec: Gymnázium Třinec, 2022, s. 20, 25, 26, 36.

⁷⁰⁴ KUBÍNEK, Karel. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání*. Orlová: Gymnázium a Obchodní akademie Orlová, 2020, s. 19, 24, 30.

⁷⁰⁵ BIALOŇ, Miroslav. *Školní vzdělávací program pro čtyřleté gymnázium*. Bohumín: Gymnázium Bohumín, 2021, s. 23, 27, 29.

					hodina týdně, další hodiny jsou věnovány části literární komunikace. Ve výuce se vzdělávací obsah jednotlivých složek často vzájemně prolíná.
11	Gymnázium Jana Šabršuly (4, soukromé, Karviná)	x	x	X	x
12	Gymnázium Josefa Božka, Český Těšín (4, 8, státní, Karviná) ⁷⁰⁶	? Výstup: při analýze vybraných textů popisuje základní rysy češtiny a vysvětluje zákonitosti jejího vývoje i současné vývojové tendence	2. ročník: ? Výstup: zná základní vývojová specifika české slovní zásoby > Učivo: vývojová specifika české slovní zásoby		Vzdělávací obsah předmětu ČJL má komplexní charakter, v rámci výuky v něm však rozlišují tři základní složky: jazyková výchova, komunikační a slohová výchova, literární výchova.
13	Gymnázium, Havířov-Město (4, 8, státní, Karviná) ⁷⁰⁷		3. ročník: Žáci charakterizují základní etapy vývoje jazyka, vztah češtiny a slovanských jazyků.		Výuka je rozdělena na literární, jazykovou a komunikační a slohovou výchovu.
14	Gymnázium, Havířov-Podlesí (4, 8, státní, Karviná) ⁷⁰⁸	Žáci zhodnotí význam cyrilometodějské mise. Žáci chápou význam jazykovědy, lexikologie a lexikografie a zpracování historie pro existenci národa a obrozeneckého hnutí ? Učivo: Čeština a příbuzné jazyky > Výstup: umí vysvětlit zákonitosti vývoje češtiny a její postavení v rámci ostatních jazykových rodin			Předmět se skládá ze tří částí, a to komunikační a slohová výchova, jazyková výchova a literární výchova. Ve výuce se však vzdělávací obsah jednotlivých složek vzájemně prolíná.
15	Gymnázium, Karviná (4, 8, státní, Karviná) ⁷⁰⁹	Žáci se učí o historickém vývoji češtiny.			D. Mašková: Český jazyk – přehled středoškolského učiva. Nebo jiné učebnice odpovídající výuce na gymnáziu.
16	Polské gymnázium – Polskie Gimnazjum im. Juliusza	Žáci se věnují vývoj jazyka. Žáci se učí o písmu a jeho druzích.	2. ročník: ? Výstup: při analýze vybraných textů	? Téma: Nauka o slohu – při analýze vybraných textů popíše	Výuka je rozdělena na jazyk a jazykovou komunikaci a

⁷⁰⁶ HUDEC, Tomáš. *Školní vzdělávací program čtyřletého gymnázia*. Český Těšín: Gymnázium Josefa Božka, 2020, s. 18, 20, 23. HUDEC, Tomáš. *Školní vzdělávací program osmiletého gymnázia*. Český Těšín: Gymnázium Josefa Božka, 2021, s. 22, 34, 37.

⁷⁰⁷ ŠIMEK, Petr. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání*. Havířov: Gymnázium, Havířov-Město, 2016, s. 22, 28.

⁷⁰⁸ ČÍŽOVÁ, Hana. *Z Havířova do Evropy – čtyřleté vzdělávání*. Havířov: Gymnázium, Havířov-Podlesí, 2020, s. 25, 28, 29. ČÍŽOVÁ, Hana. *Z Havířova do Evropy – osmileté vzdělávání*. Havířov: Gymnázium, Havířov-Podlesí, 2020, s. 50, 60, 61, 62.

⁷⁰⁹ KUČERA, Miloš. *Školní vzdělávací program pro čtyřleté gymnázium*. Karviná: Gymnázium Karviná, 2018, s. 19, 21. KUČERA, Miloš. *Školní vzdělávací program pro osmileté gymnázium*. Karviná: Gymnázium Karviná, 2018, s. 32, 34.

	Slowackiego, Český Těšín (4, státní, Karviná) ⁷¹⁰		popíše základní rysy češtiny a vysvětlí zákonitosti jejího vývoje i současné vývojové tendence > Učivo: slovní druhy a jejich mluvnické kategorie a tvary	základní rysy češtiny a vysvětlí zákonitosti jejího vývoje i současné vývojové tendence	literární komunikaci.
17	Gymnázium a Střední průmyslová škola elektrotechniky a informatiky, Frenštát pod Radhoštěm (4, 8, státní, Nový Jičín) ⁷¹¹	? Výstup ŠVP: vysvětlí zákonitosti jejího vývoje, současné vývojové tendence > Učivo: Obecné poučení o jazyku a řeči – vývojové tendence češtiny Učivo: grafická stránka jazyka – písmo, jeho vznik, vývoj, druhy		Žáci se věnují historickému vývoji češtiny a přehledu vývoje naší jazykovědy. Žáci pojmenují jednotlivá období vývoje češtiny, vysvětlí zákonitosti vývoje češtiny, současné vývojové tendence.	ČJL obsahuje dva tematické okruhy: jazyk a jazyková komunikace a literární komunikace.
18	Gymnázium Mikuláše Koperníka, Bílovec (4, 8, státní, Nový Jičín) ⁷¹²			Žáci se věnují historickému vývoji češtiny a vývoji české jazykovědy. Na základě získaných znalostí chápou současný stav spisovné češtiny jako výsledek historického vývoje.	
19	Gymnázium, Nový Jičín (4, 6, státní, Nový Jičín) ⁷¹³	? Výstup: při analýze vybraných textů popíše základní rysy češtiny a vysvětlí zákonitosti jejího vývoje i současné vývojové tendence projevu > Učivo: obecné poučení o jazyku a řeči – základní vývojové tendence českého jazyka Žáci se věnují písmu, jeho vzniku a druhům.			
20	Masarykovo gymnázium, Příbor (4, 8, státní, Nový Jičín) ⁷¹⁴	Žáci definují nářečí a ozřejmí příčiny jeho vzniku. Žáci rozpoznají základní typy písem (historické i aktuálně užívané).			
21	Základní škola a gymnázium	Žáci se orientují ve vývojových	3. ročník: Žáci objasní		

⁷¹⁰ Sine. *Polské gymnázium – Polskie Gimnazjum im. Juliusza Słowackiego*. Český Těšín: Polské gymnázium – Polskie Gimnazjum im. Juliusza Słowackiego, 2016, s. 39, 40, 45, 46, 55.

⁷¹¹ ŠTĚPÁN, Richard. *ŠVP čtyřleté gymnázium*. Frenštát pod Radhoštěm: Gymnázium a Střední průmyslová škola elektrotechniky a informatiky Frenštát pod Radhoštěm, 2017, s. 21, 24, 30. ŠTĚPÁN, Richard. *ŠVP osmileté gymnázium verze B*. Frenštát pod Radhoštěm: Gymnázium a Střední průmyslová škola elektrotechniky a informatiky Frenštát pod Radhoštěm, 2022, s. 28, 40, 45.

⁷¹² MRVA, Pavel. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání*. Bílovec: Gymnázium Mikuláše Koperníka, Bílovec, 2020, s. 23, 32, 134, 143, 245, 254.

⁷¹³ KUBIČÍK, Zbyněk. *Čtyřletý vzdělávací program*. Nový Jičín: Gymnázium Nový Jičín, 2019, s. 37. KUBIČÍK, Zbyněk. *Šestiletý vzdělávací program*. Nový Jičín: Gymnázium Nový Jičín, 2019, s. 52.

⁷¹⁴ KEREKEŠ, Pavel. *Školní vzdělávací program pro vyšší gymnázium. Školní vzdělávací program pro čtyřleté gymnázium*. Příbor: Masarykovo gymnázium, 2020, s. 27.

	Vítkov (4, 8, státní, Opava) ⁷¹⁵	etapách češtiny. Věnují se písmu, jeho vzniku a druhům (též uvedeno ve 2. a 3. a 4. ročníku).	rozdíly mezi zastaralým a moderním textem z hlediska pravopisu, slovní zásoby, slovosledu (základní vývojové tendence českého jazyka).		
22	Gymnázium Josefa Kainara, Hlučín (4, 6, státní, Opava) ⁷¹⁶			Žáci charakterizují základní etapy vývoje literárního jazyka.	Předmět český jazyk a literatura má tři vzájemně provázané složky: jazykovou, slohovou a literární.
23	Mendelovo gymnázium, Opava (4, 8, státní, Opava) ⁷¹⁷	Žáci se učí o písmu, jeho vzniku a druzích.	2. ročník: Žáci se učí o jazykovědě za národního obrození.		1. ročník: Literatura: Život a dílo J. A. Komenského v kontextu doby – samostatná práce studentů s využitím různých zdrojů informací, která je završena exkurzí „Po stopách J. A. Komenského“
24	Slezské gymnázium, Opava (4, státní, Opava) ⁷¹⁸	? Téma: úvod do studia jazyka a slohu > Vvstup: charakterizuje vývojové tendence českého jazyka Žáci se učí o vzniku a vývoji písma a jeho druzích		Žáci se věnují historickému vývoji češtiny, identifikují základní vývojové tendence češtiny, na vybraných citacích rozeznají jejich výrazné rysy. Žáci se seznámí s výraznými postavami české jazykovědy od středověku po současnost.	
25A	Jazykové a humanitní GYMNÁZIUM PRIGO (4, 6, soukromé, Ostrava)	x	x	x	x
25B	Lékařské a přírodovědné GYMNÁZIUM PRIGO (4, 8, soukromé, Ostrava)	x	x	x	x
26	Gymnázium EDUCAnet Ostrava (4, soukromé, Ostrava)	x	x	x	x
27	Ist International School of Ostrava – mezinárodní	Žáci objasní vztah češtiny a slovanských jazyků.	2. ročník: ? Učivo: základní vývojové		Výuka je rozdělena na literární výchovu a jazykovou a

⁷¹⁵ BUČÁNEK, Miroslav. *Školní vzdělávací program pro čtyřleté gymnázium*. Vítkov: Základní škola a gymnázium Vítkov, 2022, s. 21, 22, 27, 33, 34. BUČÁNEK, Miroslav. *Školní vzdělávací program pro vyšší stupeň osmiletého gymnázia*. Vítkov: Základní škola a gymnázium Vítkov, 2022, s. 21, 22, 27, 33, 34, 40.

⁷¹⁶ GREVAROVÁ, Charlotta. *Čtyřleté všeobecné gymnázium*. Hlučín: Gymnázium Josefa Kainara Hlučín, 2013, s. 35.

⁷¹⁷ KLAPKOVÁ, Monika. *Tvořím, tvoříš, tvoříme...* Opava: Mendelovo gymnázium, 2022, s. 18, 19, 20.

⁷¹⁸ PAZDERNÍKOVÁ, Milada. „*V čase a prostoru se neztratíme*“, Opava: Slezské gymnázium Opava, 2019, s. 28, 30, 31.

	gymnázium (4, 8, soukromé, Ostrava) ⁷¹⁹	Žáci charakterizují základní etapy vývoje literárního jazyka, jazyková a literární komunikace se přitom prolíná. V 8letém studiu uvedeno v jazykové komunikaci. Žáci se věnují písmu, jeho vzniku a druhům.	tendence české jazyka		komunikační výchovu.
28	Gymnázium, základní škola a mateřská škola Hello (4, soukromé, Ostrava)	X	x	x	x
29	Biskupské gymnázium v Ostravě (4, 8, církevní, Ostrava) ⁷²⁰	Žáci se věnují historickému vývoji češtiny (lze ho učit distančně) a historii české jazykovědy (lze ji vypustit) Učí se o písmu, jeho vzniku a druzích (lze to učit distančně).		Žáci se učí o historickém vývoji češtiny, v tomto ročníku je možné jej vypustit, protože se o něm již učili.	
30	Gymnázium Hladnov a Jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky, Ostrava (4, 6, státní, Ostrava) ⁷²¹	Žáci charakterizují jednotlivé útvary národního jazyka a etapy vývoje češtiny, objasní vztah češtiny k ostatním slovanským jazykům. Věnují se písmu, jeho vzniku a druhům.		Žáci se učí o historickém vývoji češtiny, získávají přehled vývoje české jazykovědy od středověku po současnost.	Výuka je rozdělena na mluvnickou, slohovou a literární část.
31	Gymnázium Olgy Havlové, Ostrava-Poruba (4, 8, státní, Ostrava) ⁷²²	? Obecné poučení o jazyku a řeči – základní vývojové tendence českého jazyka	x	x	x
32	Gymnázium, Ostrava-Hrabůvka (4, 8, státní, Ostrava) ⁷²³		2. ročník: Žáci se věnují české jazykovědě v 19. a na počátku 20. století.		Vzdělávací obsah předmětu má komplexní charakter. Převažuje literární výchova. Jazyková výchova je dotována jednou hodinou za 14 dní,

⁷¹⁹ HELEBRANT, Ivo. *Školní vzdělávací program pro čtyřleté gymnázium, zpracováno podle RVP G*. Ostrava: 1st International School of Ostrava – mezinárodní gymnázium, 2015, s. 53, 54, 55, 56, 59–60. HELEBRANT, Ivo. *Školní vzdělávací program pro osmileté gymnázium, zpracováno podle RVP ZV a RVP G*. Ostrava: 1st International School of Ostrava – mezinárodní gymnázium, 2015, s. 24, 25, 53, 54, 57, 60.

⁷²⁰ Sine. *Český jazyk a literatura 1. ročník*. In VYLOBOVÁ, Jana. Po jejich ovoci je poznáte ... Ostrava: Biskupské gymnázium v Ostravě, 2021, s. 1, 2. Sine. *Český jazyk a literatura kvinta*. In VYLOBOVÁ, Jana. Po jejich ovoci je poznáte ... Ostrava: Biskupské gymnázium v Ostravě, 2021, s. 1, 2. Sine. *Český jazyk a literatura 4. ročník*. In VYLOBOVÁ, Jana. Po jejich ovoci je poznáte ... Ostrava: Biskupské gymnázium v Ostravě, 2021, s. 1. Sine. *Český jazyk a literatura oktáva*. In VYLOBOVÁ, Jana. Po jejich ovoci je poznáte ... Ostrava: Biskupské gymnázium v Ostravě, 2021, 1.

⁷²¹ KAŠIČKA, Daniel. *Školní vzdělávací program. Gymnázium čtyřleté všeobecné/jazykové*. Ostrava: Gymnázium Hladnov a Jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky Ostrava, 2022, s. 25, 28, 34. KAŠIČKA, Daniel. *Školní vzdělávací program. Dvojijazyčné česko-španělské studium*. Ostrava: Gymnázium Hladnov a Jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky Ostrava, 2016, s. 26, 39, 48.

⁷²² Sine. *Výňatky ze ŠVP. Český jazyk a literatura*. Ostrava: Gymnázium Olgy Havlové, sine, s. 31.

⁷²³ STANIČKOVÁ, Šárka. *Školní vzdělávací program pro čtyřleté gymnázium a vyšší stupeň osmiletého gymnázia*. Ostrava-Hrabůvka: Gymnázium, Ostrava – Hrabůvka, 2022, s. 18, 39.

					stejně tak výchova komunikační a slohová.
33	Gymnázium, Ostrava-Zábřeh (8, státní, Ostrava) ⁷²⁴	? Žáci rozumí pojmům praslovanština a staroslovenština. Žáci se věnují vývoji a druhům písma.			Žák je veden k chápání jazyka jako svébytného historického jevu, v němž se odráží historický a kulturní vývoj národa, a tedy jako důležitého sjednocujícího činitele národního společenství. Výuka českého jazyka a literatury je tvořena třemi celky: mluvnice, literatura, sloh. Tyto celky jsou vzájemně propojeny, a to více na vyšším stupni – zvláště při všestranných rozborech uměleckých textů. ? Exkurze po stopách autorů, př. Jan Amos Komenský.
34	IUVENTAS – Soukromé gymnázium a Střední odborná škola (4, 8, soukromé, Ostrava) ⁷²⁵	Žáci se učí o vývoji českého jazyka. (říjen)		? Učivo: Základní vývojové tendence českého jazyka.	Na internetových stránkách školy zveřejněny tematické plány.
35	Jazykové gymnázium Pavla Tigrida, Ostrava-Poruba (4, 6, státní, Ostrava) ⁷²⁶	? Obecné poučení o jazyku a řeči – základní vývojové tendence českého jazyka Žáci se učí o písmu, jeho vzniku a druzích.		Žáci se učí o historickém vývoji češtiny.	Obsah předmětu ČJL se skládá ze dvou částí: jazyk a jazyková komunikace a literární komunikace.
36	Matiční gymnázium, Ostrava (4, 8, státní, Ostrava) ⁷²⁷	Žáci se učí o vývoji češtiny.			
37	PORG – gymnázium a základní škola (8, soukromé, Ostrava)	X	x	x	x
38	Sportovní gymnázium Dany a Emila Zátokových, Ostrava (4, 8, státní, Ostrava) ⁷²⁸	Žáci objasní vztah češtiny a slovanských jazyků (4letá sportovní příprava výstup nemá)		? Téma: systematizace gramatiky > Výstup: žák na vybraných textech vyloží	Vzdělávací obsah oboru Český jazyk a literatura má komplexní charakter, ale pro

⁷²⁴ CHMELA, Jiří. *Non scholae sed vitae discimus*. Ostrava: Gymnázium Ostrava-Zábřeh, 2022, s. 125, 128, 129, 144.

⁷²⁵ Sine. *Časové rozvržení učiva. GY1*, s. 1. Sine. *Časové rozvržení učiva. GY4*, s. 1.

⁷²⁶ KOCHÁŇOVÁ, Monika. *Jazykové gymnázium čtyřleté*. Ostrava: Jazykové gymnázium Pavla Tigrida, 2019, s. 29, 33, 43. KOCHÁŇOVÁ, Monika. *Jazykové gymnázium šestileté*. Ostrava: Jazykové gymnázium Pavla Tigrida, 2019, s. 100, 109, 119.

⁷²⁷ VASEVIČ, Ladislav. *ŠVP G, Tradice, kvalita, budoucnost pro 21. století*. Ostrava: Matiční gymnázium, 2013, s. 12, 24.

⁷²⁸ Sine. *ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM GYMNAZIÁLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ OBORU 7941K/41 GYMNAZIUM*. Ostrava: Sportovní gymnázium Dany a Emila Zátokových, 2014, s. 34, 37, 38, 43. Sine. *ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM GYMNAZIÁLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ OBORU 7942K/41 GYMNAZIUM SE SPORTOVNÍ PŘÍPRAVOU*. Ostrava: Sportovní gymnázium Dany a Emila Zátokových, 2014, s. 33, 35, 38, 43. Sine. *ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM GYMNAZIÁLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ OBORU 7941K/81 GYMNAZIUM*. Ostrava: Sportovní gymnázium Dany a Emila Zátokových, 2014, s. 88, 101, 103, 108. Sine. *ŠKOLNÍ VZDĚLÁVACÍ*

		? Učivo: základní vývojové tendence		základní rysy češtiny a vysvětlí zákonitosti jejího vývoje i současné vývojové tendence > základní vývojové tendence	přehlednost je rozdělen do tří složek: komunikační a slohová výchova, jazyková výchova a literární výchova. Ve výuce se obsah jednotlivých složek vzájemně prolíná.
39	Wichterlovo gymnázium, Ostrava-Poruba (4, 8, státní, Ostrava) ⁷²⁹	V rámci literatury se věnují jazykové analýze textu (česká středověká literatura – počátky česky psané literatury, světská a duchovní lyrika, literatura husitská a pohusitská; renesance a humanismus).	2. ročník V rámci literatury se věnují jazykové analýze textu (Téma: národní obrození, česká literatura mezi romantismem a realismem, lumírovci a ruchovci, realismus, generance manifestu Česká moderna).	? Téma: kapitoly z dějin lingvistiky > Učivo: významné osobnosti z dějin české a světové lingvistiky	Výuka ČJL se skládá ze dvou částí: jazyk a jazyková komunikace, literární komunikace
1	Gymnázium, Jeseník (4, 8, státní, Jeseník) ⁷³⁰	? Učivo: Obecné poučení o jazyku a řeči – základní vývojové tendence českého jazyka Žáci se orientují v problematice vývoje a typologie písma. Učivem je písmo, jeho vznik, vývoj a druhy.			
2	Církevní gymnázium německého řádu (4, 8, církevní, Olomouc)	x	x	x	x
3	Gymnázium Jana Opletala, Litovel (4, 8, státní, Olomouc) ⁷³¹			Žáci se věnují historickému vývoji češtiny, pojmenují jednotlivá období vývoje českého jazyka a podle výrazných hláskových jevů zhruba zařadí text do časového období.	Rozdělení hodin na český jazyk a komunikace, literatura.
4	Gymnázium, Olomouc, Čajkovského 9 (4, 6, 8, státní, Olomouc)	x	x	x	x
5	Gymnázium, Olomouc-Hejčín (4, 6, 8, státní, Olomouc) ⁷³²	Žáci objasní vztah češtiny a slovanských jazyků.		Žáci se věnují historickému vývoji češtiny a významným	Předmět ČJL se realizuje ve dvou složkách: jazyk a

PROGRAM GYMNAZIÁLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ OBORU 7942K/81 GYMNAZIUM SE SPORTOVNÍ PŘÍPRAVOU. Ostrava: Sportovní gymnázium Dany a Emila Zátokových, 2014, s. 88, 101, 103, 108.

⁷²⁹ NETOLIČKA, Jan. Školní vzdělávací program Wichterlova gymnázia. Ostrava: Wichterlovo gymnázium, 2022, s. 46, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 72.

⁷³⁰ Sine. Český jazyk a literatura – kvinta, 1. ročník. In JAVŮREK, Antonín. Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání a gymnázium. Jeseník: Gymnázium Jeseník, 2019, s. 1.

⁷³¹ LINDNER, Radim. Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání – denní forma vzdělávání (pro osmiletý a čtyřletý vzdělávací program). Litovel: Gymnázium Jana Opletala, 2018, s. 145, 150.

		Učí se o písmu, jeho vzniku a druzích.		osobnostem české jazykovědy.	jazyková komunikace a literární komunikace. Obě složky se prolínají. (6letý obor)
6	Gymnázium, Šternberk (4, 8, státní, Olomouc) ⁷³³	Žáci vlastními slovy vysvětlí a na konkrétních literárních dílech demonstřují vývoj písma (literatura).		Žáci pojmenují jednotlivá období vývoje českého jazyka a podle výrazných hláskových jevů zhruba zařadí text do časového období.	ČJL se skládá ze složek - jazyk a jazyková komunikace a literární komunikace. Hodiny jsou rozděleny na hodiny literatury, slohu a jazykové výchovy.
7	Gymnázium, Uničov (4, 8, státní, Olomouc) ⁷³⁴	Žáci objasní vztah češtiny a slovanských jazyků. Učí se o vývoji písma.			3 hodiny jsou věnovány literatuře a 1 hodina jazykové a komunikační výchově.
8	Slovanské gymnázium, Olomouc (4, 6, 8, státní, Olomouc) ⁷³⁵	Žáci se učí o písmu, jeho vzniku a druzích. Žáci se věnují vývoji jazyka.	3. ročník: ? Školní výstup: popíše základní rysy češtiny a vysvětlí zákonitosti jejího vývoje na základě analýzy textu > Učivo: z historie české jazykovědy	Žáci se učí o historickém vývoji jazykovědy.	Ve škole je těsně propojena jazyková a literární složka. V hodinách českého jazyka a literatury nebudou výrazné hranice mezi učivem mluvnice, slohového výcviku a literatury. Výuka je vedena tak, aby si žáci uvědomili propojenost jazykové, komunikační i literární výchovy. Přesto bude jedna hodina z celkové týdenní dotace českého jazyka a literatury zaměřena úžeji na jazykovou a slohovou výchovu.
9	Cyrlometodějské gymnázium, základní škola a mateřská škola v Prostějově (8, církevní, Prostějov) ⁷³⁶	?	?	?	?
10	Gymnázium Jiřího Wolkera, Prostějov (4, 8, státní,	Žáci charakterizují základní etapy vývoje literárního jazyka, objasní	3. ročník: Žáci se věnují vývoji	Žáci se věnují historickému vývoji češtiny.	Žáci porozumí základům historického vývoje jazyka.

⁷³² MAYER, Evžen. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání*. Olomouc: Gymnázium Olomouc – Hejčín, 2009, s. 212, 215, 222. GOŠ, Karel. *ŠVP šestiletého dvojjazyčného gymnázia*. Olomouc: Gymnázium Olomouc – Hejčín, 2016, s. 31, 38, 45.

⁷³³ KAŇÁKOVÁ, Tamara. *ECCE HOMO II – Školní vzdělávací program pro gymnázia*. Šternberk: Gymnázium Šternberk, 2021, s. 24, 27, 34.

⁷³⁴ RIEDL, Roman. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání*. Uničov: Gymnázium Uničov, 2022, s. 54, 57.

⁷³⁵ SLOUKA, Radim. *Školní vzdělávací program Slovanského gymnázia Olomouc*. Olomouc: Slovanské gymnázium, 2018, s. 29, 30, 33, 34, 41, 45.

⁷³⁶ Sine. *Osnovy vzdělávacího předmětu: „Český jazyk a tvůrčí psaní“*, část „Český jazyk“. In FIDRMUC, Jaroslav. *Školní vzdělávací program Cyrilometodějského gymnázia v Prostějově, fakultní školy Přírodovědecké fakulty UP v Olomouci*. Prostějov: Cyrilometodějské gymnázium v Prostějově, 2022.

	Prostějov) Gymnázium všeobecné ⁷³⁷	vztah češtiny a slovanských jazyků. Orientují se v české jazykovědě do 18. století (středověk, humanismus a renesance, pobělohorské období, Dobrovský), dokážou charakterizovat jednotlivá období z hlediska vztahu jazyka a kultury.	české jazykovědy v 15.–20. století a dovedou vysvětlit procesy v české jazykovědě.		1. ročník – Téma: Česká jazykověda do 18. stol. – 4 VH (English for the Future – 4 VH) 3. ročník Téma: Vývoj české jazykovědy – 10 VH (English for the Future – 5VH) 4. ročník – Téma: Historický vývoj češtiny – 7 VH (English for the Future – 7 VH)
11	Reálné gymnázium a základní škola Otto Wichterleho, Prostějov (4, 6, státní, Prostějov) ⁷³⁸	Žáci dovedou rozdělit slovanské jazyky a znají praslovanštinu, věnují se hláskovému a tvarovému vývoji češtiny.	2. ročník: ? Výstup: vnímá a uvědomuje si nutnost změn ve slovní zásobě s měnicí se společností > Učivo: změny ve slovní zásobě	? Výstup: vysvětlí zákonitosti vývoje češtiny i její současné vývojové tendence > Učivo: přehled vývoje naší jazykovědy, ? vývojové tendence českého jazyka	Žák chápe důležitost mateřského jazyka v historii.
12	Základní škola a gymnázium města Konice (8, státní, Prostějov) ⁷³⁹		2. ročník: Téma: indoevropské jazyky > Učivo: praslovanština	Žáci se věnují vývoji českého jazyka, uvedou hlavní změny v historickém vývoji spisovného jazyka českého.	
13	Gymnázium, Kojetín (4, 8, státní, Přerov)	x	x	x	x
14	Gymnázium Jakuba Škody, Přerov (4, 8, státní, Přerov) ⁷⁴⁰	Žáci objasní vztah češtiny a slovanských jazyků		Žáci analyzují změny v průběhu vývoje češtiny	? Tematické exkurze do Vědecké knihovny v Olomouci. Vedou žáka „prostřednictvím mezipředmětových vztahů ke schopnosti vnímat literární dílo i vývoj jazyka v souvislostech vývoje společnosti jako jejich odraz a tak i ke schopnosti lepší orientace v současném i budoucím reálném životě jednotlivce, společnosti i celé civilizace.“

⁷³⁷ ŠMUCR, Michal. *Gymnázium všeobecné*. Prostějov: Gymnázium Jiřího Wolker, 2012, s. 21, 26, 30, 50, 65, 74. ŠMUCR, Michal. *English for the Future*. Prostějov: Gymnázium Jiřího Wolker, 2019, s. 19, 52, 53, 61, 80. ŠMUCR, Michal. *Gymnázium se sportovní přípravou*. Prostějov: Gymnázium Jiřího Wolker, 2015, s. 19, 21, 31, 43, 48.

⁷³⁸ HAVLÍKOVÁ, Dagmar. *Učební osnovy: Český jazyk a literatura*. In In HALAŠ, Rostislav. *Přírodní vědy pro 21. století*. Prostějov: Reálné gymnázium a základní škola města Prostějova, 2022, s. 26, 50, 52, 53, 59.

⁷³⁹ OBRUSNÍKOVÁ, Eva. *Školní vzdělávací program vyššího gymnázia jako součásti Základní školy a gymnázia města Konice, příspěvkové organizace*. Konice: Základní škola a gymnázium města Konice, 2018, s. 22, 25.

⁷⁴⁰ RAŠKA, Jan. *Školní vzdělávací program Gymnázia Jakuba Škody*. Přerov: Gymnázium Jakuba Škody, 2022, s. 205, 207, 215.

15	Gymnázium Jana Blahoslava a Střední pedagogická škola, Přerov (4, 6, státní, Přerov)	x	x	x	x
16	Gymnázium, Hranice (4, 6, státní, Přerov) ⁷⁴¹	Žáci charakterizují významné etapy ve vývoji české jazykovědy do 19. stol. Žáci se věnují vývoji písma od starověku po současnost (základy typografie, administrativní normy).	2. ročník: Žáci se učí o česká jazykovědě 19. století		Rozdělení na jazyk (mluvnice, sloh) a literaturu.
17	Gymnázium, Lipník nad Bečvou (8, státní, Přerov)	x	x	x	x
18	Gymnázium, Zábřeh (4, 8, státní, Šumperk) ⁷⁴²	? Téma: obecné poučení o jazyku a řeči > Výstup: při analýze vybraných textů popíše základní rysy češtiny a vysvětlí zákonitosti jejího vývoje. > Učivo: základní vývojové tendence českého jazyka Žáci se věnují písmu, jeho vzniku a druhům.			
19	Gymnázium, Šumperk (4, 8, státní, Šumperk) ⁷⁴³	Žáci se věnují písmu, jeho vzniku a vývoji. ? Výstup ŠVP: popíše základní rysy češtiny, vysvětlí zákonitosti jejího vývoje a současné vývojové tendence > Učivo: vývojové tendence			
1	Arcibiskupské gymnázium v Kroměříži (4, 6, církevní, Kroměříž)	x	x	x	x
2	Gymnázium Kroměříž (4, 8, státní, Kroměříž) ⁷⁴⁴		2. ročník: Žáci se věnují písmu, jeho vzniku a druhům.	? Výstup: při analýze vybraných textů popisuje základní rysy češtiny a vysvětluje zákonitosti jejího vývoje i současné vývojové tendence > Učivo: obecné poučení o jazyku a řeči	
3	Gymnázium Ladislava Jaroše Holešov (4, 8, státní, Kroměříž)	x	x	x	x
4	Gymnázium J. A. Komenského a Jazyková	x	x	x	x

⁷⁴¹ Sine. *Český jazyk a literatura*. In SLEZÁK, Vladimír. Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání. Hranice: Gymnázium Hranice, 2022, s. 12, 16, 17, 18.

⁷⁴² PACLÍK, Martin. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání*. Zábřeh: Gymnázium Zábřeh, 2019, s. 157.

⁷⁴³ MACEČEK, Milan. *Vzdělaný člověk má stále bohatství v sobě*. Šumperk: Gymnázium Šumperk, 2018, s. 27, 28. MACEČEK, Milan. *Čemukoli se učíš, učíš se pro sebe*. Šumperk: Gymnázium Šumperk, 2018, s. 39.

⁷⁴⁴ Sine. *ČJ GV*. Gymnázium Kroměříž: Kroměříž, sine, s. 2, 4.

	škola s právem státní jazykové zkoušky Uherský Brod (4, 8, státní, Uherské Hradiště)				
5	Gymnázium Uherské Hradiště (4, 8, státní, Uherské Hradiště) ⁷⁴⁵	Žáci v rámci v rámci literatury při četbě starých českých textů (středověká literatura) poznávají základy mateřského jazyka a jeho vývoj (propojení s literaturou). Na základě analýzy literárních textů (viz čítanka a „kánon textů“) sledují vývoj českého jazyka, pojmenovávají základní vývojové tendence jazyka. Žáci porovnávají texty ve vybraných slovanských jazycích (čeština, slovenština, ruština) a sledují shodné/rozdílné rysy, s čímž souvisí učivo vývoj českého jazyka.			Výuka ČJL zde zahrnuje literární výchovu a jazykovou a komunikační výchovu, vzájemně se doplňují a prolínají.
6	Soukromé gymnázium, střední odborná škola a jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky (Kunovice) (4, soukromé, Uherské Hradiště)	x	x	x	x
7	Stojanovo gymnázium, Velehrad (4, církevní, Uherské Hradiště) ⁷⁴⁶	Žáci charakterizují základní etapy vývoje literárního jazyka, objasní vztah češtiny a jiných slovanských jazyků (především slovenštiny), věnují se vývoji českého jazyka a pravopisu.		Žáci se seznamují s přehledem vývoje naší jazykovědy.	Rozdělení výuky na literární výchovu a jazykovou a komunikační výchovu.
8	Střední odborná škola a Gymnázium Staré Město (4, státní, Uherské Hradiště)	x	x	x	x
9	Střední škola Kostka (6, soukromé, Vsetín) ⁷⁴⁷	?	?	?	?
10	Gymnázium Františka Palackého Valašské Meziříčí (4, 6, státní, Vsetín) ⁷⁴⁸		2. ročník – V rámci literatury 19. století rozebírá dílo po jazykové stránce.	Žáci shromažďují materiál o vývoji jazyků i v jiných předmětech a diskutují o tom, učí se o vývoji češtiny.	Výuka na se dělí na literární výchovu, jazykovou a komunikační výchovu. Vzdělávací obsah obou složek předmětu se ve výuce prolíná.
11	Gymnázium Rožnov pod Radhoštěm (4, 8, státní,	Žáci charakterizují významné etapy ve vývoji české jazykovědy,		Žáci se věnují základním vývojovým tendencím ve vývoji	ČJL má komplexní charakter, pro přehlednost je rozdělen do

⁷⁴⁵ BOTEK, Zdeněk. *LABYRINT SVĚTA II (zpracovaný podle RVP G)*. Uherské Hradiště: Gymnázium Uherské Hradiště, 2018, s. 18, 20, 21.

⁷⁴⁶ HEGR, Michal. *Velehrad – ke kořenům vzdělanosti*. Velehrad: Stojanovo gymnázium, 2020, s. 26, 29, 33.

⁷⁴⁷ KOSTKA, Karel. *Gymnázium Kostka*. Vsetín: Střední škola Kostka, 2013.

⁷⁴⁸ TRČKA, Jan. *Školní vzdělávací program pro gymnaziální vzdělávání*. Valašské Meziříčí: Gymnázium Františka Palackého Valašské Meziříčí, 2012, s. 210, 215, 219, 220.

	Vsetín) ⁷⁴⁹	uvedou hlavní jazykovědce, charakterizují a interpretují jejich přínos pro vývoj českého jazyka. ? Školní výstup: na vybraných textech vyloží základní rysy češtiny a vysvětlí specifické zákonitosti jejího vývoje i současné vývojové tendence > Učivo: základní vývojové tendence českého jazyka Žáci se věnují písmu, jeho vzniku, druhům.		českého jazyka, historickým obdobím vývoje češtiny, charakteristickým znakům jazyka.	dvou složek (jazyk a jazyková komunikace, literární komunikace), které se při výuce prolínají.
12	Masarykovo gymnázium, Střední zdravotnická škola a Vyšší odborná škola zdravotnická Vsetín (4, 8, státní, Vsetín) ⁷⁵⁰	Žáci charakterizují základní etapy vývoje literárního jazyka, objasní vztah češtiny a slovanských jazyků. Žáci se věnují písmu, jeho vzniku, vývoji a druhům.			ČJL se dělí na dvě složky (jazyková a literární komunikace), které se vzájemně prolínají a zároveň má každá z nich specifickou úlohu.
13	Gymnázium Jana Pivečky a Střední odborná škola Slavičín (4, 8, státní, Zlín) ⁷⁵¹	Žáci charakterizují významné etapy ve vývoji české jazykovědy do 17. století.			? Národní obrození – návštěva knihovny
14	Gymnázium Otrokovice (4, 8, státní, Zlín)	x	x	x	x
15	Gymnázium a Jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky Zlín (4, 8, státní, Zlín) ⁷⁵²	Žáci objasní vztah češtiny a slovanských jazyků. ? Charakterizuje základní vývojové tendence českého jazyka. V rámci literární části předmětu vysvětlí, jak se historický vývoj odráží na vývoji literatury, (počátky písemnictví na našem území); zhodnotí význam osobnosti mistra Jana Husa pro vývoj literatury a českého pravopisu (husitská literatura).	2. ročník: Žáci zhodnotí přínos jazykovědců k rozvoji českého národa (literární učivo národní obrození – rozvoj jazykovědy).		Vzdělávací obsah předmětu má komplexní charakter a pro přehlednost je rozdělen do dvou složek (jazyk a jazyková komunikace, literární komunikace), jejich obsah se ve výuce vzájemně prolíná.

⁷⁴⁹ GALLOVÁ, Alena. „Společnou cestou k poznání“. Rožnov pod Radhoštěm: Gymnázium Rožnov pod Radhoštěm, 2018, s. 24, 32, 46, 47.

⁷⁵⁰ METELKA, Martin. *Školní vzdělávací program pro čtyřleté gymnaziální vzdělávání*. Vsetín: Masarykovo gymnázium, Střední zdravotnická škola a Vyšší odborná škola zdravotnická Vsetín, 2021, s. 19, 23. METELKA, Martin. *Školní vzdělávací program pro osmileté gymnaziální vzdělávání*. Vsetín: Masarykovo gymnázium, Střední zdravotnická škola a Vyšší odborná škola zdravotnická Vsetín, 2021, s. 21, 37.

⁷⁵¹ MARYÁŠ, Josef. *Školní vzdělávací program pro vyšší stupeň osmiletého gymnázia a čtyřleté gymnázium*. Slavičín: Gymnázium Jana Pivečky Slavičín, 2009, s. 39, 42.

⁷⁵² ŠTACHOVÁ, Alena. *Školní vzdělávací program pro čtyřleté gymnázium*. Zlín: Gymnázium a Jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky Zlín, 2018, s. 46, 49, 53, 54, 57. ŠTACHOVÁ, Alena. *Školní vzdělávací program pro gymnázium se sportovní přípravou*. Zlín: Gymnázium a Jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky Zlín, 2018, s. 46, 49, 53, 54, 57. ŠTACHOVÁ, Alena. *Školní vzdělávací program pro vyšší stupeň osmiletého gymnázia*. Zlín: Gymnázium a Jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky Zlín, 2018, s. 47, 50, 54, 55, 58.

16	Gymnázium Valašské Klobouky (4, státní, Zlín)	x	x	x	x
17	Gymnázium Zlín-Lesní čtvrť (4, 8, státní, Zlín)	x	x	x	x

PŘÍLOHA: B. Syntaktická a sémantická obtížnost textu

Z části věnující se vývoji češtiny jsme vybrali 5 vzorků o 100 slovech, vzorek dopočítáváme k nejbližšímu konci věty.

$$V = \sum N / \sum V.$$

$$U = \sum N / \sum U.$$

$$T_s = 0,1 * V * U$$

$$T_p = 100 * (\sum P / \sum N) * (\sum P_1 + 3\sum P_2 + 2\sum P_3 + 2 \sum P_4 + \sum P_5) / \sum N$$

$$T = T_s + T_p$$

V: průměrná délka věty

$\sum N$: součet všech slov (výraz oddělený mezerami)

$\sum V$: součet všech vět (posloupnost „slov“, začínající velkým písmenem a končící tečkou nebo jiným grafickým znakem)

U: průměrná délka větných úseků

$\sum U$: celkový počet sloves v určitém tvaru (složené tvary sloves jsou jedno sloveso)

T_s : syntaktická obtížnost textu

T_p : sémantická obtížnost textu

P_1 : běžné pojmy

P_2 : odborné pojmy

P_3 : faktografické pojmy (vlastní jména osobní, názvy lidských výtvorů a zařízení, států, národů, institucí, uměleckých výtvorů, zeměpisná jména a názvy přírodních jevů)

P_4 : číselné pojmy (např. letopočty, vzdálenosti, hmotnost)

P_5 : opakované pojmy (pojmy, které se v textu již dříve vyskytly)

$\sum P$: součet všech pojmů

T: celková obtížnost textu

Fraus:

Slova $\sum N$ – věty $\sum V$ – slovesa $\sum U$

139 – 3 – 4 (s. 250, Jazykový vývoj – o jazyce)

100 – 4 – 11 (s. 250–251, Samostatný vývoj – slovanských jazyků)

121 – 5 – 13 (s. 251, Změny – *nesu*)

102 – 5 – 8 (s. 251, Dlouhé – *dělej*)

122 – 5 – 10 (s. 251–252, Ve staročeském – *vedl jsem*)

$$\sum N = 584$$

$$\sum V = 22$$

$$\sum U = 46$$

$$V = 26,55$$

$$U = 12,7$$

$$T_s = 0,1 * V * U = 33,7185$$

$$P_1: 18 + 7 + 9 + 6 + 9 = 49$$

$$P_2: 22 + 14 + 7 + 4 + 18 = 65 * 3 = 195$$

$$P_3: 0 + 0 + 1 + 0 + 0 = 1 * 2 = 2$$

$$P_4: 6 + 0 + 0 + 1 + 0 = 7 * 2 = 14$$

$$P_5: 19 + 5 + 7 + 2 + 1 = 34$$

$$\sum P = 156$$

$$T_p = 13,45$$

$$T = T_s + T_p = 33,72 + 13,45 = 47,17$$

Didaktis – Český jazyk a komunikace pro střední školy

Slova $\sum N$ – věty $\sum V$ – slovesa $\sum U$

108 – 8 – 15 (s. 86, Půvab – dobu)

105 – 7 – 9 (s. 87, Od konce – tvarosloví)

107 – 5 – 8 (s. 87, Třeba – *mlíko*)

101 – 5 – 10 (s. 89, Vedle – pravopis)

108 – 5 – 12 (s. 89, Nešlo – variantách)

$$\sum N = 526$$

$$\sum V = 30$$

$$\sum U = 54$$

$$V = 17,53$$

$$U = 9,74$$

$$T_s = 0,1 * V * U = 17,7$$

$$P_1: 7 + 14 + 2 + 15 + 15 = 53$$

$$P_2: 7 + 10 + 9 + 8 + 3 = 37 * 3 = 111$$

$$P_3: 0 + 0 + 0 + 0 + 0 = 0 * 2 = 0$$

$$P_4: 0 + 4 + 0 + 2 + 1 = 7 * 2 = 14$$

$$P_5: 8 + 5 + 3 + 6 + 5 = 27$$

$$\sum P = 124$$

$$T_p = 9,19$$

$$T = T_s + T_p = 17,7 + 9,19 = 26,89$$

Didaktis – Komunikace v českém jazyce pro střední školy

Slova $\sum N$ – věty $\sum V$ – slovesa $\sum U$

105 – 7 – 13 (s. 65, Čestina – *chlapoma*)

105 – 5 – 11 (s. 65, Od – *dodnes*)

109 – 7 – 9 (s. 66, Pro – *slib*)

127 – 8 – 13 (s. 66, Během – *s*)

113 – 5 – 10 (s. 66, Tuto – *aby*)

$$\sum N = 559$$

$$\sum V = 32$$

$$\sum U = 56$$

$$V = 17,47$$

$$U = 9,98$$

$$T_s = 0,1 * V * U = 17,44$$

$$P_1: 5 + 10 + 13 + 12 + 7 = 47$$

$$P_2: 19 + 11 + 12 + 9 + 9 = 60 * 3 = 180$$

$$P_3: 0 + 0 + 1 + 0 + 1 = 2 * 2 = 4$$

$$P_4: 0 + 3 + 3 + 2 + 2 = 10 * 2 = 20$$

$$P_5: 1 + 2 + 1 + 10 + 3 = 17$$

$$\sum P = 136$$

$$T_p = 11,66$$

$$T = T_s + T_p = 29,1$$

Taktik

Slova $\sum N$ – věty $\sum V$ – slovesa $\sum U$

105 – 7 – 13 (s. 11, Termínem – století)

111 – 6 – 12 (s. 11, Pračeština – e)

120 – 7 – 13 (s. 12, Kromě – supina)

104 – 5 – 10 (s. 13, V – *lecjakýchs*)

124 – 4 – 13 (s. 13–14, Za – *dražba*)

$$\sum N = 564$$

$$\sum V = 29$$

$$\sum U = 61$$

$$V = 19,45$$

$$U = 9,25$$

$$T_s = 0,1 * V * U = 17,99$$

$$P_1: 6 + 8 + 9 + 7 + 6 = 36$$

$$P_2: 17 + 15 + 18 + 16 + 13 = 79 * 3 = 237$$

$$P_3: 1 + 3 + 0 + 0 + 4 = 8 * 2 = 16$$

$$P_4: 1 + 2 + 0 + 2 + 3 = 8 * 2 = 16$$

$$P_5: 4 + 2 + 7 + 4 + 1 = 18$$

$$\sum P = 149$$

$$T_p = 15,13$$

$$T = T_s + T_p = 33,12$$

SPN – pedagogické nakladatství

Slova $\sum N$ – věty $\sum V$ – slovesa $\sum U$

106 – 6 – 9 (s. 35–36, Jazykový – textech)

221 – 3 – 12 (s. 37–38, Dynamický – *pouštěti*)

104 – 4 – 10 (s. 42, Kmenový – kmenům)

101 – 3 – 8 (42–43, Jak – *oba*)

113 – 5 – 7 (s. 44, Řada – *nic*)

$$\sum N = 645$$

$$\sum V = 21$$

$$\sum U = 46$$

$$V = 30,71$$

$$U = 14,02$$

$$T_s = 0,1 * V * U = 43,06$$

$$P_1: 10 + 5 + 5 + 2 + 3 = 25$$

$$P_2: 12 + 16 + 9 + 12 + 9 = 58 * 3 = 174$$

$$P_3: 0 + 2 + 0 + 0 + 2 = 4 * 2 = 8$$

$$P_4: 1 + 5 + 1 + 2 + 2 = 11 * 2 = 22$$

$$P_5: 4 + 9 + 5 + 1 + 9 = 28$$

$$\sum P = 126$$

$$T_p = 7,78$$

$$T = T_s + T_p = 43,06 + 7,78 = 50,84$$

Vyuka.cz

Slova $\sum N$ – věty $\sum V$ – slovesa $\sum U$

142 – 4 – 7 (s. 12, První – 13. stol.)

101 – 7 – 11 (s. 12, Z praslovanštiny – abecedy)

103 – 5 – 13 (s. 13, O vyslání – znalostmi)

114 – 5 – 10 (s. 12, Ke – 40)

113 – 6 – 12 (s. 24, V češtině – znaménka)

$$\sum N = 573$$

$$\sum V = 27$$

$$\sum U = 47$$

$$V = 21,22$$

$$U = 12,19$$

$$T_s = 0,1 * V * U = 25,87$$

$$P_1: 9 + 11 + 20 + 16 + 7 = 63$$

$$P_2: 10 + 8 + 1 + 10 + 16 = 45 * 3 = 135$$

$$P_3: 3 + 4 + 4 + 1 + 0 = 12 * 2 = 24$$

$$P_4: 8 + 2 + 0 + 3 + 2 = 15 * 2 = 30$$

$$P_5: 10 + 9 + 2 + 3 + 7 = 31$$

$$\sum P = 166$$

$$T_p = 14,31$$

$$T = T_s + T_p = 25,87 + 14,31 = 40,18$$

PŘÍLOHA: C. Dotazník Vývoj češtiny na gymnáziu

Vývoj češtiny na gymnáziu (dotazník pro učitele českého jazyka na gymnáziu)

Vážení učitelé,

v rámci doktorského studia na ÚČJTK FF UK se věnuji tématu výuky vývoje češtiny na gymnáziu. Obracím se na vás s prosbou o vyplnění dotazníku zaměřeného na výuku vývoje

češtiny na gymnáziu (u víceletých gymnázií vyšší gymnázium). Získané informace jsou anonymní a využiji je při práci na disertační práci. Sběr odpovědí bude uzavřen 21. 6. 2022.

Vyplnění dotazníku trvá asi 15 minut.

Předem děkuji za spolupráci.

Srdečně zdraví

Mgr. Jan Dušek

** Označuje povinnou otázku*

1. Vyberte kraj, ve kterém se nachází vaše škola. *

Označte jen jednu elipsu.

- Jihomoravský
 Moravskoslezský
 Olomoucký
 Praha
 Zlínský

2. Uveďte okres/obvod, ve kterém se nachází vaše škola. *

3. Uveďte typ školy podle zřizovatele *

Označte jen jednu elipsu.

- církevní
 soukromá
 veřejná

4. Jak dlouho učíte? *

Označte jen jednu elipsu.

- do 5 let
- 6-15 let
- 16-25 let
- 26-35 let
- 36-45 let
- 46 a více let

5. Vyberte, jakou máte k ČJL další aprobaci. Pokud máte v aprobaci 1 obor ČJL, * označte 0.

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- 0
- dějepis
- základy společenských věd/občanská výchova
- filozofie
- religionistika/náboženství
- anglický jazyk
- francouzský jazyk
- německý jazyk
- ruský jazyk
- španělský jazyk
- latinský jazyk
- matematika
- fyzika
- informatika
- biologie
- chemie
- zeměpis
- dramatická výchova
- hudební výchova
- tělesná výchova
- výtvarná výchova
- Jiné: _____

6. Jak je podle vás důležitý vývoj češtiny v rámci výuky ČJ? *

Označte jen jednu elipsu.

1 2 3 4 5
je ve není vůbec důležitý

7. Kolik vyučovacích hodin v rámci výuky českého jazyka věnujete během všech 4 *
ročníků gymnázia vývoji češtiny?

Označte jen jednu elipsu.

- 0
- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- Jiné: _____

8. V rámci jakého tématu využíváte vývoj češtiny ve výuce předmětu ČJL? *

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- hláskosloví, např. střídání souhlásek
- kodifikace
- lexikologie, např. změna významu slova
- morfologické výjimky, např. duálové tvary
- nářečí
- práce se slovníky
- rétorika
- slovanské jazyky
- starší česká literatura
- syntax
- vývoj češtiny v jiném tématu v ČJL nevyžívám
- Jiné: _____

9. Svou odpověď na předchozí otázku prosím rozvedte.

10. Popište, jak učíte téma vývoj češtiny. *

11. Co se má žák podle vás o vývoji jazyka dozvědět? *

12. Jak motivujete studenty pro téma vývoje českého jazyka? *

13. Jak mohou učitelé využít vývoj češtiny v jiných předmětech? *

14. Vyberte učebnici, kterou používáte pro výuku vývoje českého jazyka *

Označte jen jednu elipsu.

- Český jazyk v kostce (Sochrová)
 Didaktis (Český jazyk a komunikace pro SŠ: 1., 2., 3.-4. díl)
 Didaktis (Komunikace v českém jazyce pro SŠ)
 Fraus (Český jazyk pro SŠ)
 SPN - pedagogické nakladatelství (Kostečka)
 Taktik (Český jazyk pro SŠ)
 Učebnici nepoužívám.
 Jiné: _____

15. Vyhovuje vám zpracování tématu vývoje jazyka v používané učebnici?

Označte jen jednu elipsu.

- 1 2 3 4 5
Ano Ne.

16. Napište, jak hodnotíte zpracování tématu vývoje češtiny v učebnici, kterou používáte.

17. Uveďte, jaké další učebnice a odbornou literaturu používáte pro svou přípravu.

18. Uveďte další materiály a zdroje, které používáte pro výuku vývoje češtiny. *

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- čítanka
- dobový rukopis
- korpusy ČNK
- nahrávky starších českých textů
- powerpointová prezentace
- pracovní list
- pracovní sešit k učebnici nakladatelství Didaktis (Český jazyk a komunikace pro SŠ: 1., 2., 3.-4. díl)
- pracovní sešit k učebnici nakladatelství Didaktis (Komunikace v českém jazyce pro SŠ)
- pracovní sešit k učebnici nakladatelství Taktik (Český jazyk pro SŠ)
- starý tisk
- úryvky z nářečí
- výkladový slovník
- Jiné: _____

19. Využili jste pro výuku zdroje z Vokabuláře webového? *

Označte jen jednu elipsu.

- Ano.
- Ne.

20. Pokud jste ve výuce využili Vokabulář webový, uveďte jak.

21. Vytvořili jste vlastní materiál k tématu vývoj češtiny? Pokud jste vytvořili vlastní *
materiál, prosím o jeho zaslání na e-mail: harry.dusek@seznam.cz. Zasláné
materiály nebudou bez dovolení šířit a budou použity pouze pro účely této
práce.

Označte jen jednu elipsu.

Ano.

Ne.

22. Pracujete při výuce vývoje češtiny se středověkými texty (do konce 15. století)? *

Označte jen jednu elipsu.

Ano.

Ne.

23. Uveďte středověké texty, s nimiž pracujete.

24. Pracujete při výuce vývoje češtiny s texty raného novověku (16.-18. století)? *

Označte jen jednu elipsu.

Ano.

Ne.

25. Uveďte texty raného novověku, s nimiž pracujete.

26. Pracujete při výuce vývoje češtiny s novočeskými texty (cca 1775-1. polovina 20. století)? *

Označte jen jednu elipsu.

Ano.

Ne.

27. Uveďte novočeské texty, s nimiž pracujete.

28. Byli jste na exkurzi, která se vztahuje k vývoji češtiny (vnější, vnitřní vývoj jazyka)? *

Označte jen jednu elipsu.

Ano.

Ne.

29. Uveďte, jaký byl obsah exkurze.

30. Jak byli s exkurzí studenti spokojeni?

Označte jen jednu elipsu.

1 2 3 4 5

byli: nebyli vůbec spokojeni

31. Kdybyste organizovali exkurzi týkající se vývoje češtiny, jaký by měla obsah? *

32. Co byste očekávali od návštěvy odborníka ve výuce v souvislosti s vývojem češtiny? *

33. Pozvali jste si k tématu vývoje češtiny do výuky odborníka? *

Označte jen jednu elipsu.

Ano.

Ne.

34. Jak jste byli spokojeni s prezentací odborníka?

Označte jen jednu elipsu.

1 2 3 4 5

byl j: nebyl jsem vůbec spokojen

35. Uveďte profesní zaměření odborníka a způsob jeho zapojení ve výuce.

36. Měli byste zájem o kurz DVPP zaměřený na vývoj češtiny? *

Označte jen jednu elipsu.

	1	2	3	4	5	
Ano	☐	☐	☐	☐	☐	Ne.

37. Kolik vyučovacích hodin by měl takový kurz trvat?

Označte jen jednu elipsu.

- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 12
- 16
- 20
- 24
- Jiné: _____

38. Kdy by se měl kurz ideálně konat?

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- některý den v rozmezí pondělí-čtvrtek dopoledne
- některý den v rozmezí pondělí-čtvrtek odpoledne
- pátek dopoledne
- pátek odpoledne
- sobota dopoledne
- sobota odpoledne
- neděle dopoledne
- neděle odpoledne
- hlavní prázdniny
- Jiné: _____

39. Jakou by měl mít kurz formu?

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- e-learning
- kombinace e-learningu a prezenčního setkání
- online kurz (lektor v reálném čase)
- prezenční kurz
- Jiné: _____

40. Kdo by měl podle vás kurz zaměřený na vývoj češtiny organizovat?

Zaškrtněte všechny platné možnosti.

- filozofická fakulta
- nakladatelství učebnic
- pedagogická fakulta
- ÚJČ AV ČR (např. v rámci Školy českého jazyka a literatury)
- vzdělávací agentura
- Jiné: _____

41. Uveďte, co by mělo být podle vás obsahem kurzu DVPP zaměřeného na vývoj češtiny.

42. Jaká by byla optimální cena za kurz zaměřený na vývoj češtiny?

43. Pokud máte jakýkoliv jiný komentář, který se týká vývoje češtiny ve výuce na gymnáziu, prosím, uveďte ho.

Vážený učitelé, děkuji moc za spolupráci. Teď již zbývá jen dotazník odeslat.
Pokud byste měli jakékoliv další komentáře k tématu vývoje jazyka nebo dotazy, můžete mi napsat na e-mail harry.dusek@seznam.cz.